

**GMINA
KSIĘZPOL**

Lider projektu:
Gmina Biłgoraj
ul. Kościuszki 88
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 688 28 30
www.gminabilgoraj.pl

Partnerzy:
Gmina Księżpol Gmina Miasto Biłgoraj
ul. Biłgorajska 12 Plac Wolności 16
23 - 415 Księżpol 23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 687 74 19 tel.: (84) 686 96 00
www.ksiezpol.pl www.bilgoraj.pl

STRATEGIA ROZWOJU MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO MIASTA BIŁGORAJ - DOKUMENT RAMOWY

2014

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj - Dokument Ramowy została opracowany przez firmę EuroCompass Sp. z o.o. na podstawie umowy z Gminą Biłgoraj nr JRPPOPT. 272.1.2013 z dnia 07.08.2013 r.

Przedmiot wyżej wymienionej umowy wykonywany jest w ramach projektu pn.: „Upowszechnienie podejścia funkcjonalnego w planowaniu przestrzennym poprzez określenie granic i kierunków rozwoju obszaru funkcjonalnego Miasta Biłgoraj” współfinansowanego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2007-2013 w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych” ogłoszonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Autorzy opracowania:

Ryszard Boguszewski

Małgorzata Dyrkacz

Beata Filipowicz

Oprawa graficzna:

Małgorzata Dyrkacz

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. UWARUNKOWANIA MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO MIASTA BIŁGORAJ.....	5
2.1. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE	5
2.1.1. <i>MOF Biłgoraj na tle dokumentów strategicznych</i>	5
2.1.2. <i>Uwarunkowania wynikające z położenia administracyjnego MOF Biłgoraj</i>	23
2.1.3. <i>Atrakcyjność inwestycyjna MOF Biłgoraj</i>	24
2.1.4. <i>Uwarunkowania wynikające z dostępności komunikacyjnej MOF Biłgoraj</i>	27
2.2. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE – DIAGNOZA OBSZARU	32
2.2.1. <i>Środowisko</i>	32
2.2.2. <i>Spółeczeństwo</i>	50
2.2.3. <i>Gospodarka</i>	73
2.2.4. <i>Jakość rządzenia</i>	103
3. ANALIZA OBSZARU W OPARCIU O CZYNNIKI POLITYCZNO-PRAWNE, EKONOMICZNE, SPOŁECZNE, TECHNOLOGICZNE (ANALIZA PEST).....	121
4. ANALIZA SWOT	135
5. WIZJA STRATEGICZNA ROZWOJU MOF BIŁGORAJ.....	138
6. MISJA I OBSZARY STRATEGICZNE MOF BIŁGORAJ.....	139
<i>Efektywna GOSPODARKA</i>	142
<i>Czyste ŚRODOWISKO</i>	149
<i>Aktywna i zintegrowana TURYSTYKA</i>	156
<i>Otwarte i aktywne SPOŁECZEŃSTWO</i>	162
7. ZDEFINIOWANE INWESTYCJE MAJĄCE WPŁYW NA ROZWÓJ MOF BIŁGORAJ.....	170
8. WDROŻENIE STRATEGII ROZWOJU MOF BIŁGORAJ	176
8.1. SYSTEM WDRAŻANIA I FINANSOWANIA STRATEGII	176
8.2. SYSTEM MONITORINGU I EWALUACJI.....	181
9. ZAŁĄCZNIKI	186
9.1. SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU KONSULTACJI SPOŁECZNYCH PROJEKTU „STRATEGII ROZWOJU MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO MIASTA BIŁGORAJ – DOKUMENT RAMOWY”	186

1. WSTĘP

Zgodnie z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 obszar funkcjonalny to układ osadniczy ciągły przestrzennie, złożony z odrębnych administracyjnie jednostek (gmin miejskich, wiejskich i miejsko-wiejskich) i składający się ze zwartego obszaru miejskiego oraz powiązanej z nim funkcjonalnie strefy zurbanizowanej. KPZK 2030 wyróżnia cztery podtypy MOF: obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich, regionalnych, subregionalnych i lokalnych. Typologia ta odnosi się do funkcji ośrodków miejskich w systemie osadniczym kraju i została oparta głównie o ich wielkość.

Delimitację Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wykonano w oparciu o autorską metodę delimitacji (ze względu na skalę ośrodka oraz lokalne uwarunkowania) bazując na publikacji pn. „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich” wydaną przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Celem delimitacji MOF było wyodrębnienie możliwie jednorodnego i spójnego obszaru o wyraźnych powiązaniach funkcjonalnych i przestrzennych. Na podstawie wyznaczonych wskaźników delimitacyjnych dla poszczególnych gmin wyodrębniono Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj składający się z: miasta Biłgoraj, gminy Biłgoraj oraz gminy Księżpol. Z powodu niejednorodnego charakteru MOF Biłgoraj dokonano również pogłębionej delimitacji, w ramach której wyodrębniono główne węzły i pasma rozwojowe aktywności społeczno-gospodarczej.

„Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” obejmuje swoim zakresem obszar trzech zdelimitowanych gmin: miasto Biłgoraj, gminę Biłgoraj, gminę Księżpol. Strategia przedstawia podejście terytorialne i zintegrowane do programowania rozwoju i prowadzenia polityki lokalnej. Dzięki postrzeganiu obszaru MOF Biłgoraj przez pryzmat jego funkcjonalności podczas tworzenia strategii trafniej dobrano narzędzia polityki lokalnej dzięki czemu zwiększona została efektywność podjętych działań.

„Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” jest głównym i najważniejszym dokumentem przedmiotowego obszaru funkcjonalnego, który wyznacza kluczowe długoterminowe cele i kierunki rozwoju. Z założenia dokument obejmuje lata 2014-2020, przyjęcie takiego horyzontu czasowego jest zgodne z zaleceniami planistycznymi oraz pozwala na dostosowanie strategii do wymogów wynikających z obowiązującej perspektywy finansowej Unii Europejskiej.

Ramowa Strategia MOF złożona jest z trzech części:

- diagnostycznej - w której poddano analizie główne obszary rozwoju społeczno-gospodarczego MOF Biłgoraj, z uwzględnieniem uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych (na podstawie analizy PEST i SWOT);
- strategicznej – w której wskazano wizję strategiczną i wyznaczono obszary strategiczne uwzględniając specyfikę Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj;

- realizacyjnej – w której określono system wdrażania strategii i ram finansowych oraz system monitoringu i ewaluacji.

Przy opracowaniu niniejszego dokumentu przyjęto model ekspercko-partycypacyjny, polegający na możliwie szerokim udziale władz i społeczności lokalnej w pracach nad strategią, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych, odpowiadających między innymi za przeprowadzenie procesu konsultacji społecznych oraz przygotowanie końcowej wersji dokumentu.

Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj stanowi dokument ramowy obejmujący całą strefę społeczno-gospodarczą badanego obszaru. Jednak niektóre elementy, tj. turystyka i dziedzictwo kulturowe oraz sektor pozarolniczy zostały przedstawione w okrojonym zakresie. Jest to związane z planowanym w późniejszym terminie przygotowaniem innych dokumentów strategicznych tj. planu (strategii) rozwoju przedsiębiorczości i planu (strategii) rozwoju turystyki. Wspomniane dokumenty będą posiadały szeroki opis stanu faktycznego i kierunki rozwoju obszaru w konkretnym sektorze.

Dokument opracowano na podstawie informacji pozyskanych z:

- baz Głównego Urzędu Statystycznego;
- baz urzędów gminnych i miejskiego jednostek samorządowych wchodzących w skład MOF Biłgoraj;
- szerokiej ankietyzacji obszaru;
- innych dokumentów planistycznych, w tym autorstwa pracowników Biura Planowania Przestrzennego w Lublinie.

Strategia stanowi deklarację przyszłego stanu Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego, do którego będą dążyli zarówno jego mieszkańcy jak i władze samorządowe w ciągu najbliższych kilkunastu lat. Istota długookresowej strategii polega na zdefiniowaniu problemów i wyborze obszarów strategicznych. Należy podkreślić, iż zakres obszarów strategicznych jest szeroki i nie dotyczy jedynie elementów będących w kompetencji samorządów MOF, ale odnosi się również do innych partnerów, takich jak organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, instytucje. Duży wpływ na wdrażanie strategii będą miały również działania administracyjne wyższego szczebla, tj. powiatu, województwa, jako że na realizację strategii składają się zróżnicowane działania, niejednokrotnie wykraczające poza możliwości bezpośredniego oddziaływania MOF. Realizacja przedstawionych w strategii celów operacyjnych jest możliwa, gdyż zakłada wykorzystanie istniejących potencjałów i niweluje bariery poprzez realizację zadań o charakterze ponadlokalnym.

2. UWARUNKOWANIA MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKcjONALNEGO MIASTA BIŁGORAJ

2.1. Uwarunkowania zewnętrzne

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj znajduje się pod dużym wpływem uwarunkowań zewnętrznych. Składają się na to czynniki o różnej intensywności oddziaływania, które wraz z istniejącymi uwarunkowaniami wewnętrznymi tworzą warunki rozwoju obszaru w sferze przestrzenno-społeczno-gospodarczej.

2.1.1. MOF Biłgoraj na tle dokumentów strategicznych

DOKUMENTY UNII EUROPEJSKIEJ

Pakiet legislacyjny dla polityki spójności

Komisja Europejska uznała, iż polityka spójności, w tym zrównoważony rozwój ośrodków miejskich, powinna stać się jednym z zasadniczych elementów pakietu finansowego na lata 2014-2020, ponieważ odgrywa znaczącą rolę w realizacji celów Strategii „Europa 2020”. Przyjęła pakiet legislacyjny w dziedzinie polityki spójności na lata 2014-2020, który obejmuje:

1. Rozporządzenie podstawowe, ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybołówstwa (EFRM),
2. Rozporządzenie dot. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR),
3. Rozporządzenie dot. Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS),
4. Rozporządzenie dot. Funduszu Spójności,
5. Rozporządzenie dot. Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT),
6. Rozporządzenie dot. Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej (EUWT).

Pakiet zawiera również projekty rozporządzeń powiązanych z polityką spójności: rozporządzenie dotyczące Europejskiego Funduszu Dostosowania do Globalizacji (EGF), rozporządzenie dotyczące Programu na rzecz przemian i innowacji społecznych oraz komunikat w sprawie Funduszu Solidarności Unii Europejskiej.

Komisja Europejska proponuje wzmocnienie planowania strategicznego w celu zwiększenia wpływu polityki na osiągnięcie priorytetowych celów Unii Europejskiej. Działania wspierające

rozwój obszarów miejskich muszą wpisywać się w cele tematyczne i priorytety inwestycyjne, określone w tych rozporządzeniach.

Polityka spójności w latach 2014-2020 będzie się koncentrować na kilku wybranych zagadnieniach. Należą do nich: badania i wspieranie innowacyjności, teleinformatyka, zwiększanie konkurencyjności MŚP, gospodarka niskoemisyjna, adaptacja do zmian klimatycznych, zapobieganie ryzyku i zarządzanie nim, ochrona środowiska, efektywne wykorzystanie zasobów, zwiększanie zatrudnienia i wsparcie mobilności pracowników, integracja społeczna oraz szkolnictwo i kształcenie zawodowe.

Podstawowymi założeniami interwencji między poziomami krajowymi i regionalnymi w perspektywie 2014-2020 są:

- tam gdzie to możliwe, dążenie do określenia jednego poziomu interwencji dla danego priorytetu inwestycyjnego ewentualnie typu działań;
- odejście od stosowania kryterium kwotowego (które nastęrczało wiele problemów w perspektywie 2007-2013);
- zastosowanie nie więcej niż dwu kryteriów podziału jednocześnie. Najważniejsze kryteria podziału to: zasięg geograficzny wsparcia; beneficjent (typ beneficjenta/masowość beneficjenta/zdolność instytucjonalna); skala oddziaływania interwencji (znaczenie) oraz oczywiście kryteria charakterystyczne dla konkretnego typu interwencji.

Poniżej przedstawiono wykaz programów operacyjnych na lata 2014-2020 z przypasowanymi celami tematycznymi, priorytetami inwestycyjnymi i funduszem¹.

Programy Operacyjne	Cele tematyczne	Priorytety inwestycyjne	Fundusz
Program Operacyjny Inteligentny Rozwój	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.1. wzmocnienie infrastruktury badań i innowacji i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy; 1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, budowanie sieci współpracy pomiędzy firmami, ośrodkami naukowo-badawczymi, ośrodkami akademickimi w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)	EFRR
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	3.1. promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczości; 3.2. opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji; 3.4. wspieranie zdolności MŚP w zaangażowanie się w proces wzrostu ekonomicznego i innowacji;	EFRR
Program Operacyjny Polska Cyfrowa	2. Zwiększanie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych	2.1. poszerzanie dostępu do sieci szerokopasmowych, rozwój sieci o wysokiej przepustowości i wspieranie przyjęcia nowych technologii i sieci w gospodarce cyfrowej; 2.3. wzmocnienie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia;	EFRR
Program Operacyjny Infrastruktura	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we	4.1. promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii; 4.2. promowanie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE przez MŚP/przez przedsiębiorstwa; 4.3. wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach	FS

¹Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 - Załączniki do Umowy Partnerstwa, październik 2013 r. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

i Środowisko	wszystkich sektorach	publicznych i sektorze mieszkaniowym; 4.4. rozwój i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji na niskich i średnich poziomach napięcia; 4.5. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych; 4.7. promowanie wysoko wydajnej kogeneracji energii cieplnej i elektrycznej w oparciu o popyt na użytkową energię ciepłą;	
	5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	5.1. wspieranie wyspecjalizowanych inwestycji służących dostosowaniu do zmiany klimatu; 5.2. promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi;	FS
	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	6.1. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki odpadami, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.2. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.4. ochrona i przywrócenie bioróżnorodności, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie systemów ochrony ekosystemów, w tym programu NATURA 2000 oraz zielonej infrastruktury; 6.5. działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza; 6.3. ochrona promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego;	FS
	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	7.1. wspieranie rozwoju multimodalnego Jednolitego Europejskiego Obszaru Transportowego (Single European Transport Area– SEA) poprzez inwestycje w sieci TEN-T;	FS/EFRR
		7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T;	EFRR
		7.5. rozwój inteligentnych systemów dystrybuowania, magazynowania i przesyłu gazu i energii elektrycznej;	FS
		7.3. rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne; 7.4. rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego;	FS
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.1. inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych;	EFRR
	Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój	8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników	8.6. trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych bez pracy, zwłaszcza tych którzy nie uczestniczą w kształceniu lub szkoleniu (NEET); 8.8. równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego; 8.9. adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian; 8.10. aktywne i zdrowe starzenie się; 8.11. modernizacja i wzmocnienie roli instytucji działających na rynku pracy, w tym działania mające na celu zwiększenie transnarodowej mobilności pracowników
9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem		9.4. aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności; 9.6. zwalczanie dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną; 9.7. ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym; 9.8. wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych;	EFSE
10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie		10.1. ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego; 10.2. poprawa jakości, skuteczności i dostępności szkolnictwa wyższego oraz kształcenia na poziomie równoważnym w celu zwiększenia udziału i poziomu osiągnięć; 10.3. poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji siły roboczej i zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijania systemów uczenia się poprzez praktykę i przyuczania do zawodu, takich jak dwutorowe systemy kształcenia;	EFSE
11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej		11.3 inwestycje w zdolności instytucjonalne i w skuteczność administracji publicznych oraz usług publicznych w celu przeprowadzenia reform, z uwzględnieniem lepszego stanowienia prawa i dobrych rządów;	EFSE
Program Operacyjny Polska Wschodnia		1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, budowanie sieci współpracy pomiędzy firmami, ośrodkami naukowo-badawczymi, ośrodkami akademickimi w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	3.1. promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczości; 3.2. opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji ; 3.3. wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług	EFRR
	4. Wspieranie przejścia	4.5. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach	EFRR

	na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygujących	
	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T; 7.4. rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interpretacyjnego systemu transportu kolejowego	EFRR
Regionalne Programy Operacyjne	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.1. wzmocnienie infrastruktury badań i innowacji i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy 1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, budowanie sieci współpracy pomiędzy firmami, ośrodkami naukowo-badawczymi, ośrodkami akademickimi w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)	EFRR
	2. Zwiększanie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych	2.2. Rozwój produktów i usług opartych na TIK, handlu elektronicznego oraz zwiększenie zapotrzebowania na TIK; 2.3. wzmocnienie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia	EFRR
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	3.1. promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczości; 3.2. opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji; 3.3. wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług; 3.4. wspieranie zdolności MŚP w zaangażowanie się w proces wzrostu ekonomicznego i innowacji	EFRR
	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4.1. promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii; 4.2. promowanie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE przez MŚP/przez przedsiębiorstwa; 4.3. wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym; 4.5. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygujących; 4.7. promowanie wysoko wydajnej kogeneracji energii cieplnej i elektrycznej w oparciu o popyt na użytkową energię cieplną;	EFRR
	5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	5.2. promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi;	EFRR
	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	6.1. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki odpadami, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.2. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.3. ochrona promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego; 6.4. ochrona i przywrócenie bioróżnorodności, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie systemów ochrony ekosystemów, w tym programu NATURA 2000 oraz zielonej infrastruktury; 6.5. działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów poprzemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza;	EFRR
	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T; 7.3. rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne; 7.4. rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego	EFRR
	8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników	8.2. wspieranie rozwoju przyjaznego dla zatrudnienia poprzez rozwój potencjałów endogenicznych jako elementu strategii terytorialnej dla obszarów ze specyficznymi potrzebami, łącznie z przekształcaniem upadających regionów przemysłowych oraz działaniami na rzecz zwiększenia dostępności i rozwoju zasobów naturalnych i kulturowych; 8.5. zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników; 8.7. samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy; 8.8. równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego; 8.9. adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian; 8.10. aktywne i zdrowe starzenie się;	EFRR

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.1. inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych;	EFRR
		9.2. wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich;	
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	9.3. wspieranie przedsiębiorczości społecznej;	EFS
		9.4. aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności;	
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	9.5. integracja społeczności marginalizowanych takich jak Romowie;	EFS
		9.7. ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym;	
		9.8. wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych;	
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	9.9. lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność;	EFRR
		10.1. ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego;	
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10.3. poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji siły roboczej i zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktykę i przyuczania do zawodu, takich jak dwutorowe systemy kształcenia;	EFRR
10.4. inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej			
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich; 1A. Zwiększanie innowacyjności i bazy wiedzy na obszarach wiejskich; 1B. Wzmacnianie powiązań między rolnictwem i leśnictwem a badaniami i innowacją;	EFROW
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych; 2A. Ułatwianie restrukturyzacji gospodarstw stojących przed problemami strukturalnymi, a szczególnie gospodarstw rolnych o niskim poziomie uczestnictwa w rynku, gospodarstw prowadzących działalność o charakterze rynkowym w określonych sektorach i gospodarstw wymagających zróżnicowania produkcji rolnej; 3. Poprawa konkurencyjności wszystkich sektorów rolnictwa i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych; 2B. Ułatwianie wymiany pokoleniowej w sektorze rolnym;	EFROW
	5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych; 3A. Lepsze zintegrowanie głównych producentów z łańcuchem żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów i organizacje międzybranżowe	
	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie 3B. Wspieranie zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych	EFROW
	8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników	4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa; 4A. Odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej i stanu europejskich krajobrazów; 4B. Poprawa gospodarki wodnej; 4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa; 4C. Poprawa gospodarowania glebą;	EFROW
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym; 5E. promowanie pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie	
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	6. Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich; 6A. Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania nowych, małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy	EFROW
		6. Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich; 6B. Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich	EFROW
		1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich; 1C. Promowanie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnym i leśnym	EFROW

Strategia „Europa 2020”

Strategia „Europa 2020” - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu jest nowym, długookresowym programem rozwoju

społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej (UE), który zastąpił realizowaną od 2000 r., zmodyfikowaną pięć lat później, Strategię Lizbońską.

Strategia obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Ostatni z priorytetów odnosi się do spójności terytorialnej jako jednego z ważnych elementów spójności Unii Europejskiej. Oznacza, że korzyści wzrostu gospodarczego powinny rozkładać się jednakowo w całej wspólnotie. Zgodnie z celami strategii „Europa 2020” europejskie miasta powinny być inkubatorami edukacji i innowacji, cechować się zrównoważoną bazą przemysłową, powinny stać się atrakcyjne jako miejsca pracy i zamieszkania.

Na potrzeby monitorowania stopnia realizacji programu Europa 2020 zdefiniowano pięć celów głównych:

- Osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia na poziomie 75 proc. wśród osób w wieku 20 – 64 lat;
- Zwiększenie nakładów na działalność badawczo-rozwojową, w sektorze publicznym i prywatnym, do poziomu 3 proc. PKB;
- Poprawa efektywności energetycznej: ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o 20 proc., zwiększenie do 20 proc. udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii oraz zwiększenie efektywności energetycznej o 20 proc.;
- Podniesienie poziomu wykształcenia – zredukowanie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do 10 proc., zwiększenie do 40 proc. odsetka osób w wieku 30 – 34 lat posiadających wykształcenie wyższe (lub równoważne);
- Zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym przynajmniej o 20 mln.

Podstawowym instrumentem realizacji celów programu Europa 2020 jest 7 inicjatyw przewodnich przygotowanych przez Komisję Europejską:

- Unia innowacji;
- Mobilna młodzież;
- Europejska agenda cyfrowa;
- Europa efektywnie korzystająca z zasobów;
- Polityka przemysłowa w erze globalizacji;
- Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia;
- Europejski program walki z ubóstwem.

Realizacja działań w ramach poszczególnych inicjatyw na szczeblu unijnym, krajowym, regionalnym i lokalnym ma umożliwić budowę inteligentnej i zrównoważonej gospodarki europejskiej sprzyjającej włączeniu społecznemu.

Poniżej przedstawiono cele przypisane Polsce w Krajowym Programie Reform Europa 2020:

- osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia na poziomie 71%,
- osiągnięcie wskaźnika inwestycji w sektorze B+R na poziomie 1,7% PKB,
- ograniczenie emisji CO₂, zwiększenie udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii do 15,48%,
- podniesienie poziomu efektywności energetycznej – ograniczenie zużycia energii o 14 mln ton,
- zmniejszenie o 4,5% odsetka osób wczesnie kończących naukę,
- zwiększenie do 45% odsetka osób z wykształceniem wyższym,
- zmniejszenie o 1,5 mln liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Umowa Partnerstwa – Programowanie perspektywy finansowej 2014 -2020 (październik 2013)

Umowa Partnerstwa określa strategię interwencji funduszy w ramach trzech polityk unijnych Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa w Polsce w latach 2014-2020. Instrumentami realizacji Umowy partnerstwa są krajowe i regionalne programy operacyjne. Programy te wraz z Umową Partnerstwa tworzą spójny system dokumentów strategicznych i programowych na nową perspektywę finansową. Umowa Partnerstwa określa kontekst strategiczny w wymiarze tematycznym i terytorialnym oraz wskazuje oczekiwane rezultaty oraz obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe.

Fundusze europejskie na lata 2014-2020 to jedno z głównych źródeł finansowania inwestycji zapewniających dynamiczny, trwały i zrównoważony rozwój. Logika programowania na lata 2014-2020 opiera się więc na powiązaniu oczekiwań europejskich odnośnie koncentracji na celach Strategii Europa 2020 z celami krajowymi wskazanymi w Strategii Rozwoju Kraju do 2020 roku.

Umowa Partnerstwa zakłada znaczne zwiększenie środków, które będą zarządzane przez województwa. Prezentuje zarys systemu koordynacji, a także przedstawia ogólne założenia podziału interwencji pomiędzy poziom krajowy i regionalny, oparty przede wszystkim na zasadzie subsydiarności. Zapewnieniu koordynacji pomiędzy funduszami polityki spójności na poziomie regionalnym służy, umożliwiona po raz pierwszy w okresie programowania 2014-2020 realizacja przez samorządy województw programów dwufunduszowych.

Podjęcie terytorialne w nowej perspektywie finansowej zakłada odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych na rzecz ich indywidualnych potencjałów, barier i wzajemnych zależności. Relacje te mogą zachodzić zarówno na płaszczyźnie instytucjonalnej, programowej, jak i na poziomie konkretnych interwencji: infrastrukturalnych, społecznych, edukacyjnych, zwiększających wzajemne pozytywne oddziaływanie pomiędzy obszarami. Wymiar terytorialny jest zatem traktowany jako jedna z głównych zasad programowania na lata 2014-2020.

Zgodnie z założeniami Umowy Partnerskiej miasta i ich obszary funkcjonalne wspierane są w ramach różnych programów operacyjnych. Oprócz działań realizowanych w tradycyjnym systemie realizacji, rozwojowi obszarów funkcjonalnych miast służą specjalne instrumenty wsparcia. Przede wszystkim, część interwencji każdego z RPO dedykowana jest tym obszarom oraz realizowana jest poprzez Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) wspierane środkami EFRR i EFS.

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) to nowe narzędzie służące realizacji strategii terytorialnych. W Polsce przy pomocy instrumentu ZIT realizowane będą w szczególności zintegrowane działania służące zrównoważonemu rozwojowi obszarów miejskich. Za pomocą instrumentu ZIT (w zależności od decyzji IZ) mogą być realizowane strategie terytorialne obejmujące inne typy obszarów (w tym obszary miejskie) oraz szerszy katalog działań.

Na realizację ZIT przeznaczone są:

- środki z podstawowej alokacji RPO w miastach wojewódzkich i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie (warunek obligatoryjny) a także w miastach regionalnych i subregionalnych i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie oraz na innych obszarach, na których realizowane będą ZIT (zgodnie z wolą IZ RPO);
- środki pochodzące z funduszy strukturalnych, w tym 5,2% całej alokacji EFRR dla Polski oraz 2,4% krajowej alokacji EFS (przeznaczone na realizację ZIT w miastach wojewódzkich oraz obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie), które zostały alokowane w RPO w ramach podziału środków w funkcjonującej na etapie programowania specjalnej rezerwy;
- dodatkowo w przypadku ZIT realizowanych w miastach wojewódzkich i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie środki PO IiŚ 2014-2020 oraz PO PW służące jako źródło wsparcia wybranych, niezbędnych projektów komplementarnych wynikających ze Strategii ZIT.

Przy pomocy instrumentu ZIT, partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie muszą realizować zintegrowane przedsięwzięcia, łączące działania finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego.

Zgodnie z założeniami realizacja Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce ma na celu:

- sprzyjanie rozwojowi współpracy i integracji na obszarach funkcjonalnych największych polskich miast, przede wszystkim tam, gdzie skala problemów związanych z brakiem współpracy i komplementarności działań różnych jednostek administracyjnych jest największa;
- promowanie partnerskiego modelu współpracy różnych jednostek administracyjnych na miejskich obszarach funkcjonalnych;
- realizację zintegrowanych projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie;
- zwiększanie wpływu miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie na kształt i sposób realizacji działań wspieranych na ich obszarze w ramach Polityki Spójności.

DOKUMENTY KRAJOWE

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego Polski. Dokument ten przedstawia wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określa cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju służące jej urzeczywistnieniu oraz wskazano w nim zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny.

W dokumencie wskazano 6 głównych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności,
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej,
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa,
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

W związku z tendencją do przechodzenia od podejścia sektorowego do zintegrowanego podejścia terytorialnego założeniem dokumentu jest, że podobny zestaw działań o charakterze zintegrowanym powinien być kierowany do obszarów charakteryzujących się wspólnymi cechami geograficznymi (społeczno-gospodarczymi i przestrzennymi) nazwanych obszarami funkcjonalnymi.

Zbiór obszarów funkcjonalnych wskazanych w dokumencie jest zbiorem otwartym – liczba i zasięg geograficzny takich obszarów zależy od celu, jakiemu delimitacja ma służyć. Dla realizacji celów KPZK 2030 wyznaczono obszary funkcjonalne, które będą delimitowane na różnych poziomach zarządzania (krajowym, regionalnym, funkcjonalnym).

Można je podzielić na cztery podstawowe typy:

- określone w odniesieniu do całego systemu osadniczego, wyznaczone na podstawie stopnia urbanizacji, obejmujące obszary miejskie – rdzenie i ich strefy funkcjonalne – i obszary funkcjonalne wiejskie,

- wyznaczone na podstawie typu potencjału rozwojowego ze względu na występowanie szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej i warunków dla polityki rozwoju w skali makroregionalnej,
- wyznaczone ze względu na możliwość wystąpienia konfliktów przestrzennych związanych ze sposobem wykorzystania ich potencjału przyrodniczego i kulturowego,
- wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej.

Na tych obszarach dochodzi do kumulacji problemów o charakterze społeczno-gospodarczym, co staje się barierą dla osiągnięcia spójności przestrzennej kraju. Dwie ostatnie z powyższych kategorii zawierają wyłącznie obszary problemowe (zgodnie z obowiązującą Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) polityki przestrzennej i regionalnej, podczas gdy obszary funkcjonalne należące do innych typów mogą, ale nie muszą być uznane za problemowe na odpowiednim poziomie planistycznym.

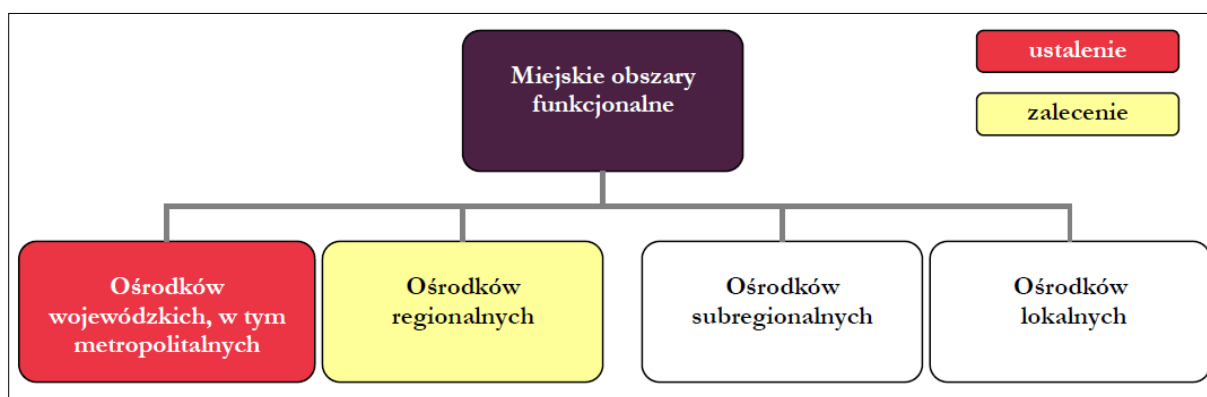
W KPZK 2030 wyznaczono 5 głównych typów obszarów funkcjonalnych:

1. Miejskie obszary funkcjonalne;
2. Wiejskie obszary funkcjonalne;
3. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej;
4. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego;
5. Obszary funkcjonalne wymagające rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej.

Zgodnie z zapisami w KPZK wskazane jest odejście od podejścia do miasta w jego granicach administracyjnych, ale na pierwszy plan wysuwa się miasto wraz z jego obszarem funkcjonalnym, który w coraz większym stopniu zaczyna pełnić funkcje pozarolnicze.

Miejski obszar funkcjonalny jest układem osadniczym ciągłym przestrzennie, złożonym z odrębnych administracyjnie jednostek. Obejmuje zwarty obszar miejski oraz powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zurbanizowaną. Administracyjnie obszary te mogą obejmować gminy miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie. Miejskie obszary funkcjonalne można podzielić na cztery podtypy: ośrodków wojewódzkich (w tym metropolitalnych), regionalnych, subregionalnych i lokalnych.

Ryc.1. Klasyfikacja miejskich obszarów funkcjonalnych

Źródło: Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Miasta wojewódzkie w Polsce mają obowiązek delimitacji swoich obszarów funkcjonalnych oraz przygotowania strategii i planów zagospodarowania dla całego obszaru funkcjonalnego. Delimitacja obszarów funkcjonalnych ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych nie jest obowiązkowa jednak jej wykonanie w oparciu o metodologię zastosowaną do miast wojewódzkich byłoby korzystne dla rozwoju tych obszarów.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj zaklasyfikować należy do ośrodków lokalnych, ze względu na liczbę ludności (50 tys. mieszkańców). Jako ośrodek lokalny ma duże znaczenie w rozwoju obszarów wiejskich, ponieważ jest centrum tworzenia funkcji pozarolniczych, oferuje usługi podstawowe i średniego rzędu.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego: regiony, miasta, obszary miejskie 2010 – 2020

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego: regiony, miasta obszary wiejskie 2010-2020 jest dokumentem określającym cele rządu i samorządów w odniesieniu do polskiej przestrzeni dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju.

Celem strategicznym polityki regionalnej, określonym w KSRR, jest efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. KSRR ustala trzy cele szczegółowe do 2020 roku:

1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów;
2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych;
3. Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

KSRR określa główne obszary rozwoju, do których odnosi się polityka regionalna: są to regiony, miasta i obszary wiejskie. W odniesieniu do obszarów miejskich Strategia zaznacza, iż wspieranie

ich rozwoju jest jednym z podstawowych kierunków polityki regionalnej. Wsparcie skierowane dla miast sprzyja budowaniu konkurencyjności całych regionów.

Dokument wprowadza kategorię obszarów, do których będzie w szczególności kierowana polityka regionalna – OSI (Obszary Strategicznej Interwencji). Są to obszary problemowe, do których planuje się interwencję polityki regionalnej z poziomu krajowego. Typy OSI według KSRR to:

- Ośrodki wojewódzkie;
- Ośrodki subregionalne;
- Obszary wiejskie;
- OSI dla zapewnienia spójności w skali kraju;
- Obszary o najgorszych wskaźnikach dostępu do usług publicznych;
- Obszary przygraniczne;
- OSI na rzecz restrukturyzacji i rewitalizacji miast tracących funkcje społeczno – gospodarcze;
- Obszary o ekstremalnie niskiej dostępności transportowej.

Delimitacja Obszarów Strategicznej Interwencji w przestrzeni poszczególnych województw jest realizowana w strategiach rozwoju województw.

Założenia Krajowej Polityki Miejskiej

Założenia Krajowej Polityki Miejskiej są pierwszym krokiem do opracowania docelowego dokumentu: Krajowa Polityka Miejska.

Krajowa polityka miejska jest celowym, ukierunkowanym terytorialnie działaniem państwa na rzecz zrównoważonego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz wykorzystania ich potencjałów w procesach rozwoju kraju. Jest programowana na poziomie krajowym i realizowana poprzez tworzenie optymalnych warunków rozwoju miast oraz poprzez działania inwestycyjne podmiotów publicznych i niepublicznych.

Podmiotem krajowej polityki miejskiej jest rząd i współuczestniczące jednostki samorządu terytorialnego. Ważnym podmiotem polityki miejskiej mogą zostać także podmioty reprezentujące obszary funkcjonalne największych miast w przypadku powołania ich do życia, bądź wzmocnione prawnie i instytucjonalnie związki samorządów terytorialnych wchodzących w skład miejskich obszarów funkcjonalnych.

Podstawowe zasady prowadzenia krajowej polityki miejskiej to:

- Zasada integralności: podporządkowanie krajowej polityki miejskiej polityce rozwoju – cele, zadania i instrumenty są ściśle podporządkowane polityce rozwoju;
- Zasada zintegrowanego podejścia terytorialnego – wykorzystanie ukrytych lub niewłaściwie wykorzystanych zasobów terytoriów oraz wspomaganie specjalizacji różnych typów ośrodków miejskich;

- Zasada wielopoziomowego zarządzania – współpraca i koordynacja działań między rządem, samorządami województw i samorządami lokalnymi w układzie pionowym oraz poziomej współpracy jednostek samorządu terytorialnego i innych podmiotów dla osiągnięcia wyznaczonych celów.

Najważniejsze wyzwania dla Polski w zakresie rozwoju miast to:

- wykorzystanie potencjału głównych ośrodków miejskich i ich obszarów funkcjonalnych do kreowania wzrostu i zatrudnienia oraz zdynamizowania rozwoju kraju;
- wykorzystanie potencjału miast w procesach rozwoju regionalnego na obszarach problemowych o znaczeniu krajowym;
- przeciwdziałanie degradacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej obszarów zurbanizowanych;
- poprawa ładu przestrzennego na obszarach miejskich i powstrzymanie żywiołowej suburbanizacji;
- poprawa jakości zarządzania i współpracy na obszarach miejskich, w tym na obszarach funkcjonalnych miast;
- wyzwania horyzontalne, które w specyficzny sposób ujawniają się w miastach;
- polityka transportowa, w tym transport publiczny na obszarach miejskich;
- stały monitoring zjawisk społeczno-przestrzennych na obszarach zurbanizowanych.

Strategicznym celem krajowej polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Do roku 2020 proponuje się następujące cele krajowej polityki miejskiej:

1. Poprawa konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia;
2. Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmacnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu;
3. Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich;
4. Wspieranie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji;
5. Stworzenie warunków dla skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych.

Krajowa polityka miejska będzie realizowana za pomocą zestawu instrumentów planistycznych, instytucjonalnych oraz prawnych. Głównym źródłem jej finansowania będą środki krajowych podmiotów uczestniczących w jej realizacji, uzupełnione przez środki strukturalne UE oraz środki z budżetu państwa.

Na potrzeby aktualizacji krajowej polityki miejskiej będą wykorzystywane okresowe raporty i analizy stosowanych rozwiązań instytucjonalnych, prawnych i finansowych, mających wpływ na rozwój miast. W ramach polityki miejskiej stworzony zostanie system monitoringu i ewaluacji zjawisk w miastach i miejskich obszarach funkcjonalnych oraz określone zostaną wskaźniki pomiaru efektów tej polityki.

Ryc. 2. Zadania Krajowej Polityki Miejskiej

DOKUMENTY REGIONALNE

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030r.)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku) jest najważniejszym dokumentem programowym, który określa wizję rozwoju oraz cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego. W dokumencie tym zaprezentowano cele strategiczne odpowiadające na zidentyfikowane problemy i wyzwania rozwojowe. Cele strategiczne ukierunkowane zostały na innowacje, wzmocnienie miast, rozwój nowoczesnej wsi, rozwój przedsiębiorczości, wykorzystanie potencjału naukowego oraz wielokierunkową integrację regionu.

Cel Strategiczny 1. *Wzmacnianie urbanizacji regionu* przedstawia miasta jako nośniki postępu technologicznego, koncentrują usług wyższego rzędu, stanowią one węzły komunikacyjne, stanowią rynki pracy oraz ośrodki obsługi dla otaczających je terenów. Cel ten będzie realizowany dzięki celom operacyjnym:

- 1.1. *Rozwijanie funkcji metropolitalnych Lublina* jako głównego ośrodka Polski Wschodniej, koncentrującego gospodarcze, naukowe i kulturalne kontakty ze światem, zwłaszcza ze wschodnimi sąsiadami.
- 1.2. *Wspieranie ponadlokalnych funkcji miast* (np. naukowych, akademickich, kulturalnych, turystycznych), które przyczyniają się do dynamizacji rozwoju tych miast i otaczających je obszarów.
- 1.3. *Poprawa skomunikowania Lublina z obszarami metropolitalnymi Polski i zagranicy.*

Cel operacyjny 1.2. *Wspieranie ponadlokalnych funkcji miast* odnosi się do miast mających funkcje ponadlokalne, których rozwój będzie korzystny dla całego regionu. Miasta te oferują usługi wyższego rzędu i koncentrują pozarolnicze miejsca pracy. Cel ten zostanie osiągnięty dzięki realizacji działań:

- Wspieranie działań na rzecz rozwoju systemu niskoemisyjnego transportu miejskiego w ośrodkach subregionalnych.
- Wspieranie działań na rzecz rozwoju infrastruktury społecznej o znaczeniu prorozwojowym (głównie edukacyjnej i kulturalnej) w miastach o funkcjach ponadlokalnych.
- Wspieranie wysiłków władz lokalnych na rzecz kompleksowej rewitalizacji oraz poprawy infrastruktury komunalnej.
- Wspieranie wysiłków władz lokalnych w tworzeniu infrastruktury dla biznesu (np. parków przemysłowych, instytucji wspierania biznesu).
- Selektywne wspieranie najbardziej efektywnych i konkurencyjnych kierunków działalności gospodarczej i naukowo-badawczej, zgodnie z wyłoniętymi regionalnymi „inteligentnymi specjalizacjami”.

Dzięki realizacji powyżej wymienionych kierunków działań miasta uzyskają dodatkowe możliwości rozwoju dzięki zwiększeniu atrakcyjności biznesowej i turystycznej, jak również poprawie ulegną warunki życia i zdolność świadczenia usług wyższego rzędu dla otaczających obszarów.

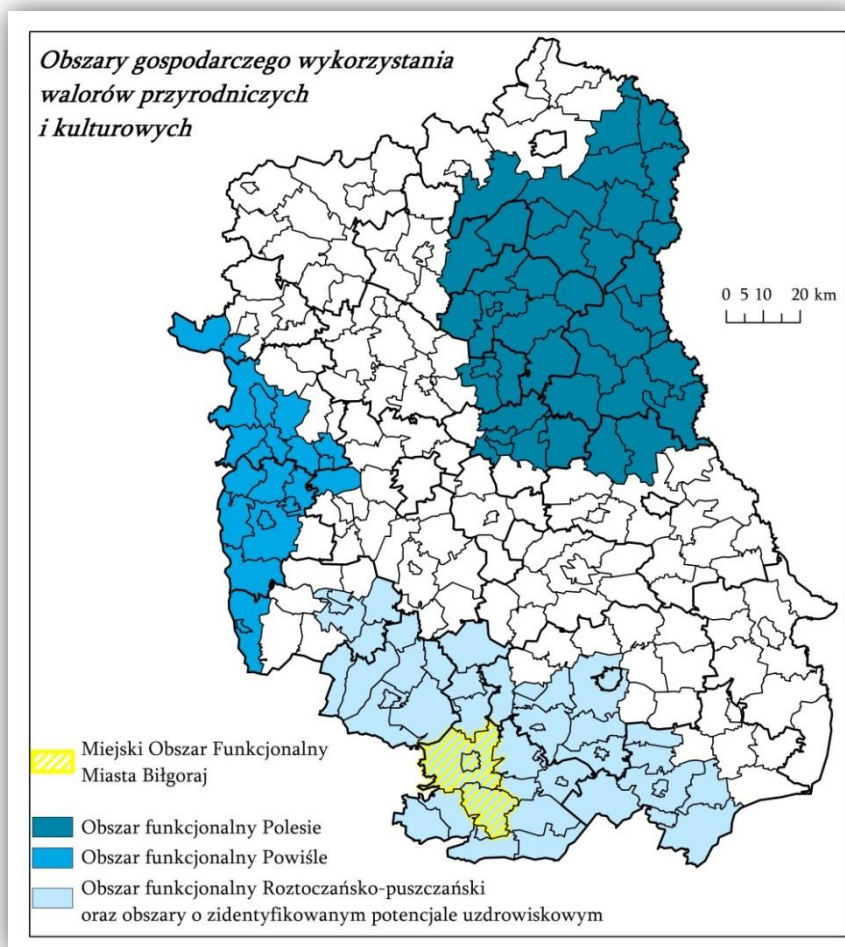
Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku) wyznacza także tzw. **Obszary Strategicznej Interwencji (OSI)**. Są to obszary, które wymagają większego wsparcia i stanowią przestrzenne odzwierciedlenie potencjałów i problemów rozwojowych zidentyfikowanych na obszarze województwa. Wyróżnionych zostało 7 Obszarów Strategicznej Interwencji:

1. Lubelski Obszar Metropolitalny,
2. Miasta subregionalne,
3. Obszary przygraniczne,
4. Obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych,
5. Obszary potencjalnej eksploatacji złóż kopalin,
6. Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych,
7. Nowoczesna wieś.

Rozwój miast będzie wspierany przede wszystkim w ramach OSI Lubelski Obszar Metropolitalny (miasto Lublin), OSI miasta subregionalne (Biała Podlaska, Chełm Puławy, Zamość), ale także w ramach innych OSI, np. **obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych**, które obejmują miasta związane z obsługą obszarów funkcjonalnych (Puławy, Nałęczów, Dęblin, Kazimierz Dolny, Annopol, Parczew, Włodawa, Łęczna, Ostrów Lub., Janów Lub., Tomaszów Lub., Zamość, **Biłgoraj**, Zwierzyniec, Krasnobród, Szचेbrzeszyn, Józefów).

Wyznaczenie **Roztoczańsko-puszczańskiego Obszaru Funkcjonalnego** (należącego do OSI Obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych), będzie miało istotny wpływ na określenie kluczowych funkcji jakie planowany MOF Biłgoraj może pełnić, ponieważ leży on w jego obrębie.

Ryc. 3. MOF Biłgoraj na tle Obszaru Strategicznej Interwencji Województwa Lubelskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030r.)

Działania na tych obszarach powinny zmierzać do wykorzystania potencjału obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla tworzenia warunków wzrostu społeczno-gospodarczego tych obszarów oraz określenia charakteru i natężenia funkcji turystycznej, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów i zasobów przyrodniczych, które na tym terenie są podstawą jej wykształcenia. Ponadto działania powinny się skupić na: aktywnej ochronie zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrody, rozwoju infrastruktury transportowej, poprawie dostępu do usług społecznych, poprawie warunków fitosanitarnych, przywróceniu miastom funkcji społecznych i gospodarczych z jednoczesnym wsparciem zasobów ludzkich i przedsiębiorczości.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest podstawowym narzędziem prowadzenia przez władze województwa polityki rozwoju przestrzennego. Diagnostyka podstawowe zróżnicowania przestrzennych uwarunkowań rozwoju oraz określa elementy składowe układu

przestrzennego województwa i ich wzajemne relacje. Plan jest także elementem regionalnego planowania strategicznego – pozostaje spójny ze strategią rozwoju województwa; służy konkretyzacji przestrzennej celów sformułowanych w strategii, a także określa uwarunkowania przestrzenne do formułowanych programów rozwoju i programów operacyjnych.

Obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego został uchwalony w 2002 roku, obecnie trwają prace nad jego aktualizacją. Do tej pory opracowane zostały Uwarunkowania Wewnętrzne i Zewnętrzne nowego planu.

Plan z 2002 r. zaproponował sporządzenie Wojewódzkiego Programu Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego jako jednego z wielu opracowań służących osiągnięciu przyjętych kierunków rozwoju i zagospodarowania przestrzennego województw. „Wojewódzki Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego” i będący jego częścią „Atlas Miast” jest istotnym narzędziem wspierania rozwoju województwa i poprawy jego atrakcyjności. W swoich założeniach jest spójny z priorytetami i celami polityki regionalnej kraju, nawiązuje do zasad europejskiej środowiskowej polityki miejskiej, opierającej się na kryteriach zrównoważonego rozwoju.

Program obejmuje problematykę miejską w województwie lubelskim. Z jednej strony uszczegóławia priorytety i cele określone w tym zakresie w strategii rozwoju województwa i w planie zagospodarowania przestrzennego, z drugiej strony jest niezbędnym narzędziem porządkującym potrzeby województwa w tej sferze polityki regionalnej, tworząc założenia zintegrowanych działań i koordynacji lokalnych programów rewitalizacji i rozwoju miast.

Zaktualizowane w 2011 roku Uwarunkowania wewnętrzne Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa, diagnozują jego obecne zagospodarowanie przestrzenne, w tym charakteryzują środowisko przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, system osadniczy, uwarunkowania społeczne i gospodarcze, infrastrukturę techniczną. Uwarunkowania zewnętrzne zawierają umiejscowienie województwa lubelskiego w Polsce i Europie i konsekwencje takiej lokalizacji.

Według Uwarunkowań wewnętrznych Biłgoraj to ośrodek ponadlokalny, czyli miasto średniej wielkości o słabo ukształtowanych funkcjach zewnętrznych. Biłgoraj jest prezentowany jako miasto wyróżniające się największym potencjałem ludnościowym i gospodarczym pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów. Jest ważnym ośrodkiem produkcji materiałów budowlanych. Miasto wyróżnia się również pod względem ilości firm obsługi biznesu. W Biłgoraju rozwinęły się szkoły wyższe w oparciu o potencjał naukowy Lublina i Warszawy. Ponadto w Planie Zagospodarowania Województwa Biłgoraj rysuje się jako miasto o wysokiej w skali województwa dostępności i jakości świadczonych usług. W Biłgoraju rozwija się ponadto turystyka kulturalna, sentymentalna, związana z historią, walorami etnograficznymi, folklorem i twórczością ludową.

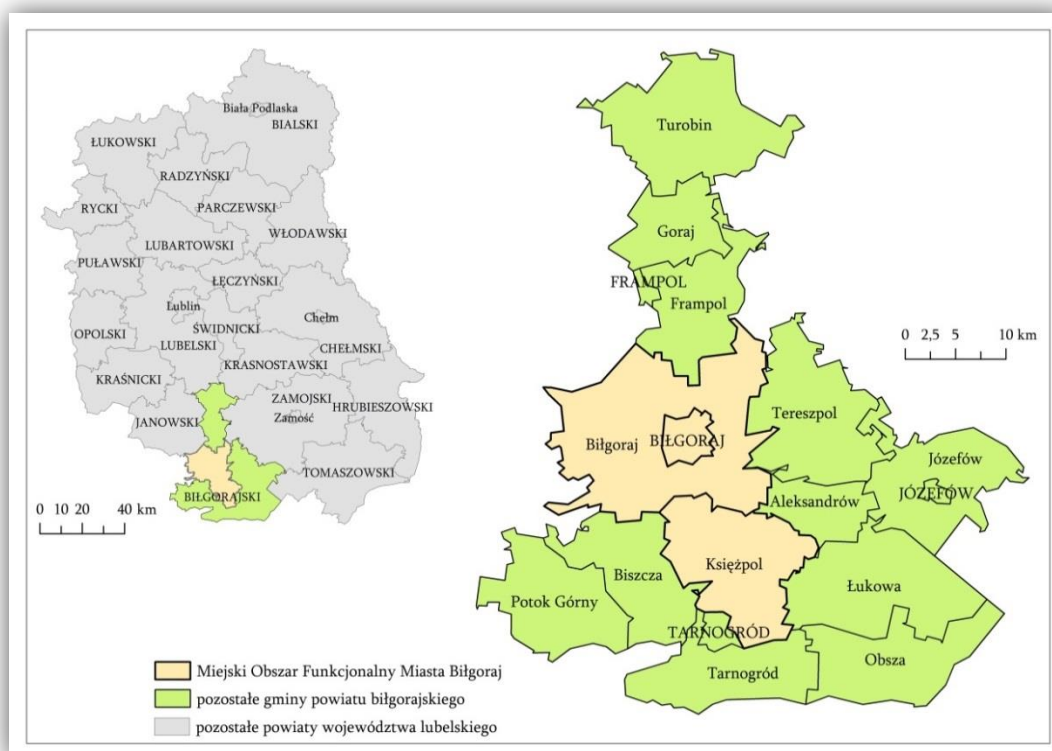
Uwarunkowania zewnętrzne zaznaczają, iż polityka miejska powinna być prowadzona w sposób interdyscyplinarny, z uwzględnieniem uwarunkowań gospodarczych, środowiskowych, społecznych i kulturowych, co pozwoli na stworzenie i zrealizowanie zintegrowanej strategii

miast. Wykorzystywanie w większym stopniu zintegrowanych strategii rozwoju miast oraz zwrócenie szczególnej uwagi na dzielnice zdegradowane w kontekście miasta jako całości, przyczyni się do bardziej dynamicznego rozwoju miast europejskich. Naturalnym adresatem zaleceń polityki miejskiej w województwie lubelskim jest Lublin. Biłgoraj jest wspomniany jako miasto położone na peryferiach województwa lubelskiego – na pograniczu lubelsko-podkarpackim.

2.1.2. Uwarunkowania wynikające z położenia administracyjnego MOF Biłgoraj

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj położony jest w południowej części województwa lubelskiego w centralnej części powiatu biłgorajskiego. Na Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj składają się trzy gminy, tj. gmina miejska Biłgoraj, gmina wiejska Biłgoraj oraz gmina wiejska Księżpol. Miasto Biłgoraj stanowiące rdzeń przedmiotowego obszaru funkcjonalnego jest siedzibą i największym ośrodkiem miejskim powiatu biłgorajskiego oraz siedzibą gminy miejskiej i wiejskiej Biłgoraj.

Ryc. 4. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj na tle powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego

Źródło: Opracowanie własne

MOF Biłgoraj zajmuje łącznie obszar 426 km², co stanowi ponad 25% powierzchni powiatu oraz 1,5% powierzchni województwa. Miasto Biłgoraj zajmuje powierzchnię 21 km², położone jest

w centralnej części powiatu, przepływa przez nie rzeka Biała i Czarna Łada. Gmina miejska Biłgoraj sąsiaduje bezpośrednio z gminą wiejską Biłgoraj, której powierzchnia wynosi 264 km². Przez gminę Biłgoraj również przepływa rzeka Biała i Czarna Łada, a także rzeka Łada. Sąsiaduje ona z trzecią gminą przedmiotowego obszaru, tj. gminą Księżpol, która zajmuje powierzchnię 141 km². Przez gminę Księżpol przepływa rzeka Tanew².

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj graniczy bezpośrednio z 6 gminami powiatu biłgorajskiego (Aleksandrów, Biszczka, Frampol, Łukowa, Tarnogród oraz Tereszpol), z 1 gminą powiatu zamojskiego (Radecznica) oraz z 2 gminami powiatu janowskiego (Dzwola, Janów Lubelski). Dodatkowo przedmiotowy obszar graniczy od zachodu z gminą Harasiuki zlokalizowaną w powiecie nizańskim województwa podkarpackiego.

2.1.3. Atrakcyjność inwestycyjna MOF Biłgoraj

Słabnąca dynamika rozwoju miast, w tym również miejskich obszarów funkcjonalnych związana jest z postępującym procesem degradacji, bądź niezadowolającym stanem zachowania tkanki zabytkowej miast oraz postępującą dekapitalizacją zasobów mieszkaniowych (dotyczy to przede wszystkim wielkopłytowych bloków mieszkaniowych wybudowanych na przestrzeni lat 60-80-tych XX w.), zły stan przestrzeni publicznych, infrastruktury technicznej oraz niedostosowanie systemów komunikacyjnych do wzrostu natężenia ruchu pojazdów. Miasta i miejskie obszary funkcjonalne (również MOF Biłgoraj) rozwijają się wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, podczas gdy w pozostałych częściach obszaru (oddalonych od dróg wojewódzkich i krajowych) znajduje się dużo niezainwestowanych terenów. Innym problemem ośrodków miejskich są niewykorzystywane obszary po dawnych zakładach przemysłowych i jednostkach wojskowych. Tereny te po przekształceniu mogą służyć zlokalizowaniu różnych form aktywności gospodarczej. Miasto Biłgoraj jak i pozostałe jednostki MOF posiadają dużą liczbę terenów, które przy odpowiednich nakładach finansowych na infrastrukturę techniczną staną się magnesem przyciągającym nowe inwestycje.

Jednym z głównych celów polityki Miasta Biłgoraj, jak i gminy Biłgoraj i Księżpol jest pozyskanie strategicznych inwestorów. Tworzenie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości zapewni stabilność na rynku pracy oraz poprawi jakość życia mieszkańców.

W celu stworzenia warunków sprzyjających zakładaniu nowych firm w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj realizowane są działania z zakresu poprawy infrastruktury technicznej, w tym głównie budowa i modernizacja dróg i linii kolejowych, rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, sieci gazowej, ciepłowniczej, elektrycznej oraz wytyczenie nowych terenów inwestycyjnych.

² „Program ochrony środowiska dla Powiatu Biłgorajskiego. Aktualizacja”, Biłgoraj 2009.

Ważne jest również wypracowanie wspólnego mechanizmu współpracy między władzami samorządowymi a przedsiębiorcami. Istotne jest również prowadzenie działań, które ułatwią nowopowstałym firmom prowadzenie działalności na przedmiotowym obszarze, na przykład możliwość skorzystania ze zwolnienia z podatku od nieruchomości.

Oferta inwestycyjna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj skierowana jest przede wszystkim do przedsiębiorstw z sektora drzewnego, jednak pozostaje ona również otwarta na potencjalnych inwestorów z innych branż. Najmilej widziani są inwestorzy, których przedsięwzięcia generują dużą liczbę nowych miejsc pracy.

Na obszarze MOF Biłgoraj wyznaczono 262 ha terenów inwestycyjnych w tym 38% to tereny uzbrojone. Tereny uzbrojone w media są całkowicie lub częściowo zagospodarowane. Najwięcej terenów inwestycyjnych wskazano w granicach miasta Biłgoraj. Jedyne gmina Księżpol nie posiada uzbrojonych terenów inwestycyjnych.

Tabela 1. Tereny inwestycyjne MOF Biłgoraj

Lokalizacja		Powierzchnia	Tereny uzbrojone /nieuzbrojone
Gmina Biłgoraj	Gromada	ok. 49ha	nieuzbrojone
	Dąbrowica	ok. 12 ha + ok. 60ha*	nieuzbrojone
	Wola Duża	ok. 14 ha (teren zagospodarowany)	uzbrojone
	Hedwizyn	ok. 5ha (teren zagospodarowany)	uzbrojone
	Suma	80 ha	* tereny planowane do przeznaczenia w MPZP pod tereny inwestycyjne. Planowany termin opracowania MPZP – do marca 2015r.
Miasto Biłgoraj	Miasto Biłgoraj: ul. Krzeszowska - ul. Graniczna	82 ha (tereny częściowo zagospodarowane)	uzbrojone
	Miasto Biłgoraj: teren pomiędzy linią kolejową a ul. Batorego	70 ha (grunty prywatne - teren przewidziany w studium)	nieuzbrojone
	Suma	152 ha	-
Gmina Księżpol	Majdan Nowy	ok. 23 ha	nieuzbrojone
	Księżpol	ok. 7 ha	nieuzbrojone
	Suma	30 ha	-

Źródło: Ankietyzacja obszaru MOF Biłgoraj

Kluczowe bariery z jakimi spotykają się inwestorzy szukając lokalizacji dla realizacji swoich inwestycji:

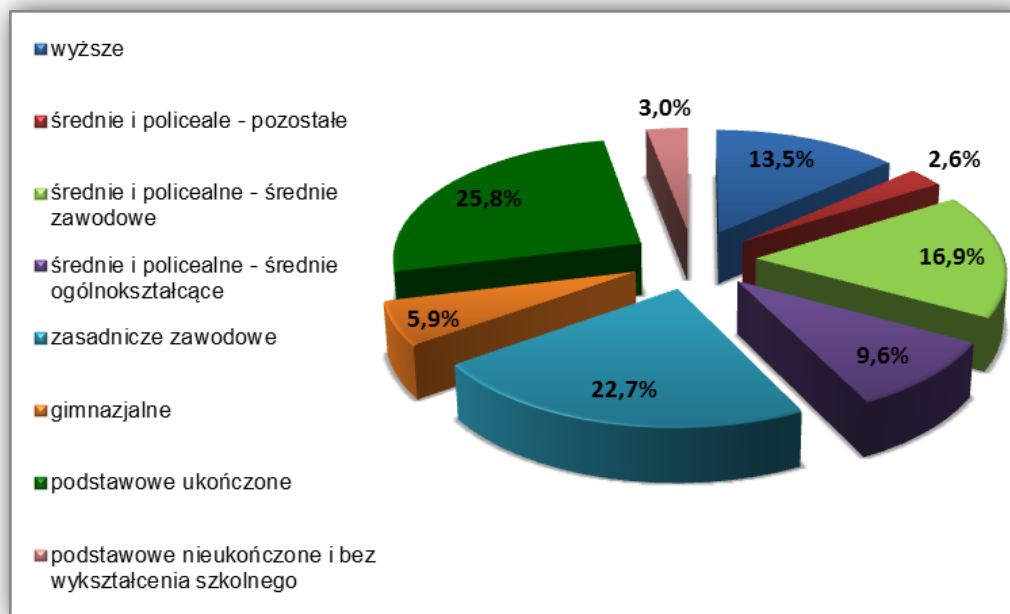
- brak terenów pod inwestycje,
- powolne tempo realizowania procedur administracyjnych,
- słaba dostępność transportowa,
- słaba dostępność i jakość zasobów ludzkich,
- brak terenów przygotowanych pod inwestycje.

Realizacja inwestycji polegającej na budowie obwodnicy zachodniej miasta Biłgoraj, pozwoli na poprawę dostępności komunikacyjnej i zwiększy zainteresowanie inwestorów obszarem położonym wzdłuż jej przebiegu.

Atrakcyjność inwestycyjna MOF Biłgoraj uzależniona jest również od jakości zasobów ludzkich oraz dostępnych zasobów pracy.

Z dostępnych danych statystycznych (Powszechny Spis Ludności w 2011 r. GUS) wynika, że na 89 812 osób w powiecie biłgorajskim jedynie 11 414 osób posiada wykształcenie wyższe (13,5%), 14 257 osób wykształcenie średnie zawodowe (16,9%). Szkołę zasadniczą zawodową ukończyło 19 171 osób (22,7%), 21 815 osób posiada wykształcenie podstawowe (25,8%), a 2 552 to osoby, które nie ukończyły szkoły podstawowej i są bez wykształcenia szkolnego (3%). Powyższa statystyka przedstawia również zasób i jakość kapitału ludzkiego w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj.

Wykres 1. Poziom wykształcenia w powiecie biłgorajskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Zasoby pracy zwane inaczej jako zasoby siły roboczej to wszystkie osoby, które wykonują lub chcą wykonywać pracę zarobkową bądź przynoszącą dochód i są zdolne do jej podjęcia. Ocenę zasobów pracy MOF Biłgoraj dokonano na podstawie następujących czynników:

- wskaźnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób będących w wieku produkcyjnym) - 56,4% (pow. biłgorajskiego - 59,3 osób; woj. lubelskiego - 58,7 osób);
- wskaźnik liczba osób pracujących w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym – 33,2 osoby (woj. lubelskie 26,7 osób);
- wskaźnik bezrobocia (stosunek liczby osób zarejestrowanych bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym) - 6,7% (woj. lubelskie 9,6%).

Wszystkie powyższe wskaźniki przedstawiają Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jako obszar o dużych zasobach pracy, wyżej wymienione wskaźniki i ich wartości przedstawiają badany obszar bardzo korzystnie w porównaniu do wartości dla województwa lubelskiego.

2.1.4. Uwarunkowania wynikające z dostępności komunikacyjnej MOF Biłgoraj

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jest stosunkowo dobrze wyposażony w infrastrukturę drogową. Łączna długość infrastruktury drogowej zlokalizowanej na przedmiotowym obszarze wynosi 997,6 km. Na tę wartość składa się długość dróg trzech kategorii, tj.: drogi wojewódzkie, drogi powiatowe oraz drogi gminne. Bezpośrednio przez teren MOF Biłgoraj nie przebiega żadna droga krajowa. Najbliżej zlokalizowaną drogą tej kategorii jest droga nr 74 przebiegająca przez teren gminy miejsko-wiejskiej Frampol położonej na północ od badanego obszaru funkcjonalnego. Łączy ona Janów Lubelski z Zamościem i przejściem granicznym z Ukrainą w Zosinie. Jest to jednocześnie jedyna droga krajowa przebiegająca przez teren powiatu biłgorajskiego.

Drogi wojewódzkie przebiegające przez badany obszar mają łączną długość 55,6 km. Najwięcej kilometrów dróg wojewódzkich wśród gmin wchodzących w skład MOF Biłgoraj posiada gmina wiejska Biłgoraj (33 km), następnie gmina Księżpol (12 km). Najmniejszą długość dróg wojewódzkich ze względu na małą powierzchnię gminy posiada miasto Biłgoraj (10,6 km). Do dróg wojewódzkich zlokalizowanych na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj należy zaliczyć:

- droga nr 835 – jest to najdłuższa w Polsce droga wojewódzka licząca 220 km biegnąca z północy na południe. Przechodzi przez wszystkie trzy gminy miejskiego obszaru funkcjonalnego łącząc stolicę województwa lubelskiego (Lublin) z miastami województwa podkarpackiego (Przeworskiem, Przemyślem i Sanokiem).
- droga nr 853 – jest to droga wojewódzka o długości 52 km biegnąca od zachodu na wschód łącząca Biłgoraj z Tomaszowem Lubelskim. Łączy ona drogę wojewódzką nr 835 z drogą nr 849 przebiegającą przez gminę miejsko-wiejską Józefów. Na terenie MOF droga przechodzi głównie przez gminę Biłgoraj. Bardzo krótki początkowy odcinek drogi przebiega również przez teren gminy Księżpol.

- droga nr 858 – droga wojewódzka o długości ponad 76 km biegnąca od wschodu na zachód. Łączy ona Szczepieszyn położony w województwie lubelskim z Zarzeczem w województwie podkarpackim. Jest to łącznik pomiędzy Zamościem, Biłgorajem i Stalową Wolą. Na terenie MOF Biłgoraj przebiega przez miasto i gminę Biłgoraj.

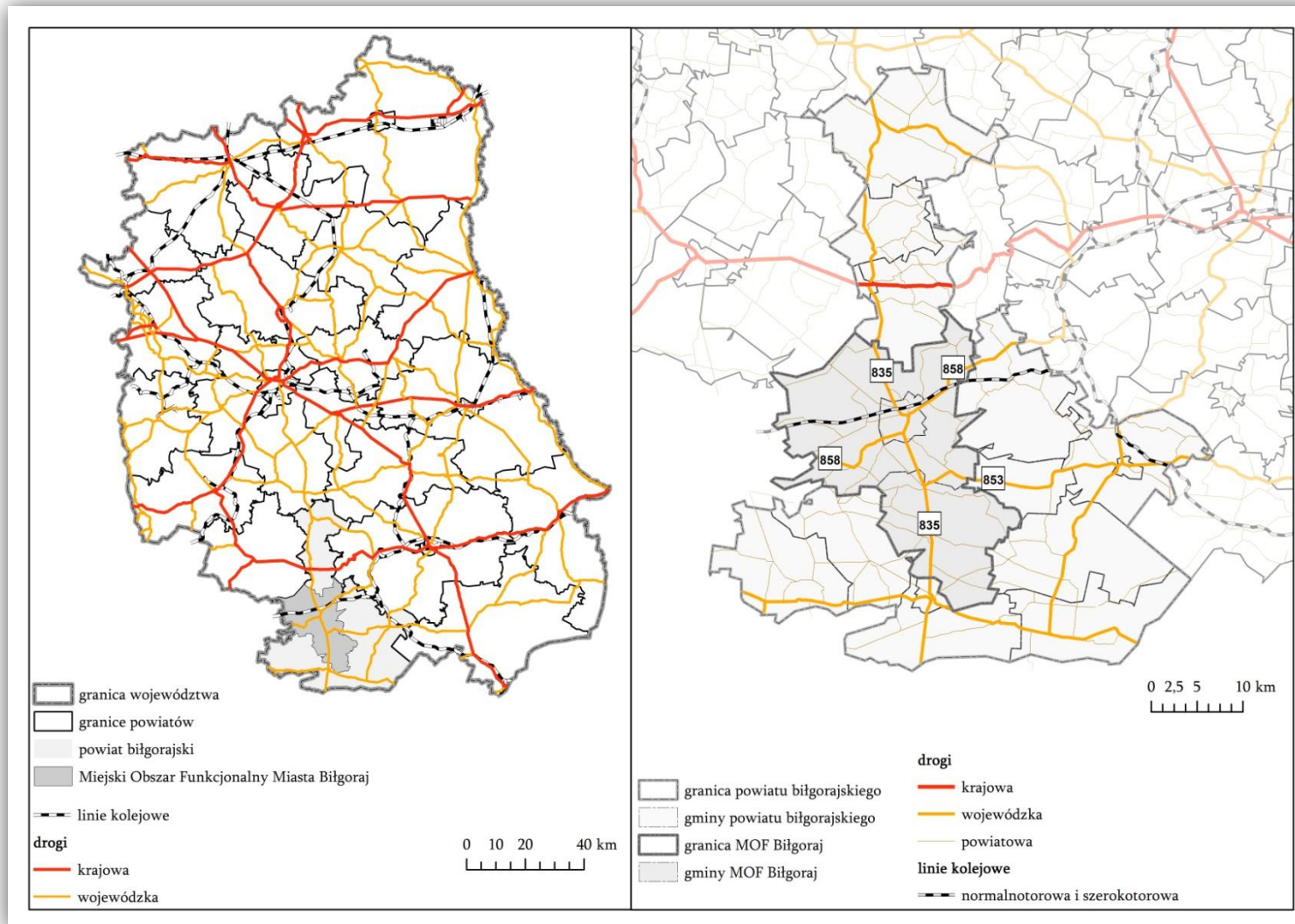
Kolejną kategorią dróg pod względem wielkości zlokalizowanych na przedmiotowym terenie są drogi powiatowe, których łączna długość wynosi 203 km. Najwięcej, bo aż 102 km dróg powiatowych posiada gmina wiejska Biłgoraj, 52 km dróg (w tym 3 km dróg nieutwardzonych) gmina Księżpol, natomiast 49 km - miasto Biłgoraj.

Drogi gminne na terenie MOF osiągają łączną długość 739 km. Najdłuższą sieć dróg gminnych posiada podobnie jak w poprzednich przypadkach gmina wiejska Biłgoraj - 682 km, następnie gmina Księżpol - 34 km (w tym 9 km dróg nieutwardzonych) oraz miasto Biłgoraj – 23 km (2,5 km dróg nieutwardzonych).

Biorąc pod uwagę powierzchnię danej gminy przy określaniu gęstości sieci drogowej należy stwierdzić, że największą gęstość dróg wojewódzkich oraz powiatowych posiada miasto Biłgoraj. Najwięcej dróg gminnych posiada natomiast gmina Biłgoraj.

Sieć kolejową na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj posiadają miasto i gmina Biłgoraj, przez gminę Księżpol nie przebiega linia kolejowa. Sieć kolejową MOF stanowi jedna linia kolejowa o zasięgu regionalnym oznaczona nr 66. Jest to linia dwutorowa zelektryfikowana normalnotorowa łącząca stację Zwierzyniec Towarowy ze stacją Stalowa Wola Południe. Obecnie jedynym pociągiem osobowym kursującym po linii jest skład TLK relacji Zamość – Biłgoraj - Stalowa Wola – Rzeszów – Tarnów – Kraków – Katowice – Wrocław -Poznań, który zatrzymuje się na linii 66 w miejscowościach Biłgoraj oraz Terespol. Równoległe z linią 66 przez MOF Biłgoraj przebiega linia hutnicza szerokotorowa (LHS) nr 65 niezelektryfikowana, jednotorowa, przebiegająca od kolejowego przejścia granicznego w Hrubieszowie do stacji kolejowej Sławków LHS. Linia kolejowa nr 65 jest najdłuższą szerokotorową linią kolejową w Polsce. Jej długość od granicy państwa do stacji towarowej w Sławkowie wynosi 394,6 km. Łączna długość torów na linii wynosi 524,3 km i jest najdalej wysuniętą na zachód Europy linią o rozstawie toru 1520 mm. Długość sieci kolejowej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosi niewiele ponad 20 km. Sieć kolejowa na badanym obszarze nie jest więc dostatecznie rozwinięta. Rozbudowa i modernizacja istniejących linii kolejowych byłaby odpowiedzią na obserwowany w ostatnich latach wzrost przewozów towarów masowych.

Ryc. 5. Infrastruktura komunikacyjna na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj pomimo stosunkowo dużej liczby dróg różnego typu boryka się z problemami komunikacyjnymi obszaru, do których należy zaliczyć³:

- słaba dostępność komunikacyjna obszaru względem głównych korytarzy transportowych ograniczająca ruch drogowy oraz ruch ciężarowy na całym obszarze (brak dróg szybkiego ruchu i obwodnicy miasta);
- brak dróg krajowych oraz nierównomierne rozmieszczenie sieci dróg wojewódzkich, które ograniczają dostępność transportową obszaru (duża liczba dróg nie jest dostosowana do obecnej i prognozowanej wielkości i struktury ruchu);
- zły stan techniczny dróg oraz nieprzystosowanie ich do systematycznie wzrastającego natężenia ruchu oraz do ciężkiego ruchu samochodowego (efektem są między innymi odkształcenia profilu poprzecznego (tzw. koleiny) i podłużnego a także ubytki drogowe);
- niskie standardy sieci drogowej: nienormatywne parametry nośności nawierzchni i szerokości jezdni, brak odpowiednich urządzeń bezpieczeństwa ruchu, niewystarczająca ilość przepraw mostowych i niezadowalający stan techniczny już istniejących przepraw mostowych (m.in. most na rzece Tanew w gminie Księżpol charakteryzuje się bardzo złym stanem technicznym);
- brak obwodnic drogowych na trasach o znaczącym natężeniu ruchu z dużym udziałem ruchu ciężarowego przebiegających przez obszary intensywnie zurbanizowane (obniżenie poziomu życia mieszkańców poprzez zagrożenie bezpieczeństwa ruchu, nadmiernego zatłoczenia dróg, ograniczenie poziomu swobody ruchu oraz dużą emisję spalin i hałasu do środowiska); problem ten szczególnie zauważalny jest obecnie na terenie Miasta Biłgoraj gdzie występuje ograniczona płynność ruchu wynikająca z ograniczenia prędkości i braku segregacji ruchu tranzytowego i lokalnego;
- brak chodników i ścieżek rowerowych przy ciągach drogowych na terenach zabudowanych;
- spadek znaczenia komunikacji kolejowej wynikający z: małej liczby linii kolejowych na obszarze MOF, niewystarczających inwestycji w zakresie infrastruktury kolejowej oraz infrastruktury dworców i przystanków, a także braku nowoczesnego taboru kolejowego.

Wszystkie powyższe problemy wpływają niewątpliwie na wydłużenie czasu podróży, a także na obniżenie bezpieczeństwa i komfortu jazdy oraz na obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru. Niewystarczająca i zła jakość infrastruktury drogowej i kolejowej wpływa na ograniczenia w dostępności komunikacyjnej całego miejskiego obszaru funkcjonalnego.

Do najważniejszych działań związanych z rozbudową i modernizacją systemów transportu Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj należy zaliczyć:

- działania mające na celu zwiększenie poziomu swobody ruchu na odcinkach charakteryzujących się dużym natężeniem ruchu, w tym szczególnie: budowa obwodnicy miasta Biłgoraj, która spowoduje zmniejszenie ruchu drogowego na terenach intensywnie

³ Studium programowo-przestrzenne integracji systemów komunikacji w Województwie Lubelskim - kierunki rozwoju. Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin 2009.

zabudowanych oraz dostosowanie parametrów dróg istniejących do przenoszenia obciążeń;

- budowa i modernizacja obiektów inżynierskich takich jak: obiekty mostowe, wiadukty, estakady oraz węzły drogowe, w szczególności mostu na rzece Tanew w gminie Księżpol;
- przebudowa istniejącej linii kolejowej oraz budowa nowych linii kolejowych na terenie MOF.

Efektym wymienionych działań będzie usprawnienie systemu transportowego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj i wzrostu bezpieczeństwa ruchu na jego terenie, a także likwidacja największych uciążliwości związanych szczególnie z ruchem drogowym.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj planowana jest realizacja przedsięwzięcia priorytetowego dla realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.). W ramach przedsięwzięcia zintegrowanego przewidziane są działania mające na celu głównie poprawę i rozwój infrastruktury komunikacyjnej obszaru oraz wzmocnienie powiązań komunikacyjnych i poprawę bezpieczeństwa ruchu w MOF. Planowane działania to:

- budowa obwodnicy zachodniej miasta Biłgoraj oraz mostu na rzece Tanew w gminie Księżpol. Planowana obwodnica będzie drogą jednojezdniową o dwóch pasach ruchu klasy GP o łącznej długości ok. 11,5 km. Wraz z budową obwodnicy planowana jest budowa zjazdów, dróg serwisowych, ścieżek rowerowych oraz miejsc obsługi pasażera. W ramach tego działania przewidziana jest dodatkowo budowa wiaduktu i dwóch mostów na rzece Czarna Łada oraz Biała Łada;
- wyznaczenie i budowa nowych ścieżek rowerowych na obszarze MOF Biłgoraj łączących ścieżki rowerowe już istniejące. Lokalizacja planowanych ścieżek rowerowych jest uzasadniona bezpieczeństwem ruchu obszaru funkcjonalnego. W ramach tego działania planuje się wyznaczenie ok. 150 km nowych ścieżek rowerowych oraz budowę ok. 85 km ścieżek rowerowych o nawierzchni twardej (w ramach nowowyznaczonych oraz już istniejących tras rowerowych).

Realizacja powyższych działań wpłynie na usprawnienie komunikacji w województwie lubelskim i poprawi komunikację z województwem podkarpackim. Wybudowana obwodnica miasta Biłgoraj i most na rzece Tanew w gminie Księżpol wpłynie na poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez zmniejszenie ruchu na drodze wojewódzkiej nr 835 oraz na skrócenie czasu przejazdu między województwami. Poprawie również ulegnie bezpieczeństwo wszystkich użytkowników dróg wojewódzkich i mieszkańców, korzystny też będzie wpływ na środowisko naturalne poprzez zmniejszenie emisji spalin oraz niższe natężenie hałasu. Poprawa infrastruktury drogowej wpłynie również na podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej tego obszaru oraz przyczyni się pośrednio do tworzenia nowych miejsc pracy. Dodatkowo budowa spójnego systemu ścieżek rowerowych i połączenie go ze ścieżkami o charakterze regionalnym i ponadregionalnym nada temu systemowi taką samą rangę, ponadto poprawi dostępność komunikacyjną regionu oraz bezpieczeństwo rowerzystów i innych uczestników ruchu.

2.2. Uwarunkowania wewnętrzne – diagnoza obszaru

Zaprezentowana poniżej diagnoza Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj została opracowana na podstawie danych pozyskanych z Banku Danych Lokalnych, a także informacji z ankiet wypełnionych przez gminy wchodzące w skład obszaru. Ważnym źródłem informacji była również analiza danych zastanych, w ramach której poddano szczegółowej analizie szereg opracowań o charakterze analityczno-strategicznym.

2.2.1. Środowisko

BUDOWA GEOLOGICZNA I RZEŻBA TERENU

Miejski Obszar Funkcjonalny zlokalizowany jest w centralnej części powiatu biłgorajskiego. Opisywany obszar położony jest w obrębie dwóch jednostek geologicznych: Zapadliska Przedkarpackiego oraz w niewielkim stopniu Synklinorium Brzeźnego (północno-wschodnia część obszaru). Zgodnie z regionalizacją fizycznogeograficzną województwa lubelskiego wg J. Kondrackiego MOF Biłgoraj położony jest w przeważającej części na terenie Równiny Biłgorajskiej z wyjątkiem północno-wschodniej części gminy wiejskiej Biłgoraj, która leży na terenie Równiny Zachodniej oraz południowej części gminy Księżpol położonej na terenie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego. Równina Biłgorajska oraz Płaskowyż Tarnogrodzki należy do makroregionu fizycznogeograficznego Kotliny Sandomierska, natomiast Równina Zachodnia do makroregionu Równiny.

Rzeźba terenu MOF Biłgoraj charakteryzuje się licznymi pofałdowaniami oraz wysoczyznami osiagającymi wysokość od 220 do 280 m n.p.m. Obszar zbudowany jest głównie z łałów mioceńskich, na których zalegają przykryte lessem gliny i piaski czwartorzędowe⁴. Przeważająca powierzchnia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wznosi się na wysokość do 300 m n.p.m., w związku z tym obszar ten zakwalifikować należy jako teren nizinny.

WARUNKI KLIMATYCZNE

Warunki klimatyczne Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj są korzystne dla rozwoju rolnictwa. Należy on bowiem do najcieplejszych regionów Polski, charakteryzuje się długim i ciepłym latem, ciepłą i słoneczną jesienią oraz niezbyt ostrą zimą, okres wegetacyjny trwa 210 dni. Klimat kształtowany jest tutaj przez napływające masy powietrza morskiego i kontynentalnego przy przewadze mas kontynentalnych. Średnia roczna temperatura wynosi

⁴Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009-2015, Lokalna Grupa Działania „Ziemia Biłgorajska”, Biłgoraj 2011

7,6°C, najzimniejszym miesiącem jest styczeń (średnia temperatura wynosi -3,2°C), a najcieplejszym lipiec - 18,6°C. Średnie opady roczne na tym obszarze wynoszą około 600 mm, natomiast najobfitsze opady występują w lipcu. Pokrywa śnieżna zalega tutaj przez 80 - 85 dni.

Miejski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się przewagą wiatrów zachodnich, których średnia prędkość wynosi 3 m/s. Najmniejsza prędkość wiatru odnotowana została w północnej części obszaru na terenie gminy Biłgoraj.⁵

GLEBY

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj należy do strefy szarych gleb leśnych. Zgodnie z analizą pokrywy glebowej tego obszaru, wyróżnić tutaj można dwa regiony glebowo-rolnicze: Tarnogrodzki, w skład którego wchodzi południowa część gminy Księżpol, oraz Janowsko-Biłgorajski obejmujący gminę miejską i wiejską Biłgoraj oraz północną część gminy Księżpol.

W regionie Tarnogrodzkim wykształciły się głównie gleby płowe i pseudoglejowe, a na mniejszych powierzchniach gleby brunatne wylugowane i czarne ziemie. Region ten charakteryzuje się znacznym udziałem użytków zielonych stwarzając duże możliwości do rozwoju hodowli zwierząt gospodarskich. Jest to obszar wysoczyznowy zbudowany z osadów rzecznych i rzeczno-lodowcowych.

Gleby regionu Janowsko-Biłgorajskiego wykształciły się głównie z piasków słabogliniastych całkowitych lub lekko przechodzących w piasek luźny oraz z piasków gliniastych lub utworów pyłowych zwykłych głębokich na piasku gliniastym. Region ten należy do obszarów mało korzystnych do intensywnej produkcji rolnej o kierunku zbożowym, gdyż charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem składu granulometrycznego gleb, oraz słabym uwilgotnieniem i przydatnością rolniczą gleb. Jest on natomiast atrakcyjny dla hodowli bydła mlecznego. Jest to teren nizinny utworzony przez formy akumulacji rzecznej, lodowcowej.

Zgodnie z bonitacją gleb zamieszczoną w „Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2009-2015 dla Lokalnej Grupy Działania Ziemia Biłgorajska” na opisywanym obszarze przeważają gleby klas średnich, tj. IVa i IVb, które zajmują około 40% powierzchni użytków rolnych obszaru oraz gleby klasy V, które zajmują około 30% powierzchni. Gleby bardzo dobrej jakości zaliczane do klasy bonitacyjnej I i II w ogóle nie występują na obszarze MOF, natomiast gleby dobrej jakości tj. klasa IIIa i IIIb zajmują jedynie około 10% powierzchni obszaru.

⁵„Program ochrony środowiska dla Powiatu Biłgorajskiego. Aktualizacja”, Biłgoraj 2009

WODY POWIERZCHNIOWE

Miejski Obszar Funkcjonalny zlokalizowany jest w dorzeczu rzeki San przepływającej przez teren województwa podkarpackiego będącej prawobrzeżnym dopływem Wisły. Jest to obszar o stosunkowo gęstej sieci rzecznej.

Podstawę systemu wodnego regionu stanowi rzeka Tanew, której źródła znajdują się na terenie województwa podkarpackiego. Rzeka Tanew przepływa przez gminę Księżpol, na której terenie płynie ze wschodu na zachód. Jest to rzeka zaliczona do rzek meandrujących, czyli rzek o krętym korycie i charakteryzująca się dużą liczbą zakoli. Największym dopływem tej rzeki na terenie MOF jest rzeka Złota Nitka.

Kolejnymi pod względem wielkości ciekami wodnymi Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj są rzeki Łada (w górnym biegu rzeki nazywana Białą Ładą) i Czarna Łada. Rzeki te przepływają przez teren gminy wiejskiej i miejskiej Biłgoraj. Rzeka Biała Łada wypływa ze stawów Godziszewskiego i Księżego w okolicy wsi Chrzanów i Łada, natomiast Czarna Łada bierze swój początek w rejonie Wielkiego Bagna w Puszczy Solskiej. Obie te rzeki łączą się ze sobą w miejscowości Sól około 3 km na południowy zachód od Biłgoraja. W tym miejscu rzeka Biała Łada zmieniła nazwę na rzekę Łada, która już bezpośrednio wpływa do rzeki Tanew.

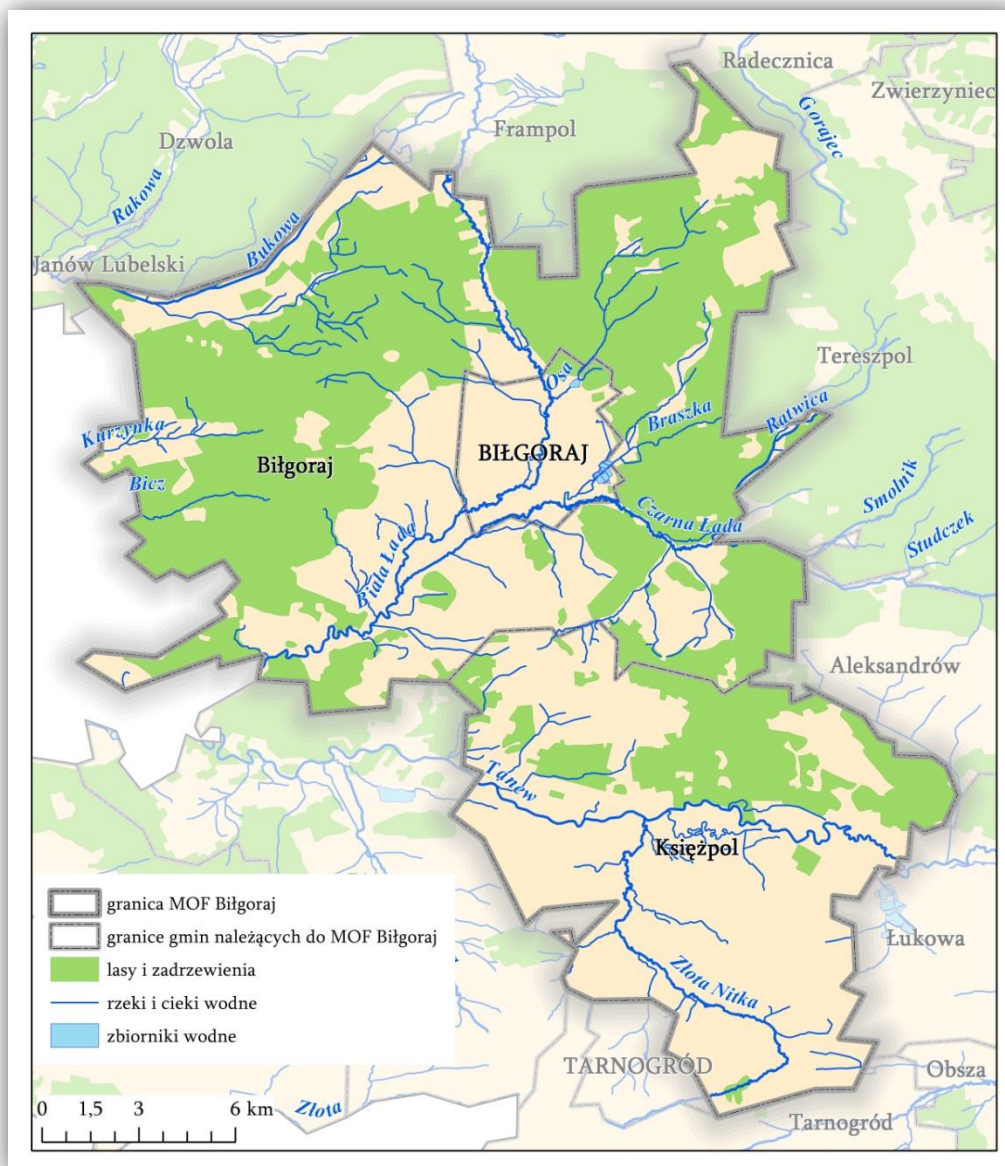
Sieć wodną Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj poza rzekami Tanew oraz Białą i Czarną Ładą tworzą mniejsze cieki wodne, do których należy zaliczyć: rzekę Osa i rzekę Stok (przepływające przez teren miasta i gminy Biłgoraj), rzekę Bukowa (przepływającą przez gminę Biłgoraj na granicy z gminą Dzwola), rzeki Bicz, Braszka, Kurzynka, Ratwica (przepływające przez teren gminy Biłgoraj) oraz rzekę Próchnica (przepływającą w całości przez teren miasta Biłgoraj). Sieć rzeczna uzupełniają dodatkowo liczne rowy melioracyjne i niewielkie cieki bezimienne często prowadzące wody okresowo.

Na sieć rzeczna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wpływ miało położenie obszaru na dwóch regionach fizycznogeograficznych, tj. Równina Biłgorajska i Roztocze Zachodnie. Rzeki, które wypływają z Roztocza mają charakter rzek górskich, które płyną korytami głęboko wciętych w podłoże, granice między zlewniami tych rzek są wyraźnie zaznaczone. Natomiast rzeki płynące po Równinie Biłgorajskiej charakteryzują się małymi spadkami oraz niewielkimi przepływami, płyną w rozległych i szerokich dolinach rzecznych, często zabagnionych. Granice między zlewniami tych rzek niejednokrotnie trudno jest jednoznacznie określić.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jest ubogi w zbiorniki wód stojących. Jedyne zbiorniki zlokalizowane są na terenie miasta Biłgoraj w południowo-wschodniej jego części. Zbiornik Bojary ma charakter zbiornika rekreacyjnego o powierzchni 7,8 ha. W 2011 r. w skutek silnych opadów deszczu i rozerwaniu kilkunastu prywatnych stawów, woda ze zbiornika Bojary przerwała groblę i podtopiła miasto. Zbiornik został wyremontowany w ramach wartego ok. 200 mln zł programu „Zwiększanie możliwości retencyjnych oraz przeciwdziałanie powodzi i suszy w ekosystemach leśnych na terenach nizinnych”.

Badany obszar z uwagi na małą liczbę zbiorników wodnych posiada niewielkie możliwości retencjonowania wody. W związku z tym, potrzeba budowa nowych zbiorników wodnych jest jak najbardziej uzasadniona. Nowoutworzone zbiorniki wody stojącej oprócz pełnienia funkcji retencjonowania wody, podniosą również atrakcyjność turystyczną obszaru.

Ryc. 6. Sieć wodna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne

OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj występuje niewielka liczba obszarów objętych prawną ochroną środowiska przyrodniczego.

Obszary objęte prawną ochroną zgodnie z danymi zamieszczonymi w Banku Danych Lokalnych GUS na terenie MOF Biłgoraj zajmują powierzchnię 296,3 ha. Do obszarów tych należy zaliczyć parki krajobrazowe oraz rezerваты przyrody. Obszary te zlokalizowane są jedynie na terenie gminy Biłgoraj. Powierzchnia tych obszarów stanowi niecały 1% powierzchni Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Fot. 1. Sieć wodna gminy Biłgoraj

Źródło: <http://www.gminabilgoraj.pl/?s=zakladka&id=155&nazwa=Wody%20powierzchniowe>

Duża część obszarów ochrony środowiska przyrodniczego, które występują na terenie MOF Biłgoraj należy do krajowego systemu obszarów chronionych. Krajowy system obszarów chronionych jest istniejącą siecią ekologiczną, który tworzą: parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu oraz obszary Natura 2000. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj występują następujące obszary wchodzące w skład przedmiotowego systemu:

- Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy – park krajobrazowy utworzony w 1991 roku, położony jest na Roztoczu Zachodnim oraz Równinie Biłgorajskiej, zajmuje powierzchnię 20 109 ha. Charakteryzuje się on występowaniem lessowych wąwozów i wierzchołków sięgających 235 m n.p.m. oraz licznych torfowisk. Urozmaicona rzeźba terenu, wzniesienia, pagórki, grzbiety poprzecinane licznymi i silnie rozbudowanymi wąwozami są wyjątkową osobliwością zarówno w skali regionu jak i kraju. Wśród lasów przeważa żyzna buczyna karpacka i bór jodłowy. Na terenie parku występuje ok. 80 gatunków ptaków. W północno-wschodniej części gminy Biłgoraj znajduje się tylko mała część parku. Pozostała część parku zlokalizowana jest na terenie następujących gmin: Radecznica, Turobin, Frampol, Zwierzyniec, Szczebrzeszyn, Sułów oraz Goraj.

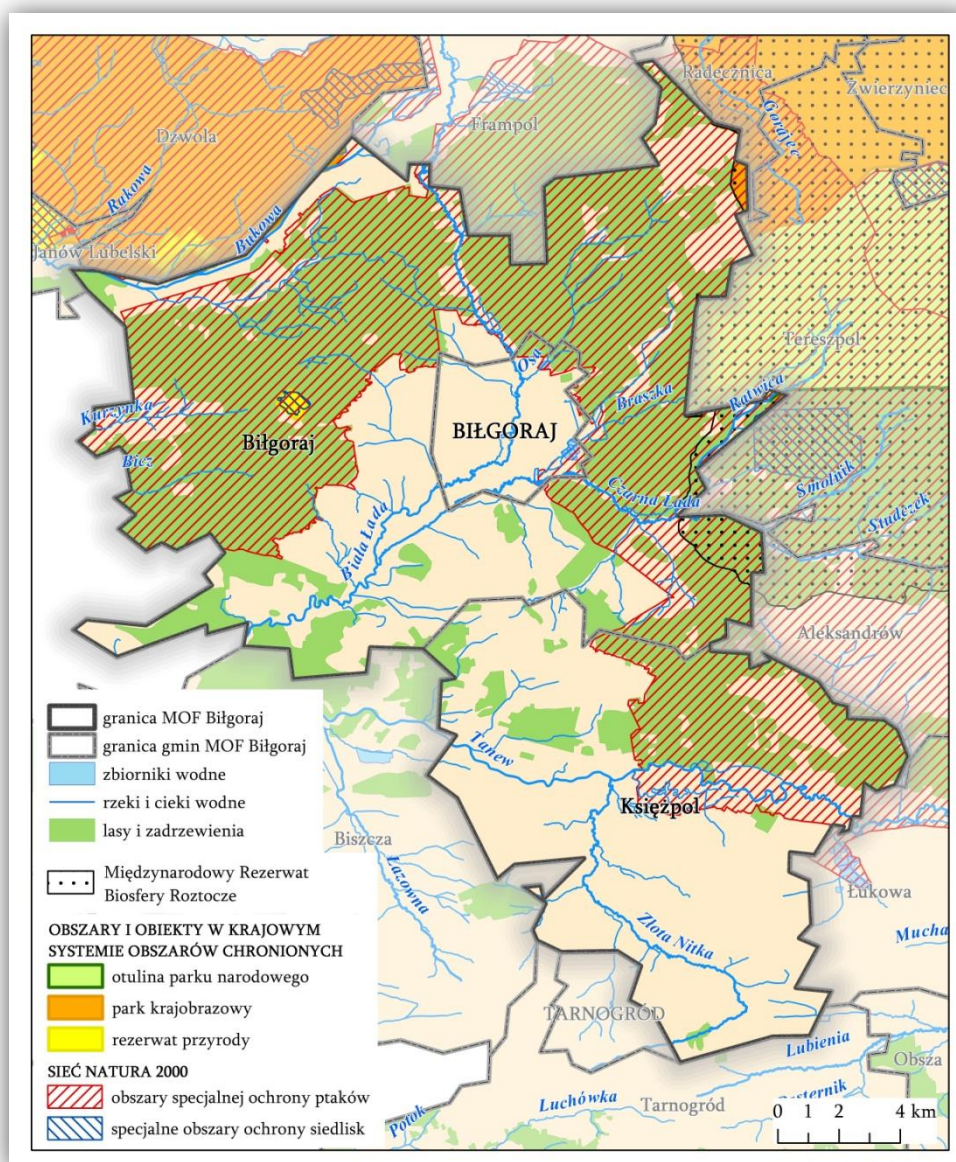
- Park Krajobrazowy Lasy Janowskie – położony jest na Równinie Biłgorajskiej, między Zaklikowem a Frampolem, powstał w 1984 roku, zajmuje powierzchnię 39 150 ha. Został utworzony w celu ochrony i zachowania unikatowego charakteru krajobrazu zachodniej części jednego z największych zwartych kompleksów leśnych w Polsce - Puszczy Solskiej ciągnącej się od doliny Wisły ku wschodowi aż do granicy państwa. Obejmuje wschodnią część kompleksu leśnego Lasów Janowskich. 80% powierzchni Parku zajmują lasy – przeważnie bory sosnowe, sosnowo-jodłowe i mieszane, które w znacznej części mają charakter naturalny. Pozostałą część stanowią stawy, bagna i torfowiska. Lasy stanowią ostoję zwierzyny i ptactwa. Granica parku pokrywa się praktycznie z granicą gminy Biłgoraj z gminą Dzwola, jedynie niewielka część parku położona jest na terenie gminy Biłgoraj. Pozostała część parku zlokalizowana jest na terenie następujących gmin: Janów Lubelski, Dzwola, Modliborzyce, Potok Wielki, Pysznica, Zaklików.
- Rezerwat Obary – jest to rezerwat florystyczno – torfowiskowy utworzony w 1975 roku zajmujący powierzchnię 82,25 ha. Funkcją obszaru jest ochrona naturalnie zachowanych fragmentów torfowisk przejściowych i wysokich oraz rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Położony jest w gminie Biłgoraj, na terenie leśnictwa Sól. Torfowiska występujące tutaj należą do rzadkich w kraju.

W skład krajowego systemu obszarów chronionych wchodzi również obszary sieci Natura 2000:

- Uroczyska Puszczy Solskiej (Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk) – obejmuje pięć enklaw na terenie Puszczy Solskiej o łącznej powierzchni 34 671,5 ha. Na terenie MOF Biłgoraj zlokalizowana jest jedna enklawa w gminie Biłgoraj o powierzchni około 50 ha. Głównym walorem ostoi są dobrze zachowane rozległe bory bagienne, a także torfowiska wysokie i przejściowe. W ostoi stwierdzono występowanie 17 typów siedlisk przyrodniczych (Załącznik I Dyrektywy Siedliskowej), 1 gatunku rośliny chronionej oraz 18 gatunków zwierząt objętych ochroną prawną (Załącznik II Dyrektywy Siedliskowej). Szczególnie wartościowe są tutaj bory jodłowe i siedliska podmokłe tj. torfowiska wysokie i przejściowe, bory i lasy bagienne oraz łągi. Przy wschodniej granicy MOF Biłgoraj na terenie gminy Teresopol zlokalizowana jest druga enklawa obszaru. Pozostałe enklawy zlokalizowane są na terenach następujących gmin: Frampol, Aleksandrów, Józefów, Łukowa, Susiec, Narol, Obsza.
- Puszcza Solska (Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków) – jest to wielki kompleks leśny zajmujący obszar 124 000 ha. Złożony jest on głównie z borów sosnowych. Puszcza Solska położona jest w Kotlinie Sandomierskiej, na Równinie Biłgorajskiej, na południe od pasma Roztocza. Na terenie ostoi dość licznie występują obszary bagienne - torfowiskowe, szczególnie w części zachodniej i południowej. Obszar przecięty jest dolinami rzek z niewysokimi wodospadami – progami. Puszcza Solska zlokalizowana jest na terenie wszystkich trzech gmin Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj tj. miasto Biłgoraj, gmina Biłgoraj oraz gmina Księżpol. Pozostała część obszaru położona jest na terenie gmin: Aleksandrów, Frampol, Józefów, Łukowa, Obsza, Teresopol, Susiec, Cieszanów, Narol, Harasiuki, Radecznica.

- Lasy Janowskie (Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków) – jest to obszar w 80% pokryty lasami tworzącymi zwarty kompleks, zajmuje powierzchnię 60 235,8 ha. Charakteryzuje się dość bogatą siecią rzeczną oraz licznymi kanałami i rowami. Na terenie ostoi miejscami występują również wydmy, porośnięte borami sosnowymi i mieszanymi, a w bezodpływowych zagłębieniach terenu wytworzyły się torfowiska wysokie i przejściowe. Znaczna część torfowisk zmieniona została w stawy rybne. Ostoja znajduje się w północno-zachodniej części Puszczy Solskiej. Na terenie MOF Biłgoraj Lasy Janowskie położone są w gminie Biłgoraj w północnej jej części, zajmują bardzo niewielką część obszaru. Pozostała część obszaru zlokalizowana jest na terenie gmin: Zaklików, Gościeradów, Annopol, Potok Wielki, Modliborzyce, Janów Lubelski, Dzwola, Frampol, Radomyśl, Pysznica.

Ryc. 7. Obszary chronione

Źródło: Opracowanie własne

W Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj brakuje najważniejszej i najbardziej restrykcyjnej formy ochrony przyrody - parku narodowego. Najbliżej położonym jest Roztoczański Park Narodowy, z którego otuliną graniczy badany obszar. Otulina Roztoczańskiego Parku Narodowego położona jest w północnej części gminy Tereszpól, z którą MOF Biłgoraj graniczy od strony północno-wschodniej.

Oprócz krajowych obszarów chronionych niewielka część gminy Biłgoraj (jej wschodnie i północno-wschodnie krańce) została objęta ochroną przez projektowany Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Roztocze”. Międzynarodowy Rezerwat Biosfery będzie obejmował swym zasięgiem między innymi Roztoczański Park Narodowy oraz Nadleśnictwo Zwierzyniec.

Północna część obszaru MOF (obejmująca północną i północno-wschodnią część gminy wiejskiej Biłgoraj oraz północną część Miasta Biłgoraj) objęta została siecią ECONET-POLSKA. Zgodnie z opracowaną w 1995 i 1996 roku koncepcją krajowej sieci ekologicznej ECONET-POLSKA, stanowi ona wieloprzestrzenny systemem obszarów węzłowych najlepiej zachowanych pod względem przyrodniczym i reprezentatywnych dla różnych regionów przyrodniczych kraju, wzajemnie ze sobą powiązanych korytarzami ekologicznymi, które zapewniają ciągłość więzi przyrodniczych w obrębie tego systemu. Sieć ECONET-POLSKA pokrywa łącznie 46% powierzchni Polski. Elementy sieci zostały wyznaczone na podstawie następujących kryteriów: naturalność, różnorodność, reprezentatywność, rzadkość i wielkość. W Polsce zostało wyznaczonych łącznie 78 obszarów węzłowych (46 międzynarodowych i 32 krajowe, łącznie zajmujące 31% powierzchni kraju) oraz 110 korytarzy ekologicznych (38 międzynarodowych i 72 krajowe, obejmujące 15% powierzchni kraju). Na terenie MOF Biłgoraj wyznaczone zostały dwa obszary węzłowe o statusie międzynarodowym: obszar węzłowy Lasów Janowskich (zajmujący północno-zachodnie krańce gminy Biłgoraj) oraz Roztoczański obszar węzłowy (zajmujący północno-wschodnie krańce gminy Biłgoraj). Wyżej wymienione obszary węzłowe zostały połączone Roztoczańskim korytarzem ekologicznym o statusie międzynarodowym, zajmującym ponad połowę powierzchni gminy Biłgoraj i miasta Biłgoraj.

GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

Woda jest abiotycznym elementem środowiska niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania wszystkich ekosystemów. Jest surowcem odnawialnym, o zmiennych w czasie zasobach, który spełnia wiele podstawowych funkcji w gospodarce. W związku z pełnionymi przez nią funkcjami konieczne jest racjonalne i oszczędne gospodarowanie jej zasobami oraz ochrona jej przed zanieczyszczeniami. Bardzo ważną przyczyną skażenia wód powierzchniowych i podziemnych stanowiących zasoby wodne obszaru jest brak wystarczająco rozbudowanej sieci wodociągowej i nieprawidłowo prowadzona gospodarka wodno-ściekowa.

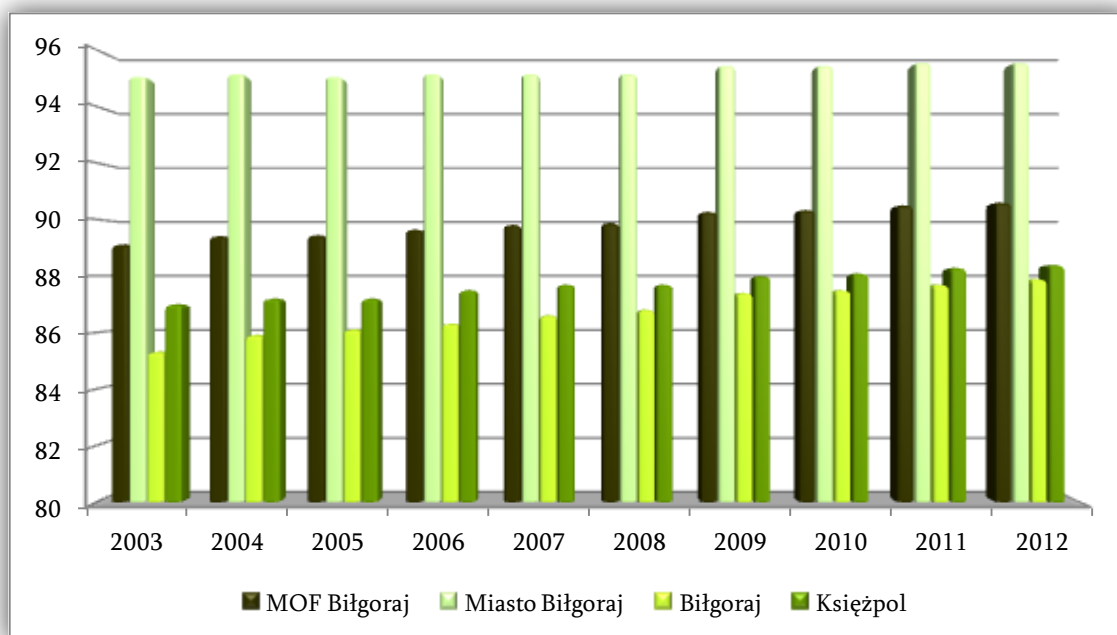
W większości gmin terenu województwa lubelskiego, więc i także gmin wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zasoby wodne nie są chronione w sposób prawidłowy. Przyczyną takiego stanu rzeczy niewątpliwie jest ograniczona wartość środków finansowych gminy oraz niska świadomość ekologiczna jej mieszkańców.

Stan infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na terenie MOF Biłgoraj pomimo znacznych postępów dokonanych w ostatnich latach nadal nie jest zadowalający, w szczególności jeżeli chodzi o infrastrukturę kanalizacyjną. Problem z dostępnością do kompleksowej infrastruktury wodno-kanalizacyjnej zauważalny jest głównie w gminach wiejskich obszaru.

Według stanu na 2012 rok długość sieci wodociągowej dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj liczyła 300,1 km i korzystało z niej łącznie 43 545 osoby, co daje uśrednioną wartość 90,6% osób korzystających z instalacji do procenta ogółu ludności obszaru. Najdłuższą siecią wodociągową charakteryzuje się gmina Biłgoraj, która wynosi łącznie 121,8 km długości,

kolejną pozycję zajmuje gmina Księżpol z długością wynoszącą 93 km. Najkrótszą sieć wodociągową posiada miasto Biłgoraj (85,3 km). Dane dotyczące długości sieci wodociągowej nie są jednak odpowiednie do określenia stopnia zwodociągowania obszaru. Najlepszym wskaźnikiem określającym tę wartość jest wskaźnik osób korzystających z instalacji w % ogółu ludności. Największą wartością tego wskaźnika charakteryzuje się miasto Biłgoraj, w którym 95,6% osób gminy korzystało z sieci wodociągowej. Gmina Księżpol plasuje się w tym zestawieniu na drugim miejscu z wartością 88,4% ludności gminy. Ostatnią pozycję zajmuje gmina wiejska Biłgoraj, w której z instalacji korzystało 87,4% ogółu ludności.

Wykres 2. Zmiana stopnia zwodociągowania MOF Biłgoraj w latach 2003-2012

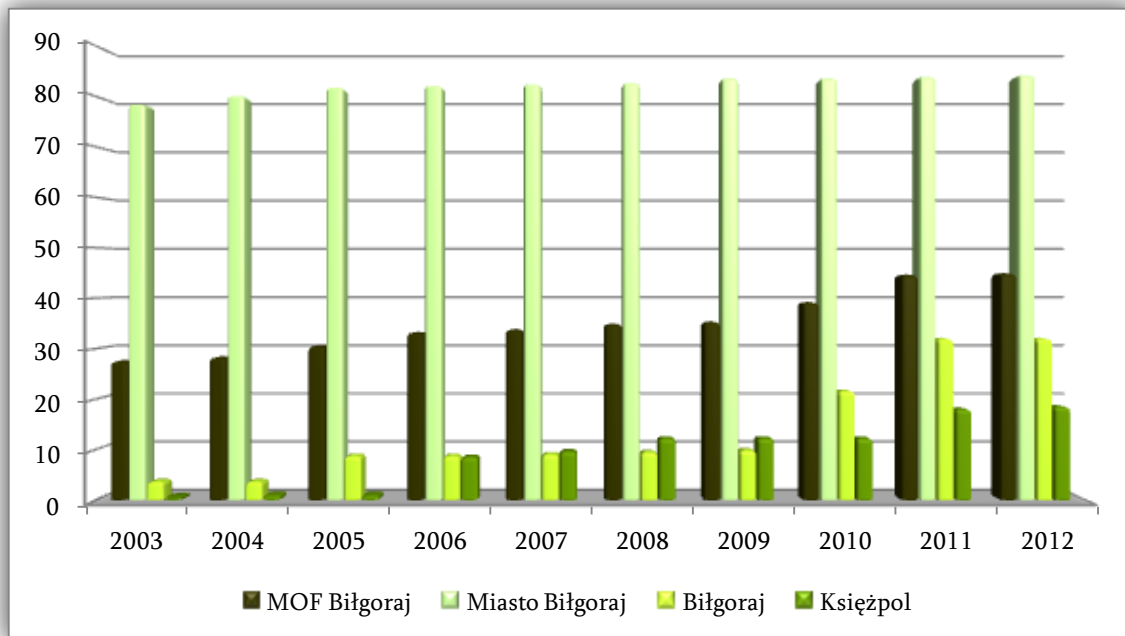
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na podstawie powyższego wykresu można zauważyć, że poziom zwodociągowania we wszystkich gminach obszaru stopniowo wzrasta. Największy wzrost odnotowano w gminie Biłgoraj (wzrost o 2,6%), najmniejszy natomiast w mieście Biłgoraj (wzrost o 0,5%).

Długość czynnej sieci kanalizacyjnej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w roku 2012 wynosiła łącznie 186,2 km i korzystało z niej 28 451 osób. Najdłuższą sieć kanalizacyjną posiada miasto Biłgoraj – łącznie 84,5 km, jest to niewątpliwie związane z występującą na tym terenie zabudową zwartą. Sieć kanalizacyjna o długości 32 km występuje w gminie Biłgoraj, natomiast gmina Księżpol posiada sieć o długości jedynie 18,5 km. Wskaźnik „korzystający z instalacji w % ogółu ludności” określający stopień skanalizowania obszaru dla całego obszaru wynosił w 2012 roku jedynie 45%. Największą wartością tego wskaźnika podobnie jak w przypadku zwodociągowania charakteryzuje się miasto Biłgoraj (84,5% ogółu ludności),

najmniejszą natomiast posiada gmina Księżpol (18,5% ludności). Dla gminy wiejskiej Biłgoraj wartość tego wskaźnika wynosi 32%.

Wykres 3. Zmiana stopnia skanalizowania MOF Biłgoraj w latach 2003-2012

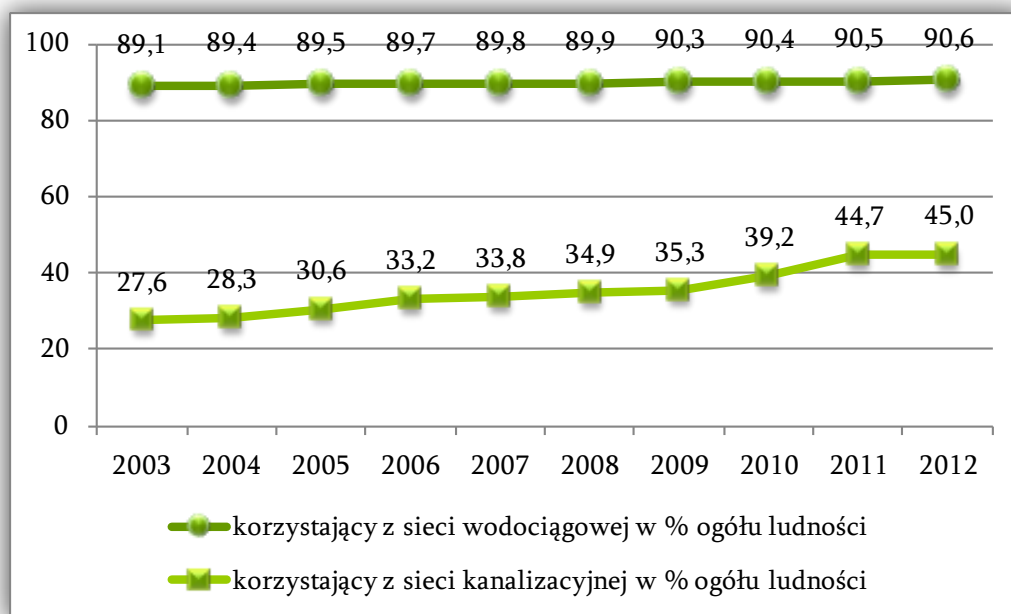

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Zgodnie z informacjami zawartymi na powyższym wykresie, każda gmina badanego obszaru charakteryzuje się wzrostem stopnia skanalizowania. Od roku 2003 do 2012 największy wzrost zaobserwowany został na terenie gminy Biłgoraj (o 28,4%) oraz na terenie gminy Księżpol (o 18,1%). Najniższą zmianą cechuje się miasto Biłgoraj, dla którego wartość wskaźnika wzrosła o jedyne 5,8%.

Zmiana stopnia zwodociągowania i skanalizowania Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zostało przedstawione na poniższym wykresie. Zwodociągowanie obszaru od 10 lat utrzymuje się na podobnym poziomie, natomiast skanalizowanie wzrosło o ponad 17%.

Wykres 4. Stopień zwodociągowania i skanalizowania MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Wzrost stopnia skanalizowania i zwodociągowania obszaru ma duży wpływ na:

- ochronę środowiska poprzez likwidację lub znaczne ograniczenie zanieczyszczeń gruntu i wód ściekami z nieuszczelnionych szamb,
- podniesienie standardu warunków życia mieszkańców,
- podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru objętego systemem wodociągów i kanalizacji sanitarnej,
- wyeliminowanie zagrożeń zanieczyszczeń gruntu i wód gruntowych,
- poprawę jakości wody przeznaczonej do spożycia.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj występują 3 oczyszczalnie ścieków komunalnych, w tym 2 oczyszczalnie biologiczne zlokalizowane w gminie Księżpol oraz 1 oczyszczalnia z podwyższonym usuwaniem biogenów zlokalizowana w mieście Biłgoraj. Gmina Biłgoraj nie posiada oczyszczalni ścieków. Ww. oczyszczalnie ścieków przyjęły łącznie 1 053 dam³ (dekametr sześcienny; 1 dam³ to 1 000 m³) ścieków komunalnych w ciągu roku, które w całości oczyściły. Największą liczbę ścieków do oczyszczalni odprowadziło miasto Biłgoraj (861 dam³), następnie gmina Biłgoraj (147 dam³). Najmniej ścieków odprowadziła gmina Księżpol (jedynie 45 dam³), co niewątpliwie świadczy o najsłabiej rozwiniętej na tym terenie infrastrukturze kanalizacyjnej.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj posiada na swoim terenie oprócz oczyszczalni ścieków komunalnych także 1 oczyszczalnię ścieków przemysłowych. Jest to oczyszczalnia biologiczna zlokalizowana na terenie gminy Księżpol. Ze względu na ilość wytwarzanych i odprowadzanych ścieków na terenie całego obszaru można stwierdzić, że liczba oczyszczalni jest niewystarczająca. Ścieki przemysłowe odprowadzone wynoszą łącznie 39 dam³ na rok, przy czym

35 dam³ odprowadzane są na terenie miasta Biłgoraj. W związku z tym, budowa kolejnej oczyszczalni ścieków przemysłowych zlokalizowanej na terenie miasta Biłgoraj lub w jego bliskiej odległości jest jak najbardziej konieczna.

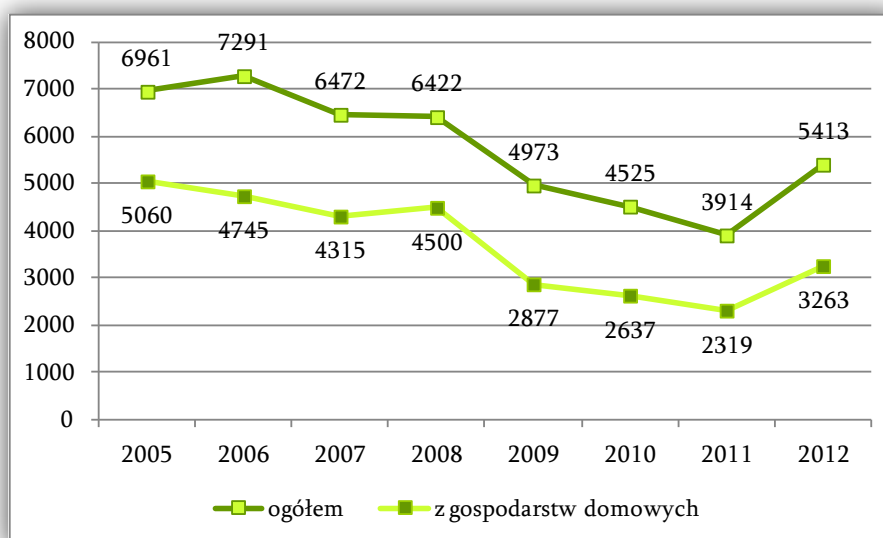
Podsumowując, w obecnej chwili gospodarka wodno-ściekowa na badanym terenie nie jest prowadzona prawidłowo, duża część w szczególności gmin wiejskich obszaru cierpi na brak infrastruktury wodno-ściekowej. Objęcie siecią wodociągów całego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przyczyni się do poprawy warunków życia jego mieszkańców, jednakże wraz z rozbudową sieci wodociągowej musi być budowana sieć kanalizacyjna. Niespełnienie tego warunku wpłynie negatywnie na stan środowiska przyrodniczego. Ścieki socjalno-bytowe powinny być odprowadzane kanalizacją sanitarną do oczyszczalni ścieków w przypadku zabudowy zwartej lub w przypadku zabudowy rozproszonej powinny być użytkowane zbiorniki bezodpływowe zespolone z przyzagrodową oczyszczalnią ścieków.

GOSPODARKA ODPADAMI

Gospodarowanie odpadami polega na zbieraniu, transporcie, przetwarzaniu odpadów (wraz z nadzorem nad tymi działaniami), a także późniejszym postępowaniu z miejscami unieszkodliwiania odpadów oraz działań wykonywanych w charakterze sprzedawcy odpadów lub pośrednika w obrocie odpadami.

Według danych GUS w 2012 roku na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj ilość zebranych zmieszanych odpadów komunalnych w ciągu roku wynosiła 5 413 ton, z czego 3 263 tony pochodziły z gospodarstw domowych. Najwięcej odpadów tego typu wytworzonych zostało na terenie miasta Biłgoraj – prawie 4 450 ton, gmina Biłgoraj – prawie 640 ton odpadów, najmniej odpadów wytworzono na terenie gminy Księżpol - 325 ton odpadów. Większym udziałem odpadów pochodzących z gospodarstw domowych w ogólnej ilości odpadów wytworzonych charakteryzują się gminy wiejskie obszaru (stanowią one ok. 70%). W mieście Biłgoraj udział odpadów z gospodarstw domowych wynosi tylko 58%, na co niewątpliwie mają wpływ występujące na tym obszarze liczne przedsiębiorstwa wytwarzające inny rodzaj odpadów.

Wykres 5. Zmieszane odpady komunalne zebrane w ciągu roku (w tonach)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Od 2005 do 2011 roku zauważalny był stopniowy spadek ilości wytworzonych odpadów, różnica w ilości odpadów pomiędzy tymi latami wynosi ponad 3 tys. ton. Spadek ilości odpadów komunalnych związany jest z coraz lepszym dokumentowaniem ilości zbieranych odpadów, ale także ze zmianami charakteru konsumpcji. W 2012 roku odnotowany został jednak drastyczny wzrost tej wartości o prawie 1,5 tys. ton i ostatecznie zebrano w tym roku ponad 5,4 tys. ton odpadów.

Przewiduje się, że ilość wytwarzanych odpadów w 2012 roku i w przeciągu kilku następnych lat będzie wzrastała w szczególności ze względu na wejście w życie Ustawy o utrzymaniu porządku i czystości w gminach, potocznie zwanej ustawą śmieciową, dzięki której obowiązek gospodarki odpadami komunalnymi przejęły samorządy. Ustawa weszła w życie z dniem 1 stycznia 2012 roku jednak dopiero od 1 lipca 2013 r. zaczęły obowiązywać nowe zasady odbioru odpadów, gdyż przez okres 1,5 roku gminy musiały przygotować się do nowego systemu, m.in. poprzez przeprowadzenie przetargów na odbiór śmieci, wprowadzenie nowych opłat śmieciowych oraz zebranie deklaracji od właścicieli nieruchomości.

W województwie lubelskim w 2010 roku zgodnie z danymi zamieszczonymi w „Planie gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego 2017” wytworzonych zostało ok. 542,3 tys. Mg odpadów komunalnych, co w przeliczeniu na 1 mieszkańca liczba wytworzonych odpadów wynosi 0,252 Mg. Odnosząc tą wartość do ogółu ludności zamieszkującej Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj obliczono wielkość wytworzonych odpadów. Stanowią one ok. 12 tys. Mg odpadów komunalnych, wśród których przeważały odpady surowcowe (tj. papier, tektura, tworzywa sztuczne oraz metale) – 37%, oraz odpady kuchenne i ogrodowe – 34%. Szacuje się, że w 2010 roku odebrano i zebrano 69% oszacowanej ilości wytworzonych odpadów komunalnych, co świadczy o nieobjęciu wszystkich mieszkańców zorganizowanym zbieraniem odpadów.

Na przedmiotowym obszarze występują następujące instalacje gospodarki odpadami:

- Istniejące RIPOK (Regionalna Instalacja Przetwarzania Odpadów Komunalnych):
 - Instalacja przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów
 - Składowanie odpadów
- Inne istniejące instalacje:
 - 1 instalacja do sortowania odpadów komunalnych zlokalizowana w mieście Biłgoraj przy ul. Łąkowej 13, należąca do Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. Rodzaj występującej instalacji: sito do sortowania odpadów zmieszanych, sortownia odpadów selektywnie zbieranych, kompostownia odpadów selektywnie zbieranych.
 - 1 czynne składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na którym są składowane odpady komunalne (Korczów, gmina Biłgoraj)

Ponadto w ramach RIPOK na terenie MOF Biłgoraj planowane jest przyłączenie instalacji zajmującej się mechaniczno-biologicznym przetwarzaniem zmieszanych odpadów komunalnych (MBP). Będzie to jednak możliwe dopiero po niezbędnej rozbudowie dotychczasowego MBP należącego do Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Biłgoraju.

Dużym problemem dla środowiska naturalnego są oprócz odpadów komunalnych także odpady inne niż komunalne z grup 01-19. Na terenie województwa lubelskiego w 2010 roku wytworzono ponad 6 mln Mg odpadów tego typu. Najwięcej wśród nich, bo aż 56,4% stanowiły odpady wytworzone podczas poszukiwania, wydobywania, fizycznej i chemicznej przeróbki rud oraz innych kopalin. Stosunkowo mniej, bo 18,8% stanowiły odpady z przetwórstwa żywności w tym odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności. Odpady niebezpieczne stanowiły jedynie 0,3%. Wśród wszystkich odpadów innych niż komunalne 79,5% poddanych zostało odzyskowi, a 19,3% składowaniu.

Województwo lubelskie podzielone jest zgodnie z zapisami „Planu gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego z 2003 r.” na 9 regionów gospodarowania odpadami. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj został przyporządkowany do Regionu Południowego, który obejmuje swym zasięgiem wszystkie gminy powiatu biłgorajskiego oraz tomaszowskiego, 2 gminy powiatu janowskiego (Dzwola oraz Chrzanów), 2 gminy powiatu zamojskiego (Zwierzyniec oraz Krasnobród) oraz 6 gmin powiatu hrubieszowskiego (Dołhobyczów, Mircze, Werbkowice, Trzeszczany, Miasto Hrubieszów oraz Horodło). Masa wytworzonych odpadów komunalnych w 2012 roku dla Regionu Południowego wynosi 61 tys. Mg, co daje wartość ok. 0,232 Mg odpadów na osobę. Do Regionalnych Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych zlokalizowanych na terenie Regionu Południowego należy zaliczyć: Zakład Zagospodarowania Odpadów w m. Łasków w gminie Mircze działający od 2013 r., Zakład Zagospodarowania Odpadów w m. Rogózno Miasto Tomaszów Lubelski działający od 2014 r. oraz Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Biłgoraju możliwe do zakwalifikowania jako RIPOK po niezbędnej rozbudowie MBP (regionalnej instalacji do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych).

Zgodnie z prognozowaną masą odpadów komunalnych wytwarzanych w Regionie Południowym szacuje się, że do 2023 roku wzrośnie ona o ponad 4 tys. Mg i będzie wynosić 65,3 tys. Mg (dla porównania liczba odpadów w 2012 roku wynosiła 61 tys. Mg). Biorąc pod uwagę prognozowaną malejącą liczbę ludności obszaru oraz wzrost ilości odpadów należy stwierdzić, że do 2023 roku ilość wytwarzanych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca zauważalnie wzrośnie, przez co niezbędnym stanie się stworzenie kolejnych instalacji zagospodarowania odpadów oraz składowisk odpadów. Wzrost prognozowany jest również w kategorii odpadów innych niż komunalne, gdzie szacuje się, że ilość powstałych w 2023 roku odpadów tego typu będzie wynosiła dla całego województwa lubelskiego ok. 7,8 mln Mg.

Podsumowując, zwiększająca się ilość powstających odpadów nasuwa konieczność podjęcia w ciągu najbliższych lat działań udoskonalających system zbiórki, segregacji i biodegradacji odpadów na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Ponadto oprócz zrealizowania niezbędnych inwestycji związanych z gospodarką odpadami na tym terenie, bardzo ważnym elementem w drodze do efektywnego gospodarowania odpadami powinny stać się działania uświadamiające mieszkańców obszaru w zakresie właściwego postępowania z powstającymi w ich gospodarstwach domowych odpadami.

EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA

Poprawa efektywności energetycznej stanowi istotny element polityki energetycznej Unii Europejskiej oraz Polski. Oszczędności zużycia energii dotyczą kilku obszarów, tj.: sektora mieszkalnictwa, sektora usług, w tym usług publicznych, sektora przemysłu i sektora transportu. Efektywność energetyczna powinna być podstawowym elementem lokalnej polityki energetycznej, której kształtowanie należy do obowiązków każdej gminy. Celem efektywności energetycznej jest ograniczenie zużycia mediów, poprawa warunków atmosfery, jak również zmniejszenie wydatkowania środków na szeroko rozumianą energię. Powyższe efekty można uzyskać na skutek prowadzenia:

- działań termomodernizacyjnych;
- działań zastępujących przestarzałe źródła ciepła dla budynków użyteczności publicznej nowoczesnymi, energooszczędnymi i ekologicznymi źródłami ciepła lub energii elektrycznej, w tym pochodzącymi ze źródeł odnawialnych lub wytwarzanych w skojarzeniu (kogeneracji);
- wymiany systemów wentylacji i klimatyzacji;
- wymiany oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne;
- beznakładowych działań zarządczych, takich jak: eliminacja nadmiernych zużyć energii i wody, regulacja i konserwacja urządzeń;
- zainstalowanie instalacji solarnych do podgrzewania wody.

Na Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj samorządy lokalne przeprowadziły szereg działań wpływających na ograniczenie zużycia energii. Do głównych działań należały prace termomodernizacyjne, które zostały przeprowadzone w większości budynków użyteczności publicznej, będących w gestii gmin. Pionierem w tym zakresie jest miasto Biłgoraj, na którego obszarze ocieplono wszystkie zarządzane przez gminę budynki użyteczności publicznej. Ponadto opracowano dokumentację projektową na wymianę oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne we wcześniej termomodernizowanych budynkach. Na terenie miasta realizowany jest projekt współfinansowany ze środków RPO WL 2007-2014 pn.: „Wykorzystanie energii przyjaznej środowisku poprzez montaż instalacji solarnych w Biłgoraju”, którego przedmiotem jest montaż instalacji solarnych na 1 832 budynkach/mieszkaniach oraz w budynku Ośrodka Sportu i Rekreacji w Biłgoraju.

Proekologiczną polityką kierują się również władze gminy Biłgoraj, na obszarze której zamontowano lub planuje się zamontować instalacje solarne służące podgrzaniu wody użytkowej zarówno na budynkach użyteczności publicznej jak i mieszkaniach prywatnych. Na realizację tych inwestycji gmina dwukrotnie pozyskała środki w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na projekty pt. „Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej” oraz „Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej – etap II”. Poniżej przedstawiono wykaz miejscowości i liczbę mieszkań lub budynków, na których zamontowano (lub planuje się montaż) instalacji solarnych. Ponadto w Szkole Podstawowej w miejscowości Smółsko zamontowano kocioł z możliwością spalania biomasy (pelet) i ekogroszku.

Tabela 2. Instalacje solarne na budynkach i mieszkaniach prywatnych z terenu gminy Biłgoraj

Nazwa miejscowości	Liczba mieszkań/ budynków, na których zamontowano instalacje solarne	Liczba mieszkań/ budynków, które do października 2014 roku będą posiadały instalacje solarne.	Nazwa miejscowości	Liczba mieszkań/ budynków, na których zamontowano instalacje solarne	Liczba mieszkań/ budynków, które do października 2014 roku będą posiadały instalacje solarne.
Andrzejówka	9	5	Podlesie	33	9
Brodziaki	10	4	Rapy Dylańskie	8	1
Bukowa	47	12	Ruda Solska	28	9
Ciosmy	25	12	Ruda Zagrody	7	5
Cyncynopol	3	3	Smółsko Duże	52	27
Dereźnia Majdańska	35	3	Smółsko Małe	23	11
Dereźnia Solska	52	16	Sól	172	48
Dereźnia Zagrody	57	19	Stary Bidaczów	32	11
Dyle	9	7	Wola Dereźniańska	34	6
Gromada	123	23	Wola Duża	12	9
Hedwiżyn	81	15	Wola Mała	36	11
Ignatówka	4	0	Wolaniny	3	1
Jachosze	1	1	Zagrody	6	0

			Dąbrowickie		
Kajetanówka	7	2	Zagumnie	8	5
Dąbrowica	87	21	Majdan Gromadzki	35	11
Kolonia Sól	84	35	Nadrzeczce	15	8
Korczów	73	18	Nowy Bidaczów	15	3
Korytków Duży	64	18	Okragłe	44	8
Stary Bidaczów	32	11	Wola Mała	36	11
Wola Dereźniańska	34	6	Wolaniny	3	1
Wola Duża	12	9	Zagrody Dąbrowickie	6	0
Zagumnie	8	5			

Źródło: Opracowanie własne z przeprowadzonej ankietyzacji

Instalacje solarne zamontowano również na budynkach użyteczności publicznej:

- Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Bukowej;
- Szkoła Podstawowa w Bukowej Filia w Ciosmach;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Dereźni;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Gromadzie;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Dąbrowicy;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Hedwizynie;
- Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Korczowie;
- Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Korytkowie Dużym;
- Szkoła Podstawowa w Smółsku;
- Zespół Szkół w Soli;
- Szkoła Podstawowa w Starym Bidaczowie;
- Szkoła Podstawowa w Woli Dereźniańskiej;
- Remiza OSP w Bukowej, Ciosmach, Dereźni Solskiej, Dylach, Gromadzie, Hedwizynie, Dąbrowicy, Korytkowie Dużym, Nadrzeczcu, Smółsku Dużym, Soli, Starym Bidaczowie, Woli Dereźniańskiej, Rudzie Solskiej;
- Klub Abstynenta „Oparcie”;
- Budynek szatniowy na stadionie w Dereźni Solskiej;
- Budynek szatniowy na stadionie w Soli.

Instalacje solarne funkcjonują również w budynkach prywatnych i w budynkach użyteczności publicznej we wszystkich miejscowościach gminy Księżpol. Łącznie jest to liczba 992 zestawów (w tym 16 na budynkach użyteczności publicznej). Instalacje solarne zamontowano na budynkach remiz Ochotniczej Straży Pożarnej w miejscowościach: Księżpol, Rogale, Płusy, Rakówka, Korchów Pierwszy, w świetlicach wiejskich: Majdan Nowy, Korchów Pierwszy, Zynie, Gminnym Ośrodku Kultury w Księżpol i w Urzędzie Gminy w Księżpolu. Dodatkowo zestawy solarne otrzymały: Szkoła Podstawowa w Starym Lipowcu, Szkoła Podstawowa w Korchowie Pierwszym, Publiczne Samorządowe Przedszkole w Markowiczach, Szkoła Podstawowa w Rakówce, Zespół Szkół w Księżpolu, Zespół Szkół w Majdanie Starym.

Bez wątpienia Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się wysoką efektywnością energetyczną stylu życia, co jest zauważalne zarówno w działaniach władz samorządowych jak również w aktywności samych mieszkańców.

Podsumowanie:

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj obejmuje trzy gminy, tj. gminę miejską Biłgoraj, gminę Biłgoraj oraz gminę Księżpol. Miasto Biłgoraj stanowiące rdzeń przedmiotowego obszaru funkcjonalnego, jest siedzibą i największym ośrodkiem miejskim powiatu biłgorajskiego oraz siedzibą gminy miejskiej i wiejskiej Biłgoraj.

MOF Biłgoraj zajmuje łącznie obszar 426 km², co stanowi ponad 25% powierzchni powiatu oraz 1,5% powierzchni województwa. Obszar charakteryzuje się rozbudowaną siecią wodną (podstawa systemu wodnego stanowi rzeka Tanew oraz rzeki Łada, Biała Łada i Czarna Łada) oraz duża lesistość – 31,3%

Obszary chronione objęte prawną ochroną na terenie MOF Biłgoraj zajmują powierzchnię 296,3 ha (1% obszaru). Jednak ponad 30% powierzchni zajmują obszary sieci Natura 2000: Uroczyska Puszczy Solskiej, Puszcza Solska, Lasy Janowskie.

Z sieci wodociągowej korzysta 90,6% mieszkańców MOF Biłgoraj, natomiast z sieci kanalizacyjnej jedynie 45%, jednak, co roku zauważalny jest wzrost liczby osób korzystających z kanalizacji. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj wyróżnia się dużą liczbą inwestycji realizowanych w celu poprawy efektywności energetycznej. Należą do nich działania termomodernizacyjne oraz montaż instalacji solarnych zarówno w budynkach użyteczności publicznej jak i prywatnych.

Bardzo ważnym elementem dla MOF Biłgoraj powinno się stać prowadzenie skutecznych działań ukierunkowanych na zachowanie różnorodności biologicznej oraz równowagi pomiędzy ochroną zasobów naturalnych a wykorzystaniem ich do celów rozwojowych

2.2.2. Społeczeństwo

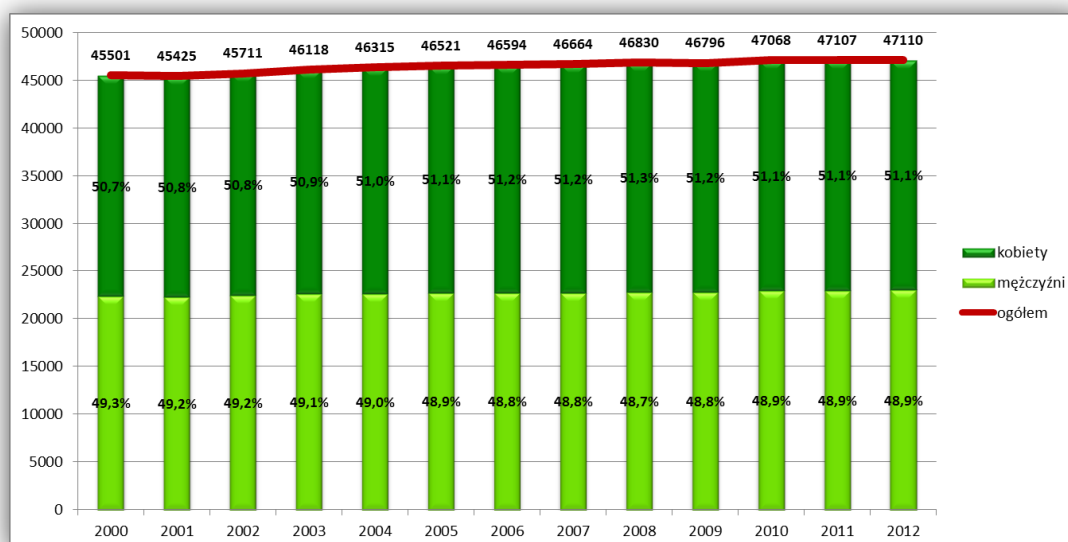
DEMOGRAFIA

Analiza demograficzna jest istotnym elementem wskazującym trendy i kształtującym kierunki rozwoju obszaru, jest działaniem niezbędnym w planowaniu strategicznym rozwoju obszaru.

Na koniec grudnia 2012 roku liczba ludności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj kształtowała się na poziomie 47,1 tys. osób (z czego 51,1% to kobiety) i od 2009 roku wykazuje niewielką tendencję wzrostową⁶. Przewiduje się jednak, że liczba mieszkańców obszaru podobnie jak i liczba mieszkańców całego powiatu biłgorajskiego będzie malała. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego prognozuje się, że do 2035 roku ludność powiatu zmaleje o ponad 10 tys. osób.

⁶ Bank Danych Lokalnych GUS, dane na rok 2012

Wykres 6. Zmiany liczby ludności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w latach 2000-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

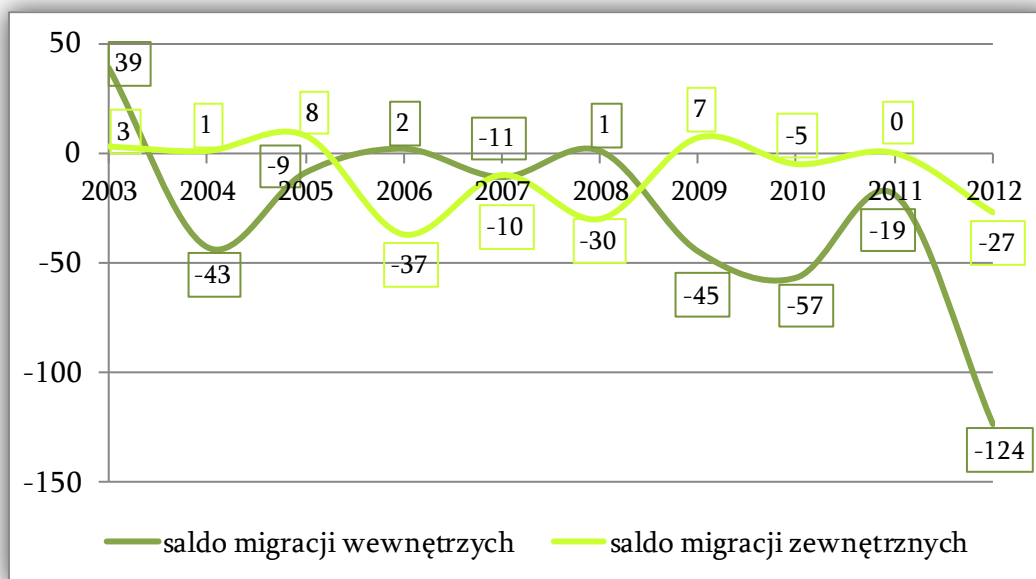
Największy potencjał ludnościowy posiada miasto Biłgoraj, które zamieszkuje ponad 27 tys. mieszkańców, co przekłada się na największą gęstość zaludnienia wynoszącą 1292 osób/km². Kolejne miejsce pod względem liczby ludności zajmuje gmina Biłgoraj, którą zamieszkuje prawie 13 tys. osób. Najmniej, bo niecałe 7 tys. osób zamieszkuje gminę Księżpol. Gęstość zaludnienia gmin wiejskich Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest identyczna i wynosi 49 osób/km². Jest to wartość mniejsza niż wartość dla powiatu wynosząca 62 osoby/km² oraz dla województwa – 86 osoby/km². Średnia gęstość zaludnienia dla MOF Biłgoraj jest wyższa od wartości dla powiatu i województwa i wynosi 110 osób /km².

Liczba ludności zamieszkująca obszar MOF uzależniona jest między innymi od przyrostu naturalnego będącego różnicą pomiędzy liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów oraz od salda migracji, który jest różnicą między napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dodatnim przyrostem naturalnym wynoszącym łącznie 113 osób (dane BDL GUS na rok 2012), jest to bardzo dobry wynik na tle powiatu biłgorajskiego – 3 osoby oraz całego województwa, gdzie przyrost naturalny jest ujemny i wynosi -1348 osób. Najwyższym przyrostem naturalnym w 2012 roku wynoszącym aż 85 osób charakteryzuje się miasto Biłgoraj. Następne pozycje zajmują kolejno gmina Księżpol – 27 osób i gmina Biłgoraj – 1 osoba. Na przestrzeni 10 lat zauważono, że najmniejszymi wartościami przyrostu naturalnego charakteryzuje się gmina Księżpol, natomiast największymi wahaniami tej wartości miasto Biłgoraj. Najwyższe wartości przyrostu naturalnego dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj odnotowano w roku 2003 – 167 osób oraz w latach 2006 i 2008 – 165 osób. Najniższy poziom przyrostu naturalnego przypada na 2011 rok, kiedy to spadł do 58 osób.

Saldo migracji zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest ujemne. Według danych na 2012 rok saldo migracji zewnętrznych w 2012 roku wyniosło -27 osób, natomiast saldo migracji wewnętrznych wyniosło -124 osoby i jest to wartość najmniejsza jaką odnotowano od 1995 roku. Saldo migracji MOF Biłgoraj charakteryzuje się dużymi wahaniami, które przedstawiono na wykresie zamieszczonym poniżej.

Wykres 7. Saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych w MOF Biłgoraj

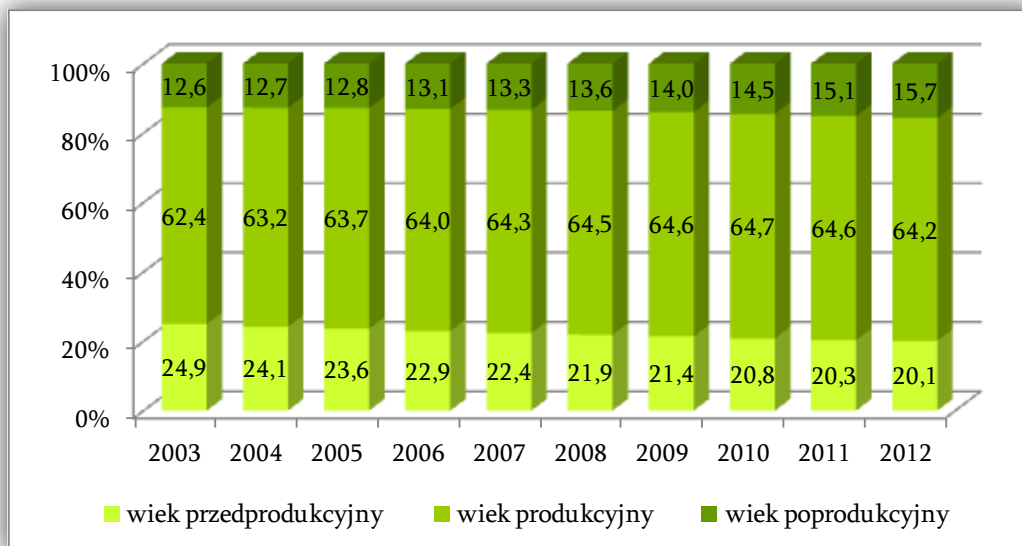
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Saldo migracji wewnętrznych MOF Biłgoraj w 2012 roku w rozbiciu na poszczególne gminy obszaru przedstawia się następująco: Miasto Biłgoraj: -122 osoby, gmina Biłgoraj: 12, gmina Księżpol: -14. Ujemna wartość wskaźnika dla Miasta Biłgoraj oraz dodatnia wartość dla gminy wiejskiej Biłgoraj związana jest niewątpliwie z występowaniem na badanym obszarze zjawiska suburbanizacji będącego jedną z faz rozwoju miasta polegającą na wyludnianiu się centrum (w naszym przypadku Miasta Biłgoraj) i rozwoju strefy podmiejskiej (gminy Biłgoraj w szczególności terenów w bliskiej odległości od miasta).

Zmiany struktury ludności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wskazują na postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Uwidacznia się to poprzez spadający udział osób w wieku przedprodukcyjnym i rosnący wskaźnik osób w wieku emerytalnym. Z dostępnych danych wynika, że od 1995 roku obserwowany jest stopniowy spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz stopniowy wzrost osób w wieku poprodukcyjnym. Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym od 1995 roku do 2012 zmalała o niecałe 5 tys., natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym wzrosła w tym samym czasie o ponad 2,3 tys. W strukturze wiekowej ludności badanego obszaru wg danych na 2012 rok zauważalny jest duży udział ludności w wieku produkcyjnym (30 252 osoby), a zdecydowanie mniejszym w wieku poprodukcyjnym (7 390 osób). Na chwilę obecną można więc stwierdzić, że struktura ta jest korzystna dla obszaru, głównie ze

względów ekonomicznych i społecznych. Jednak ze względu na stopniowo malejącą liczbę ludności w wieku przedprodukcyjnym można wnioskować, że w przyszłości sytuacja ta ulegnie zmianie.

Wykres 8. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Relacje ludności w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym przedstawiono przy pomocy wskaźnika obciążenia demograficznego, tj. liczby osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym. Obecnie wskaźnik ten dla MOF Biłgoraj wynosi 56,4 i jest nieco niższy od wartości dla powiatu biłgorajskiego (59,3 osób) oraz dla województwa lubelskiego (58,7 osób). Niższa wartość tego wskaźnika wskazuje na lepsze warunki funkcjonowania lokalnej gospodarki.

RYNEK PRACY

Rynek pracy jest rodzajem rynku ekonomicznego, który łączy ze sobą osoby poszukujące pracy wraz z ich ofertą z przedsiębiorcami tworzącymi miejsca pracy i poszukującymi siły roboczej. Rynek pracy tworzony jest przez trzy podstawowe elementy tj.: zasoby kapitału ludzkiego i jego wykorzystanie, podział pracowników wg pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki narodowej oraz wielkość i struktura bezrobocia.

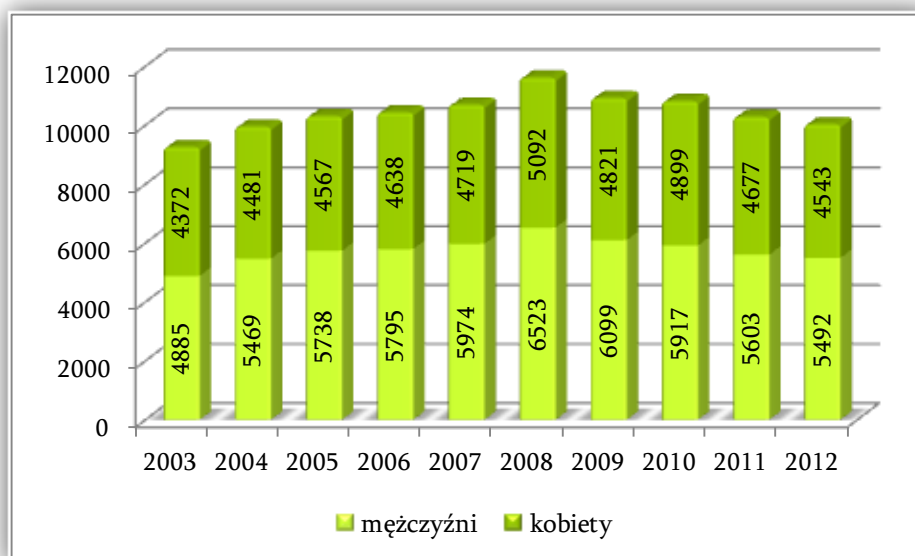
Znaczący wpływ na sytuację rynku pracy na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wywarła korzystna lokalizacja bezpośrednio przy granicy z województwem podkarpackim oraz stosunkowo dobrze rozwinięta infrastruktura drogowa. Przez obszar przebiegają trzy drogi wojewódzkie sprzyjające rozwojowi działalności gospodarczej i napływowi inwestycji,

a w konsekwencji prowadzące do tworzenia nowych miejsc pracy. Struktura wykształcenia mieszkańców oraz rolniczy charakter gospodarki odgrywają również bardzo dużą rolę w kształtowaniu sytuacji na rynku pracy.

Ponadto na obecną sytuację rynku pracy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj niewątpliwie wpływ wywarły wprowadzone w 1989 roku zmiany w polskiej gospodarce. Zmiany te obejmowały wprowadzenie programu mającego ustabilizować sytuację ekonomiczną w Polsce oraz transformację polskiej gospodarki do systemu wolnorynkowego. Do największego negatywnego skutku wyżej wspomnianej reformy należy wystąpienie nie odnotowywanego w warunkach gospodarki nakazowej bezrobocia, które odczuwalne jest do dnia dzisiejszego.

Na koniec 2012 roku według danych BDL GUS liczba pracujących na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosiła 10 035 osób, z czego niecałe 55% stanowili mężczyźni. Najwięcej miejsc pracy oferowało miasto Biłgoraj, na którego terenie zatrudnionych było 8 473 osób (84% ogólnie zatrudnionych). Na terenie gminy Biłgoraj pracowało 962 osób, natomiast w gminie Księżpól tylko 600 osób. Od roku 2008 w MOF Biłgoraj obserwowany jest stopniowy spadek liczby osób pracujących.

Wykres 9. Osoby pracujące w podziale na kobiety i mężczyzn

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

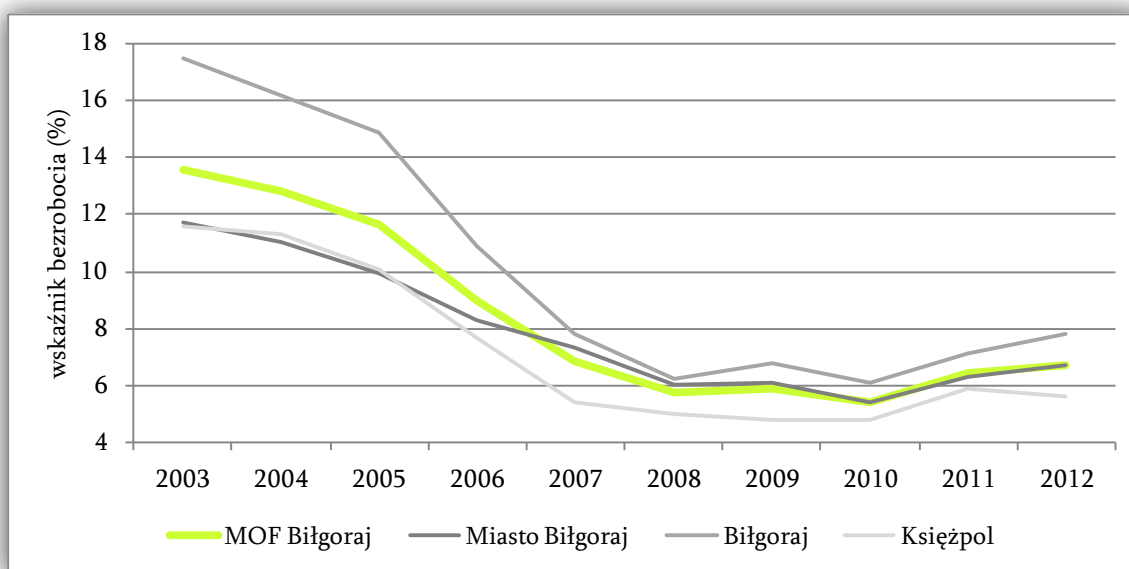
Według danych z 2003 roku na terenie MOF Biłgoraj w sektorze prywatnym pracowało 4800 osób, przy czym sektor publiczny zatrudniał 4 457 osób. Największy udział wśród osób pracujących według sektorów ekonomicznych ma sektor usługowy zatrudniający aż 54% osób pracujących. Kolejne miejsce zajmuje sektor przemysłowy, który przoduje w gminie Biłgoraj. Sektor rolniczy zajmuje 3 (ostatnie miejsce) pod względem liczby zatrudnianych osób, zatrudnia niecały 1% pracujących wg poszczególnych sektorów ekonomicznych.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj funkcjonuje bardzo duża liczba przedsiębiorstw. Najwięcej wśród nich jest firm małych zatrudniających do 49 pracowników włącznie. 5 przedsiębiorstw zlokalizowanych na obszarze MOF są to przedsiębiorstwa duże zatrudniające 250 pracowników i więcej, z czego 4 firmy położone są na terenie miasta Biłgoraj. Niektóre przedsiębiorstwa, które swoją siedzibę mają na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zostały wymienione w tabeli znajdującej się w podrozdziale „Gospodarka”. Do największych pracodawców regionu należy niewątpliwie zaliczyć następujące przedsiębiorstwa: Black Red White S.A., Model Opakowania Sp. z o.o.,

Bezrobocie panujące na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jak i w całej Polsce ma charakter strukturalny. Bezrobocie strukturalne jest skutkiem niedostosowania liczby poszukujących pracy i wolnych miejsc pracy w gospodarce w poszczególnych rejonach i gałęziach z powodu nieodpowiednich kwalifikacji pracowników w stosunku do potrzeb gospodarki. Pojawiło się ono wraz z wprowadzeniem innowacji techniczno-organizacyjnych eliminujących pracę ludzką, zmian konkurencyjności gałęzi produkcji, zmian w strukturze popytu konsumpcyjnego oraz otwarcia gospodarki.

Zgodnie z danymi GUS w 2012 roku zarejestrowane bezrobocie wynosiło łącznie 2081 osób, z czego ponad połowa (1186 osób) zarejestrowana była w mieście Biłgoraj. Wskaźnik bezrobocia mierzony stosunkiem liczby osób zarejestrowanych bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym na obszarze Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w 2003 roku był najwyższy i wyniósł prawie 13,6%. Od tego roku wartość tego wskaźnika stopniowo malała i w 2012 roku wynosiła już 6,7%. Najmniejszą wartość wskaźnika odnotowano w roku 2010, kiedy wynosił on 5,4%.

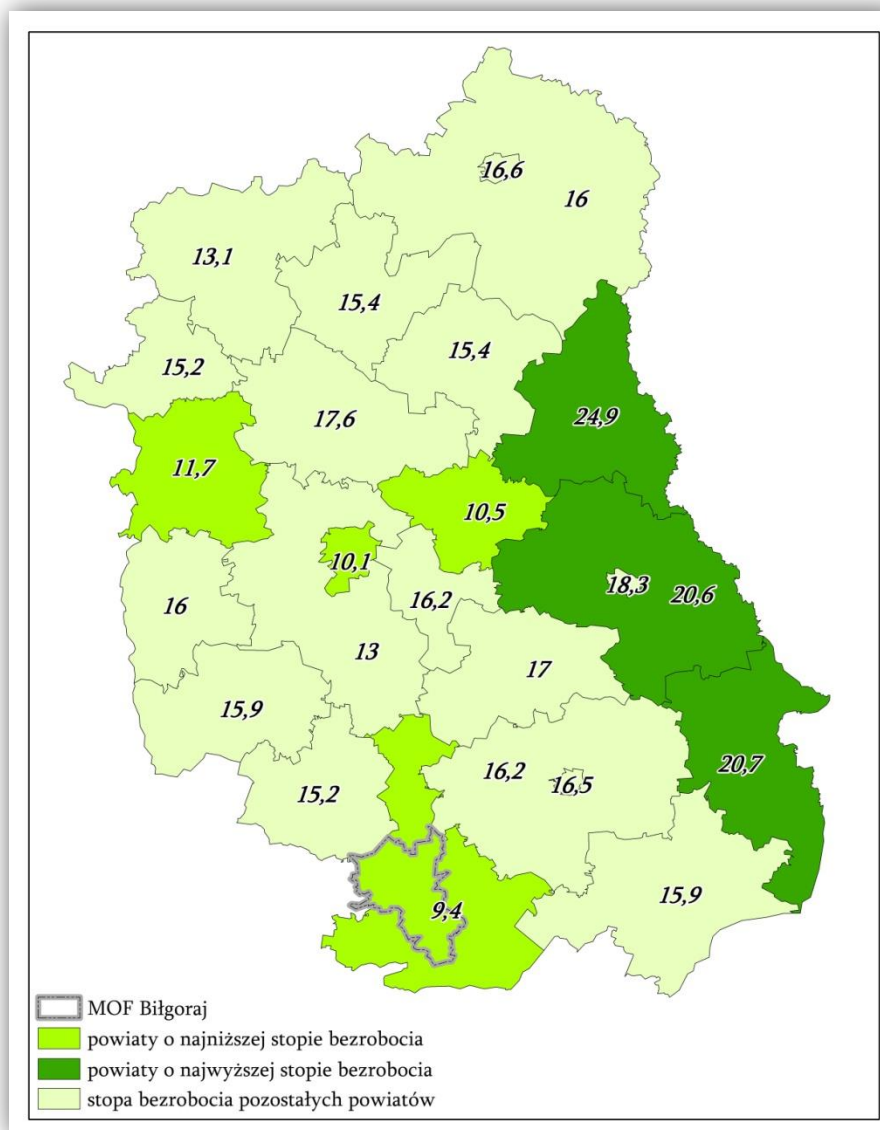
Wykres 10. Wskaźnik bezrobocia w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj oraz w poszczególnych gminach obszaru.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Po rozbiciu MOF Biłgoraj na poszczególne gminy można zaobserwować, że najwyższym udziałem bezrobotnych do liczby ludności w wieku produkcyjnym charakteryzowała się gmina wiejska Biłgoraj, natomiast najmniejszą gmina Księżpol.

Ryc. 8. Stopa bezrobocia w % (według stanu na 31 grudnia 2013 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Lublinie

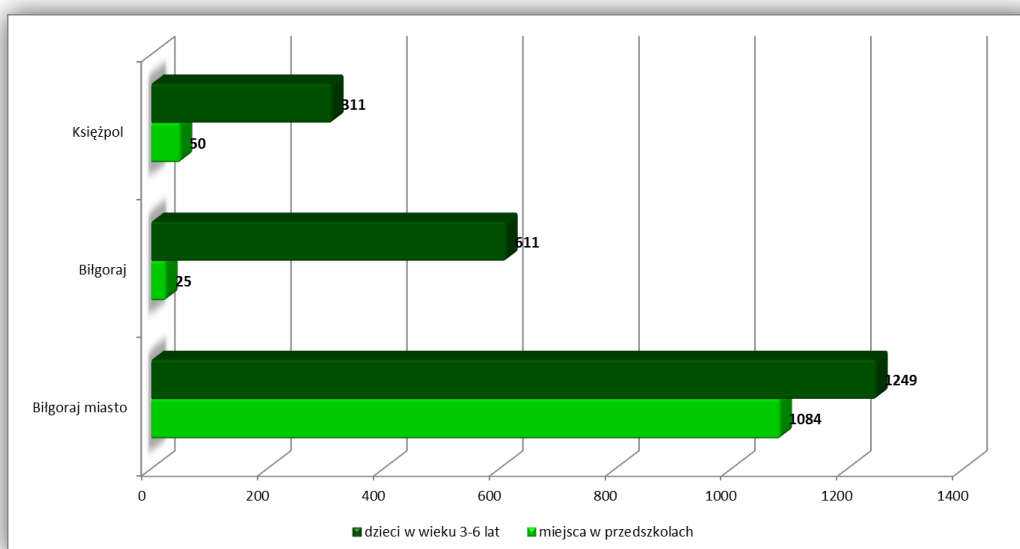
OŚWIATA I EDUKACJA

Zagadnienie dostępu do szeroko rozumianej edukacji można rozpatrywać na poziomie systemu oświaty (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, policealne, artystyczne), a także szkolnictwa wyższego oraz kształcenia ustawicznego. Ogromne znaczenie dostępu do edukacji i jakości kształcenia wynika z bezpośredniego powiązania tych zagadnień

z podstawowymi problemami społeczno-gospodarczymi, tj. ubóstwem, wykluczeniem społecznym, bezrobociem oraz problemem niedostosowania kwalifikacji mieszkańców do potrzeb lokalnej gospodarki.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj posiada bogatą ofertę w dziedzinie szkolnictwa i ma korzystną strukturę szkół o różnych poziomach kształcenia. W MOF Biłgoraj funkcjonuje 10 przedszkoli samodzielnych i 54 oddziały przedszkolne, które łącznie dysponują 1 184 miejscami. W 2012 roku opieką przedszkolną w tych placówkach objętych było 1 127 dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Przedkłada się to na dość niski odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, który wynosi 68,4% i jest porównywalny do tego w województwie lubelskim - 68,9% dzieci w wieku 3-6 lat. W kraju dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym stanowią 71,6%. Najwięcej przedszkoli zlokalizowanych jest na terenie miasta Biłgoraj: 8 samodzielnych i 50 oddziałów.

Wykres 11. Porównanie liczby dzieci w wieku przedszkolnym do liczby miejsc w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Mały odsetek miejsc w przedszkolach do liczby dzieci w wieku przedszkolnym w gminie Biłgoraj i Księżpol jest spowodowany bliskością miasta Biłgoraj i Tarnogród. Rodzice pracujący w miastach korzystają z infrastruktury przedszkolnej dostępnej w pobliżu ich zakładów pracy. Zjawisko to tłumaczy również stosunkowo dużą liczbę miejsc w przedszkolach zlokalizowanych w mieście Biłgoraj. Na liczbę miejsc w przedszkolach zlokalizowanych na terenie gmin wiejskich wpływ ma również duża liczba osób zajmująca się rolnictwem oraz wielopokoleniowy model rodziny.

Biorąc pod uwagę powyższe, planując działania ukierunkowane na upowszechnianie edukacji przedszkolnej, należy w szerszym zakresie uwzględniać politykę skierowaną na przełamywanie barier finansowych oraz społecznych związanych z posyłaniem dzieci do przedszkoli – akcentując przy tym korzyści dla rozwoju dziecka wynikające z objęcia go wychowaniem przedszkolnym.

W roku szkolnym 2011/2012 w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj funkcjonowało 21 szkół podstawowych, najczęściej bo 12 zlokalizowanych było na terenie gminy Biłgoraj (w tym jedna szkoła specjalna dla dzieci i młodzieży). Do szkoły podstawowej uczęszczało 2 963 uczniów, przypisanych do 155 klas. Sieć szkół podstawowych na badanym obszarze jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Znamienne jest fakt, że liczba placówek szkolnictwa podstawowego maleje, na przełomie ostatnich 6 lat zlikwidowano 2 szkoły podstawowe. Częściowo związane jest to ze skutkami reformy systemu oświaty z 1999 roku, kiedy to wprowadzono gimnazja. Jednakże głównym czynnikiem, który odpowiada za niską rentowność placówek, a w konsekwencji ich likwidację, jest niż demograficzny. Każdego roku zmniejsza się liczba uczniów szkół podstawowych. W porównaniu do roku 2005 w 2012 roku liczba uczniów spadła o 14%.

Infrastruktura gimnazjalna na obszarze MOF Biłgoraj pod względem liczby szkół utrzymuje się na stałym poziomie. Funkcjonuje tu 14 placówek (najwięcej w gminie Biłgoraj - 8). 11 szkół gimnazjalnych prowadzonych jest przez samorząd gminny, 1 szkoła prowadzona przez samorząd powiatowy i 2 szkoły gimnazjalne na terenie gminy Biłgoraj prowadzone przez organizacje społeczne i stowarzyszenia. Na terenie gminy Biłgoraj działa gimnazjum dla dzieci i młodzieży specjalnej prowadzone przez samorząd powiatowy. Podobnie jak wśród szkół podstawowych zauważalna jest tendencja spadkowa liczby uczniów gimnazjów, w latach 2005 – 2012 liczba gimnazjalistów obniżyła się aż o 35%.

Ryc. 9. Szkolnictwo ponadgimnazjalne dla młodzieży

Źródło: Opracowanie GUS „Edukacja w województwie lubelskim w roku szkolnym 2011/12”

Szkolnictwo ponadgimnazjalne na obszarze MOF skupione jest w mieście Biłgoraj. Funkcjonują tu:

- Zespół Szkół Zawodowych i Ogólnokształcących w Biłgoraju;
- Technikum Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Biłgoraju;
- Zespół Szkół Ogólnokształcących Liceum Ogólnokształcące im. ONZ;
- Zespół Szkół Budowlanych i Ogólnokształcących im. Józefa Dechnika w Biłgoraju;
- Regionalne Centrum Edukacji Zawodowej;
- Medyczne Studium Zawodowe w Biłgoraju;
- Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. Papieża Jana Pawła II;
- Zespół Szkół Leśnych w Biłgoraju.

W poniższej tabeli przedstawiono wykaz szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 3. Szkoły ponadgimnazjalne

Lp.	Nazwa placówki	Zawód
1	I Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Biłgoraju	-
2	II Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Biłgoraju	-
3	II Liceum Ogólnokształcące w Biłgoraju	-
4	III Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Biłgoraju	-
5	III Liceum Ogólnokształcące w Biłgoraju	-
6	Katolickie Liceum Ogólnokształcące w Biłgoraju	-
7	Liceum Ogólnokształcące im. ONZ w Biłgoraju	-
8	Medyczne Studium Zawodowe w Biłgoraju	opiekun medyczny; opiekun osoby starszej; technik masażysta; technik usług kosmetycznych; terapeuta zajęciowy; język angielski; technik farmaceutyczny
9	Szkoła Policealna Techniczna w Biłgoraju	technik informatyk
10	Szkoła Policealna w Biłgoraju	technik administracji
11	Technikum Budowlane w Biłgoraju	technik budownictwa
12	Technikum Leśne w Biłgoraju	technik leśnik
13	Technikum Mechaniczno-Elektryczne w Biłgoraju	technik informatyk; technik elektronik; technik mechatronik; technik elektryk; technik handlowiec technik pojazdów samochodowych
14	Technikum w Biłgoraju	technik żywienia i usług gastronomicznych; technik hotelarstwa; technik obsługi turystycznej; technik technologii odzieży; technik mechanik; kelner; technik organizacji reklamy
15	Technikum Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Biłgoraju	technik informatyk; technik usług fryzjerskich
16	Zasadnicza Szkoła Leśna w Biłgoraju	operator maszyn leśnych
17	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 1 w Biłgoraju	kucharz; blacharz, blacharz samochodowy, cukiernik, elektromechanik, elektromechanik pojazdów samochodowych, fryzjer, krawiec, kucharz, lakiernik, mechanik pojazdów samochodowych, piekarz, sprzedawca, stolarz; ślusarz
18	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 2 w Biłgoraju	elektromechanik pojazdów samochodowych; elektromechanik; mechanik pojazdów samochodowych
19	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 3 w Biłgoraju	murarz-tynkarz; monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie

Źródło: http://www.kuratorium.lublin.pl/informator.php?akc=inf&id_pows=602&id_gminys=0&id_zaw=0&id_prof=0&id_rodz=0&id_jez=0&id_tp=0&podb=&rodz_szk=&rodzaj=&rodz_upr=

W zespołach szkół działają licea profilowane, technika, szkoły zasadnicze zawodowe, licea ogólnokształcące, szkoły policealne, technika uzupełniająca dla młodzieży, szkoły przysposabiające do pracy zawodowej specjalne.

W 2012 roku do liceów ogólnokształcących uczęszczało 1 881 uczniów w tym 669 osób to absolwenci liceum. Do szkół policealnych na obszarze MOF uczęszczało 209 osób, w 2012 naukę ukończyło 111 absolwentów. 552 uczniów w 2012 roku uczęszczało do zasadniczych szkół zawodowych (217 absolwentów).

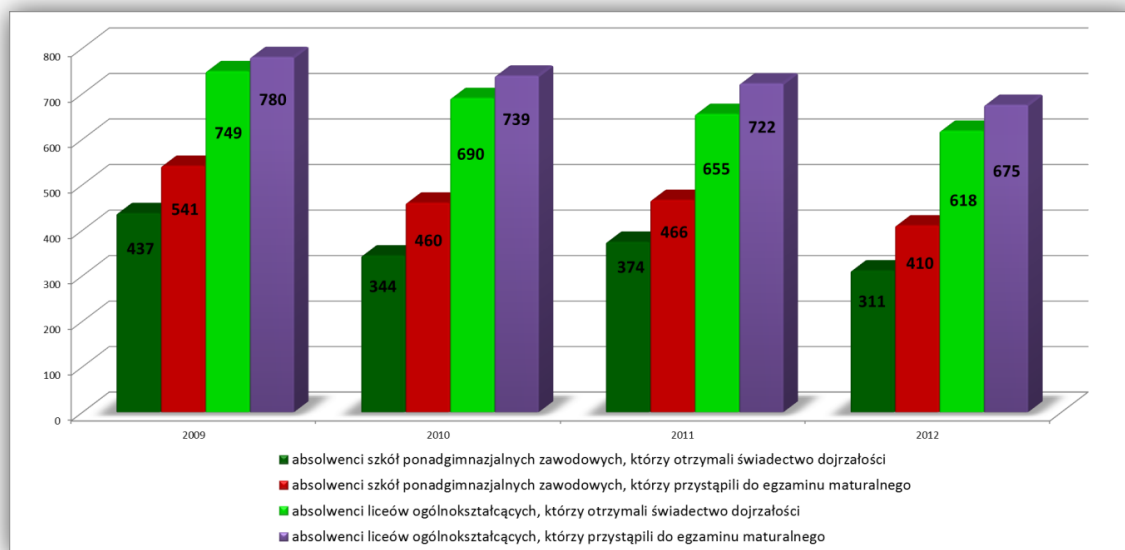
Oferta edukacyjna na poziomie ponadgimnazjalnym Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj należy uznać za zadowalającą. Istotne jest, aby w perspektywie wieloletniej była ona atrakcyjna i odpowiadała nie tylko lokalnym uwarunkowaniom i specyfice obszaru, ale także aby była konkurencyjna na regionalnym rynku edukacyjnym.

Ważną rolę z punktu widzenia zapewnienia kadr lokalnej gospodarce odgrywa szkolnictwo zawodowe na poziomie ponadgimnazjalnym – tj. przede wszystkim technika oraz zasadnicze szkoły zawodowe. Trafność i jakość oferty szkolnictwa zawodowego na badanym obszarze jest szczególnie istotna. Oferta szkolnictwa zawodowego musi być ściśle powiązana z lokalnym rynkiem pracy i jednocześnie musi uwzględniać lokalne możliwości pozyskania wykwalifikowanych nauczycieli praktycznej nauki zawodu, a także dostępność miejsc do realizacji praktyk i zajęć praktycznych w nauczanych zawodach. Ze względu na specyfikę gospodarczą Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, szkolnictwo zawodowe powinno bazować na zawodach związanych z gospodarką leśną i wyrobach z drewna.

Na badanym obszarze funkcjonuje Technikum Leśne im. Polskiego Towarzystwa Leśnego i Zasadnicza Szkoła Leśna mieszczące się w Zespole Szkół Leśnych w Biłgoraju. Technikum Leśne im. Polskiego Towarzystwa Leśnego w Biłgoraju to szkoła prowadzona przez Ministra Środowiska. Jest to nowoczesna szkoła z 50-letnią tradycją. Ambicją szkoły jest maksymalne wykorzystanie w procesie edukacyjnym technik informatycznych. Część praktyczna kształcenia zawodowego prowadzona jest w Nadleśnictwie Biłgoraj. W ramach praktyk uczniowie zdobywają uprawnienia operatora pilarki, obsługi urządzeń transportu bliskiego (HDS) oraz prawo jazdy kat. T. Zawód technik leśnik podzielony jest na dwie kwalifikacje: ochrona i zagospodarowanie zasobów leśnych oraz użytkowanie zasobów leśnych. Natomiast Zasadnicza Szkoła Leśna kształci w zawodzie operator maszyn leśnych. Organem prowadzącym jest Minister Środowiska. W ramach praktyk uczniowie zdobywają uprawnienia operatora pilarki, obsługi urządzeń transportu bliskiego (HDS) oraz prawo jazdy kat. T.

Szkołą ponadgimnazjalną o podobnych charakterze położoną najbliżej obszaru funkcjonalnego jest Zespół Szkół Drzewnych i Ochrony Środowiska im. Jana Zamoyskiego w Zwierzyńcu. W zespole tym mieści się Technikum Przemysłu Drzewnego kształcące w zawodzie technik technologii drewna. Absolwenci szkoły są przygotowani do organizowania i nadzorowania procesów produkcyjnych w zakładach przemysłu drzewnego, oceniania jakości materiałów i wyrobów, sporządzania dokumentacji projektowej, konstrukcyjnej i technologicznej, programowania, nadzorowania i obsługi obrabiarek, urządzeń, linii obróbczych i produkcyjnych określania stanu technicznego i zdolności produkcyjnych maszyn i urządzeń.

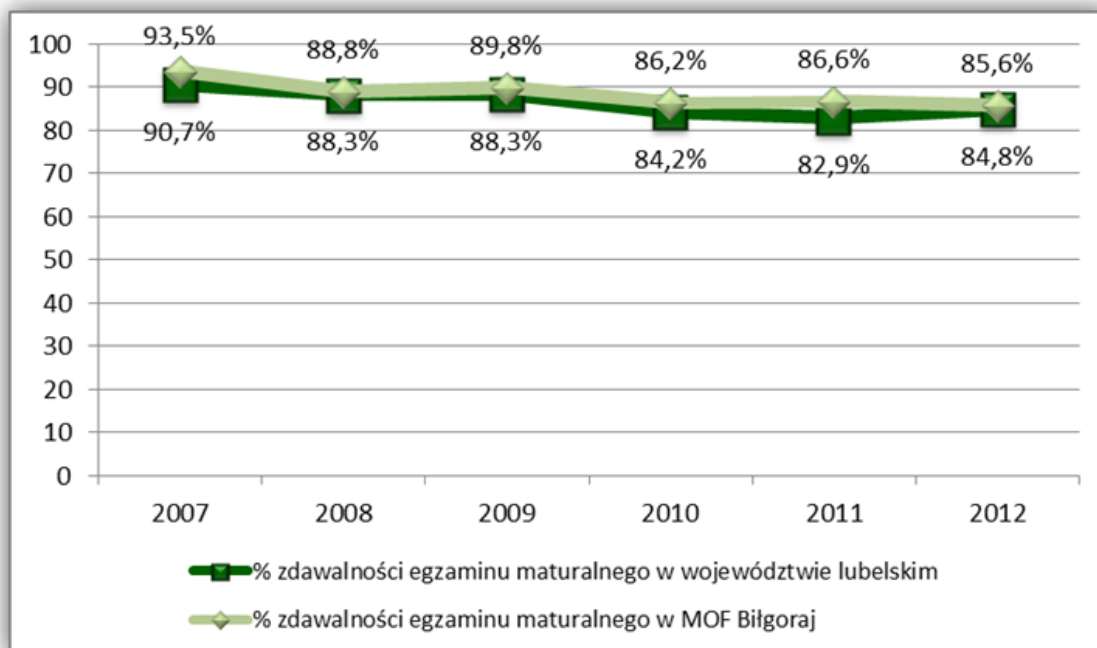
Wykres 12. Zestawienie liczby uczniów MOF Biłgoraj, którzy przystąpili do egzaminu maturalnego i uczniowie, którzy otrzymali świadectwo dojrzałości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2012 roku na obszarze MOF Biłgoraj egzamin dojrzałości zdawało 929 absolwentów szkół ponadgimnazjalnych. Na powyższym wykresie przedstawiono liczbę absolwentów liceów ogólnokształcących i szkół zawodowych, którzy przystąpili do egzaminu maturalnego i otrzymali świadectwo dojrzałości. Wyższą skuteczność w zdawalności egzaminu maturalnego, tak więc i wyższą jakość kształcenia, posiadają licea ogólnokształcące (91,5%), w szkołach zawodowych jedynie 75,8% absolwentów przystępujących do matury zakończyło egzamin wynikiem pozytywnym.

Wykres 13. Procent zdawalności egzaminu maturalnego

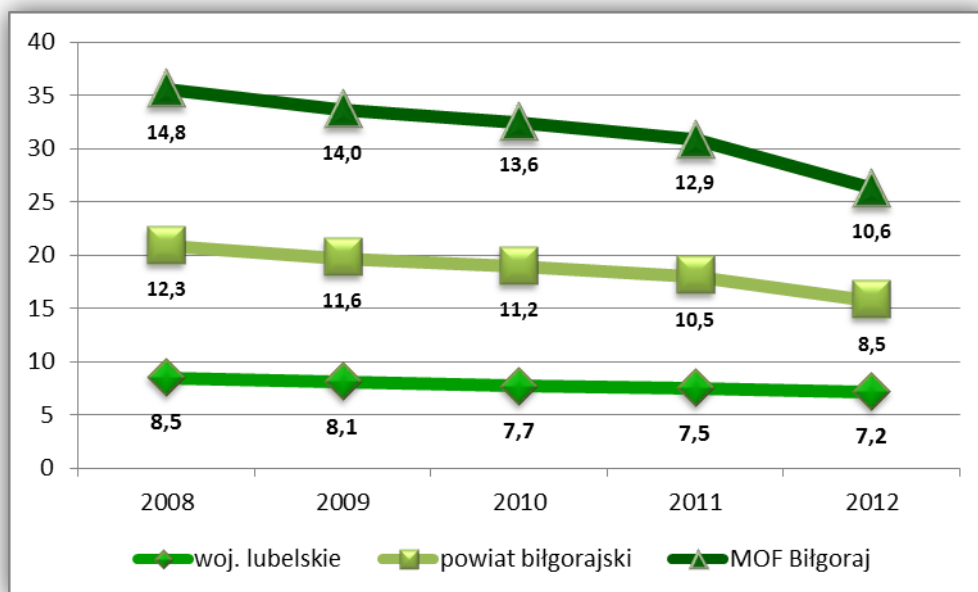
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Jednym z wymiernych wskaźników, jakości kształcenia jest stopień zdawalności egzaminu maturalnego. MOF Biłgoraj charakteryzuje się wyższym procentem zdawalności niż średnia dla województwa. Dla MOF Biłgoraj w 2012 roku wskaźnik ten wynosił 85,6%, porównywalnie do województwa lubelskiego, który wynosi 84,8%. Dla kraju procent liczby osób, które otrzymały świadectwo dojrzałości do liczby osób, które przystąpiły do egzaminu maturalnego wynosi 74,6%.

Uogólniając, można stwierdzić, że reforma systemu edukacji i egzaminu maturalnego bezpośrednio wpłynęła na obniżenie wyników matur w skali całego województwa i kraju. W 2010 roku wprowadzenie do egzaminu maturalnego dodatkowego obowiązkowego przedmiotu tj. matematyki, spowodowało spadek zdawalności o 3 punkty procentowe.

W szkołach ponadgimnazjalnych zauważalna jest niewystarczająca liczba sprzętu komputerowego z dostępem do internetu do liczby uczniów. Wskaźniki komputeryzacji szkół ponadgimnazjalnych dla MOF Biłgoraj wynosi 10,6 ucznia na jeden komputer z dostępem do internetu. Jest to wartość wyższa niż średnia dla powiatu (8,5 ucznia) i dla województwa lubelskiego (7,2 ucznia).

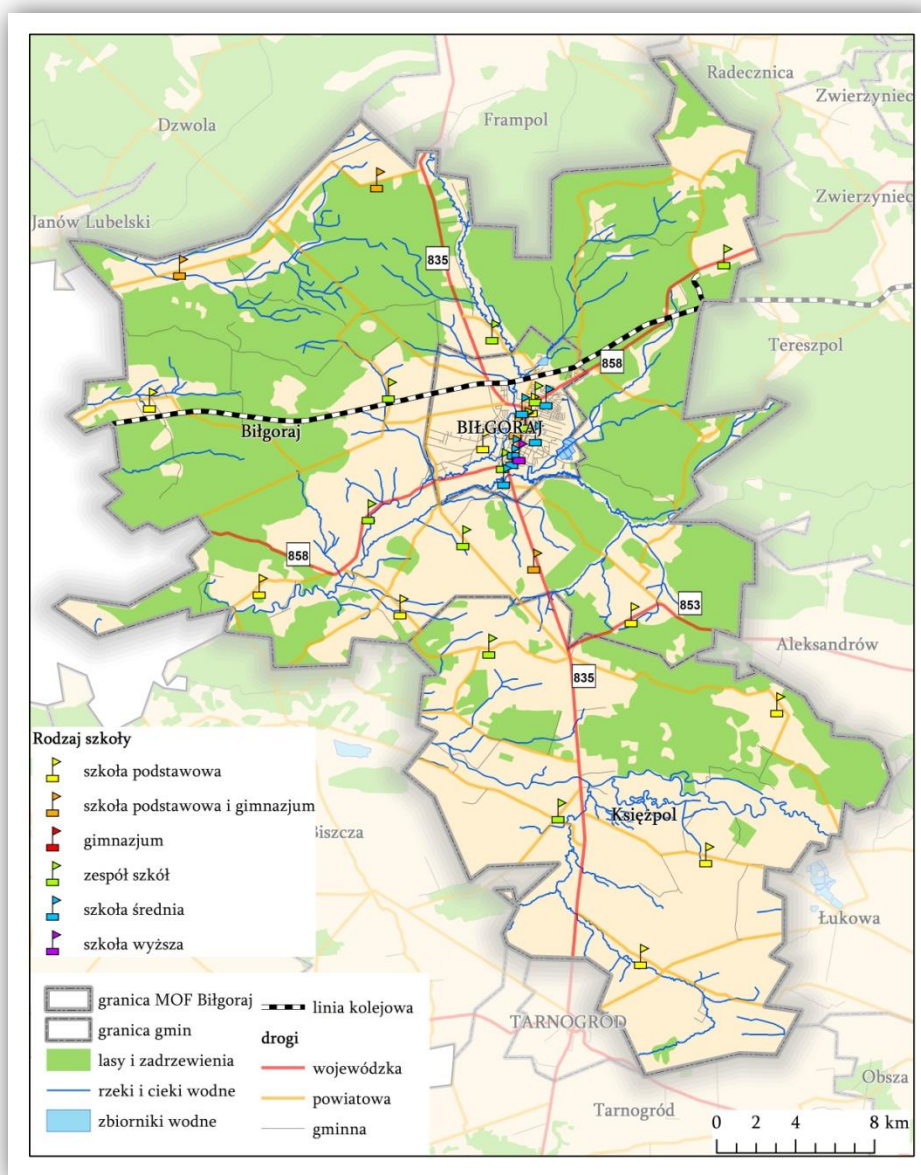
Wykres 14. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych przypadający na 1 komputer z dostępem do internetu przeznaczony do użytku uczniów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Na badanym obszarze występuje Kolegium Licencjackie Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Biłgoraju. Ponadto dostęp do szkolnictwa wyższego zapewniają również najbliższe ośrodki takie jak Lublin i Zamość. Aktualnie w Kolegium Licencjackim UMCS w Biłgoraju kształcą się dwie grupy studentów studiów stacjonarnych - kierunek: politologia, specjalność: administracja publiczna oraz prowadzone są zajęcia na studiach logopedycznych podyplomowych.

Ryc. 10. Szkolnictwo na terenie MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne dzięki danym z ankietyzacji obszaru

Ważnym zagadnieniem z punktu widzenia wdrażania idei kształcenia ustawicznego jest dostęp do oferty szkoleniowej. Na badanym obszarze funkcjonuje 12 podmiotów zgłoszonych w Rejestrze Instytucji Szkoleniowych (<http://ris.praca.gov.pl/ris/index.ftl>). Zakres proponowanych przez nie szkoleń jest stosunkowo zróżnicowany. W zakresie szkoleń specjalistycznych oraz szkoleń wąsko profilowanych ofertę szkoleniową uzupełniają instytucje spoza Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Tabela 4. Wykaz instytucji szkoleniowych zarejestrowanych w RIS na obszarze MOF Biłgoraj

Nazwa instytucji	Numer ewidencyjny	Data wpisu	Miejscowość siedziby
Regionalne Centrum Edukacji Zawodowej Centrum Kształcenia Praktycznego	2.06/00059/2005	2005-03-11	Biłgoraj
Biłgorajska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.	2.06/00014/2004	2004-12-16	Biłgoraj
Ośrodek Szkolenia Kursowego "WUBEX"	2.06/00110/2005	2005-06-13	Biłgoraj
Agencja Ochrony "BAKO" sp. z o.o.	2.06/00162/2005	2005-10-07	Biłgoraj
Nadleśnictwo Biłgoraj	2.06/00012/2006	2006-01-31	Biłgoraj
PHU "Auto-Henpol" - Henryk Cios	2.06/00005/2007	2007-01-12	Biłgoraj
Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Biłgoraju	2.06/00012/2008	2008-01-24	Biłgoraj
LIDER Centrum Języków Obcych Agata Granda	2.06/00088/2011	2011-09-22	Biłgoraj
Centrum Szkoleń "SKRZYDŁA" Grażyna Skrzydłowska	2.06/00057/2012	2012-05-31	Biłgoraj
ANDRZEJ ORZECOWSKI PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE AUTO-MAX ORZECOWSKI	2.06/00097/2012	2012-09-19	Biłgoraj
BIURO RACHUNKOWE KAROLINA KULIK	2.06/00027/2013	2013-02-11	Biłgoraj
Rzemieśnicze Centrum Szkolenia Zawodowego Cechu Rzemiosł Różnych i Drobnej Przedsiębiorczości w Biłgoraju	2.06/00104/2013	2013-11-05	Biłgoraj

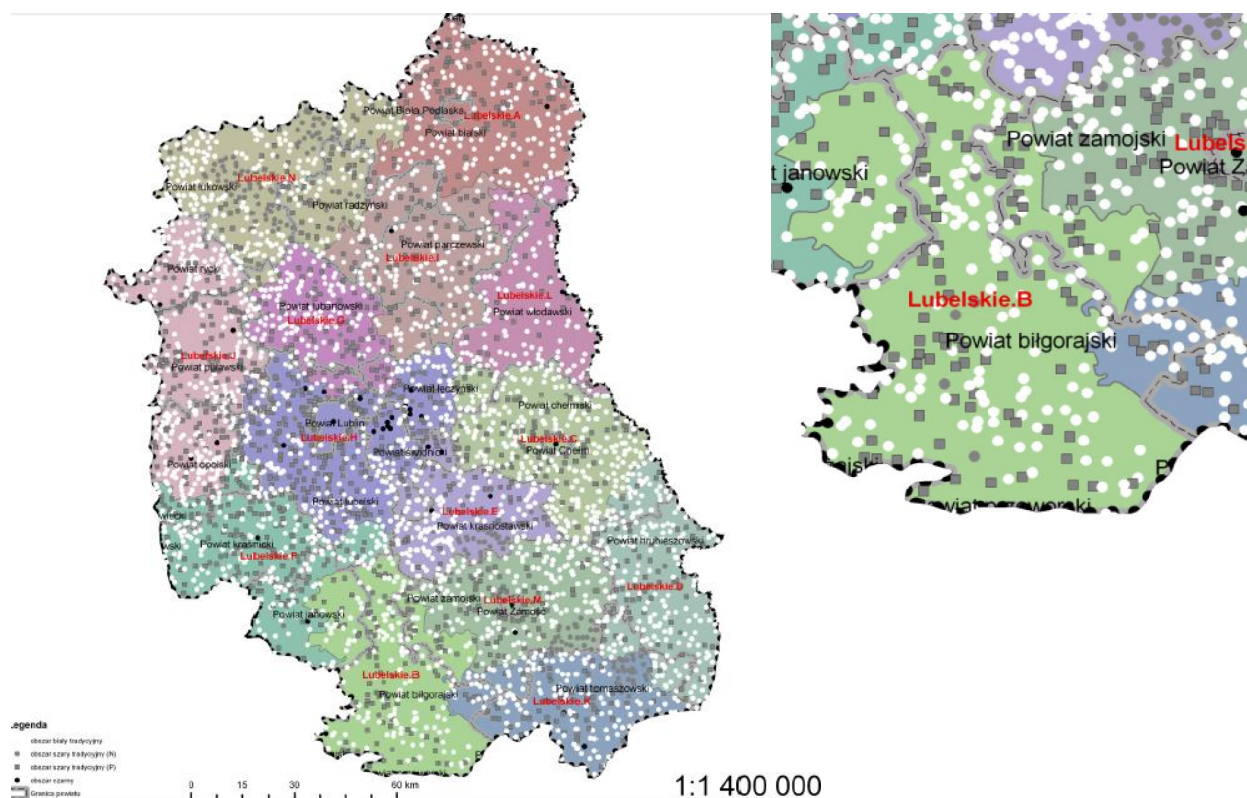
Źródło: <http://ris.praca.gov.pl/ris/index.ftl>

SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj leży na terenie, na którym zaplanowano węzły regionalnej sieci szerokopasmowej w ramach projektu Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej (SSPW). Sieć obejmuje wszystkie gminy MOF Biłgoraj, przez co zapewni mieszkańcom, podmiotom publicznym oraz przedsiębiorcom możliwość korzystania z usług teleinformatycznych oraz z multimedialnych zasobów informacji i usług świadczonych elektronicznie oraz umożliwi efektywną wymianę danych pomiędzy samorządami, urzędami administracji państwowej, placówkami edukacyjnymi, szpitalami i innymi instytucjami publicznymi, a także mieszkańcami oraz podmiotami gospodarczymi.

Na obszarze MOF Biłgoraj wyróżniono 2 z 3 obszarów tradycyjnych są to obszary białe i szare. Przeważająca jest liczba obszarów białych, na których nie ma odpowiedniej infrastruktury szerokopasmowej i do których nie ma wiarygodnych planów inwestycyjnych wybudowania takiej infrastruktury w okresie najbliższych 3 lat. Mniej jest obszarów szarych, na których jest tylko jedna odpowiednia infrastruktura szerokopasmowa lub co do którego istnieje wiarygodny plan inwestycyjny wybudowania jednej takiej infrastruktury w okresie najbliższych 3 lat.

Ryc. 11. Mapa miejscowości „białych”, „szarych” i „czarnych” tradycyjnych w województwie lubelskim

Źródło: Studium Wykonalności projektu „Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej”

Powiat biłgorajski należy do obszarów o dużym nasileniu wykluczenia cyfrowego. Interwencję w zakresie przeciwdziałania zjawisku wykluczenia cyfrowego podjęła gmina Biłgoraj poprzez realizację projektu „Rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Gminie Biłgoraj”. Projekt zakładał wsparcie osób z 45 gospodarstw domowych wykluczonych cyfrowo ze względu na niepełnosprawność lub sytuację rodzinną i materialną, poprzez zapewnienie im sprzętu komputerowego i dostępu do internetu w miejscu zamieszkania. W ramach projektu zapewniony został również dostęp do internetu dla jednostek publicznych podległych gminie tj. w 40 obiektach użyteczności publicznej. W obiektach tych powstały Lokalne Centra Animacji Społeczeństwa Informacyjnego wyposażone w stanowiska komputerowe i stanowiące publiczne punkty dostępu do internetu.

Projekt zakładał łącznie zakup 149 zestawów komputerowych w tym 45 zostanie przeznaczonych dla gospodarstw domowych a 104 komputery zostaną przeznaczone na wyposażenia otwartych sal komputerowych oraz stanowisk komputerowych w 40 jednostkach publicznych.

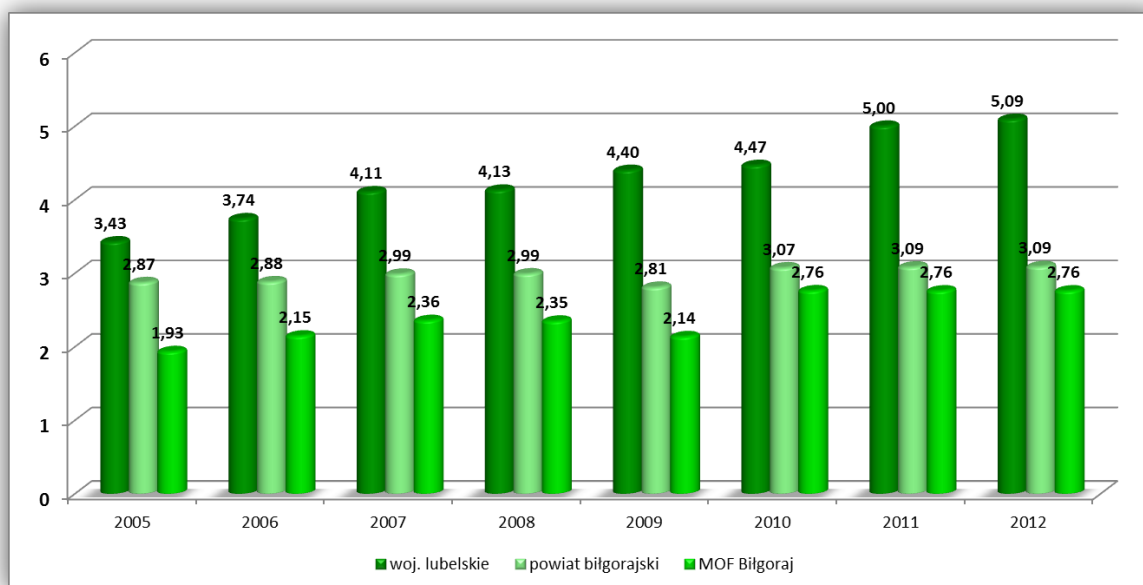
W celu zagwarantowania dostępu do szerokopasmowego internetu rozbudowano również infrastrukturę dostępną w technologii radiowej, ponieważ na obszarze realizacji projektu nie było innej technicznej i racjonalnie ekonomicznej możliwości zapewnienia dostępu do internetu.

OCHRONA ZDROWIA

Opieka zdrowotna w MOF Biłgoraj świadczona jest przez niepubliczną służbę zdrowia w ramach kontraktów z NFZ oraz przez świadczeniodawców prywatnych, którzy nie podpisali umowy z NFZ. Ambulatoryjna opieka zdrowotna oparta jest o 13 niepublicznych przychodni, w tym po jednej zlokalizowanej na terenie gminy Biłgoraj i Księżpol.

Jednym ze wskaźników wyznaczających jakość życia mieszkańców jest dostępność i jakość oferowanych usług medycznych. Wskaźnikiem określającym dostępność usług medycznych jest liczba placówek ambulatoryjnych opieki zdrowotnej na 10 000 mieszkańców. MOF Biłgoraj w porównaniu do średniej wartości dla województwa i powiatu wypada niezadawalająco. W 2012 roku powyższy wskaźnik wynosił 2,76 placówek na 10 000 mieszkańców przy wartości 5,09 dla województwa lubelskiego i 3,09 dla powiatu biłgorajskiego. Mała różnica pomiędzy wartościami wskaźnika dla powiatu i MOF świadczy o umiejscowieniu dominującej liczby placówek ambulatoryjnych na terenie miasta powiatowego Biłgoraj.

Wykres 15. Wskaźnik placówki ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL

Opieka zdrowotna o charakterze stacjonarym na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj opiera się przede wszystkim na opiece szpitalnej i ambulatoryjnej. **ARION Szpitale sp. z o.o. Zespół Opieki Zdrowotnej w Biłgoraju** jest jedyną tego typu placówką na terenie powiatu biłgorajskiego. Ośrodek obejmuje szpitale w Biłgoraju i Tarnogrodzie oraz poradnię we Frampolu. W skład ZOZ w Biłgoraju wchodzi: 10 oddziałów szpitalnych działających w ramach kontraktu z NFZ, 19 poradni, w tym 18 działają w ramach kontraktu z NFZ, oddział rehabilitacji z 2 pracownikami, 7 pracowni diagnostyki oraz laboratorium. Ponadto Szpital dysponuje łącznie

408 łózkami szpitalnymi oraz zatrudnia lub współpracuje z 94 lekarzami oraz 240 pielęgniarkami i położnymi. Niniejsza placówka udziela świadczeń zdrowotnych w zakresie leczenia szpitalnego:

- Oddział Chorób Wewnętrznych,
- Oddział Kardiologiczny,
- Oddział Chorób Płuc i Gruźlicy,
- Oddział Obserwacyjno-Zakaźny, Oddział Neurologiczny,
- Oddział Pediatryczny,
- Oddział Neonatologiczny,
- Oddział Ginekologiczno-Położniczy,
- Oddział Chirurgiczny z Pododdziałem Urazowo-Ortopedycznym,
- Zakład Opiekuńczo-Leczniczy.

W zakresie leczenia ambulatoryjnego szpital dysponuje poradnią: alergologiczną, endokrynologiczną, kardiologiczną, medycyny pracy, dermatologiczną, neurologiczną, reumatologiczną, chorób zakaźnych, medycyny sportowej, poradnią ginekologiczno-położniczą, chirurgiczną, urazowo-ortopedyczną dla dorosłych i dzieci, leczenia wad postawy, preluksacyjną, zdrowia psychicznego, leczenia uzależnień od alkoholu. W zakresie diagnostyki szpital posiada pracownię USG, pracownię tomografii komputerowej, pracownię radiologii, pracownię diagnostyki kardiologicznej, pracownię spirometrii i testów alergicznych, pracownię EEG, pracownię endoskopii oraz laboratorium.

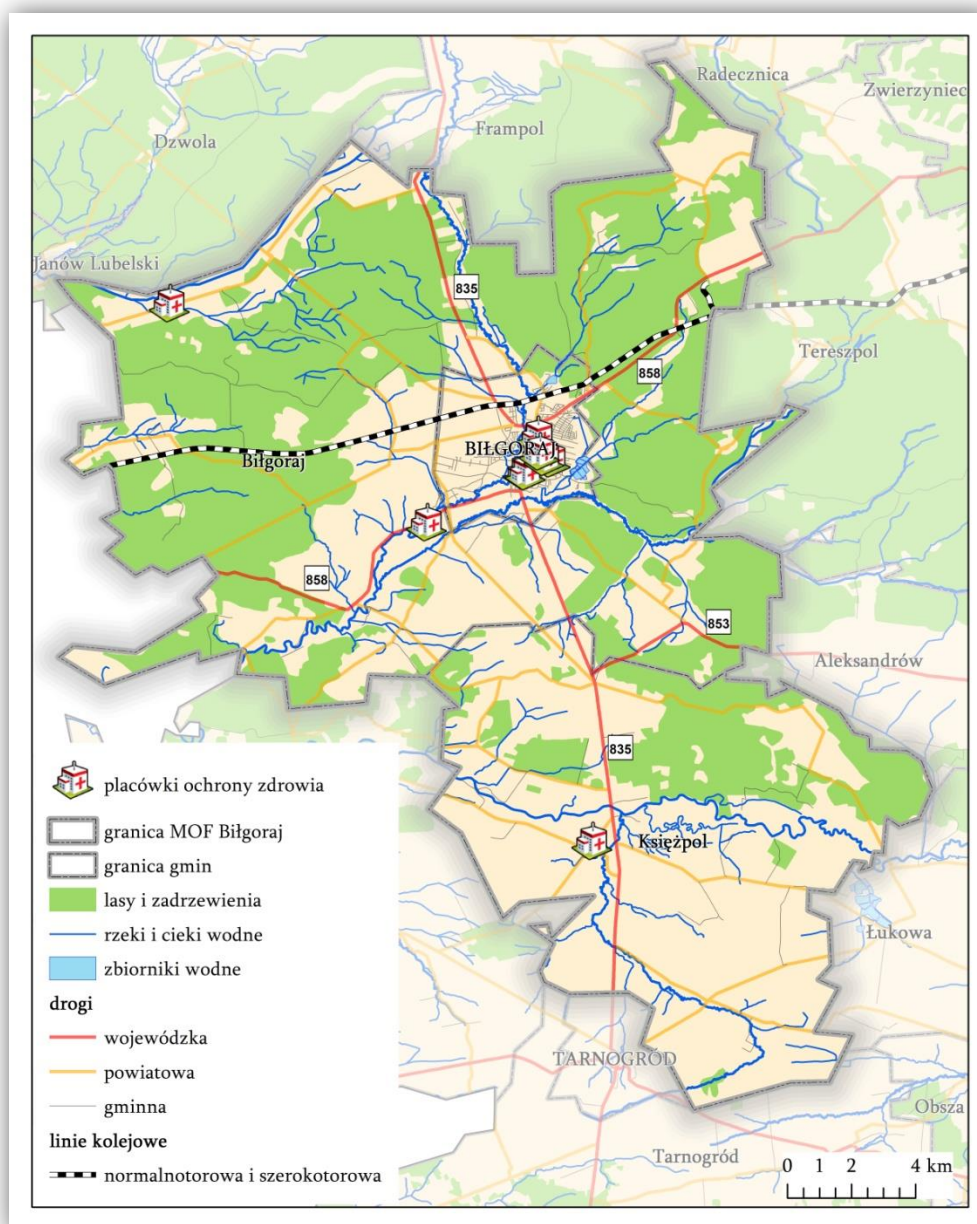
Opieka ambulatoryjna na badanym obszarze opiera się o Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej i przychodnie specjalistyczne. Poniżej zamieszczono tabelę z placówkami ochrony zdrowia.

Tabela 5. Placówki ochrony zdrowia

MOF Biłgoraj	Nazwa podmiotu ochrony zdrowia
Gmina Biłgoraj	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Ośrodek Zdrowia Sól – Elżbieta Szymanik - Bojarczuk
	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Zdrowia s.c – oddział zamiejscowy w Bukowej
Gmina Księżpol	Przychodnia Zdrowia NZOZ w Księżpolu
Miasto Biłgoraj	Przychodnia lekarska "Twój Lekarz" s.c.
	Przychodnia specjalistyczna ULAMED
	Centrum Medyczne Luxmed Sp. z o.o.
	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Przychodnia Zdrowia" s.c.
	Duo-Med. Gabinet ginekologiczno - położniczy
	NZOZ KardioNeuroMED Przychodnia Specjalistyczna

Źródło: Ankietyzacja MOF Biłgoraj

Ryc. 12. Placówki ochrony zdrowia w MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne

Na badanym obszarze funkcjonuje 19 aptek ogólnodostępnych, które zapewniają mieszkańcom dostępność do środków farmaceutycznych. Najwięcej z nich jest zlokalizowanych na terenie miasta Biłgoraj – 18, w gminie Księżpol zlokalizowana jest 1 apteka. Pracuje w nich 33 magistrów farmacji. W gminie Biłgoraj funkcjonuje jeden punkt apteczny.

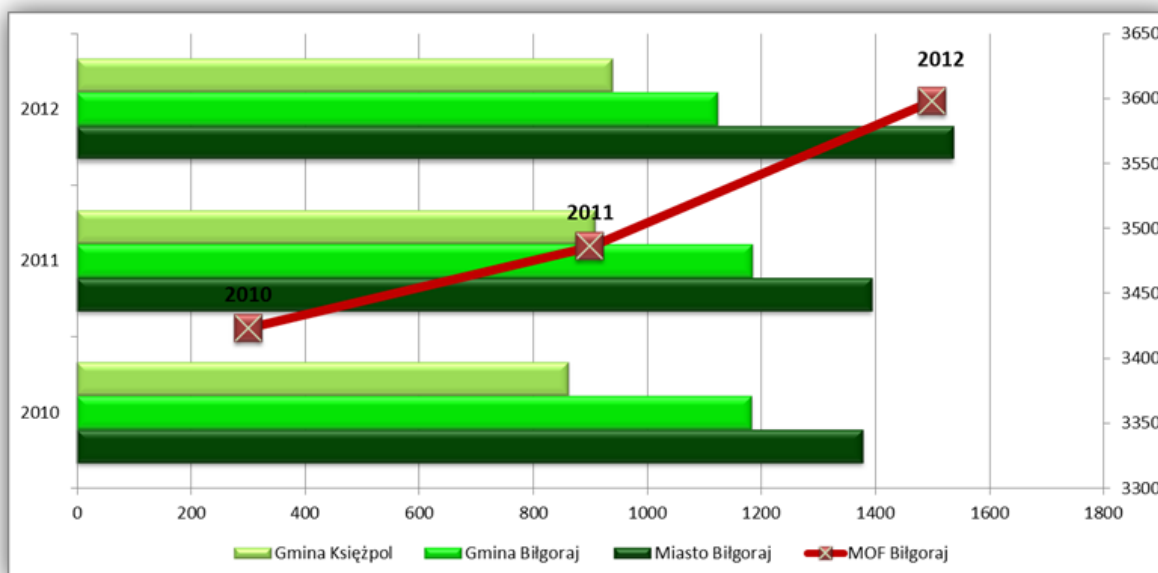
Pomoc społeczna

Pomoc społeczna jest obszarem działania leżącym zarówno w kompetencjach gmin jak i powiatu. Na terenie powiatu biłgorajskiego i MOF Biłgoraj znajdują się jednostki realizujące zadania z zakresu szeroko rozumianej pomocy społecznej, to:

- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Biłgoraju;
- Dom Pomocy w Teodorówce (i 2 filie: Dom Rodzinny w Biłgoraju oraz filia w Długim Kacie);
- Dom Pomocy Społecznej dla Kombatantów w Biłgoraju;
- Placówka opiekuńczo-wychowawcza - Wioska Dziecięca SOS w Biłgoraju;
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju;
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju;
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Księżpol.

Ze środowiskowej pomocy społecznej, tj. z zasiłków celowych, stałych i okresowych oraz ze świadczeń niepieniężnych w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj korzysta 3,6 tys. osób (co stanowi 7,6% ogółu mieszkańców); najwięcej w mieście Biłgoraj - 1,5 tys. osób. Jednak w porównaniu do ogólnej liczby mieszkańców, z pomocy społecznej w mieście korzysta jedynie 5,7% społeczeństwa. W gminie Biłgoraj z pomocy społecznej korzysta 1,1 tys. osób, co stanowi 8,6% mieszkańców, 938 osób objętych jest pomocą społeczną w gminie Księżpol, co stanowi aż 13,4% społeczeństwa.

Wykres 16. Osoby w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej

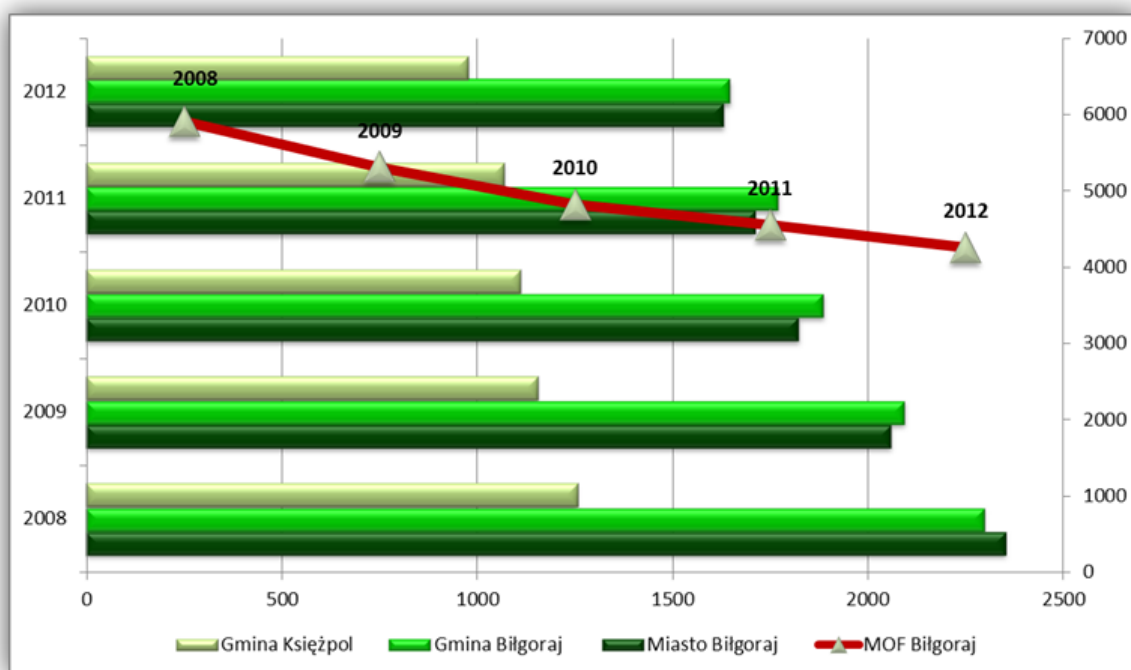

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Z zasiłku rodzinnego mającego na celu częściowe pokrycie wydatków związanych z utrzymaniem dziecka korzysta 4,2 tys. dzieci z obszaru MOF Biłgoraj (2 232 rodziny). Najwięcej, bo 1 648 dzieci,

na które rodzice otrzymywali zasiłek rodziny mieszka na terenie gminy Biłgoraj, stanowi to 53,2% dzieci w wieku do lat 17 w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku. Gorszym wskaźnikiem charakteryzuje się gmina Księżpol, w której zasiłki rodzinne pobierane są na 58,1% dzieci w wieku do lat 17 w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku (977 dzieci). Miasto Biłgoraj wspomaga jedynie 28,6% dzieci, na które rodzice otrzymują wsparcie w ogólnej liczbie dzieci w wieku do 17 lat. Tak duża liczba rodzin wspieranych przez ośrodki pomocy społecznej wskazuje na duże ubóstwo na tym obszarze.

Wykres 17. Dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zauważalny spadek liczby dzieci, na które rodzice otrzymują świadczenia nie wynika z poprawy materialnej rodzin a jedynie ze zmniejszającej się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (zjawisko starzenia się społeczeństwa).

KAPITAŁ SPOŁECZNY

Jednym z głównych przejawów dobrego rządzenia na poziomie lokalnym jest jakość kapitału społecznego i jego zaangażowanie w proces zarządzania wspólnotą gminną. Jakość kapitału społecznego można określić dzięki zbadaniu na danym obszarze zaufania społecznego (będącego podstawowym elementem), poziomu aktywności obywatelskiej (mierzonej między innymi udziałem w wyborach i organizacjach społecznych), struktury organizacji pozarządowych, potencjału kulturowego i kreatywnego, postawy i wyznawanych wartości. Polacy wykazują

bardzo niską aktywność społeczną cechującą się między innymi niskim poziomem wolontariatu oraz niską frekwencją wyborczą, a także wykazują się bardzo niskim poziomem dbania o dobro wspólne (np. minimalna troska o środowisko naturalne, przestrzeń publiczną) i rzadkim uczestnictwem w kulturze.

Trudno jest jednoznacznie ocenić jakość kapitału społecznego na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Do tej oceny niewątpliwie przydatne będą następujące informacje:

- Poziom wykształcenia radnych: 25 radnych z 51 posiada wykształcenie wyższe - 49% radnych ogółem). Wskaźnik ten dla poszczególnych gmin przedstawia się następująco: Miasto Biłgoraj – 66,7%, Biłgoraj – 40%, Księżpol – 33,3% (BDL GUS, 2012).
- Liczba aktywnie działających organizacji pozarządowych: 126 (9 fundacji i 117 stowarzyszeń i organizacji społecznych). Miasto Biłgoraj – 8 fundacji, 68 stowarzyszeń i organizacji społecznych, Biłgoraj - 1 fundacji, 31 stowarzyszeń i organizacji społecznych, Księżpol – 18 stowarzyszeń i organizacji społecznych (BDL GUS, 2012). Wskaźnik liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców dla MOF Biłgoraj – 26 (miasto Biłgoraj - 28, Biłgoraj - 25, Księżpol - 26), dla powiatu - 29, dla województwa – 31.
- Zaangażowanie mieszkańców gminy w życie społeczno-kulturalne (np. uczestnictwo w imprezach kulturalnych, itd.).

Aktywność społeczną ludności zamieszkującej Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj można zbadać także dzięki określeniu frekwencji wyborczej na ostatnich wyborach samorządowych posługując się danymi Wyborów Samorządowych 2010 Państwowej Komisji Wyborczej.

Tabela 6. Geografia wyborcza MOF Biłgoraj

Gmina	Liczba obwodów wyborczych	Liczba wyborców	% liczby mieszkańców gminy
Miasto Biłgoraj	14	22 096	81,0%
Biłgoraj	15	10 194	78,1%
Księżpol	5	5 350	77,3%

Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza

Miejski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się frekwencją głosowania (51,2%) zbliżoną do frekwencji powiatu biłgorajskiego (53,2%). Największą frekwencją głosowania wśród gmin wchodzących w skład badanego obszaru cechuje się gmina wiejska Biłgoraj (51,82%), najmniejszą natomiast miasto Biłgoraj (50,33%). Miasto Biłgoraj przeprowadziło drugą turę wyborów, na której frekwencja wyborców wynosiła jedynie 34,2%.

Powyższe argumenty przemawiają za stwierdzeniem, że jakość kapitału społecznego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest stosunkowo wysoki.

Podsumowanie:

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj dotykają te same problemy demograficzne, co zdecydowaną większość obszarów w województwie lubelskim i w Polsce. Obserwowana jest tu zmieniająca się struktura demograficzna na rzecz osób w wieku poprodukcyjnym, co może w przyszłości ograniczyć rozwój społeczno-gospodarczy MOF.

Aktualnie obszar zamieszkuje 47,1 tys. mieszkańców. Posiada dodatni przyrostem naturalnym - 113 osób, co jest bardzo dobry wynik na tle powiatu biłgorajskiego - 3 osoby oraz województwa (-1348 osób). Saldo migracji zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych MOF Biłgoraj jest ujemne (-27 osób). Wzrastający wskaźnik obciążenia demograficznego (56,4 osób), pomimo tego że jego wartość jest niższa niż średnia dla powiatu i województwa, oznacza zmniejszające się dochody w gospodarstwach domowych.

Rynek pracy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest największy w powiecie biłgorajskim jednak nie zaspokaja on w pełni mieszkańców tego obszaru, aktualnie pracuje -10 tys. osób. Spadek liczby osób pracujących ma wpływ na wzrost bezrobocia oraz pogorszenie warunków życia. Jednak powiat biłgorajski a w tym MOF Biłgoraj charakteryzuje się najniższą stopą bezrobocia w województwie lubelskim (9,4%).

Przeciwdziałanie niekorzystnym skutkom wykluczenia społecznego wymaga aktywizacji społecznej mieszkańców w tym osób starszych i wydłużenie wieku aktywności zawodowej, a także rozwój infrastruktury społecznej dostosowanej do ich potrzeb.

2.2.3. Gospodarka

Zgodnie z informacjami zamieszczonymi w dokumencie pt. „Ocena możliwości lokalizacji inwestycji przemysłowych na terenie województwa lubelskiego ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań infrastrukturalnych i środowiskowych” miasto Biłgoraj będące rdzeniem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj ma duże możliwości do rozwoju przemysłu ze względu na koncentrację terenów posiadających najbardziej korzystne uwarunkowania dla lokalizacji przemysłu. Jednym z najważniejszych czynników lokalizacyjnych przemysłu jest istniejąca infrastruktura techniczna, w tym zwłaszcza komunikacyjna, drogowa i kolejowa. Ze względu na dobrą dostępność komunikacyjną, wynikającą z położenia przy drodze wojewódzkiej nr 835 wnioskowanej do zmiany kategorii na krajową oraz przy linii kolejowej towarowej nr 65 o szerokim rozstawie torów funkcjonująca w ruchu międzynarodowym, MOF Biłgoraj można zaliczyć do obszarów predestynowanych do lokalizacji inwestycji przemysłowych. Dodatkowo na terenie miasta Biłgoraj organizowana jest podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

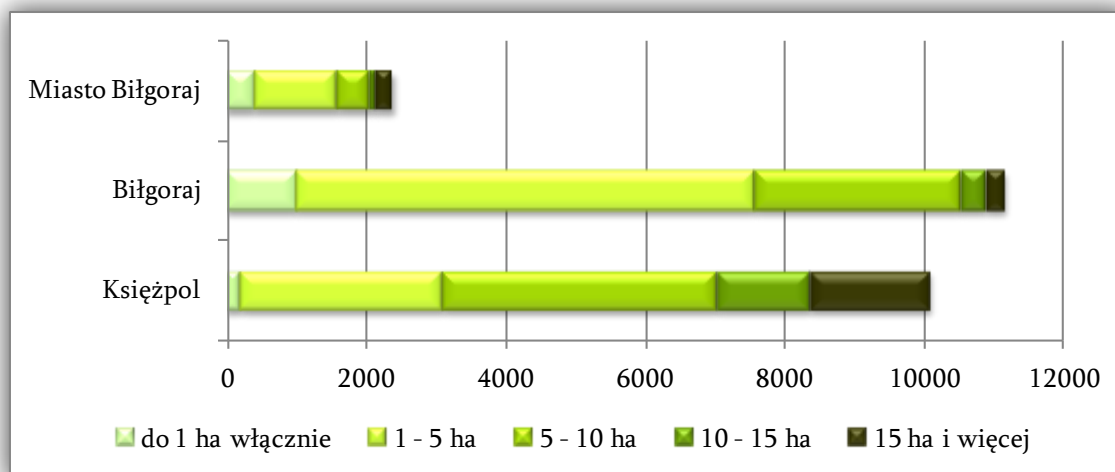
ROLNICTWO I LEŚNICTWO

Rolnictwo to jeden z głównych sektorów gospodarki Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, jest szczególnie ważny dla obszarów wiejskich gdzie odgrywa dużą rolę w rozwoju społecznym i gospodarczym. Jego głównym zadaniem jest pozyskiwanie produktów roślinnych i zwierzęcych dzięki uprawie roli i roślin oraz chowu i hodowli zwierząt do bezpośredniego spożycia przez ludzi i zwierzęta oraz dostarczanie surowców dla różnych gałęzi przemysłu m.in.: spożywczego, obuwniczego, chemicznego i włókienniczego. Ukształtowanie struktury użytkowania gruntów oraz struktury zatrudnienia ludności na terenie MOF Biłgoraj niewątpliwie świadczy o randze tego sektora gospodarki dla badanego obszaru.

Na rolnictwo i jego rozwój wpływa wiele czynników środowiskowych takich jak rodzaj gleb, klimat, rzeźba terenu oraz warunki wodne terenu. Rolnictwo wyznacza główne funkcje i kierunki użytkowania ziemi oraz kształtuje środowisko przyrodnicze i krajobraz. Ma duży wpływ na czystość wód, powietrza i gleby oraz różnorodność gatunków roślin i zwierząt. Po przeprowadzonej w poprzednim rozdziale analizy obszaru pod tym kątem, można stwierdzić, że Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj dysponuje niekorzystnymi warunkami do intensywnej produkcji roślinnej. Charakteryzuje się on bowiem średnią jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Według danych IUNG Puławy wskaźnik ten dla miasta Biłgoraj oraz gminy Księżpol wynosi od 61 do 70 punktów, natomiast gmina Biłgoraj cechuje się niższym wskaźnikiem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynoszącym od 51 do 60 punktów. Gleby słabej jakości wraz ze średnimi wartościami powyższego wskaźnika stanowią podstawę do konieczności rozwoju produkcji zwierzęcej oraz innej alternatywnej działalności na terenach wiejskich. Duży udział użytków zielonych obszaru dodatkowo zwiększają możliwości do rozwoju hodowli zwierząt gospodarskich, w szczególności do hodowli bydła mlecznego.

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku powierzchnia gruntów rolnych ogółem dla MOF Biłgoraj wynosi ponad 23,5 tys. ha. Najwięcej gruntów rolnych zlokalizowanych jest w gminie Biłgoraj (ponad 11 tys. ha), natomiast w gminie Księżpol jest ich ponad 10 tys. ha. Największą powierzchnię zajmują gospodarstwa o powierzchni od 1 do 10 ha.

Wykres 18. Powierzchnia gruntów rolnych w poszczególnych gminach MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

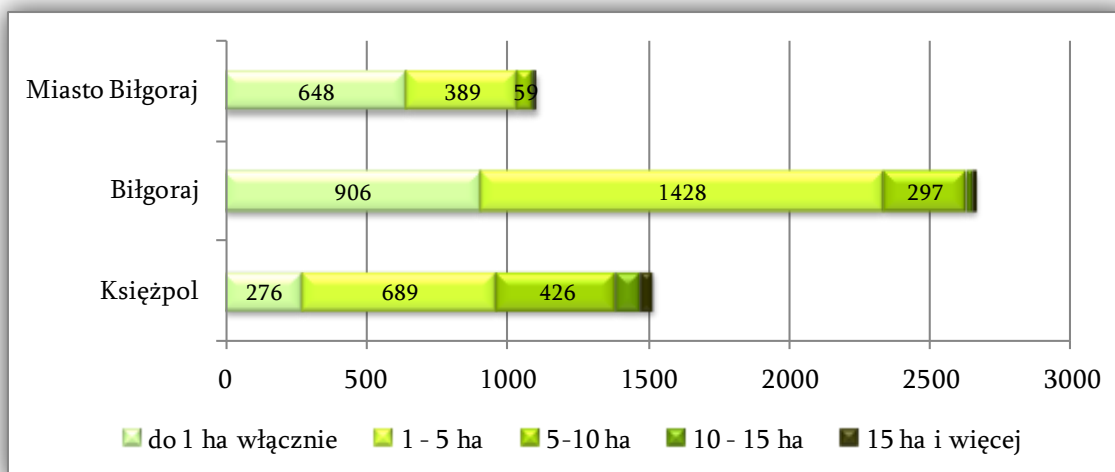
Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w 2010 roku funkcjonowało 5291 gospodarstw rolnych, z czego największa liczba zlokalizowana była na terenie gminy Biłgoraj (2663), natomiast w gminie Księżpol funkcjonowało ich o ponad tysiąc mniej (1521), a w mieście Biłgoraj mniej o ponad 1,5 tys. (1107). Na liczbę gospodarstw rolnych w poszczególnych gminach wpływ ma średnia powierzchnia użytków rolnych, która jest największa dla gminy Księżpol i wynosi 5 ha. Gmina Biłgoraj charakteryzuje się największą liczbą gospodarstw rolnych, ich średnia powierzchnia jest o 2,5 ha mniejsza niż w Księżpolu co przekłada się bezpośrednio na ich ilość.

Średnia wielkość gospodarstw rolnych w MOF Biłgoraj wynosi 4,47 ha i jest niższa niż średnia dla województwa lubelskiego, która wynosi 6,4 ha.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj funkcjonuje 13 gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha (3 gospodarstwa w gminie Biłgoraj i 10 w gminie Księżpol). Wśród gospodarstwa zajmujące się chowem lub hodowlą bydła powyżej 10 DJP (duża jednostka przeliczeniowa inwentarza) wyróżniamy 3 gospodarstwa w gminie Biłgoraj i 8 w gminie Księżpol. Chowem i hodowlą trzody chlewnej powyżej 10 DJP zajmuje się 13 gospodarstw w gminie Księżpol. W gminie Biłgoraj funkcjonuje jedno gospodarstwo prowadzące chów i hodowlę drobiu powyżej 10 DJP.

Rolnictwo w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj w przeważającej części oparte jest na drobnych gospodarstwach rolnych o powierzchni do 5 ha. Prawie połowa gospodarstw rolnych (47,3%) ma powierzchnię od 1 do 5 ha, natomiast gospodarstwa o powierzchni do 1 ha stanowią 34,6% wszystkich gospodarstw. Kolejną pozycję pod względem ilości zajmują gospodarstwa o wielkości 5 – 10 ha (14,8%). Najmniej, bo jedynie 3,3% stanowią gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 10 ha. Największą liczbą gospodarstw rolnych o małej powierzchni cechuje się gmina Biłgoraj.

Wykres 19. Struktura ilościowa gospodarstw rolnych dla poszczególnych gmin MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych

Powierzchnia użytków rolnych tj. terenów wykorzystywanych do produkcji roślinnej, ogrodniczej lub zwierzęcej, do których zalicza się między innymi grunty orne, trwałe użytki zielone oraz sady, na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosiła ponad 16 tys. ha. Największą powierzchnią użytków rolnych (7,6 tys. ha), zajmujących prawie 54% powierzchni gminy, charakteryzowała się gmina Księżpol. W gminie Biłgoraj użytki rolne (6,7 tys. ha) zajmowały 25% powierzchni.

Zgodnie z danymi koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (przedstawionymi na mapie diagnostycznej towarowości rolnictwa) gminy wiejskie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj charakteryzują się dużą rozbieżnością w udziale użytków rolnych w powierzchni gminy. Dla gminy Biłgoraj wskaźnik ten wynosi 0-40% i jest o wiele niższy niż dla gminy Księżpol – 70-80%. Jest to niewątpliwie uzależnione od powierzchni lasów, które w gminie Biłgoraj zajmują ponad 50% powierzchni gminy.

Biorąc pod uwagę użytki rolne pod zasiewami powierzchnia ich wynosi 6 641 ha, z czego ponad 65% zlokalizowana jest w obrębie gminy Księżpol, prawie 28% w gminie Biłgoraj oraz niecałe 7% w mieście Biłgoraj.

Tabela 7. Powierzchnia zasiewów poszczególnych upraw (w ha)

Rodzaj zasiewu	MOF Biłgoraj	Miasto Biłgoraj	Biłgoraj	Księżpol
Powierzchnia zasiewów ogółem	6641,49	460,52	1845,05	4335,92
zboża	5415,36	394,95	1485,51	3534,90
% ogólnej powierzchni zasiewów	81,5%	85,8%	80,5%	81,5%
ziemniaki	535,06	33,02	256,95	245,09
% ogólnej powierzchni zasiewów	8,0%	7,2%	13,9%	5,7%

uprawy przemysłowe	406,27	17,67	14,09	374,51
% ogólnej powierzchni zasiewów	6,1%	3,8%	0,8%	8,6%
buraki cukrowe	53,88	5,52	8,59	39,77
% ogólnej powierzchni zasiewów	0,8%	1,2%	0,5%	0,9%
rzepak i rzepik	154,63	2,97	0,00	151,66
% ogólnej powierzchni zasiewów	2,3%	0,6%	0%	3,5%
strączkowe jadalne na ziarno	16,81	0,00	6,61	10,20
% ogólnej powierzchni zasiewów	0,2%	0%	0,4%	0,2%
warzywa gruntowe	74,66	4,13	11,18	59,35
% ogólnej powierzchni zasiewów	1,1%	0,9%	0,6%	1,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Największą powierzchnię gruntów ornych zajmują zboża, które w każdej z gmin Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego zajmują ponad 80% całkowitej powierzchni zasiewów. Kolejne miejsce zajmuje uprawa ziemniaków (8% wszystkich upraw MOF Biłgoraj) oraz uprawy przemysłowe (6%).

Trwałe użytki zielone (grunty zajęte pod uprawę traw lub innych upraw zielnych, które nie zostały włączone do płodozmianu przez okres co najmniej 5 lat lub dłużej) na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zajmują powierzchnię ponad 3,1 tys. ha, stanowiąc niecałe 8% powierzchni całkowitej badanego obszaru. Najwięcej użytków zielonych występuje w gminie Biłgoraj (1,7 tys. ha), najmniej natomiast w mieście Biłgoraj gdzie jest ich niewiele ponad 300 ha. Użytki zielone stanowią część użytków rolnych wykorzystywanych do produkcji pasz, głównie przeżuwaczom. Zwiększony udział trwałych użytków zielonych (TUZ) na ogół występuje w gospodarstwach położonych w rejonach o słabszych glebach, w dolinach rzek oraz w gospodarstwach ekologicznych. Celem produkcji na trwałych użytkach zielonych jest dążenie do pełnego wykorzystania ich możliwości produkcyjnych oraz pokrycia potrzeb paszowych utrzymywanych w gospodarstwach zwierząt. Powierzchnia jaką zajmują użytki zielone na terenie MOF Biłgoraj bezpośrednio przekłada się na liczbę gospodarstw rolnych zlokalizowanych na tym obszarze.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj funkcjonuje łącznie 3 564 gospodarstw rolnych zajmujących się chowem i hodowlą zwierząt gospodarskich tj. bydło, trzoda chlewna, konie oraz drób. Najwięcej gospodarstw, bo aż ponad 50% ogólnej ich liczby prowadzi działalność związaną z chowem i hodowlą drobiu. Chowem i hodowlą trzody chlewnej zajmuje się łącznie ponad 900 gospodarstw rolnych, natomiast chowem i hodowlą bydła ponad 700 gospodarstw. Tylko 116 gospodarstw zajmuje się chowem i hodowlą koni, jednak w porównaniu do powiatu jest to liczba dość imponująca, gdyż stanowi około 30% wszystkich gospodarstw tego typu w powiecie.

Gmina Biłgoraj plasuje się na pierwszym miejscu pod względem liczby gospodarstw rolnych prowadzących chów i hodowlę zwierząt gospodarskich. Drugie miejsce zajmuje gmina Księżpól, na której terenie zlokalizowanych jest o ponad 300 gospodarstw mniej niż w gminie Biłgoraj

(1537 gospodarstw), miasto Biłgoraj ze względu na charakter gminy zajmuje trzecie miejsce z liczbą gospodarstw wynoszącą 134. Według stanu na 2010 rok na terenie MOF Biłgoraj hodowanych było 1662 sztuki bydła (najwięcej w gminie Księżpol – 913 co stanowi 54,9% pogłowia w MOF), 7139 sztuk trzody chlewnej (5651 sztuk w gminie Księżpol – 79,2%), 178 sztuk koni (najwięcej, bo aż 124 w gminie Biłgoraj- 69,6%) oraz 213 611 sztuk drobiu (najwięcej w gminie Biłgoraj ponad 90% wartości dla MOF).

Pomimo stopniowego wzrostu produkcji rolnej, udział rolnictwa w produkcie krajowym brutto systematycznie zmniejsza się. Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest bardzo utrudniona ze względu na duże rozdrobnienie agrarne gospodarstw rolnych.

Na wielkość udziału gruntów ornych w ogólnej powierzchni Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wpływ ma niewątpliwie duża lesistość obszaru. Lesistość określana jako stosunek procentowy powierzchni porośniętej lasami do całkowitej powierzchni danego obszaru w przypadku MOF Biłgoraj według danych GUS z 2012 roku wynosiła 31,3%. Jest to wartość większa niż wartość dla Polski (29,3%) i dla województwa (23,1%), ale mniejsza niż dla całego powiatu biłgorajskiego (39,1%). Od 2004 roku lesistość badanego obszaru wzrosła o 1,7%, z czego największy wzrost (o 4 punkty procentowe) zauważalny jest w mieście Biłgoraj.

Największą lesistością charakteryzuje się gmina Biłgoraj - niecałe 60% powierzchni obszaru. Gmina Księżpol i miasto Biłgoraj cechują się już znacznie mniejszą lesistością obszaru, która wynosi w Księżpolu 22,5%, natomiast w mieście Biłgoraj – 12,1%.

Powierzchnia gruntów leśnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj na przestrzeni 10 lat utrzymuje się na podobnym poziomie, największa różnica w powierzchni wynosiła 300 ha. W roku 2012 powierzchnia gruntów leśnych wynosiła 19 280,5 ha, z czego 50,1% stanowią grunty leśne publiczne a 49,9% grunty leśne prywatne.

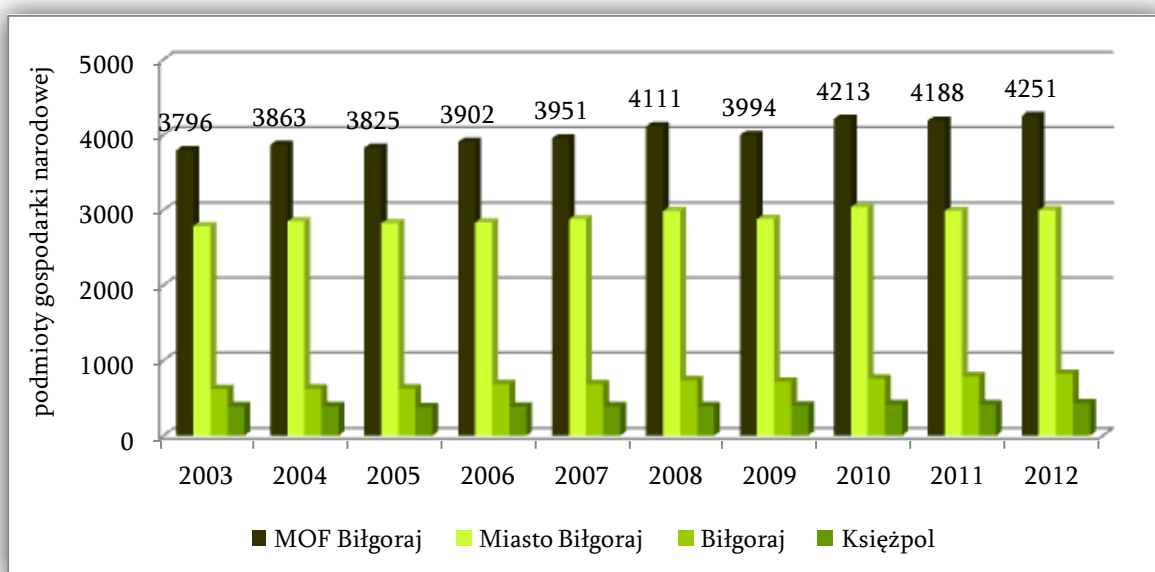
Z danych wskazanych w Rejestrze grup producentów rolnych prowadzonych przez Marszałka Województwa Lubelskiego na terenie MOF Biłgoraj zarejestrowana jest tylko jedna grupa producencka zrzeszająca producentów tytoniu - Zrzeszenie Producentów Tytoniu „Pol -Tabac”.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ POZAROLNICZA

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dobrze rozwiniętą przedsiębiorczością pozarolniczą. Pozarolnicza działalność gospodarcza niezbędna jest do prawidłowego rozwoju gospodarczego badanego obszaru a w szczególności do rozwoju obszarów wiejskich. Ma ona istotne znaczenie dla gospodarstw rolnych działających na terenach o mniej korzystnych warunkach do produkcji rolnej. Warunkiem rozwoju gospodarczego na terenie MOF Biłgoraj jest konieczność zróżnicowania struktury gospodarczej poprzez rozwój wszelkich form przedsiębiorczości prowadzących między innymi do tworzenia nowych miejsc pracy.

Poza indywidualnymi gospodarstwami rolnymi, w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj w 2012 roku zlokalizowanych było ponad 4,2 tys. podmiotów gospodarki narodowej (co stanowi 2,5% podmiotów gospodarczych województwa lubelskiego), z czego prawie 79% to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (3 350 podmiotów). Najwięcej podmiotów gospodarczych zlokalizowanych było w mieście Biłgoraj (niecałe 3 tys.), natomiast najmniej w gminie Księżpol (431 podmiotów). Wśród podmiotów gospodarki narodowej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przeważały podmioty sektora prywatnego stanowiące ponad 95% wszystkich podmiotów gospodarczych obszaru.

Wykres 20. Zmiana liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na przestrzeni 10 lat.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj od 2003 roku liczba podmiotów gospodarki narodowej wzrosła o 455. Największy wzrost zaobserwowano w mieście Biłgoraj – 213 podmiotów oraz w gminie Biłgoraj – 202 podmioty. Niewielkim wzrostem w okresie dziesięciu lat cechuje się gmina Księżpol - 40 podmiotów.

Biorąc pod uwagę podmioty gospodarcze według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 i rodzajów działalności można zaobserwować, że w 2012 roku podmioty gospodarcze zajmujące się przemysłem i budownictwem stanowią ponad 26% wszystkich podmiotów, natomiast podmioty zajmujące się rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem stanowią niewiele, bo niecałe 2%. Na obszarze MOF Biłgoraj działają 44 przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją mebli (PKD 2007 sekcja C, dział 31) oraz 186 firm zajmujących się produkcją wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania (PKD2007 sekcja C, dział 16). Podmioty te w porównaniu do sytuacji w województwie stanowią odpowiednio 4,6% i 8,8% podmiotów w regionie.

Ze względu na wielkość podmiotów gospodarczych najwięcej jest przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób – 4098 podmiotów, mikroprzedsiębiorstwa stanowią ponad 96%. Kolejną pozycję zajmują podmioty zatrudniające od 10 do 49 osób (małe przedsiębiorstwa) – 116 podmiotów co stanowi prawie 3% wszystkich podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorstw średnich zatrudniających od 50 do 249 osób w 2012 roku było jedynie 34, natomiast liczba firm zatrudniających od 250 do 999 osób na obszarze MOF wynosiła 3. Przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 1000 pracowników nie zlokalizowano na terenie żadnej z gmin wchodzących w skład badanego obszaru. Tendencję wzrostową wśród podmiotów gospodarczych w zależności od klas wielkości od 2009 do 2012 roku wykazują jedynie przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób, gdzie liczba ich w tych latach wzrosła o 366 podmiotów. Liczba pozostałych podmiotów gospodarczych przez okres 4 lat zmalała, największy spadek (ponad 100 podmiotów) zaobserwować można w grupie małych przedsiębiorstw. Od 2009 roku liczba średnich przedsiębiorstw zmalała o 3 podmioty, natomiast liczba podmiotów gospodarczych zatrudniających powyżej 250 pracowników zmalała o 2.

Poniższa tabela przedstawia przedsiębiorstwa (bez mikroprzedsiębiorstw) prowadzące działalność na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Dane pozyskano w wyniku ankietyzacji.

Tabela 8. Przedsiębiorstwa na terenie MOF Biłgoraj z podziałem na liczbę osób zatrudnionych

MAŁE PRZEDSIĘBIORSTWA (zatrudnienie od 10 do 49 pracowników)			
Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Rodzaj instytucji	Charakter wykonywanej działalności
MIASTO BIŁGORAJ			
1.	Hotel „Dodo”	Usługi	Usługi hotelarskie
2.	Trans – Bos Sp. z o.o.	Usługi	Usługi transportowe
3.	P.W. „JONAR”	Produkcyjne	Produkcja odzieży roboczej
4.	„Elektra” PW. Studnicki G.	Usługi	Usługi elektryczne
5.	Zakład Cukierniczy K. Gałka	Produkcyjne	Produkcja cukiernicza
6.	PW „TRANSPIN”	Usługi	Usługi transportowo-górnictwa
7.	Zakład Poligraficzny „HELVETICA”	Usługi	Usługi poligraficzne
8.	ZRBP’HU „SASS”	Usługi	Usługi budowlane
9.	ZPHU „Markiz”	Produkcyjne	Produkcja odzieży
10.	Zakład Usług Betoniarskich „C-BETON”	Usługi	Usługi betoniarskie
11.	PW APIS	Usługi, Produkcyjne	Usługi budowlane
12.	PPHU „MASPOL”	Produkcyjne	Przetwórstwo mięsne
13.	ZPUHKulanica	Produkcyjne	Produkcja pieczywa
14.	Hanas Jan Zakład Usługowo-Produkcyjny	Produkcyjne	Produkcja siatki, blachy dachowe
15.	PPH Zygmunt Jan	Produkcyjne	Produkcja siatki
16.	Piekarnictwo i Cukiernictwo T. Szcząchor	Produkcyjne	Produkcja cukiernictwo, piekarnictwo
17.	INTEX	Produkcyjne	Produkcja parapetów
18.	WUBEX Ośrodek Szkolenia Kursowego	Usługi	Usługi edukacyjne
19.	Z.P.H.U. „KONFEKT”	Produkcyjne	Produkcja papieru toaletowego
20.	PPHU „Łata-Serwis”	Usługi	Usługi motoryzacyjne
21.	Meble Nizio	Produkcja	Produkcja mebli
GMINA BIŁGORAJ			

1.	ZAKŁAD WYROBÓW Z DREWNA – Krzysztof Sobaszek	Produkcyjne, usługowe	Przetwórstwo drzewne
2.	Zakład Produkcyjno – Usługowy TRANSBET Alina Puźniak	Produkcyjne, usługowe	Produkcja wyrobów budowlanych z betonu
3.	FAITER PLUS Elżbieta Wolanin	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
4.	Z M WASĄG – Agnieszka Wasąg	Handlowe	Sprzedaż wyrobów mięsnych
5.	Zakład Mięсны Wasąg s.c. Maciej Wasąg, Andrzej Wasąg, Agnieszka Wasąg	Produkcyjne	Produkcja wyrobów mięsnych
6.	GRYSBETZPH Blicharz Krystyna	Produkcyjne, usługowe	Produkcja kostki brukowej, usługi restauracyjne – hotelarskie
7.	Usługi Transportowe K. Baryła, M. Piestrzeniewicz s.c.	Produkcyjne, usługowe	Przetwórstwo drzewne, usługi transportowe
8.	Ferma Drobiu BIDACZÓW s.c.	Produkcyjne	Ferma drobiu
9.	Ciastkarnia MARCYŚ Janina Dzido	Produkcyjne	Produkcja ciast
10.	Zakład Usług Drzewnych Tartak Elektryczny – Stanisław Borsuk	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
11.	Wyrób i sprzedaż Boazerii J i K Birut s.c Krzysztof Birut	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
12.	BTSIATMET Bogdan Koper	Produkcyjne	Produkcja siatek i ogrodzenia
13.	Zajazd Na Rozdrożu Agnieszka i Lech Haliccy	Usługowe	restauracyjne – hotelarskie
14.	PPH GRABEX	Produkcyjne	Produkcja odzieży
15.	EVE Usługi Remontowo Budowlane Bogdan Garbacz	Usługowe	Roboty budowlane
16.	Firma Handlowa HENEX Henryk Dąbrowiecki	Usługowe	Restauracyjne – hotelarskie
17.	Usługowy zakład stolarski SOBDAN Daniel Sobaszek	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
18.	MEGOLA Zakład Wapienno-Piaskowy w Hedwizynie	Produkcyjne	Produkcja wyrobów budowlanych
19.	Drew-Hurt PPHU Dariusz Łukasik	Produkcyjne - usługowe	Przetwórstwo drzewne
20.	Zakład drzewny KIMEX S.j. Elżbieta Urbańska – Buda, Grzegorz Buda	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
21.	PUHP ATOS Ekspert – Import Tadeusz Skakuj	Produkcyjne – usługowe-handlowe	Roboty budowlane, stacja paliw
22.	JAN-BUD Mazurek s.p.j.	Produkcyjne - usługowe	Przetwórstwo drzewne
23.	Młyn Gospodarczy Jan I Krystyna Jargieło	Produkcja	Młyn
GMINA KSIĘŻPOL			
1.	P.P.H.U. Piekarnia Marek Spustek	Produkcyjne, usługowe	Pieczyno i wyroby cukiernicze
2.	DREW-KOT Jerzy Łupikasza	Produkcyjny, usługowy	Zakład stolarski
3.	PROSBUD Zakład Solarki Budowlanej Krzysztof Żerebiec	Produkcyjny, usługowy	Zakład stolarki budowlanej
4.	Z.P.U. TED-MAR Tadeusz Kręt	Produkcyjny, usługowy	Produkcja drutu, wyroby z drutu,
5.	Z.P.H. JAN Jan Kapka	Produkcyjny, usługowy	Produkcja drutu, wyroby z drutu
6.	P.P.H.U. SIATPOL Kazimierz Szcząchor	Produkcyjny, usługowy	Produkcja drutu, wyroby z drutu
7.	Firma Pawełko – Jan Pawełko	Produkcyjny, usługowy	Zakład stolarski
8.	Zakład Budowlany ED-BUD Edward Majdański	Produkcyjny, usługowy	Producent okien i drzwi
9.	Zakład Budowlany Fus Janusz	Produkcyjny, usługowy	Produkcja i montaż okien
ŚREDNIE PRZEDSIĘBIORSTWA (zatrudnienie od 50 do 249 pracowników)			
Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Rodzaj instytucji	Charakter wykonywanej działalności
MIASTO BIŁGORAJ			
1.	Zakład Metalowy Sp. J. w Biłgoraju	Produkcyjne	Produkcja łańcuchów
2.	Kapica Market	Produkcyjne	Produkcja odzieży

3.	PPH MISA-W	Produkcyjne	Przetwórstwo mięsne
4.	Spółdzielnia Inwalidów PROMIEN	Produkcyjne	Produkcja odzieży
5.	ZPHUFOREST	Produkcyjne	Produkcja mebli
6.	AIP Sp. j.	Produkcyjne	Produkcja mebli
7.	MK – Mebel Sp. j.	Produkcyjne	Produkcja mebli
8.	Mostostal Met	Produkcyjne	Produkcja, wyroby metalurgiczne
9.	MEWA Spółka Akcyjna	Produkcyjne	Produkcja odzieży
GMINA BIŁGORAJ			
	BRAK		
GMINA KSIĘŻPOL			
1.	Leier Markowicze SA		Producent materiałów budowlanych
2.	Masarnia B.J. Nieścior		Przetwórstwo mięsne
DUŻE PRZEDSIĘBIORSTWA (zatrudnienie od 250 pracowników)			
Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Rodzaj instytucji	Charakter wykonywanej działalności
MIASTO BIŁGORAJ			
1.	Black Red White S.A.	Produkcyjne	Produkcja mebli
2.	Model Opakowania Sp. z o.o.	Produkcyjne	Produkcja opakowań
3.	Pol-Skone Sp. z o.o.	Produkcyjne	Produkcja stolarki budowlanej
4.	PPHUWOFAM	Produkcyjne	Produkcja mebli
GMINA BIŁGORAJ			
1.	„AMBRA” S.A.	Produkcyjne	Produkcja, import, dystrybucja win
GMINA KSIĘŻPOL			
	BRAK		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z przeprowadzonej ankietyzacji

Zgodnie z powyższą tabelą można zauważyć, że prężnie rozwijającą się gałęzią przemysłu na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest przemysł drzewny. Działalnością związaną z przemysłem drzewnym zajmuje się łącznie ponad 10 małych przedsiębiorstw oraz 3 średnie przedsiębiorstwa. 4 z 5 dużych przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie MOF Biłgoraj produkcję opierają również na przetwórstwie drzewnym.

Do największych pracodawców działających w sektorze przemysłu drzewnego niewątpliwie zaliczyć należy następujące przedsiębiorstwa:

- **Black Red White S.A.** - Jest to największa polska grupa meblarska, producent i dystrybutor mebli oraz artykułów wyposażenia wnętrz. W skład Grupy Kapitałowej wchodzi BLACK RED WHITE S.A. i 22 spółki zależne, w tym 11 podmiotów zagranicznych zlokalizowanych na Ukrainie, Białorusi, Słowacji, Węgrzech, w Rosji oraz Bośni i Hercegowinie. Działalność produkcyjna na rzecz Black Red White prowadzona jest w 21 zakładach produkcyjnych w Polsce i za granicą. Black Red White zatrudnia łącznie ponad 11 tys. pracowników⁷. Siedziba firmy BLACK RED WHITE S.A. w Biłgoraju zlokalizowana jest na terenie miasta Biłgoraj przy ul. Krzeszowskiej 63. Zatrudniania ponad 900 osób, dzięki czemu ma duży wpływ na lokalny rynek pracy i zmniejszenie stopy bezrobocia. Przedsiębiorstwo ma również duży wpływ na życie społeczności lokalnej poprzez uczestnictwo w ważnych społecznie

⁷ <http://www.brw.com.pl/black-red-white/o-firmie/>

projektach przejawiające się jako stała współpraca z fundacjami oraz instytucjami publicznymi na terenie Biłgoraja, oraz całego powiatu. Przedsiębiorstwo jest bardzo innowacyjne i proekologiczne, w celu zminimalizowania uciążliwości na środowisko naturalne uruchomiona została jedna z najnowocześniejszych w swojej klasie elektrociepłowni, która pokrywa nie tylko zapotrzebowanie cieplne zakładów Black Red White zlokalizowanych w Biłgoraju, ale także współpracuje z Biłgorajskim Przedsiębiorstwem Energetyki Ciepłej zabezpieczając w okresie letnim 100% energii na podgrzewanie wody dla miasta.

- **Model Opakowania Sp. z o.o.** - Jest jednym z najnowocześniejszych zakładów produkujących tekturę falistą w Polsce działającym od 1998 roku. Jest najbardziej dynamicznie rozwijających się spółek w branży opakowaniowej, oferuje pełny zakres zastosowań i rozwiązań opakowaniowych. Jest jedną z pierwszych firm w swojej branży, która otrzymała Deklarację Zgodności zawierającą ocenę wpływu jej opakowań na środowisko, wystawioną przez Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Opakowań (COBRO)⁸. Model Opakowania Sp. z o.o. zlokalizowany jest w mieście Biłgoraj przy ul. Szwajcarskiej 1, zatrudnia łącznie ponad 280 osób. Przedsiębiorstwo sponsoruje i wspomaga wiele działań podejmowanych w mieście Biłgoraj wpływając na poprawę życia społeczności lokalnej.
- **POL-SKONE Sp. z o.o.** - Przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją stolarki budowlanej. Jest liderem sprzedaży drzwi i okien drewnianych w Polsce. W trzech zakładach zlokalizowanych na terenie województwa lubelskiego, tj. w Biłgoraju, Lublinie oraz w Niemcach zatrudnia łącznie ponad 900 wysoko wykwalifikowanych pracowników. Zakład produkcyjny w Biłgoraju zlokalizowany jest przy ul. Zamojskiej 165. Firma produkuje drzwi wewnętrzne, drzwi techniczne, drzwi zewnętrzne, okna drewniane, ościeżnice, listwy drzwiowe i przypodłogowe a także okiennice, spełniając przy tym najwyższe standardy jakościowe i środowiskowe na rynku. Wszystkie produkty wytwarzane są z najlepszego gatunkowo drewna pochodzącego wyłącznie z polskich lasów, charakteryzują się one najnowocześniejszymi rozwiązaniami technologicznymi chroniącymi środowisko. POL-SKONE Sp. z o.o. jest firmą przyjazną środowisku poprzez stosowanie do produkcji naturalnych surowców, ekologicznych lakierów i wodorozcieńczalnych farb⁹. Przedsiębiorstwo odgrywa bardzo dużą rolę w funkcjonowaniu lokalnej gospodarki Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj oraz angażuje się w życie społeczności lokalnej, uczestnicząc w ważnych społecznie projektach.

Wśród dużych przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj oprócz wyżej wymienionych przedsiębiorstw zajmujących się przemysłem drzewnym należy wymienić firmę AMBRA S.A. o całkowicie innym charakterze działalności, tj. produkcja, import oraz dystrybucja win.

AMBRA S.A. – powstała w 1990 roku, jest obecnie największym producentem i dystrybutorem win na rynkach Europy Środkowo-Wschodniej. Grupę tworzy 14 spółek działających w Polsce, Czechach i Słowacji oraz w Rumunii. Przedsiębiorstwo jest właścicielem marek win musujących

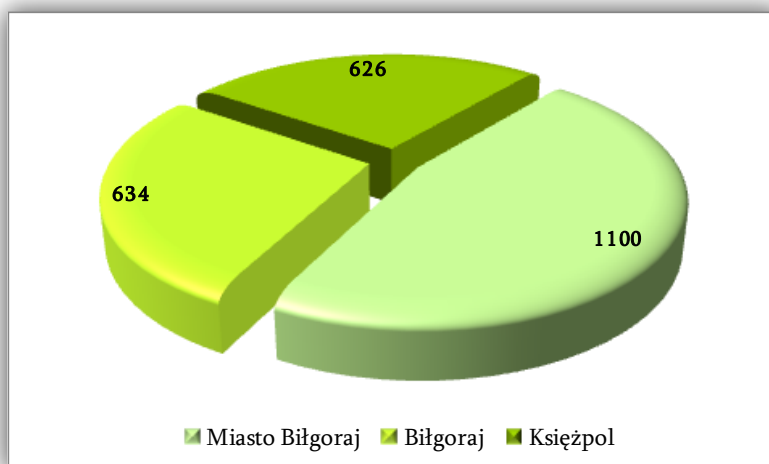
⁸<http://www.modelgroup.com/pl/about/locations/bi%C5%82goraj-pl>

⁹<http://www.pol-skone.pl/article/firma>

„Dorato”, „Cin&Cin”, „Michelangelo”, „Fresco”, „El Sol” i „Pliska”. W ofercie ma również wina niemusujące, wermuty i napoje bezalkoholowe. Siedziba Spółki zlokalizowana jest w Warszawie, natomiast jej zakład produkcyjny zlokalizowany jest na terenie gminy wiejskiej Biłgoraj w miejscowości Wola Duża 45 położonej na północny-wschód od miasta Biłgoraj przy drodze wojewódzkiej nr 858. W tym zakładzie zatrudnionych jest około 150 osób.

Zdefiniowanie liczby działających podmiotów gospodarczych na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest jednak niewystarczający do określenia poziomu przedsiębiorczości całego obszaru. Konieczne w tym przypadku jest posłużenie się tzw. wskaźnikiem przedsiębiorczości. Wskaźnik przedsiębiorczości liczony liczbą zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców, w 2012 roku wynosił dla MOF Biłgoraj 787 przedsiębiorstw i jest wyższy niż średnia dla województwa (767 podmiotów) i tym bardziej niż średnia dla powiatu biłgorajskiego (701 podmiotów).

Wykres 21. Wskaźnik przedsiębiorczości dla poszczególnych gmin MOF Biłgoraj w 2012 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Od 2009 roku wskaźnik przedsiębiorczości wzrósł o ponad 50 podmiotów, jest to bardzo dobry wynik, gdyż świadczy o wysokim i w dalszym ciągu rosnącym poziomie przedsiębiorczości na badanym obszarze. Istotnym czynnikiem determinującym poziom przedsiębiorczości jest odległość od ośrodka gospodarczego. Zmniejszająca się wraz z odległością liczba podmiotów gospodarczych (widoczna na przykładzie gmin Biłgoraj i Księżpol) wskazuje, że ich działalność na obszarach wiejskich związana jest z funkcjami lokalnymi (popytem lokalnym). Podmioty gospodarcze funkcjonujące najbliżej ośrodków miejskich lub na ich terenie są w stanie najlepiej wykorzystać warunki do rozwoju wynikające z bliskości rynku zbytu na produkty i usługi.

Według danych GUS w 2012 roku na obszarze MOF Biłgoraj funkcjonuje 11 podmiotów gospodarczych posiadających udziały kapitału zagranicznego. Najwięcej podmiotów (10) zlokalizowanych jest w granicach miasta Biłgoraj, w gminie Księżpol funkcjonuje jedna firma z udziałem kapitału zagranicznego.

ENERGETYKA KONWENCJONALNA I NIEKONWENCJONALNA

Podstawowym celem systemu energetycznego jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu, który pozwoli na pokrycie całkowitego zapotrzebowania mieszkańców na energię elektryczną. Postępujący stale rozwój społeczny i gospodarczy wiąże się ze zwiększonym zapotrzebowaniem na energię.

Energetyka stanowi podstawę rozwoju przemysłu, która wytwarza, gromadzi, przetwarza i wykorzystuje energię niezbędną do uruchomienia i wykonywania pracy wielu urządzeń, maszyn, automatów w procesie produkcji oraz w gospodarstwach domowych.

Energetykę dzielimy na dwa rodzaje: na energetykę konwencjonalną i energetykę niekonwencjonalną. Energetyka konwencjonalna wykorzystuje nieodnawialne źródła energii, czyli surowce energetyczne, do których należy zaliczyć: węgiel kamienny, węgiel brunatny, ropę naftową, gaz ziemny, torf, łupki i piaski bitumiczne, pierwiastki promieniotwórcze (uran, tor i rad), natomiast energetyka niekonwencjonalna wykorzystuje odnawialne źródło energii, do których należy zaliczyć siłę spadku wody, energię wiatru, energię słoneczną, energię wody morskiej (prądów, fal, pływów, różnic temperatury), energię geotermiczną i energię biomasy.

W strukturze ilości wytwarzanej energii dominuje energetyka konwencjonalna, natomiast energetyka odnawialna zajmuje dotychczas jedynie niewielki jej procent. Jednakże perspektywy zbliżającego wyczerpania się zasobów paliw kopalnych oraz obawy o stale pogarszający się stan środowiska naturalnego człowieka znacznie zwiększyły zainteresowanie odnawialnymi źródłami energii i w konsekwencji doprowadziły do wzrostu ich zastosowań.

Energetyka konwencjonalna¹⁰

Produkcja energii elektrycznej na terenie województwa lubelskiego a tym samym na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj opiera się głównie na zasobach energetycznych węgla kamiennego¹¹. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj nie udokumentowano występowania najważniejszego z nieodnawialnych surowców energetycznych jakim jest węgiel kamienny. Złoża eksploatacyjne węgla kamiennego na terenie województwa lubelskiego zlokalizowane są wyłącznie w Lubelskim Zagłębiu Węglowym położonym między innymi na terenie powiatu łęczyńskiego, gdzie całkowite wydobycie w 2011 roku wynosiło 4,926 mln ton, a planowane wydobycie w 2014 roku szacuje się na ok. 11,5 mln ton rocznie. Złoża surowców energetycznych takich jak: węgiel brunatny oraz ropa naftowa mające o wiele mniejsze znaczenie w skali województwa niż węgiel kamienny również nie zostały zlokalizowane na terenie naszego obszaru.

¹⁰ „Program rozwoju energetyki dla województwa lubelskiego” Biuro Planowania Przestrzennego, 2009 r.

¹¹ „Program rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego” Biuro Planowania Przestrzennego, 2013 r.

Na terenie MOF Biłgoraj udokumentowane zostały natomiast zasoby gazu ziemnego. Występuje tutaj 1 z 9 złóż tego surowca zlokalizowanych na terenie województwa lubelskiego. Złoże „Biszczka – Księżpol”, położone, jak sama nazwa wskazuje, na terenie gminy Biszczka i Księżpol, zostało oddane do eksploatacji w 2006 roku. Wydobycie gazu wysokometanowego z tego złoża osiągnęło poziom 17,3 mln m³. Zgodnie z danymi z 2012 roku Państwowego Instytutu Geologicznego zasoby przedmiotowego złoża na terenie gminy Księżpol szacuje się na ponad 237 mln m³. W niedalekiej odległości od granic badanego obszaru (w kierunku południowo-wschodnim) występuje drugie złoże gazu ziemnego – „Wola Obszańska” zlokalizowane na terenie gminy Obsza (powiat biłgorajski) oraz gminy Dzików Stary (woj. podkarpackie).

Dodatkowo Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dużymi zasobami gazu ziemnego z łupków. Zasoby geologiczne bilansowe złóż / zasoby przemysłowe na całym obszarze określonym jako bałtycko-podlasko-lubelski szacuje się na 5 300 mld m³.

Energetyka odnawialna

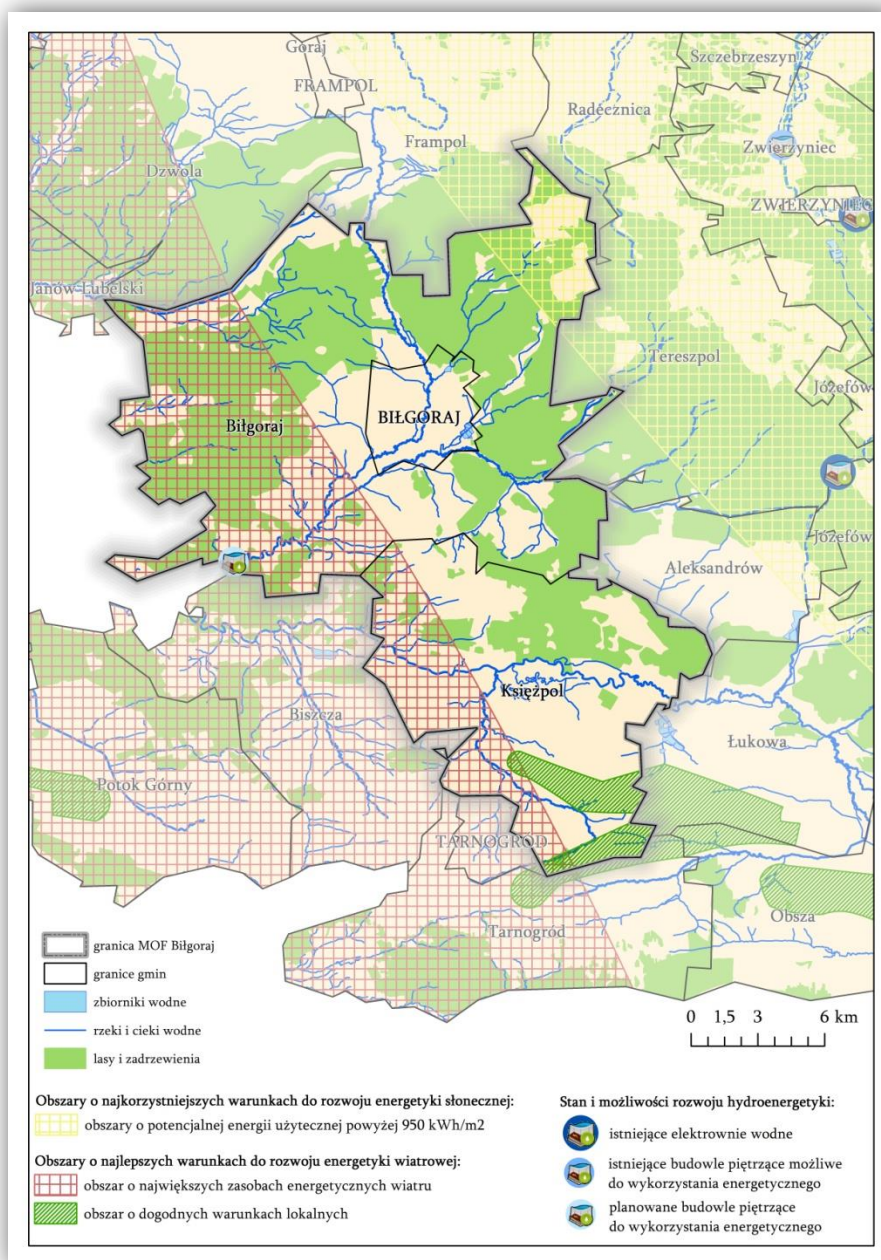
Energetyka odnawialna bazuje na energii pozyskanej ze źródeł odnawialnych, takich jak: energia słońca, energia wiatru, energia wody oraz energia z biomasy¹². Energia słońca stanowi źródło produkcji energii elektrycznej oraz ciepłej. Na zasoby energii podstawowy wpływ mają warunki klimatyczne panujące na badanym obszarze oraz z nimi związane natężenie promieniowania słonecznego oraz nasłonecznienie, a także usłonecznienie obszaru z panującymi warunkami pogodowymi. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj ze względu na swoje położenie geograficzne charakteryzuje się bardzo nierównomiernym rozkładem promieniowania słonecznego w cyklu rocznym z dużym spadkiem potencjału energii słonecznej w okresie zimowym. Duża powierzchnia MOF Biłgoraj zajęta jest przez obszary preferowane do rozwoju energetyki słonecznej ze względu na projektowany tutaj obszar chronionego krajobrazu. Pomimo tego, jedynie niewielka, północno-wschodnia część gminy wiejskiej Biłgoraj sprzyja inwestycjom związanym z wykorzystywaniem energii promieniowania słonecznego na cele energetyczne, gdyż przeważająca część nie należy do obszarów o najkorzystniejszych warunkach do rozwoju energetyki słonecznej, gdyż potencjalna energia użyteczna wynosi tutaj poniżej 950 kWh/m².

Energia wiatru i jej zasoby związane są bezpośrednio z prędkością wiatru oraz z jego kierunkiem. Prędkość wiatru zależy od wielu czynników takich jak: temperatura, gęstość powietrza, cechy geomorfologiczne terenu oraz pokrycie terenu jest najważniejszym parametrem określającym możliwości wykorzystania zasobów wiatru na cele energetyczne. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj dominują wiatry z sektora zachodniego (SW, W oraz NW), których średnia prędkość na wysokości 100 m n.p.m. waha się od 6 do 6,25 m/s. Biorąc pod uwagę kwalifikację terenów dla rozwoju energetyki wiatrowej, na terenie MOF Biłgoraj przeważają obszary z istotnymi ograniczeniami mogącymi uniemożliwić realizację inwestycji oraz obszary wykluczone z realizacji inwestycji energetyki wiatrowej ze względu na uwarunkowania prawne. Obszary proponowane do rozwoju energetyki wiatrowej zajmują jedynie niewielki procent powierzchni całego obszaru, gdyż zlokalizowane są one w południowej części gminy Księżpol.

¹² „Program rozwoju energetyki dla województwa lubelskiego” Biuro Planowania Przestrzennego, 2009 r.

Energia wody i jej zasoby zależą bezpośrednio od wielkości przepływu w rzekach oraz od ich spadku. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się stosunkowo dobrymi teoretycznymi zasobami energetycznymi rzek, szczególnie ze względu na występowanie na tym terenie rzeki Tanew oraz w mniejszym stopniu rzeki Biała i Czarna Łada oraz rzeka Bukowa płynąca na granicy z gminą Dzwola. Rzeki te charakteryzują się przepływem większym niż $0,5 \text{ m}^3/\text{s}$, dzięki czemu mogą być wykorzystywane do produkcji energii. Największym przepływem średnim charakteryzuje się rzeka Tanew – $12,3 \text{ m}^3/\text{s}$ i dlatego posiada ona największe zasoby energetyczne. Hydroenergetyczne wykorzystanie zasobów dyspozycyjnych wód polega na przetwarzaniu energii wody na energię elektryczną przy użyciu turbin wodnych i hydrogeneratorów. Odpowiednim miejscem lokalizacji elektrowni wodnej jest stosunkowo duży spadek wody w rzece. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj nie występują naturalne spadki wody możliwe do wykorzystania energetycznego, dlatego w tym celu możliwe jest tylko wykorzystanie budowli hydrotechnicznych podnoszących poziom wody w rzece. Jedyną taką budowlą na badanym terenie, dzięki której będzie można wyprodukować energię elektryczną jest planowany do wybudowania jaz Bidaczów na rzece Łada w miejscowości Bidaczów Nowy. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj, ze względu na dość gęstą sieć rzeczną, charakteryzuje się dużym choć jeszcze niewykorzystanym potencjałem do rozwoju tego rodzaju energetyki

Ryc. 13. Uwarunkowania i kierunki rozwoju energetyki słonecznej, wiatrowej oraz wodnej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

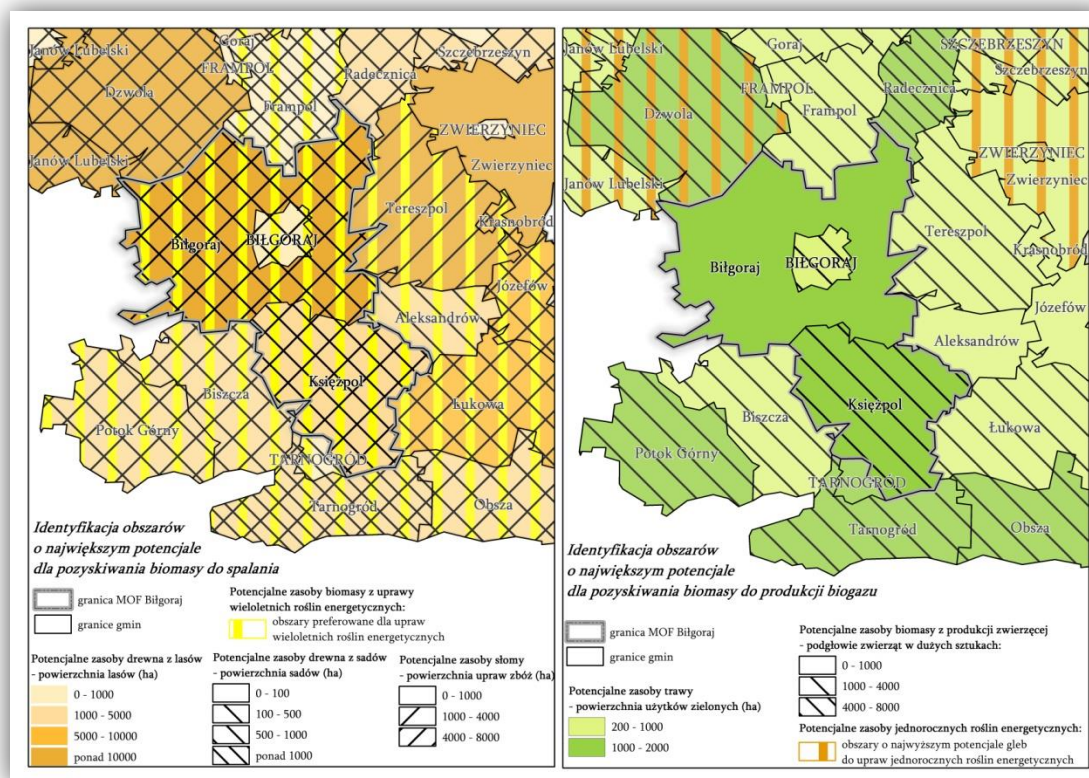

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Programu rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego”

Energia z biomasy jest bardzo dobrym źródłem do produkcji energii elektrycznej oraz ciepłej. Na biomasę składają się stałe lub ciekłe substancje pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego ulegające biodegradacji. Do produkcji energii wykorzystywane są różne rodzaje biopaliw, które otrzymuje się w wyniku przetwarzania biomasy. Do rodzajów biopaliw należy zaliczyć: biopaliwa gazowe (np. biogaz rolniczy, biogaz wysypiskowy, biogaz z oczyszczalni ścieków), biopaliwa ciekłe (np. alkohol, estry oleju rzepakowego) oraz biopaliwa stałe (np. drewno, słoma, ziarno zbóż w formie przetworzonej lub nieprzetworzonej). Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj ze

względu na charakter obszaru posiada stosunkowo duże zasoby drewna opałowego na cele energetyczne, na które składa się drewno pochodzące z lasów, z odpadów przemysłu drzewnego oraz z odpadów powstających przy pielęgnacji sadów i zadrzewień. Zgodnie z „Programem Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego” największe zasoby biomasy leśnej występują w południowo-zachodniej części województwa czyli między innymi na terenie gmin wchodzących w skład badanego obszaru, w szczególności w gminie Biłgoraj, gdzie występują jedne z największych w województwie zasobów drewna z lasów. Odpady z przemysłu drzewnego takie jak trzciny, odłamki, wióry, zrżyny stanowią lokalne źródło do produkcji ciepła lub pary technologicznej lub sprzedawane są prywatnym odbiorcom. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się niewielkim stopniem wykorzystania potencjału produkcji energii z biomasy. Na potencjał produkcji energii z biomasy składają się celowe uprawy roślin energetycznych, organiczne pozostałości i odpady produkcji rolniczej, odpady powstające w przemyśle rolno-spożywczym oraz odchody z ferm hodowlanych wykorzystywane do fermentacji metanowej. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj należy do obszarów uznanych za preferowane do rozwoju energetyki z biomasy ze względu na duży udział ugorów i odłogów oraz sporą powierzchnię użytków zielonych. Ponadto gmina i miasto Biłgoraj zostały uznane jako obszary o korzystnych warunkach do rozwoju upraw roślin energetycznych o małych wymaganiach glebowych (takich jak wierzba energetyczna).

Ryc. 14.. Uwarunkowania i kierunki rozwoju energetyki opartej o biomasę na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Programu rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego”

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj pod względem uwarunkowań przyrodniczych lokalizacji inwestycji odnawialnych źródeł energii nie należy do obszarów o szczególnie dobrych warunkach do ich rozwoju. Na przeważającej części badanego obszaru występują ograniczenia rozwoju inwestycji OZE. Zlokalizowane są tutaj obszary ograniczeń rozwoju inwestycji w OZE zagrażających wyróżniającemu się krajobrazowi i jego zróżnicowanym ekosystemom (przeważająca część gminy Biłgoraj oraz gminy Księżpol) oraz obszary niewskazane do rozwoju inwestycji w OZE mogących zakłócić drożność korytarzy ekologicznych i powiązań pomiędzy obszarami Natura 2000 (przeważająca część miasta Biłgoraj).

Od wszystkich powyżej wymienionych źródeł energii zarówno tych konwencjonalnych jak i odnawialnych uzależnione jest bezpieczeństwo energetyczne regionu. Dostępność tych źródeł wpływa na rozwój takich poddziedzin energetyki jak elektroenergetyka, energetyka cieplna oraz gazownictwo opisanych poniżej.

Elektroenergetyka

Według danych zawartych w „Programie rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego” w 2010 roku zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu na jednego mieszkańca na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosi od 600 do 700 kWh/os. Takim zużyciem charakteryzowała się przeważająca liczba gmin z województwa lubelskiego oraz wszystkie gminy powiatu biłgorajskiego.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj zaopatrywany jest z zewnętrznych źródeł poprzez linie Krajowego Systemu Elektroenergetycznego (KSE). Na terenie MOF Biłgoraj nie występują najważniejsze istniejące oraz planowane konwencjonalne źródła energii elektrycznej, takie jak np. elektrownie i elektrociepłownie. Trzy istniejące elektrociepłownie występujące na terenie województwa zlokalizowane są jedynie w okolicach Lublina, natomiast dwie planowane do budowy elektrownie zlokalizowane będą w okolicach Łęcznej oraz Puław. Dodatkowo przez badany obszar nie przebiegają linie przesyłowe najwyższego napięcia 400 KV oraz 220 KV, a także nie są zlokalizowane tutaj stacje elektroenergetyczne. Sieć elektroenergetyczna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj oparta jest o linie wysokiego napięcia (110 kV), która przebiega przez wszystkie trzy gminy badanego obszaru. Uzupełnieniem jej jest sieć średniego napięcia o różnym napięciu (30kV, 15kV, 10kV, 6kV), przy czym dominującym jest 15kV. Stan techniczny sieci i urządzeń do transformacji wysokiego i średniego napięcia można uznać jako niezadowalający między innymi ze względu na ich wyeksploatowanie.

Sieć elektroenergetyczna oparta o sieć wysokiego napięcia jest siecią dystrybucyjną lub rozdzielczą zarządzana przez jeden z czterech głównych operatorów dystrybucyjnych działających w Polsce – PGE Polska Grupa Dystrybucyjna S.A. Jest to firma zarządzająca m.in. ponad czterdziestoma elektrowniami i elektrociepłowniami, ośmioma operatorami sieci dystrybucyjnych, siedmioma przedsiębiorstwami sprzedaży detalicznej i trzema kopalniami węgla brunatnego. W 2011 roku

wyprodukowała ona łącznie 56,5 TWh energii elektrycznej, co stanowi ok. 40% produkcji krajowej i charakteryzowała się mocą zainstalowaną na poziomie 13,1 GW¹³.

Energetyka ciepła

Energia ciepła powstaje w wyniku spalania m.in. paliw kopalnych, substancji organicznych, odpadów komunalnych i przemysłowych, biomasy oraz biogazu. Wytwarzanie energii cieplnej odbywa się przez źródła energetyki zawodowej, ciepłownie komunalne, elektrociepłownie przemysłowe i kotłownie zakładowe oraz indywidualne źródła ciepła. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj ze względu na charakter obszaru i rodzaj zabudowy przeważają indywidualne źródła ciepła. Jedynie budynki wielorodzinne i usługowe zlokalizowane w przeważającej liczbie na terenie miasta Biłgoraj ogrzewane są z kotłowni lokalnych utrzymywanych przez administratorów obiektów.

W powiecie biłgorajskim zgodnie z danymi BDL GUS od 2010 do 2012 roku zauważalny jest wzrost liczby kotłowni o 10 i ostatecznie w 2012 roku liczba kotłowni wynosiła 34. Wzrosła również długość sieci cieplnej przesyłowej, wynosząca 12 km, która od roku 2005 wzrosła prawie dwukrotnie. Wartości te niewątpliwie świadczą o stopniowym rozwoju energetyki cieplnej powiatu biłgorajskiego a tym samym o rozwoju tej poddziedziny na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Gazownictwo

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj zaopatrywany jest w gaz ziemny z krajowego systemu gazociągów wysokiego ciśnienia oraz z mniejszych lokalnych odgałęzień od stacji redukcyjno-pomiarowych. Przez teren gminy Biłgoraj oraz Miasta Biłgoraj przechodzi gazociąg wysokiego ciśnienia DN 150 mm, który biegnie od miejscowości Zaklików położonej na terenie województwa podkarpackiego przez Janów Lubelski i kończy się w Biłgoraju. Od gazociągu wysokiego ciśnienia odchodzi kilka gazociągów średniego ciśnienia, z czego jedna biegnie w kierunku gminy Księżpól, przez którą przebiega i dochodzi do gminy Biszczka.

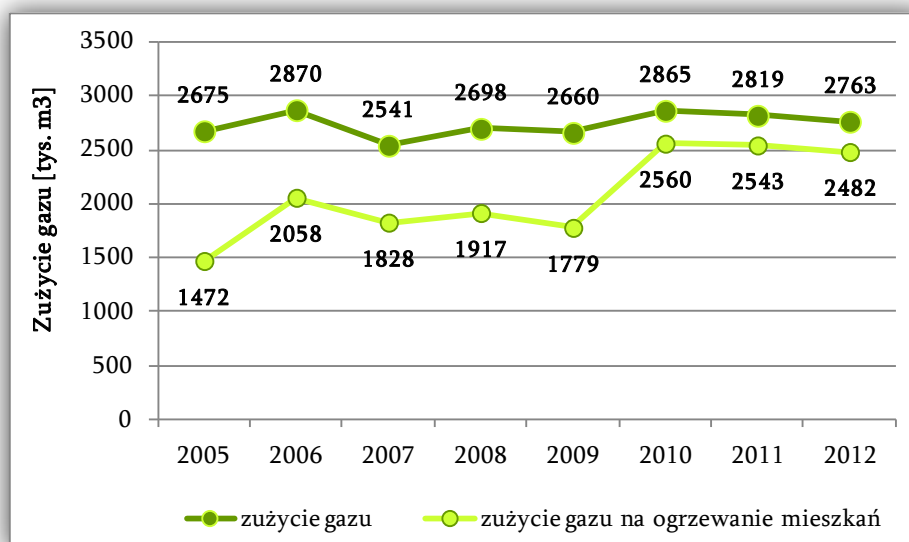
Długość czynnej sieci gazowej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS na 2005 rok wynosiła 125,5 km (co stanowi 32,6% długości sieci powiatu biłgorajskiego), z czego długość czynnej sieci rozdzielczej wynosiła 117,2 km. Największą długością sieci gazowej charakteryzuje się Miasto Biłgoraj – 70 km (niecałe 56% całkowitej długości sieci gazowej MOF Biłgoraj), gmina Biłgoraj zajmuje kolejną pozycję z długością sieci wynoszącą niecałe 37 km, natomiast na terenie gminy Księżpól sieć gazowa jest najsłabiej rozwinięta (jedynie 18,2 km długości). Na podstawie dostępnych danych z trzech lat, tj. 2003, 2004, 2005, gdzie można zauważyć stopniowy wzrost długości sieci gazowej, należy stwierdzić, że wartość ta corocznie wzrasta i wynosi obecnie o wiele więcej niż wartość z 2005 roku. Potwierdzeniem tego faktu jest także wzrastająca liczba odbiorców gazu oraz liczba osób korzystających z sieci gazowej na badanym obszarze. W 2012 roku do sieci gazowej Miejskiego

¹³ Poland Energy Report, Enerdata, Lipiec 2012

Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przyłączonych było łącznie 2 761 odbiorców gazu (wzrost o 78,9% w stosunku do 2005 roku), natomiast liczba osób korzystających z sieci w tym roku wynosiła 9 383 i jest to wartość o ponad 61% wyższa w porównaniu do wartości z 2005 roku wynosząca jedynie 5 758 osób. Na terenie Miasta Biłgoraj w 2012 roku z sieci gazowej korzystało łącznie 7 825 osób, w gminie Biłgoraj – 1 064 osoby, natomiast w gminie Księżpól najmniej, bo tylko 494 osoby.

Z liczbą ludności korzystającą z sieci gazowej na terenie MOF Biłgoraj niewątpliwie powiązane jest zużycie gazu na tym obszarze. W 2012 roku zużycie gazu wynosiło 2 763 tys. m³, z czego zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań stanowiło prawie 90% ogólnego zużycia. Zużycie gazu na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj na przestrzeni 8 lat przedstawia poniższy wykres.

Wykres 22. Zużycie gazu w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na podstawie powyższego wykres można stwierdzić, że ogólne zużycie gazu utrzymuje się na podobnym poziomie, zauważalne są niewielkie wahania tej wartości na przestrzeni 8 lat. Duże ogólne zużycie gazu związane jest z dużym wzrostem zużycia gazu na ogrzewanie mieszkań, które od 2005 roku wzrosło o niecałe 60%. Od 2010 roku zauważalny jest niewielki spadek ilości zużycia gazu, które na 1 mieszkańca w 2012 roku wynosiło 39,5 m³, dla porównania w 2010 roku wartość ta stanowiła o 1,2 m³ gazu więcej (40,7 m³). Zjawisko to związane jest to niewątpliwie z postawą proekologiczną mieszkańców i ich chęcią zaoszczędzenia pieniędzy. Jednocześnie wzrost zużycia gazu ziemnego wykorzystywanego do ogrzewania mieszkań związany jest z przystępną ceną tego surowca i dość niskimi kosztami montażu i zakupu kotłów grzewczych (drugi nośnik ciepła po węglu kamiennych pod względem opłacalności).

TURYSTYKA I DZIEDZICTWO KULTUROWE

Turystyka zgodnie z definicją Instytutu Turystyki Szkoły Głównej Turystyki i Rekreacji „obejmuje ogół działań ludzi, którzy podróżują i przebywają dla wypoczynku, w interesach i w innych celach przez nie dłużej niż jeden rok bez przerwy w miejscach znajdujących się poza ich zwykłym otoczeniem”.

Turystyka jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dziedzin gospodarki. Stanowi kluczowy czynnik rozwoju gospodarczego państw, regionów i miejscowości. Szczególne znaczenie turystyki jako sektora lokalnej gospodarki wynika z faktu, że oprócz jednostek rynku turystycznego aktywizuje ona wiele innych sektorów gospodarki takich jak: transport, łączność, przemysł, budownictwo, rolnictwo, działalność finansową i ubezpieczeniową. Turystyka generuje dodatkowy strumień pieniądza, który zasila lokalną gospodarkę poprzez ponoszone wydatki przez turystów w danej miejscowości. Rozwój turystyki i związane z nim wzbogacanie się ludności w szczególności w miejscowościach tzw. turystycznych wpływa dodatkowo na zwiększającą się liczbę miejsc pracy na danym obszarze oraz na zadowolenie społeczeństwa.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jest obszarem o zdecydowanie dużym potencjale turystycznym, posiada korzystne warunki dla rozwoju turystyki i rekreacji w szczególności ze względu na położenie geograficzne, walory krajobrazowe, czyste środowisko naturalne, dużą lesistość obszaru, bogatą tradycję kulturową, ciekawe zabytki i bogatą sieć ścieżek turystycznych.

Atrakcyjność turystyczna MOF Biłgoraj rozumiana jako czynnik decydujący o zainteresowaniu turystów uzależniona jest w szczególności od dostępności transportowej, walorów naturalnych i antropogenicznych oraz zagospodarowania turystycznego obszaru.

Dostępność komunikacyjna jest koniecznym warunkiem dla wykorzystania walorów turystycznych, określa możliwość dotarcia turysty do celu podróży. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się stosunkowo dobrą dostępnością transportową chociażby ze względu na przebiegające przez obszar 3 drogi wojewódzkie oraz bogatą sieć dróg powiatowych i gminnych zlokalizowanych równomiernie na terenie wszystkich gmin obszaru. Badany obszar wyróżnia się wśród innych niewątpliwie zaskakująco dobrze rozwiniętą turystyką rowerową, w związku z tym jako jedno z głównych działań planowanych w przyszłości jest budowa nowych ścieżek rowerowych, które przyczynią się do jeszcze większego zainteresowania tą formą turystyki.

Na walory turystyczne będące głównym magnesem przyciągającym turystów składają się elementy środowiska naturalnego oraz elementy pochodzenia antropologicznego.

Do elementów środowiska naturalnego, które mają znaczenie przy określaniu zainteresowania turystów danym miejscem należą niewątpliwie klimat, rzeźba terenu, wody powierzchniowe (zbiorniki wodne i rzeki wraz z ich dolinami), lasy, obszary chronione oraz występująca fauna i flora. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się stosunkowo gęstą siecią rzeczną (którą stanowią główne rzeki: Tanew, Biała i Czarna Łada oraz rzeki mniejsze: Złota

Nitka, Osa, Stok, Bukowa, Bicz, Braszka, Kurzynka, Ratwica, Pruchnica) oraz urozmaiconą rzeźbą terenu (położenie na terenie trzech regionów fizycznogeograficznych: Równina Biłgorajska, Roztocze Zachodnie oraz Płaskowyż Tarnogrodzki), które wpływają pozytywnie na atrakcyjność całego obszaru. Liczne rzeki występujące na badanym obszarze wpływają na możliwość rozwoju turystyki kajakowej oraz wypoczynkowej. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zlokalizowany jest jeden zbiornik wodny przeznaczony do celów rekreacyjnych (w szczególności do celów wędkarskich) – Zbiornik Bojary. Zbiornik Bojary położony jest na obrzeżach miasta Biłgoraj w osiedlu Bojary na rzece Osa będącej dopływem rzeki Biała Łada. Jest to zbiornik nie duży, liczy jedynie 7,80 hektara. Powstał w latach siedemdziesiątych XX wieku. Dodatkowo do elementów przyrodniczych mających wpływ na atrakcyjność MOF Biłgoraj należy zaliczyć występujące tutaj obszary krajowego systemu obszarów chronionych, np. zajmujące dużą powierzchnię obszary Natura 2000 oraz inne formy ochrony przyrody takie jak Rezerwat Obary.

Elementy środowiska przyrodniczego są bardzo ważnym czynnikiem determinującym atrakcyjność turystyczną badanego obszaru, jednak na terenach miejskich tj. miasto Biłgoraj, szczególne znaczenie w tym kierunku odgrywiają elementy antropogeniczne inaczej zwane kulturowymi.

Ofertę turystyczną Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj budują liczne zabytki sakralne (tj. kościoły, cmentarze, kapliczki) oraz świeckie (np. zespoły zamkowo-pałacowo-dworskie, centra miejscowości, zabytkowe domy i budynki użyteczności publicznej). Do wiodących atrakcji turystycznych należy zaliczyć obiekty muzealne i izby regionalne. Intensywność ruchu turystycznego formowana jest w dużym stopniu przez muzea, które mają ogromną siłę przyciągania turystów dzięki gromadzonym przez siebie zbiorom oraz prezentacji elementów dziedzictwa kulturowego. Bogactwo i urozmaicenie oferty muzeów jest bardzo ważnym kryterium warunkującym atrakcyjność obszaru.

Fot. 2. Zabytki miasta Biłgoraj

Źródło: <http://www.bilgoraj.pl/> / http://www.odleglosci.pl/zdjecia,Bilgoraj,galeria,40301,gmiasto_id,2230.html

Według danych Banku Danych Lokalnych GUS w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj funkcjonuje tylko jedno muzeum zlokalizowane w mieście Biłgoraj – Muzeum Ziemi Biłgorajskiej. Średnio od 2010 roku muzeum to corocznie odwiedza niespełna 4 tys. turystów. Muzeum Ziemi Biłgorajskiej w Biłgoraju, pod nazwą Muzeum w Biłgoraju powstało w 1966 roku, jednak rozpoczęcie właściwej działalności nastąpiło dopiero w maju 1967 r. Trzon zbiorów stanowiła prywatna kolekcja wybitnego regionalisty, nauczyciela Michała Pękalskiego składająca się olbrzymiego zbioru zabytków archeologicznych, etnograficznych i numizmatycznych zgromadzonych podczas licznych wędrówek po regionie biłgorajskim, kraśnickim i janowskim. Kolejne pozyskiwanie eksponatów odbywało się drogą darów, zakupów oraz zapoczątkowanych i prowadzonych badań i poszukiwań terenowych.

Kolejnymi obiektami związanymi z kulturą i sztuką są kina. Na terenie MOF Biłgoraj zlokalizowane jest tylko jedno kino w mieście Biłgoraj będące jednocześnie jedynym kinem w całym powiecie biłgorajskim. W 2012 roku wg Banku Danych Lokalnych GUS odbyły się 334 seanse, na których zgromadzono łącznie prawie 14,5 tys. widzów.

Bardzo ważną rolę w rozwoju działalności kulturalno-oświatowej pełnią domy i ośrodki kultury. Na terenie MOF Biłgoraj funkcjonują 3 domy i ośrodki kultury, po jednym na każdą gminę wchodzącą w skład obszaru: Biłgorajskie Centrum Kultury (miasto Biłgoraj, ul. Kościuszki 16 w Biłgoraju), Gminny Ośrodek Kultury w Biłgoraju (gmina Biłgoraj, ul. Kościuszki 88 w Biłgoraju) oraz Gminny Ośrodek Kultury w Księżpolu (gmina Księżpol, ul. Biłgorajska 12 w Księżpolu). Wymienione ośrodki kultury zorganizowały w 2012 roku łącznie 94 imprezy (z czego tylko 7 w gminie Księżpol), które zgromadziły ponad 18,5 tys. uczestników. W ramach działalności domów i ośrodków kultury funkcjonowało 32 zespoły artystyczne oraz 19 kół (klubów).

Wykaz najważniejszych atrakcji turystycznych wraz z największymi imprezami kulturowymi organizowanymi na tym obszarze znajduje się w tabeli zamieszczonej poniżej.

Tabela 9. Największe atrakcje turystyczne MOF Biłgoraj wraz z najważniejszymi imprezami kulturowymi

MIASTO BIŁGORAJ		
Lp.	Nazwa	Lokalizacja
1.	Zalew Bojary	Miasto Biłgoraj
2.	Muzeum Ziemi Biłgorajskiej	Miasto Biłgoraj
3.	Liczne szlaki turystyczne rowerowe i piesze, np. Szlak czerwony Białej Łady, Szlak żółty Wzgórze Polak	Miasto Biłgoraj
4.	Obiekty i miejsca mające walor historyczny, np. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, Figura Matki Boskiej kamienna, Figura kamienna z krzyżem żelaznym, Kościół parafialny św. Jerzego, Kościół dekanalny św. Marii Magdaleny, Klasztor franciszkanów z dawnym kościołem, Kaplica pw. św. Marii Magdaleny, Figura kamienna św. Jana Nepomucena, Cmentarz żydowski - kirkut z pomnikami i resztkami macew, Park podworski Różnówka	Miasto Biłgoraj
5.	Ogólnopolski Festiwal Pieśni Religijnej „Soli Deo”	Miasto Biłgoraj
6.	Ogólnopolskie Spotkania z Poezją Śpiewaną i Piosenką Autorską	Miasto Biłgoraj
7.	Festiwal Pieśni Patriotycznej i Legionowej	Miasto Biłgoraj

8.	Przegląd Form Folklorystycznych "Sitareczka"	Miasto Biłgoraj
9.	Powitanie sitarzy "Radosne"	Miasto Biłgoraj
10.	Pożegnanie sitarzy "Żalodne" - Konfortacja Chórów "Tobie śpiewamy Ojczyzno"	Miasto Biłgoraj
11.	Jesień z muzyką i teatrem na Kresach	Miasto Biłgoraj
12.	Konkurs Recytatorski im. I. B. Singera- Rejonowy Konkurs Plastyczny "Moje Zakątki"	Miasto Biłgoraj
GMINA BIŁGORAJ		
Lp.	Nazwa	Lokalizacja
1.	Gminny Przegląd Kolęd i Pastorałek	Hedwiżyn
2.	Turniej Wsi	Okrągłe
3.	Festiwal Sztuki Lokalnej „Biłgorajska Nuta”	Dyle
4.	Jesienna Biesiada Kulturalna	W każdym roku w innej miejscowości na terenie gminy Biłgoraj
5.	Turniej Piłki Nożnej Drużyn Niezrzeszonych „o Puchar Wójta Gminy Biłgoraj”	Gromada
6.	Rezerwat przyrody „Obary”	Pomiędzy miejscowościami Ciosmy i Dąbrowica
7.	Źródełka na rzece Stok	Wola Duża
8.	Zespół cerkwi prawosławnej w Soli	Sól
9.	Nadrzecze	
10.	Szlaki turystyczne piesze i rowerowe	
GMINA KSIEŻPOL		
Lp.	Nazwa	Lokalizacja
1.	Jaskółczy brzeg	Stare Króle
2.	Spływy kajakowe na rzece Tanew	
3.	Ścieżka rowerowa Młodzie	
4.	Księżpolskie Święto Folkloru	Księżpol
5.	Gminna biesiada kulturalna pn. „Tradycja łączy pokolenia”	Impreza wędrująca
6.	Gminno- parafialne święto chleba	Impreza wędrująca
7.	Koncert dla Niepodległej	Majdan Stary
8.	Gminny koncert kolęd i pastorałek	Impreza wędrująca
9.	Centrum Turystyki Wiejskiej „Alicja” Agroturystyka	Gliny
10.	„Leśna Polana”	Stare Króle
11.	„Sami swoi” Domek letniskowy	Kulasze

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z przeprowadzonej ankietyzacji obszaru

Każda z gmin badanego obszaru posiada bogatą ofertę turystyczną i kulturową. Poza wymienionymi powyżej atrakcjami turystycznymi oraz organizowanymi imprezami kulturalnymi należy wspomnieć, że Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj wchodzący w skład regionu biłgorajskiego (cały powiat biłgorajski wraz z niewielką częścią powiatu zamojskiego) charakteryzuje się występowaniem osobliwości etnograficznych charakterystycznych tylko dla tego obszaru. Do tych osobliwości niewątpliwie można zaliczyć: strój biłgorajsko - tarnogrodzki z tradycyjnym haftem, gwarę i pieśni biłgorajskie, potrawy lokalne (np. pieróg biłgorajski, krążałki), architekturę drewnianą (kapliczki z ludowymi świętkami, płoty z łubów) oraz tradycyjny zawód obszaru jakim jest sitarstwo. Dodatkowo na obszarze działa kilku twórców

ludowych i kilkanaście zespołów śpiewaczych i obrzędowych. Jednak na obszarze istnieje poważna bariera hamująca rozwój turystyki jaką jest brak zintegrowanych produktów turystycznych.

Fot. 3. Strój biłgorajski

Źródło: <http://www.turystyka-pojezierze.pl/region/najciekawsze-miejsca/bilgoraj.html?p=2>

Szlaki turystyczne obszaru stanowią niezwykle istotną część infrastruktury turystycznej, umożliwiają one turyście lepsze poznanie regionu. Szlaki tworzą zwartą sieć punktów atrakcyjnych turystycznie. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj nie występują szlaki turystyczne piesze i rowerowe o znaczeniu regionalnym. Występują tutaj natomiast liczne szlaki lokalne prezentujące wyjątkowość badanego obszaru. Szlaki turystyczne o znaczeniu lokalnym występujące na terenie MOF Biłgoraj zostały opisane w poniższej tabeli.

Tabela 10. Szlaki turystyczne o znaczeniu lokalnym zlokalizowane na terenie MOF Biłgoraj

SZLAKI PIESZE			
Lp.	Nazwa szlaku	Przebieg szlaku	Opis
1.	<p>Szlak walk partyzanckich</p> <p>znaki czerwone (od Lipa do Bidaczów Stary) 63 km</p> <p>znaki czarne (od Bidaczów Stary do Tomaszów Lubelski) 100 km</p>	<p><i>Lipa - Świdry - Gwizdów - Łążek Ordynacki - Szklarnia - Porytowe Wzgórze - Ujście - Szeliga - Ciosmy - Bidaczów Stary - Budziarze - Zanie - Majdan Stary - Majdan Nowy - Lipowiec Stary - Aleksandrów - Górecko Kościelne - Sigła - Kozaki Osuchowskie - Osuchy - Fryszarka - Borowe Młyny - rez. "Nad Tanwią" - Susiec - Wólka Łosiniecka- Łosiniec - Siwa Dolina - Tomaszów Lubelski</i></p>	<p>Główny szlak Równiny Biłgorajskiej prowadzący z Lasów Lipskich przez Lasy Janowskie do Puszczy Solskiej. Przebiega przez teren województwa lubelskiego i podkarpackiego. Szlak upamiętnia miejsca związane z niemiecką akcją skierowaną przeciwko partyzantom „Wicher I”, jaka miała miejsce na początku czerwca 1944 roku. Szlak przebiega przez Park Krajobrazowy Lasy Janowskie, przez dwa ośrodki garncarskie: Łążek Garncarski i Bidaczów Stary. Atrakcją szlaku są duże kompleksy stawów rybnych. Na szlaku zlokalizowanych jest wiele śródleśnych, ciekawych od strony architektury i kultury ludowej miejscowości. Szlak bierze swój początek na stacji PKP w Lipie.</p>
2.	<p>Szlak Roztoczański</p> <p>Znaki żółte</p> <p>54 km</p>	<p><i>Bidaczów Stary - Bidaczów Nowy - Ruda Zagrody - Wola Dereźniańska - Dereźnia Zagrody - Kolonia Sól - Biłgoraj - Wola Mała - Wola Duża - Hedwiżyn - Kajetanówka - Żelebsko - Trzęsiny - Lipowiec - Wzgórze Polak - Zwierzyniec</i></p>	<p>Szlak przebiega przez gminę Biłgoraj, miasto Biłgoraj oraz gminy Tereszpol, Radecznica i Zwierzyniec. Szlak prowadzi z Równiny Biłgorajskiej przez Roztocze Zachodnie do stolicy Roztocza Środkowego – Zwierzynca. Na trasie znajduje się: miasto Biłgoraj, największe miasto Ziemi Biłgorajskiej, słynące z tradycji sitarskich, Wzgórze Polak znane z powstańczej bitwy w 1863 r. oraz Bagno Tałandy, z którego wypływa rzeka Gorajec. Na szlaku możemy spotkać rzeki Ładę, Białą Ładę, Czarną Ładę, Stok, Gorajec i Wieprz.</p>
3.	<p>Szlak Puszczy Solskiej</p> <p>znaki niebieskie</p> <p>27 km</p>	<p><i>Biłgoraj - Rożnówka - Edwardów - Górecko Kościelne</i></p>	<p>Szlak przebiega przez miasto Biłgoraj, gminy Biłgoraj, Tereszpol i Józefów. Szlak łączy stolicę powiatu miasto Biłgoraj z turystyczną stolicą Ziemi Biłgorajskiej, jaką jest Górecko Kościelne. Szlak prowadzi przez bory Puszczy Solskiej, przebiega wśród pięknych sosnowych drzewostanów porastających piaszczyste i bagienne tereny puszczańskie. Szlak przecina dopływy Czarnej Łady: Próchnicy, Ratwicy, Smolnika i Studczka. Wiedzie leśnymi drogami w pobliżu projektowanego rezerwatu przyrody „Wielkie Bagno”. W sąsiedztwie szlaku są też użytki ekologiczne.</p>
4.	<p>Szlak łącznikowy</p> <p>znaki czarne</p> <p>3 km</p>	<p><i>Edwardów - Brodziaki - Wielkie Bagno</i></p>	<p>Szlak prowadzi przez terytorium gminy Biłgoraj i Tereszpol. Umożliwia wędrowkę z Biłgoraja do Górecka Kościelnego niebieskim szlakiem Puszczy Solskiej. Szlak przebiega leśną drogą utwardzoną.</p>
SZLAKI ROWEROWE			
Lp.	Nazwa szlaku	Przebieg szlaku	Opis

1.	<p>Szlak im. Tadeusza Iwanowskiego</p> <p>znaki niebieskie</p> <p>32,5 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Smółsko Małe – Majdan Nowy – Króle – Lipowiec Nowy – Pisklaki – Szostaki – Podsośnina – Osuchy</i></p>	<p>Szlak przebiega w całości przez teren powiatu biłgorajskiego, przez teren miasta Biłgoraj oraz gminy Biłgoraj, Księżpol oraz Łukowa. Znaczna część trasy prowadzi doliną największej rzeki Ziemi Biłgorajskiej Tanwi oraz przez lasy Puszczy Solskiej. Szlak prowadzi do Osuch miejsca największej partyzanckiej bitwy w Polsce. W Podsośninie Łukowskiej znajduje się duży cmentarz z czasów I wojny światowej.</p>
2.	<p>Szlak Dolina Białej Łady</p> <p>znaki czerwone</p> <p>43 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Rapy Dylańskie – Cyncynopol – Ignatówka – Żelebsko – Karolówka – Nadrzecze – Majdan Gromadzki – Gromada – Biłgoraj</i></p>	<p>Szlak umożliwia poznanie atrakcyjnej przyrodniczo doliny rzeki Biała Łada. Szlak przebiega przez teren miasta i gminy Biłgoraj oraz gminy Frampol. Szlak prowadzi na krawędź Rostocza Zachodniego oraz przez dawną włość Gorajską i wioski zakładane przez Gorajskich, które nie znalazły się w składzie Ordynacji Zamoyskich. Większość trasy prowadzi drogami asfaltowymi. Na trasie szlaku znajduje się Nadrzecze z siedzibą Fundacji Kresy 2000.</p>
3.	<p>3. Szlak dawnej kolejki wąskotorowej</p> <p>znaki niebieskie</p> <p>25 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Kolonia Sól – Dąbrowica – Bukowa – Ujście</i></p>	<p>Szlak kolejki wąskotorowej na niektórych odcinkach prowadzi dawnym torem „ciuchci wąskotorowej”, która łączyła Biłgoraj z Lipą leżącą na trasie Rozwadów – Lublin wykorzystywanej głównie do wywozu drewna z lasu. Szlak przebiega przez miasto Biłgoraj oraz gminy Biłgoraj, Dzwola (powiat janowski) i Harasiuki (powiat niżański, woj. podkarpackie). Szlak prowadzi przez sosnowe bory Lasów Janowskich (ostoja głuszca). W sąsiedztwie szlaku położony jest rezerwat torfowiskowy „Obary” z liczną kolonią żurawi. Na trasie znajdują się ordynackie wioski słynące w przeszłości z produkcji gontów i łubów służących do oprawy sit: Dąbrowica, Bukowa i Ujście. W Ujściu znajduje się węzeł szlaków, z którego możemy dotrzeć do Momotów Górnych i Janowa Lubelskiego oraz na Porytowe Wzgórze (miejsce wielkiej bitwy w czerwcu 1944 roku).</p>
4.	<p>Szlak im. Józefa Złotkiewicza</p> <p>znaki zielone</p> <p>27 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Podlesie – Dereźnia – Wola Dereźniańska – Ruda Solska – Wólka Biska – Biszcz – Tarnogród</i></p>	<p>Szlak prowadzi z Równiny Biłgorajskiej na Płaskowyż Tarnogrodzki. Przebiega przez teren gminy i miasta Biłgoraj oraz gmin Biszcz i Tarnogród w dolinach następujących rzek: Czarna Łada, Tanew, Łazobna i Złota Nitka. Na trasie znajdują się punkty widokowe. Szlak prowadzi do Tarnogrodu, w którym odbywają się Ogólnopolskie Sejmiki Teatrów Wsi Polskiej. W zdecydowanej większości szlak przebiega przez tereny odkryte, tylko na odcinku z Dereźni do Woli Dereźniańskiej i z Rudy Solskiej do Wólki Biskiej przebiega przez las.</p>

5.	<p>Szlak Pogranicze regionów – Wzgórze Polak</p> <p>znaki żółte</p> <p>47 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Rapy Dylańskie – Cyncynopol – Ignatówka – Żelebsko – Trzęsiny – Czarnystok – Lipowiec – Wzgórze Polak – Tereszpól – Bukownica – Wola Duża – Wola Mała – Biłgoraj</i></p>	<p>Szlak prowadzi przez tereny miasta Biłgoraja oraz gmin: Biłgoraj, Radecznicza i Tereszpól. Prowadzi krawędzią Roztocza i Równiny Biłgorajskiej na Wzgórze Polak (miejsce powstańczej bitwy oddziałów Marcina „Lelewela” Borelowskiego i Kajetana „Ćwiek” Cieszkowskiego). Na trasie znajduje się miejsce rozstrzelania 65 partyzantów w lesie na Rapach. Szlak umożliwia podziwianie pięknych krajobrazowo widoków. Jedną z atrakcji krajoznawczych są Trzęsiny z kościołem p.w. św. Jana Chrzciciela (dawna cerkiew i drewniana kapliczka św. Antoniego). Na szlaku występują wyrobiska po kamieniołomach i kopalniach piasku. Atrakcją przyrodniczą szlaku są źródła rzeki Gorajec oraz rzeki Stok, które są pomnikami przyrody nieożywionej.</p>
6.	<p>Zielony szlak łącznikowy</p> <p>znaki zielone</p> <p>5 km</p>	<p><i>Dyle – Kajetanówka – Lipowiec</i></p>	<p>Szlak umożliwia dotarcie z Równiny Biłgorajskiej na Roztocze Zachodnie do Lipowca, gdzie znajduje się węzeł szlaków. Szlak przechodzi przez teren gminy Biłgoraj i Radecznicza. Na trasie spotykamy Bagno Tałandy, jedno z wielu torfowisk charakterystycznych dla Puszczy Solskiej.</p>
7.	<p>Zielony szlak łącznikowy</p> <p>znaki zielone</p> <p>5 km</p>	<p><i>Cyncynopol – Dyle – Hedwiżyn – źródła rzeki Stok</i></p>	<p>Szlak umożliwia dotarcie z czerwonego szlaku rowerowego Doliny Białej Łady nad źródła rzeki Stok będące pomnikiem przyrody nieożywionej. Rzeka Stok należy do zlewni Czarnej Łady. Szlak kończy się w sąsiedztwie linii kolejowej LHS.</p>
8.	<p>Szlak dawnych rzemiosł ludowych</p> <p>znaki zielone</p> <p>31 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Dąbrowica – Bukowa – Andrzejówka – Siedem Chałup – Korytków Mały – Bagno Rakowskie – Cacanin – Frampol</i></p>	<p>Szlak prowadzi przez teren 4 gmin: miasta Biłgoraja, gminy Biłgoraj, gminy Frampol i gminy Dzwola. Szlak dawnych rzemiosł ludowych łączy stolicę polskiego sitarstwa Biłgoraj z Frampolem – wiodącym ośrodkiem tkackim. Na trasie znajduje się Dąbrowica słynąca z wyrobu łubów i gontów oraz Bukowa znana z wyrobu łyżek drewnianych. W miejscowości Bukowa, która jest żywym przykładem kultury ludowej zachowało się wiele przykładów drewnianego budownictwa np. kościół p.w. św. Andrzeja Boboli. Na odcinku 15 km szlak prowadzi pięknymi borami sosnowymi Puszczy Solskiej. Przyrodniczą atrakcją jest Bagno Rakowskie – torfowisko położone wśród wydmowych wzniesień (teren projektowanego rezerwatu torfowiskowego). Bagno Rakowskie wchodzi w obręb Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie.</p>
9.	<p>Szlak Żurawinowy</p> <p>znaki czerwone</p> <p>25km</p>	<p><i>Kolonia Sól – Ciosmy Pszczelne – Ciosmy Knieja – Ciosmy – Kolonia Sól</i></p>	<p>Szlak przebiega przez teren gminy Biłgoraj. Szlak ma początek w Kolonii Sól na skraju lasu zwanego Pastwiskami. Droga, którą wiedzie szlak to fragment Gościńca Krzeszowskiego – ważnej arterii komunikacyjnej w przeszłości. Gościńiec łączył dwa główne ośrodki handlowe w średniowieczu, jakimi były Szczebrzeszyn i Krzeszów.</p>
10.	<p>Modelowy Trakt</p> <p>znaki zielone</p> <p>13 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Nadrzecze – Rapy Dylańskie</i></p>	<p>Szlak prowadzi z Biłgoraja, spod firmy „Model Opakowania” Sp. z o. przez Nadrzecze do Rap Dylańskich. Pomysłodawcą i inwestorem szlaku jest zarząd biłgorajskiej firmy Model oraz mieszkańcy wsi Nadrzecze.</p>

11.	Szlak "Jastrzębia Zdebrz" znaki niebieskie 85 km	<i>Trzęsiny – Smoryń – Głupia Wieś – Kolonia Teodorówka – Teodorówka – Komodzianka Górna – Jędrzejówka – Hosznia Ordynacka – Gilów – Rokitów – Turobin – Załawcze – Gródki – Kondraty – Radzięcin – Wola Radzięcka – Stara Wieś – Kąty – Wola Kątecka – Biłgoraj</i>	Nazwa szlaku Jastrzębia Zdebrz pochodzi od ptaków należących do rodziny jastrzębi Accipitridae. Zdebrz jest regionalnym określeniem lessowego wąwozu, charakterystycznego elementem Roztocza Zachodniego. Zdebrz jest suchą doliną, którą płynie woda jedynie podczas wielkich opadów i roztopów. Głębokość wąwozów sięga do kilkunastu metrów, przy czym ściany są bardzo strome. Na powierzchni wąwozu zalega gruba warstwa lessów, bardzo podatnych na proces erozji. Najwięcej wąwozów wytworzyło się w strefie krawędziowej Roztocza, gdzie spływają wody. Szlak Jastrzębia Zdebrz jest najdłuższym szlakiem powiatu biłgorajskiego. Przebiega przez miasto Biłgoraj, gminy: Biłgoraj, Frampol, Goraj, Turobin oraz gminę Radecznicę położoną powiecie zamojskim.
12.	Szlak Zaborszczyzny znaki czerwone 60 km	<i>Księżpol – Żary – Wólka Biska – Gózd Lipiński – Jedlinki – Biszczka – Bukowina – Wola Kulońska – Potok Górny – Lipiny Górne Borowina – Lipiny Dolne – Stary Jasiennik – Krzeszów Górny – Podolszynka Plebańska – Krzeszów</i>	Szlak ma początek przy kościele p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Księżpolu. Przebiega drogami asfaltowymi, poza krótkim odcinkiem Bukowina-Wola Kulońska-Potok Górny. Nazwa geograficzna Zaborszczyzna odnosiła się do okolic Krzeszowa i Tarnogrodu i używana była głównie przez urzędników Ordynacji Zamojskiej dla określenia obszaru podległego zarządowi dóbr. Główna rzeka Zaborszczyzny – Tanew przez kilka wieków była wykorzystywana do transportu towarów. Tereny Zaborszczyzny zamieszkiwali Łędzianie. Byli oni mieszkańcami „łęd”, czyli pól nieuprawnych i ugorów.
13.	Bobrowy Trakt znaki czerwone 29 km	<i>Korytków Duży – Siedem Chałup – Cybulne Góry – kamienna droga – Gościniec Janowski – Andrzejówka – Bukowa – Gościniec Solski – Korytków Duży</i>	Bobrowy Trakt cechuje się występowaniem atrakcji przyrodniczych, historycznych i kulturowych. Szlak przebiega przez północne ziemie gminy Biłgoraj i gminę Dzwola, w części przez tereny odkryte, w części przez lasy Puszczy Solskiej. Szlak rozpoczyna się i kończy w tym samym miejscu – przed kościołem p.w. Matki Bożej Bolesnej. Na trasie znajdują się: rzeka Bukowa, śródleśne miejscowości Andrzejówka i Bukowa z licznymi kapliczkami i przydrożnymi krzyżami.

Źródło: <http://www.muzeumbilgoraj.pl>

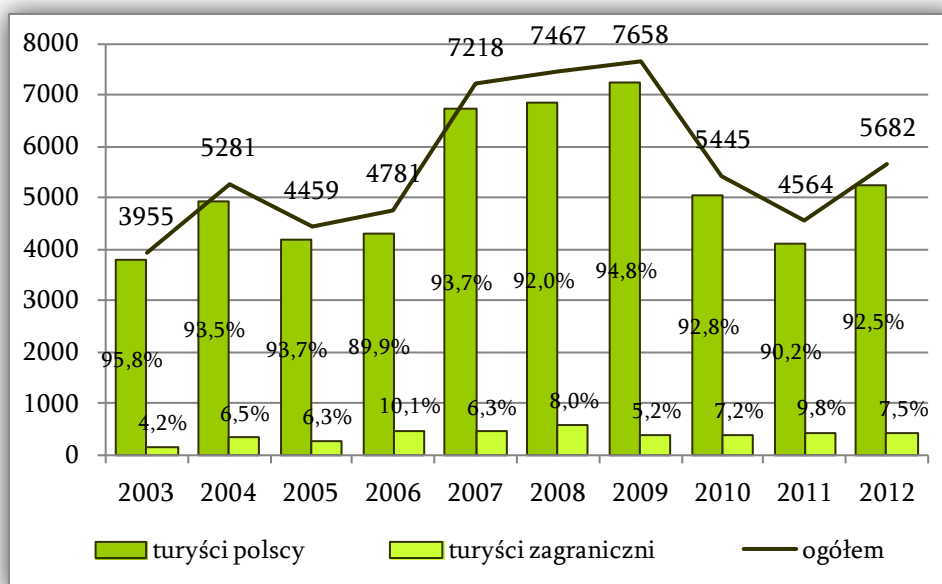
Najwięcej szlaków turystycznych przebiega przez teren gminy Biłgoraj, najmniej natomiast przez teren gminy Księżpol. Wyznaczenie oraz budowa nowych ścieżek rowerowych poprawi infrastrukturę turystyczną obszaru, spowoduje wyznaczenie nowych, ciekawych ścieżek rowerowych pozwalających na lepsze poznanie walorów środowiskowych oraz elementów kulturowych występujących w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj.

Dla możliwości pełnego wykorzystania do celów turystycznych wszystkich powyżej wymienionych elementów przyrodniczych i antropogenicznych niezbędne jest stworzenie odpowiedniej liczby obiektów zagospodarowania turystycznego. Dlatego też, poznanie rodzaju i liczby obiektów turystycznych w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj jest bardzo ważne dla określenia atrakcyjności turystycznej całego obszaru.

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj w 2012 roku występowało 5 obiektów zbiorowego zakwaterowania, z czego 4 obiekty zlokalizowane były na terenie miasta Biłgoraj, a 1 obiekt w gminie Biłgoraj. W mieście Biłgoraj występują 2 hotele, w tym 1 hotel trójgwiazdkowy oraz 1 hotel dwugwiazdkowy. Dodatkowo na terenie MOF zlokalizowany został 1 motel i 1 ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy (miasto Biłgoraj) oraz 1 inny obiekt hotelowy (gmina Biłgoraj). W gminie Księżpol nie występuje żaden z obiektów zbiorowego zakwaterowania.

Obiekty zbiorowego zakwaterowania w 2012 r. zaoferowały łącznie 232 miejsca noclegowe, z których skorzystało 5682 turystów (w tym 426 turystów zagranicznych), co stanowi ponad 75% turystów korzystających z noclegów w powiecie biłgorajskim. Zmiany liczby osób korzystających z noclegów od 2003 do 2012 roku na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przedstawia poniższy wykres.

Wykres 23. Zmiana liczby osób korzystających z noclegów na terenie MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na przestrzeni 10 lat liczba osób korzystających z noclegów na terenie MOF Biłgoraj ulegała dużym wahaniom. Największe wartości tego wskaźnika miały miejsce od 2007 do 2009 roku, kiedy to liczba turystów korzystających z noclegów wynosiła ponad 7 tys. Zjawisko to mogło wynikać z panującego w tym okresie kryzysu gospodarczego, co zmusiło turystów do odpoczynku w pięknym miejscu zlokalizowanych bliżej miejsca zamieszkania. W 2011 roku liczba turystów zmalała do 4,5 tys. jednak rok później widoczny jest wzrost liczby osób odwiedzających MOF o ponad 1 tys.

Podsumowując, dużym problemem uniemożliwiającym rozwój Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj pod względem turystyki jest niewątpliwie słabo rozwinięta

infrastruktura turystyczna (główne w zakresie obiektów noclegowych) oraz niewystarczające oznaczenie informacyjne (np. tras rowerowych). Dodatkowo istotną barierę rozwoju turystyki stanowią także niskie nakłady na turystykę w budżetach lokalnych samorządów wchodzących w skład opisywanego obszaru.

Podsumowanie:

Rolnictwo w MOF Biłgoraj obejmowało 23,5 tys. ha gruntów rolnych należących do 5,3 tys. gospodarstw rolnych, których średnia powierzchnia wynosiła 4,47 ha (przy 6,4 ha średniej powierzchni dla województwa lubelskiego). powyżej 50 ha na obszarze MOF funkcjonuje jedynie 13 gospodarstw. Największą powierzchnię gruntów ornych zajmują zboża, które w każdej z gmin Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego zajmują ponad 80% całkowitej powierzchni zasiewów.

Aktualnie w MOF Biłgoraj działalność gospodarczą prowadzi 4,2 tys. podmiotów (2,5% w województwie lubelskim). Przemysł oparty jest na wyrobach z drewna. Działalnością związaną z przemysłem drzewnym zajmuje się łącznie ponad 10 małych przedsiębiorstw oraz 3 średnie przedsiębiorstwa. 4 z 5 dużych przedsiębiorstw.

Wskaźnik przedsiębiorczości wynosi 787 przedsiębiorstw przy 767 firmach w województwie lubelskim.

MOF Biłgoraj pod względem uwarunkowań przyrodniczych lokalizacji inwestycji OZE nie należy do obszarów o szczególnie dobrych warunkach do ich rozwoju, jednak możliwy jest tu rozwój energetyki opartej na biomasie i energii słonecznej.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dużym potencjałem turystycznym, ze względu na walory krajobrazowe, czyste środowisko naturalne, dużą lesistość obszaru, bogatą tradycję kulturową i etniczną, ciekawe zabytki i bogatą sieć ścieżek turystycznych. Infrastruktura turystyczna MOF oparta jest o 5 obiektów zbiorowego zakwaterowania, oferujące 232 miejsca noclegowe oraz gospodarstwa agroturystyczne.

Działania na rzecz rozwoju przemysłu należy ukierunkować na powiększanie już istniejących oraz tworzenie nowych stref inwestycyjnych i intensywnej aktywności gospodarczej. Usługi i produkty należy oprzeć o lokalne produkty oraz zwiększyć współpracę sieciową pomiędzy firmami powiązanych łańcuchami wartości.

Ofertę turystyczną Biłgorajskiego obszaru funkcjonalnego należy wzbogacić o zintegrowane produkty turystyczne i dostosować ją do potrzeb i oczekiwań turystów.

2.2.4. Jakość rządzenia

BEZPIECZEŃSTWO

Zadania związane z bezpieczeństwem publicznym to jedno z podstawowych zadań jednostek samorządu terytorialnego. Jednostki MOF Biłgoraj wykonują zadania publiczne o charakterze gminnym m.in. w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej (art. 7, Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, 1318). W szczególności zadania te polegają na: ograniczaniu przestępczości, zwiększaniu bezpieczeństwa w komunikacji i ruchu drogowym,

poprawianiu prestiżu instytucji i osób działających na rzecz bezpieczeństwa, zapobieganiu patologiom społecznym oraz na ciągłym doskonaleniu reagowania na zagrożenia naturalne i te wynikające z działalności człowieka.

Podstawową jednostką powołaną do ochrony bezpieczeństwa ludzi i utrzymywania porządku publicznego jest policja. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zadania te realizuje Komenda Powiatowa Policji w Biłgoraju mieszcząca się w mieście Biłgoraj przy ul. Polnej 1. W gminie Biłgoraj i Księżpol nie ma komisariatów i posterunków policji. W powiecie biłgorajskim funkcjonują jeszcze Komisariat Policji w Józefowie oraz posterunki policji we Frampolu, Potoku Górnym i Tarnogrodzie.

MOF Biłgoraj jawi się jako obszar o niskim poziomie przestępczości i charakteryzuje się dużą skutecznością jednostek wymiaru sprawiedliwości.

Wskaźnik przestępstw stwierdzonych na 10 tys. ludności dla powiatu biłgorajskiego wynosi 14,4 jednostki i jest niższy o 36% od średniej wartości dla województwa lubelskiego. Również wartość wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw stanowi 83,4% i jest wyższy o 10,3 punktów procentowych od wartości dla województwa.

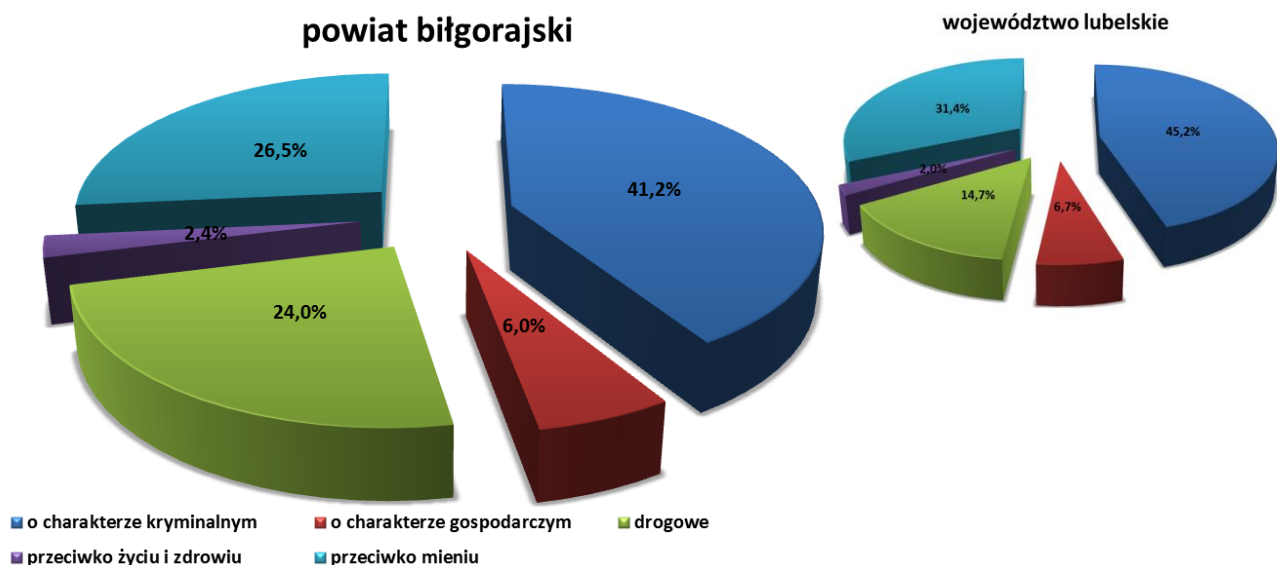
Tabela 11. Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych

JEDNOSTKA TERYTORIALNA	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - OGÓLEM	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - O CHARAKTERZE KRYMINALNYM	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - O CHARAKTERZE GOSPODARCYM	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - DROGOWE	OGÓLEM NA 1000 MIESZKAŃCÓW	O CHARAKTERZE KRYMINALNYM NA 1000 MIESZKAŃCÓW	O CHARAKTERZE GOSPODARCYM NA 1000 MIESZKAŃCÓW	DROGOWE NA 1000 MIESZKAŃCÓW	PRZECIWKO ŻYCIU I ZDROWIU NA 1000 MIESZKAŃCÓW
LUBELSKIE	73,1%	61,0%	88,5%	99,5%	22,5	14,6	2,17	4,77	0,64
POWIAT BIŁGORAJSKI	83,4%	71,8%	90,4%	100,0%	14,4	8,01	1,16	4,66	0,46

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W porównaniu do województwa lubelskiego powiat biłgorajski charakteryzuje się wyższym poziomem przestępstw drogowych (różnica 9 punktów procentowych) oraz przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Korzystnie powiat biłgorajski wypada w statystyce przestępstw o charakterze kryminalnym i przeciwko mieniu.

Wykres 24. Przepięstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Nad bezpieczeństwem publicznym mieszkańców pieczę sprawuje również Państwowa Powiatowa Straż Pożarna (Komenda Państwowej Powiatowej Straży Pożarnej w Biłgoraju), mieszcząca się w mieście Biłgoraj przy ul. Gen. Henryka Dąbrowskiego 10. Wsparciem dla jednostek państwowej straży pożarnej są jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej:

OSP Gminy Biłgoraj:

- OSP Andrzejówka,
- OSP Brodziaki,
- OSP Bukowa,
- OSP Ciosmy,
- OSP Dąbrowica,
- OSP Dereźnia Solska,
- OSP Dyle,
- OSP Gromada,
- OSP Hedwiżyn,
- OSP Kajetanówka,
- OSP Korytków Duży,
- OSP Nadrzecze,
- OSP Ruda Solska,
- OSP Smólsko Duże,
- OSP Sól,
- OSP Stary Bidaczów,
- OSP Wola Dereźniańska,

OSP Gminy Księżpol:

- OSP Księżpol,
- OSP Majdan Stary,
- OSP Rogale,
- OSP Rakówka,
- OSP Płusy,
- OSP Korchów Pierwszy,
- OSP Korchów Drugi,
- OSP Zanie,
- OSP Zynie,
- OSP Zawadka.

Na 27 jednostek ochotniczych straży pożarnych jedynie 4 należą do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego: OSP Biłgoraj, OSP Księżpol, OSP Smólsko Duże, OSP Sól. Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG) stanowi integralną część systemu bezpieczeństwa wewnętrznego Państwa. Nadzór nad jego funkcjonowaniem pełni minister spraw wewnętrznych. Odpowiedzialność za organizację kierowania tym systemem spoczywa na komendancie głównym Państwowej Straży Pożarnej. Głównym zamierzeniem było stworzenie jednolitego, skutecznego systemu ratowniczego, obejmującego cały obszar szeroko rozumianego ratownictwa pożarowego, technicznego, chemicznego i ekologicznego bez względu na miejsce, rodzaj i charakter prowadzonych działań ratowniczych.

W 2013 roku jednostki ochrony przeciwpożarowej z powiatu biłgorajskiego interweniowały w 223 pożarach, zabezpieczały i udzielały pomocy w 298 interwencjach. W styczniu 2014 roku jednostki OSP i Państwowej Straży Pożarnej uczestniczyły w 5 pożarach i 49 interwencjach w miejscach zagrożonych.

POZYSKIWANIE FUNDUSZY UNIJNYCH

W latach 2007-2013 na Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj udało się pozyskać z funduszy unijnych ponad 184 mln złotych (w tym 174,4 mln złotych pozyskały JST i ich jednostki podległe) na projekty inwestycyjne w ramach takich programów jak Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego, Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Wśród jednostek samorządu terytorialnego MOF najwięcej środków unijnych pozyskało miasto Biłgoraj (ok. 110 mln zł), pomimo że stosunkowo zrealizowało najmniej projektów, bo tylko 13. Na drugim miejscu pod względem wartości pozyskanej dotacji z kwotą ok. 48 mln zł plasuje się gmina Biłgoraj, która jednocześnie zrealizowała najwięcej projektów (29). Gmina Księżpol w latach 2007-2012 zrealizowała 20 projektów na łączną kwotę ok. 16 mln zł. Poniżej przedstawiono tabelę z doświadczeniem JST w pozyskiwaniu funduszy unijnych w okresie od stycznia 2007 r. do grudnia 2013 r.

Tabela 12. Projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej zrealizowane na obszarze MOF Biłgoraj (2007-2013)

Tytuł projektu	Program Operacyjny	Wartość ogółem	Dofinansowanie	Nazwa beneficjenta
Rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Gminie Biłgoraj	POIG	4 571 915,00	4 571 915,00	Gmina Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka		4 571 915,00	4 571 915,00	
Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Sól i Kolonia Sól	POIŚ	12 397 930,20	6 226 727,24	Gmina Biłgoraj
Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Dereźnia Zagrody, Dereźnia Solska, Dereźnia Majdańska, Gromada	POIŚ	20 908 370,00	9 461 720,06	Gmina Biłgoraj
Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowości Dąbrowica	POIŚ	11 483 802,00	5 869 043,77	Gmina Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko		44 790 102,20	21 557 491,07	
BUDOWA DROGI GMINNEJ (łącznik droga powiatowa Nr 2924L - ul. Graniczna) w miejscowości Kolonia Sól od km 0+002,80 do km 1+068,00	RPOWL	515 224,22	253 595,77	Gmina Biłgoraj
Zakup samochodów ratowniczo-gaśniczych z wyposażeniem dla jednostek OSP z terenu Gmin Biłgoraj i Tarnogród.	RPOWL	1 483 466,11	1 158 975,51	Gmina Biłgoraj
Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej	RPOWL	11 034 422,10	9 374 073,72	Gmina Biłgoraj
Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej - etap II	RPOWL	3 345 553,22	2 521 575,96	Gmina Biłgoraj
Budowa sali gimnastycznej przy Zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Gromadzie.	RPOWL	3 735 607,80	2 826 667,37	Gmina Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego		20 114 273,45	16 134 888,33	
Przebudowa i rozbudowa dróg wojewódzkich nr 835 i 858 w Biłgoraju	PORPW	24 450 861,46	19 565 806,78	Miasto Biłgoraj
Budowa Obwodnicy Północnej w Biłgoraju	PORPW	34 256 619,01	26 877 612,68	Miasto Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej		58 707 480,47	46 443 419,46	
Budowa ulicy Poniatowskiego w Biłgoraju	RPOWL	3 371 455,79	2 230 012,45	Miasto Biłgoraj
Budowa ulicy Orkiszka Radzika i ulicy Armii Krajowej w Biłgoraju	RPOWL	1 122 576,07	937 247,75	Miasto Biłgoraj
"Wykorzystanie energii przyjaznej środowisku poprzez montaż instalacji solarnych w Biłgoraju"	RPOWL	16 681 649,05	14 179 401,69	Miasto Biłgoraj
KOMPLEKSOWE ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE ZALEWU BOJARY W BIŁGORAJU	RPOWL	3 650 860,00	2 555 602,00	Miasto Biłgoraj
Rozbudowa i przebudowa budynku Biłgorajskiego Centrum Kultury w Biłgoraju	RPOWL	13 841 559,44	9 589 536,20	Miasto Biłgoraj
Budowa hali sportowo - widowiskowej na terenie OSiR w Biłgoraju	RPOWL	21 424 228,77	9 000 000,00	Miasto Biłgoraj
Usprawnienie komunikacji i podniesienie bezpieczeństwa ruchu w Mieście Biłgoraj poprzez budowę zespołu ulic: Wiejskiej, Konopnickiej, Cichej, Gen. Maczka, Gen. Okulickiego.	RPOWL	8 668 232,72	2 911 735,42	Miasto Biłgoraj
Rozbudowa i przebudowa budynku Biłgorajskiego Centrum Kultury w Biłgoraju	RPOWL	13 841 559,44	9 589 536,20	Miasto Biłgoraj
Budowa hali sportowo - widowiskowej na terenie OSiR w Biłgoraju	RPOWL	21 424 228,77	9 000 000,00	Miasto Biłgoraj
Usprawnienie komunikacji i podniesienie bezpieczeństwa ruchu w Mieście Biłgoraj poprzez budowę zespołu ulic: Wiejskiej, Konopnickiej, Cichej, Gen. Maczka, Gen. Okulickiego.	RPOWL	8 668 232,72	2 911 735,42	Miasto Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego		112 694 582,77	62 904 807,13	
Budowa drogi gminnej w miejscowości Kulasze	RPOWL	814 516,55	407 258,27	Gmina Księżpol
Zakup samochodów ratowniczo-gaśniczych wraz z wyposażeniem dla jednostek OSP dla gmin powiatu biłgorajskiego: Frampol, Potok Górny, Księżpol, Łukowa.	RPOWL	1 070 605,08	835 776,95	Gmina Księżpol
Poprawa warunków środowiskowych gminy Księżpol wskutek wykorzystania energii słonecznej	RPOWL	11 929 089,54	10 139 726,10	Gmina Księżpol
Łączne dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego		13 814 211,17	11 382 761,32	
Budowa stałego targowiska miejskiego przy ul. Jagiełły w Biłgoraju w ramach programu - Mój rynek	PROW	1 270 193,17	774 507,00	Miasto Biłgoraj
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich		1 270 193,17	774 507,00	
Rozbudowa budynku remizo-świetlicy w Dąbrowicy	PROW	728 349,40	415 533,00	Gmina Biłgoraj
Budowa chodnika przy drodze powiatowej Nr 2924L i 2927L w miejscowości Kolonia Sól	PROW	166 341,25	101 708,00	Gmina Biłgoraj
Na folkową nutę	PROW	15 398,16	9 987,26	GOK w Biłgoraju
Tradycja strojem promowania	PROW	21 043,75	14 007,57	GOK w Biłgoraju
Budowa placu zabaw w miejscowości Gromada	PROW	101 118,11	60 740,00	Gmina Biłgoraj
Budowa boiska wielofunkcyjnego w miejscowości Hedwiżyn	PROW	352 561,04	225 385,00	Gmina Biłgoraj
Budowa oświetlenia ulicznego w miejscowościach: Wola Dereźniańska, Podlesie, Kolonia Sól	PROW	143 951,75	92 457,00	Gmina Biłgoraj
Termorenowacja budynku świetlicy wiejskiej w miejscowości Ciosmy	PROW	204 560,02	128 912,00	Gmina Biłgoraj
Rozbudowa budynku remizo-świetlicy w Bukowej	PROW	794 707,54	447 384,00	Gmina Biłgoraj
Jak to dawniej bywało - monografia filmowa zespołu teatralno-obrzędowego Jastrzębina z Bukowej	PROW	17 463,92	10 453,74	GOK w Biłgoraju
Budowa placu zabaw w miejscowości Korytków Duży	PROW	40 666,24	23 333,00	Gmina Biłgoraj
Wyposażenie świetlicy wiejskiej w miejscowości Ciosmy	PROW	28 704,16	16 469,00	Gmina Biłgoraj
Cudne Biłgorajskie	PROW	34 383,60	20 757,52	GOK w Biłgoraju

Budowa placu zabaw w miejscowości Dąbrowica	PROW	38 342,66	20 234,00	Gmina Biłgoraj
Budowa Placu zabaw w miejscowości Bukowa	PROW	32 995,06	18 931,00	Gmina Biłgoraj
Turniej Wsi	PROW	20 165,60	13 651,00	GOK w Biłgoraju
Budowa placu zabaw w miejscowości Hedwiżyn	PROW	32 239,27	18 497,00	Gmina Biłgoraj
Budowa/rozbudowa/ remont obiektów gospodarki wodno-ściekowej na obszarze Gminy Biłgoraj	PROW	7 785 440,94	4 000 000,00	Gmina Biłgoraj
Zakup samochodu śmieciarki	PROW	364 780,00	200 000,00	Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej w Biłgoraju
Zagospodarowanie przestrzeni publicznej w miejscowości Sól na potrzeby społeczne, rekreacyjne i sportowe mieszkańców	PROW	492 212,98	302 589,00	Gmina Biłgoraj
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich		11 415 425,45	6 141 029,09	
Wyposażenie Gminnego Domu Kultury w miejscowości Księżpol	PROW	55 110,97	33 822,00	Gmina Księżpol
Budowa chodnika ulicznego ul. Kościelna gmina Księżpol	PROW	268 412,23	165 007,00	Gmina Księżpol
Zagospodarowanie centrum miejscowości Majdan Nowy	PROW	497811,91	305 024,00	Gmina Księżpol
Remont i wyposażenie OSP w Zawadce dla potrzeb świetlicy wiejskiej	PROW	20 665,40	13 440,91	Gmina Księżpol
Remont i wyposażenie remizy OSP w Księżpolu dla potrzeb świetlicy wiejskiej	PROW	63 781,96	25 000,00	Gmina Księżpol
Festiwal pieśni i muzyki retro	PROW	26 807,60	16 916,88	GOK w Księżpolu
Dostawa i montaż elementów wyposażenia placów zabaw w miejscowościach: Księżpol, Majdan Stary, Korchów Pierwszy, Rakówka	PROW	198 079,20	53 708,00	Gmina Księżpol
Kształtowanie obszarów o szczególnym znaczeniu dla społeczności lokalnej poprzez budowę chodnika wraz ze zjazdami w miejscowości Majdan Stary	PROW	146 067,69	95 003,00	Gmina Księżpol
Zagospodarowanie centrum miejscowości Zanie - etap I	PROW	311 527,45	190 540,00	Gmina Księżpol
Wyposażenie świetlicy rekreacyjno - sportowej w Korchowie Pierwszym	PROW	15 850,00	10 246,72	Gmina Księżpol
Festiwal Chórów	PROW	28 807,00	19 725,65	GOK w Księżpolu
Gminny turniej sołectw	PROW	5 943,48	3 466,14	Gmina Księżpol
Księżopolskie święto folkloru	PROW	24 102,79	14 000,00	GOK w Księżpolu
Opracowanie i wydanie książki pt. Gmina Księżpol przeszłość, teraźniejszość, przyszłość	PROW	16 976,80	11 820,64	GBP w Księżpolu
Budowa kanalizacji sanitarnej w Korchowie Pierwszym gmina Księżpol - etap II A	PROW	1 117 356,34	449 112,00	Gmina Księżpol
Budowa kanalizacji i oczyszczalni ścieków w miejscowości Płusy	PROW	4 878 329,73	2 871 126,00	Gmina Księżpol
Zagospodarowanie centrum miejscowości Księżpol	PROW	353 777,16	217 485,00	Gmina Księżpol
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich		8 029 407,71	4 495 443,94	

Źródło: Wykaz podpisanych umów dostępnych na stronie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (stan na 21 grudnia 2013 r.) oraz mapa projektów dostępna na stronie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Fundusze unijne przyczyniły się również do rozwoju przedsiębiorczości na obszarze MOF Biłgoraj. Podmioty gospodarcze pozyskały łącznie 27 mln zł. z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka i Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego. Pozyskane dofinansowanie przyczyniło się do podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw, wykorzystania innowacyjnych technologii i technologii ICT. Wśród projektów zrealizowanych z funduszy unijnych znalazły się również projekty polegające na termomodernizacji budynków. Ponadto, 10 milionów złotych udało się pozyskać na Dopakitalizowanie Funduszu Pożyczkowego Biłgorajskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A.

Z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj pozyskano 5,6 mln zł na projekty związane przede wszystkim z podnoszeniem kwalifikacji zawodowych i walki z bezrobociem.

Tabela 13. Projekty zrealizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki

Lp.	Tytuł projektu	Program Operacyjny	Wartość ogółem	Dofinansowanie	Nazwa beneficjenta
1	Akademia aktywności - aktywna integracja osób pozostających bez zatrudnienia w gminie Biłgoraj	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	649 518,19	581 204,31	Gmina Biłgoraj/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju
2	Czas na zmianę. Podniesienie atrakcyjności zawodowej i społecznej niepracujących mieszkańców Biłgoraja.	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	902 183,22	802 113,59	Miasto Biłgoraj / Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju
3	Twoja przyszłość	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	465 227,31	416 378,50	Gmina Księżpol/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Księżpolu
4	Alternatywne przedszkola Gminy Biłgoraj	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	209 846,00	206 698,31	Gmina Biłgoraj
5	Dzieciństwo równych szans	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	1 712 288,05	1 684 712,05	Gmina Biłgoraj
6	Mała szkoła - duża szansa	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	104 478,00	94 030,00	Gmina Biłgoraj/ Szkoła Podstawowa w Starym Bidaczowie
7	WSPARCIE- SZANSA- SUKCES	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	380 776,93	334 936,93	Powiat Biłgorajski
8	Czas na wiedzę	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	310 219,40	263 686,45	Powiat Biłgorajski / Zespół Szkół Zawodowych i Ogólnokształcących w Biłgoraju
9	Indywidualizacja nauczania i wychowania w klasach I - III w Gminie Księżpol	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	150 000,00	150 000,00	Gmina Księżpol
10	Indywidualizacja nauczania w szkołach podstawowych w Biłgoraju	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	390 118,20	390 118,20	Gmina Miasto Biłgoraj
11	Ja też potrafię - program wsparcia uczniów klas I-III w Gminie Biłgoraj	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	330 000,00	330 000,00	Gmina Biłgoraj
12	Nowe kwalifikacje szansą dobrej pracy	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	475 932,00	418 532,16	Starostwo Powiatowe w Biłgoraju/Zespół Szkół Budowlanych i Ogólnokształcących w Biłgoraju
Łącznie			6 080 587,30	5 672 410,50	

Źródło: Wykaz podpisanych umów dostępnych na stronie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (stan na 21 grudnia 2013 r.)

Skuteczność pozyskiwania funduszy unijnych w latach 2007-2012 miasta Biłgoraj oraz gmin Biłgoraj i Księżpol oceniono w oparciu o porównanie kwot pozyskanej dotacji ze środków UE innych jednostek samorządu terytorialnego z województwa lubelskiego charakteryzujących się podobną liczbą mieszkańców¹⁴. Zarówno miasto Biłgoraj jak i gminy Biłgoraj i Księżpol cechuje duża skuteczność w pozyskiwaniu funduszy unijnych, co przekłada się na realizację wielu ważnych dla społeczności lokalnych projektów, których realizacja byłaby zagrożona z powodu ograniczonych środków finansowych. Wyniki oceny przedstawiono w poniższej tabeli.

¹⁴Lista beneficjentów programów operacyjnych na lata 2007-2013 - stan na 31 grudnia 2013 r.

http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/NaborWnioskow/listabeneficjentow/Strony/Lista_beneficjentow_FE_311213.aspx

Tabela 14. Wielkość pozyskanej dotacji z Programów Operacyjnych w latach 2007-2013 przez wybrane gminy województwa lubelskiego

Nazwa gminy	Liczba mieszkańców (stan na 31.12.2012r.)	Wartość dotacji pozyskanych w ramach Programów Operacyjnych: Infrastruktura i Środowisko, Rozwój Polski Wschodniej, Innowacyjna Gospodarka oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego
Miasto Biłgoraj	27 252	87 846 955,00
Miasto Łuków	30 827	8 366 293,34
Miasto Kraśnik	36 038	16 775 088,00
Gmina Biłgoraj	12 972	43 423 269,90
Gmina Biała Podlaska	13 585	2 441 180,35
Gmina Łuków	17 606	7197150,53
Gmina Księżpol	6 886	13 890 092,00
Gmina Włodawa	6 049	6 258 742,19
Gmina Chodel	6 857	397 550,66

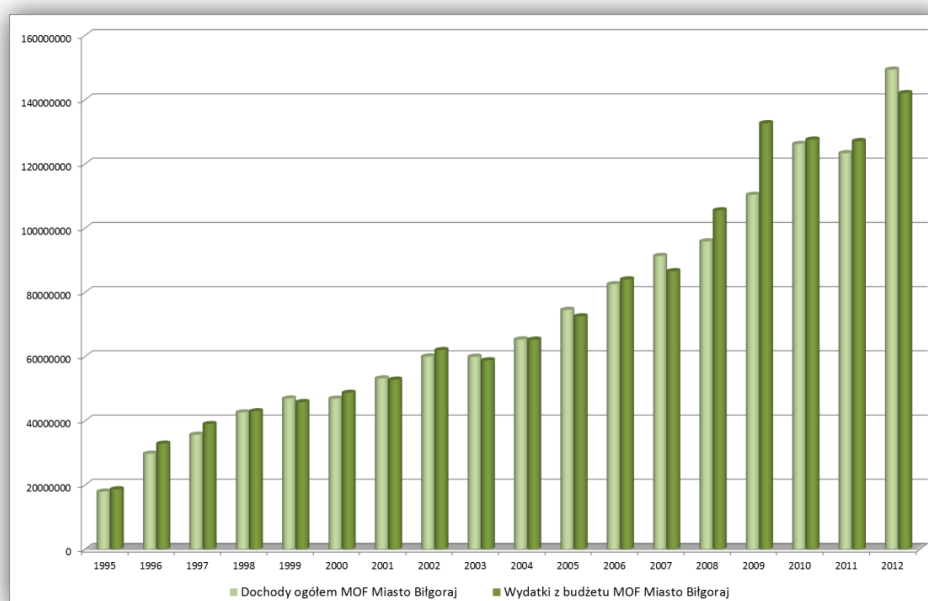
Źródło: Opracowanie własne

FINANSE GMIN

Polityka finansowa jednostek samorządu terytorialnego realizowana jest w oparciu o budżet uchwalany corocznie przez rady gmin i miast. Uchwały budżetowe określają źródła dochodów oraz kierunki wydatkowania środków finansowych. Miasto Biłgoraj oraz gmina Biłgoraj i Księżpol posiadają Wieloletnią Prognozę Finansową na lata 2014-2017.

W 2012 roku dochody ogółem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj kształtowały się na poziomie 149 mln zł. Wydatki w roku 2012 stanowiły 142 mln zł. Wartości dochodów i wydatków w roku 2012 były największe w okresie ostatnich 17 lat, dla porównania wartości te wzrosły: o 49% dochody i 30% wydatki w stosunku do roku 2002.

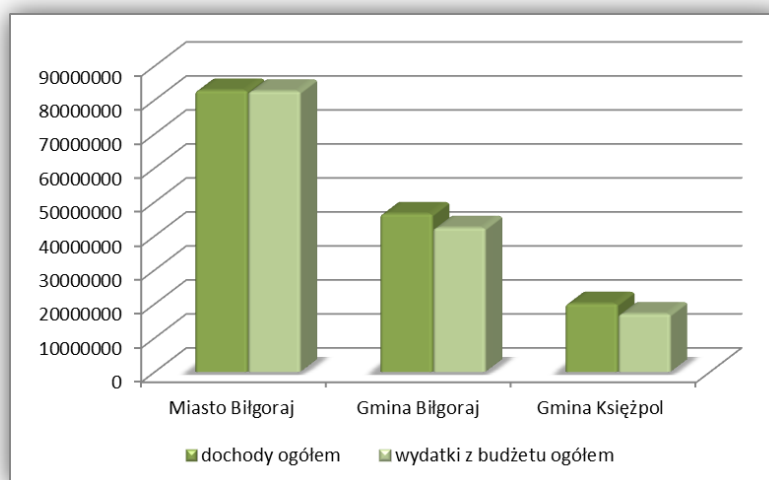
Wykres 25. Dochody i wydatki z budżetu MOF Biłgoraj w latach 1995-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Najwyższymi dochodami i wydatkami na obszarze MOF Biłgoraj charakteryzuje się miasto Biłgoraj. We wszystkich jednostkach w 2012 roku dochody były wyższe niż wydatki z budżetu ogółem. Dochody majątkowe obejmujące dochody ze sprzedaży majątku, dotacje i środki otrzymane na inwestycje oraz dochody otrzymane z tytułu przekształcenia prawa użytkowania wieczystego w prawo własności stanowią 25% dochodu ogółem obszaru funkcjonalnego. W porównaniu do roku 2011 dochody majątkowe wzrosły o 150%. Dochody własne gmin będące wartością pozyskanych podatków i opłat stanowią 35% dochodu ogółem jednostek miejskiego obszaru funkcjonalnego. Dotacje celowe z budżetu państwa stanowią 12% dochodu ogółem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Wykres 26. Dochody i wydatki z budżetów gmin MOF Biłgoraj w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Średnie dochody na 1 mieszkańca w MOF Biłgoraj wynoszą 3 184,88 zł i są niższe niż średnia wartość dla kraju, która wynosi 3 624,21 zł. Z jednostek MOF najwyższy dochód na 1 mieszkańca pozyskała gmina Biłgoraj, tj. 3 589,29 zł. Miasto Biłgoraj uzyskało dochód w wysokości 3 034,07 zł na 1 mieszkańca, natomiast gmina Księżpol – 2 931,27 zł.

Największe wydatki w przeliczeniu na 1 mieszkańca, tj. 3 274,31 zł ponosiła gmina Biłgoraj (średnia dla kraju – 3 690,84 zł na 1 mieszkańca), miasto Biłgoraj wydało o 250 zł mniej na mieszkańca. Najmniej na mieszkańca w MOF Biłgoraj wydatkuje gmina Księżpol jest to 2 494,17 zł. Średni wydatek na 1 mieszkańca MOF Biłgoraj wynosi 2 931,30 zł.

BIŁGORAJ NA TLE INNYCH MIAST

Głównym ośrodkiem aktywności gospodarczej miejskiego obszaru funkcjonalnego jest miasto powiatowe Biłgoraj, odgrywające kluczową rolę w tworzeniu warunków do rozwoju. Miasto to na badanym obszarze stanowi miejsce koncentracji zasobów ludzkich, kapitału ekonomicznego,

technologicznego i kulturowego. Ze względu na rolę i znaczenie miasta w gospodarce narodowej pełni funkcje administracyjne, polityczne, przemysłowe, usługowe, transportowe, uzdrowiskowe, religijne, edukacyjno-naukowe czy kulturowe. Ilość i różnorodność pełnionych przez nie funkcji decyduje o miejscu danego ośrodka miejskiego w hierarchii sieci osadniczej. W tym kontekście można wyróżnić miasta o znaczeniu krajowym, ponadregionalnym, regionalnym czy lokalnym.

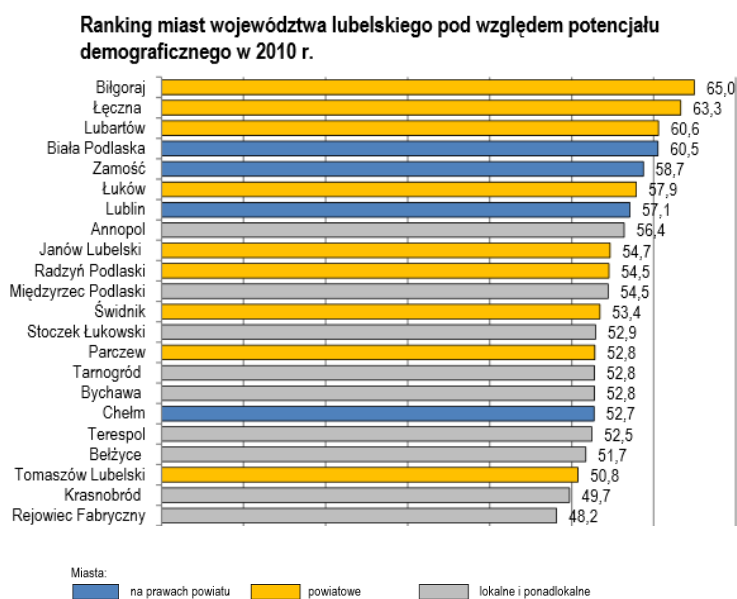
Województwo lubelskie charakteryzuje się niskim stopniem urbanizacji, strukturę sieci miejskiej tworzą 42 miasta, przy czym przeważają ośrodki małe i średnie.

Zgodnie z opracowaniem GUS „Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010” pod względem potencjału demograficznego miasto Biłgoraj plasuje się na pierwszym miejscu. Do konstrukcji zintegrowanego wskaźnika **potencjału demograficznego** miast województwa lubelskiego wykorzystano następujące wskaźniki:

- współczynnik gęstości zaludnienia;
- udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym;
- wskaźnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym;
- wskaźnik młodości demograficznej;
- udział kobiet w wieku 25- 34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym;
- przyrost naturalny na 1000 ludności;
- saldo migracji na 1000 ludności.

O pierwszym miejscu Biłgoraja przesądziła młoda struktura wiekowa jego mieszkańców, a także stabilny, wysoki przyrost naturalny. Przyczynił się do tego również wzrost gęstości zaludnienia w mieście Biłgoraj w oparciu o wzrost liczby mieszkańców. Biłgoraj wykazuje również bardzo korzystne tendencje w zakresie współczynnika przyrostu naturalnego.

Poniżej przedstawiono ranking miast województwa lubelskiego przeprowadzony w 2011 roku:

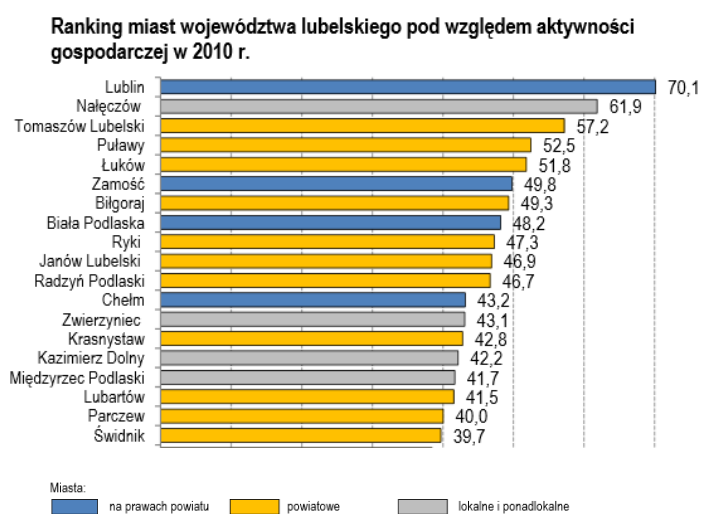

Pod względem **aktywności gospodarczej** w 2010 roku miasto Biłgoraj zajęło 7 miejsce wśród 42 miast województwa lubelskiego. Przy obliczeniu zintegrowanego wskaźnika aktywności gospodarczej miast województwa lubelskiego w 2010 r. wykorzystano następujące wskaźniki:

- pracujący w gospodarce narodowej na 1000 mieszkańców;
- bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym;
- bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy powyżej 24 miesięcy w bezrobotnych zarejestrowanych ogółem;
- podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców;
- podmioty osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców;
- spółki prawa handlowego na 1000 mieszkańców;
- spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców;
- udział w podatkach dochodowych od osób fizycznych (PIT) na 1 mieszkańca;
- udział w podatkach dochodowych od osób prawnych (CIT) na 1 mieszkańca;
- wartość dotacji ze środków na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca.

Miasto Biłgoraj w 2010 roku w grupie miast powiatowych charakteryzowało się dość niskim umiędzynarodowieniem przedsiębiorczości, wskaźnik spółek zagranicznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wynosił 2,9 (dla porównania wskaźnik ten dla miasta Janów Lubelski przedstawiał się na poziomie 11,8). W grupie 16 miast powiatowych najniższym wskaźnikiem udziału bezrobotnych powyżej 24 miesięcy w ogólnej liczbie bezrobotnych wyróżniało się miasto Biłgoraj (3,3%) (wskaźnik ten dla miasta Janów Lubelski wynosił 22,1%).

W 2010 roku w województwie lubelskim instytucje otoczenia biznesu nie stanowiły spójnego systemu pomocy przedsiębiorcom. Największe zagęszczenie tych podmiotów obserwowane jest w Lublinie oraz w 3 pozostałych miastach na prawach powiatu jednak pozytywnie na tle województwa wyróżniały się także Puławy i Biłgoraj.

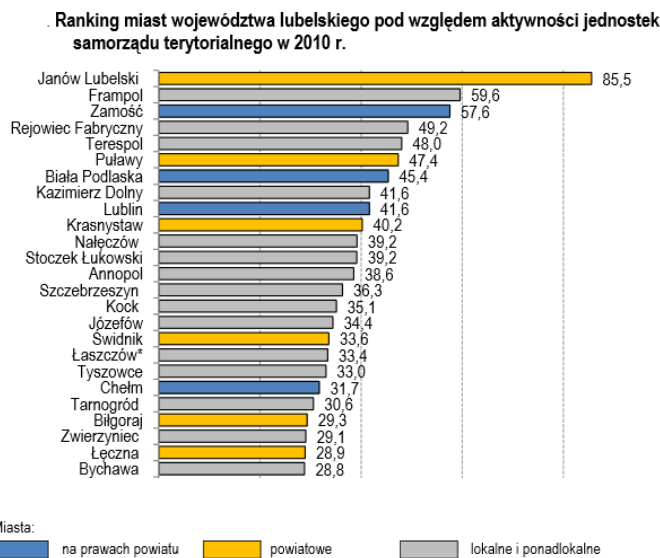

22 miejsce w 2010 roku miasto Biłgoraj zajmowało w rankingu **aktywności jednostek samorządu terytorialnego** miast województwa lubelskiego. Poniżej przedstawiono wskaźniki, które pozwoliły

na zbudowanie rankingu miast w kontekście potencjału ekonomicznego wynikającego z efektywności oraz aktywności samych JST:

- dochody na jednego mieszkańca;
- dochody własne na jednego mieszkańca;
- wydatki ogółem na jednego mieszkańca;
- wydatki inwestycyjne na jednego mieszkańca;
- relacja długu do dochodów ogółem;
- wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez JST na jednego mieszkańca;
- wydatki na zadania finansowane ze środków zagranicznych na jednego mieszkańca.

Zgodnie z opracowaniem GUS „Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010” w 2010 roku średnia wartość dochodów własnych wszystkich gmin w kraju na 1 mieszkańca wyniosła 1 265,6 zł. Dla porównania w województwie lubelskim w 2010 roku 42 miasta uzyskały średni dochód własny na 1 mieszkańca na poziomie 967,1 zł. Wśród ośrodków miejskich województwa lubelskiego dochody wyższe niż średnia dla gmin z całego kraju uzyskały zaledwie 4 miasta - Puławy, Biłgoraj, Kazimierz Dolny i Tomaszów Lubelski. Wśród miast z województwa lubelskiego największe, sięgające blisko 2 000 zł, dochody własne na 1 mieszkańca w 2010 roku uzyskało miasto Lublin.

Pod względem **infrastruktury społecznej** w 2010 roku miasto Biłgoraj zajęło również 22 pozycję w rankingu, w którym pod uwagę brane były takie wskaźniki jak:

- miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców;
- liczba osób korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców;
- udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania ogółem;

- liczba miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym;
- współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 13;
- współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 16;
- liczba zakładów opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców.

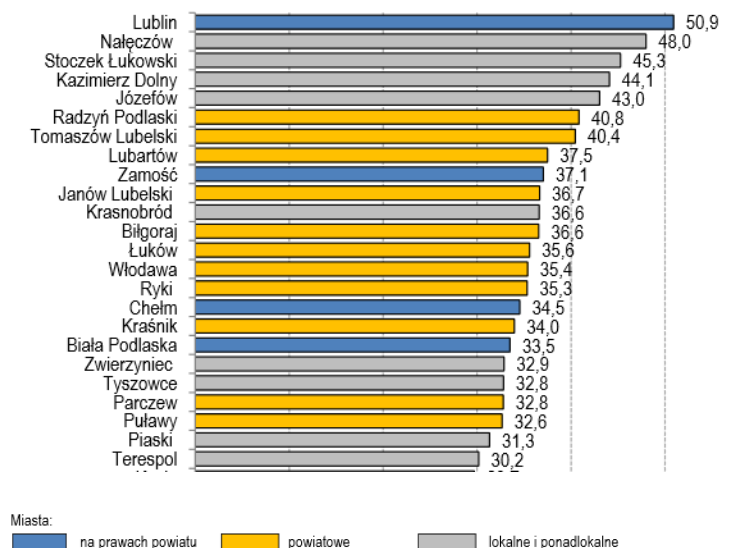
Z miast powiatowych województwa lubelskiego wyższe pozycje w rankingu zajmują: Ryki, Tomaszów Lubelski, Janów Lubelski, Puławy, Krasnystaw, Lubartów.

Pomiar **poziomu kapitału ludzkiego i społecznego** w 42 miastach województwa lubelskiego dokonano na podstawie następujących wskaźników:

- liczba studentów na 1000 mieszkańców;
- udział osób, które zdały egzamin maturalny w stosunku do osób zdających w roku 2011;
- udział uczniów gimnazjalnych z wynikiem wysokim w liczbie uczniów przystępujących do egzaminu w roku 2011;
- frekwencja wyborcza w 2010 r. w %;
- liczba fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. mieszkańców;
- wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca;
- liczba szkół językowych na 100 tys. mieszkańców.

Pod względem jakości kapitału ludzkiego i społecznego miasto Biłgoraj plasuje się na 12 miejscu rankingu:

Ranking miast województwa lubelskiego pod względem kapitału społecznego i ludzkiego w 2010 r.

7 miejsce w rankingu miasto Biłgoraj zajmuje pod względem **dostępności do infrastruktury technicznej**. Potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego w obszarze infrastruktury technicznej w latach 2000-2010 analizowany był przez pryzmat następujących wskaźników:

- udział zurbanizowanych terenów niezabudowanych w powierzchni ogólnej;

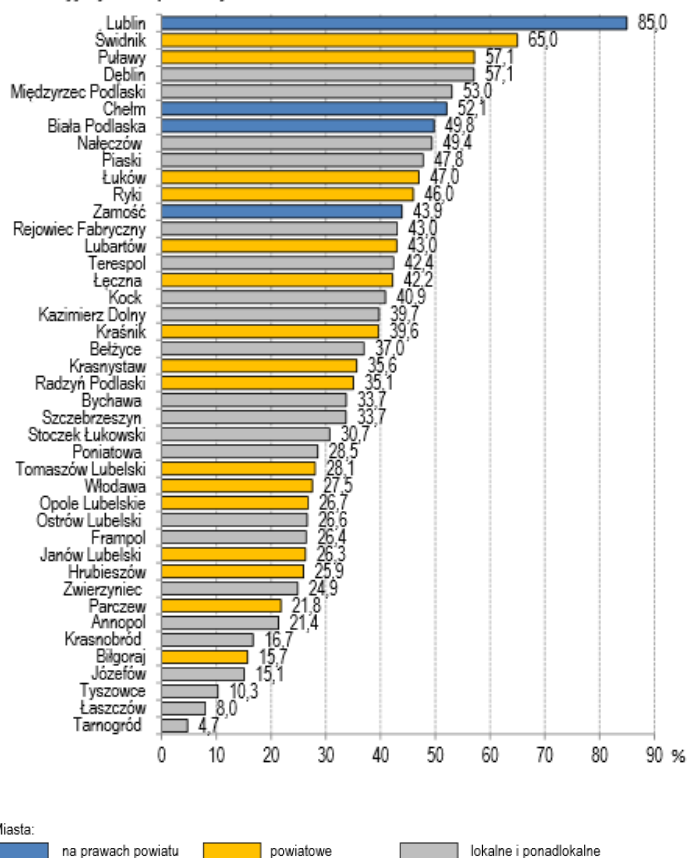
- udział powierzchni pod drogami w powierzchni ogólnej;
- ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogólnej liczby ludności;
- przepustowość oczyszczalni w dm^3 na 1000 mieszkańców;
- sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km^2 powierzchni;
- sieć kanalizacyjna w km na 100 km^2 powierzchni;
- sieć gazowa rozdzielcza w km na 100 km^2 powierzchni;
- liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców.

Wpływ **dostępności komunikacyjnej i transportowej** na potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego analizowany był na następujących płaszczyznach:

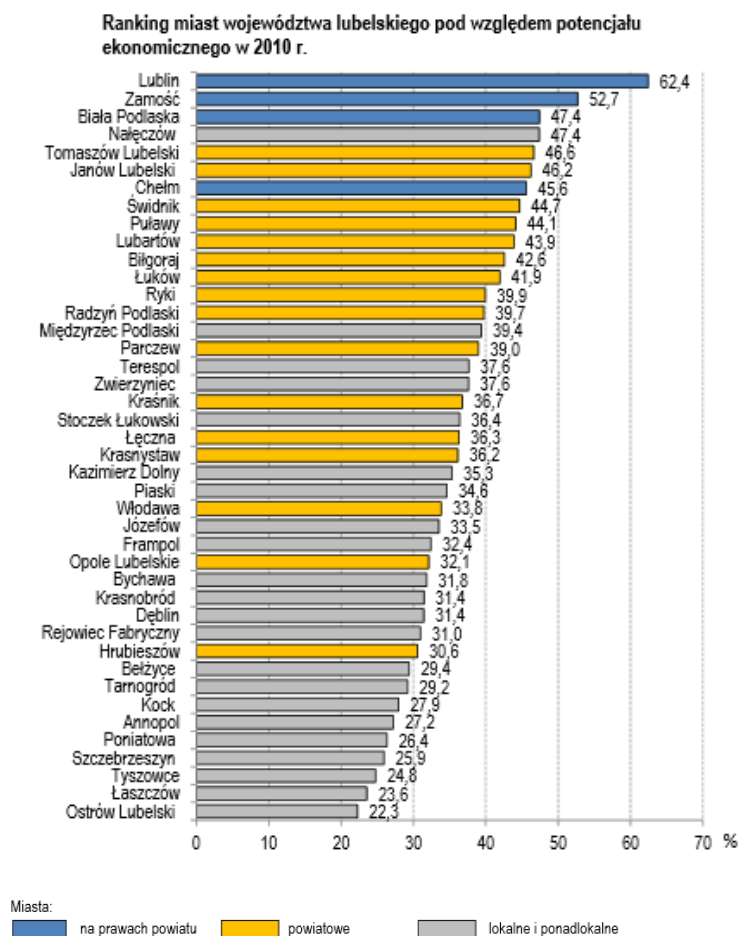
- położenie przy drogach krajowych (będących najważniejszymi elementami liniowej infrastruktury transportu kołowego);
- położenie przy liniach kolejowych;
- dostępność czasowa, mierzona średnim czasem dojazdu do: Lublina, Warszawy, najbliższego miasta pełniącego istotne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym oraz do najbliższego przejścia granicznego.

Pod względem dostępności komunikacyjnej w 2010 roku miasto Biłgoraj zajęło bardzo niską lokatę, bo 38 na 42 miasta województwa lubelskiego. Miasto Biłgoraj jest najniżej ocenionym miastem powiatowym województwa lubelskiego, najbliżej Biłgoraja zlokalizowane jest miasto powiatowe Parczew zajmujące 35 pozycję. O tak odległej pozycji Biłgoraja przesądził brak dostępu do najważniejszych elementów liniowej infrastruktury transportowej (dróg krajowych) oraz znaczna odległość zarówno do stolicy województwa, jak i do stolicy kraju.

Ranking miast województwa lubelskiego pod względem dostępności komunikacyjnej i transportowej w 2010 r.

Wszystkie 7 komponentów tj. potencjał demograficzny, aktywność gospodarcza, aktywność jednostek samorządu terytorialnego, kapitał ludzki i społeczny, infrastruktura społeczna, infrastruktura techniczna oraz dostępność transportowa i komunikacyjna przyczyniły się do konstrukcji wskaźnika potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego w 2010 roku.

W 2010 roku miasto Biłgoraj zajmowało 11 pozycję w rankingu **potencjału ekonomicznego** 42 miast województwa lubelskiego. Wyżej od przedmiotowej jednostki były miasta na prawach powiatu (Lublin, Zamość, Biała Podlaska, Chełm), 5 miast powiatowych (Tomaszów Lubelski, Janów Lubelski, Świdnik, Puławy, Lubartów) i 1 miasto o znaczeniu lokalnym lub ponadlokalnym (Nałęczów).

Aktualnie pozycja Biłgoraja uległa poprawie, w okresie ostatnich 2 lat miasto dynamicznie rozwijało się zarówno w aspekcie przedsiębiorczości jak i infrastruktury społecznej i kapitału ludzkiego. Rozwój ten był możliwy dzięki prężnemu wykorzystaniu środków unijnych.

W 2013 roku przedstawiono wyniki ogólnokrajowego rankingu "Zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego", w którym miasto Biłgoraj zajęło 10 pozycję w kategorii gminy miejskie. Ranking Zrównoważonego Rozwoju JST, przez pracowników Politechniki Warszawskiej, powstaje w oparciu o analizę 16 wskaźników, obejmujących trzy obszary rozwoju: gospodarczy, społeczny oraz ochrony środowiska. Wśród wskaźników, w oparciu o które opracowano ranking, są:

- wydatki majątkowe inwestycyjne per capita;
- procent wydatków majątkowych inwestycyjnych w budżecie gminy;
- wydatki na transport i łączność per capita;
- procent wydatków na transport i łączność w wydatkach budżetu gminy;
- procent dochodów własnych w dochodach budżetu gminy;
- liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców;
- liczba osób pracujących na 1000 mieszkańców;
- liczba osób bezrobotnych na 1000 mieszkańców;
- napływ ludności na 1000 mieszkańców;
- odpływ ludności na 1000 mieszkańców;
- liczba absolwentów szkół wyższych na 1000 mieszkańców;
- liczba komputerów z dostępem do internetu w szkołach;
- procent radnych z wyższym wykształceniem;
- procent ludności objętej wodociągami;
- procent ludności objętej kanalizacją ścieków;
- procent ludności objętej oczyszczalnią ścieków.

Ranking opracowany jest na podstawie niezależnych danych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych) i obejmuje swym zakresem wszystkie jednostki samorządowe w Polsce, w podziale na gminy miejskie, miejsko-wiejskie, wiejskie oraz miasta na prawach powiatu¹⁵. Swoją sukces miasto Biłgoraj zawdzięcza dużym nakładom na inwestycje takie jak budowa obwodnicy północnej i zagospodarowanie Zalewu Bojary. Biłgoraj bardzo dobrze wypadł w takich wskaźnikach jak: liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, wydatki na transport i łączność per capita, liczba osób pracujących na 1000 mieszkańców, liczba osób bezrobotnych na 1000 mieszkańców, czy procent ludności objętej kanalizacją ścieków i wodociągami.

Poniżej przedstawiono pierwszą dziesiątkę rankingu w kategorii gminy miejskie:

1. Krynica Morska (województwo pomorskie)
2. Łeba (województwo pomorskie)
3. Bieruń (województwo śląskie)
4. Karpacz (województwo dolnośląskie)
5. Puławy (województwo lubelskie)
6. Garwolin (województwo mazowieckie)

¹⁵<http://www.bilgorajska.pl/aktualnosc,7034,0,0,0,10-miejsce-dla-Bilgoraja-w-Rankingu-Zrownowazonego-Rozwoju-JST.html>

7. Sucha Beskidzka (województwo małopolskie)
8. Limanowa (województwo małopolskie)
9. Pruszcz Gdański (województwo pomorskie)
10. Biłgoraj (województwo lubelskie)

Podsumowanie:

MOF Biłgoraj cechuje się dużą aktywnością w pozyskiwaniu funduszy unijnych w latach 2007-2013 pozyskało ponad 184 mln zł.

Wysokie pozycje Miasta Biłgoraj w rankingach ogólnopolskich i wojewódzkich. 11 pozycję w rankingu „potencjału ekonomicznego” 42 miast województwa lubelskiego oraz 10 pozycja w ogólnopolskim rankingu "Zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego” w kategorii gminy miejskie.

Dobrze funkcjonujące służby bezpieczeństwa.

3. ANALIZA OBSZARU W OPARCIU O CZYNNIKI POLITYCZNO-PRAWNE, EKONOMICZNE, SPOŁECZNE, TECHNOLOGICZNE (ANALIZA PEST)

Analiza PEST to narzędzie służące do analizy otoczenia. Nazwa analizy PEST pochodzi od skrótów nazw poszczególnych obszarów, na które dzielimy otoczenie, aby można było je łatwo zbadać i rozpoznać. Otoczenie diagnozujemy w przekroju czynników:

- Political – polityczno-prawnych;
- Economic – ekonomicznych;
- Social – społecznych;
- Technology – technologicznych.

Metoda PEST zwana jest również generalną segmentacją otoczenia. Metodę tę wykorzystano do analizy makrootoczenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, poniżej przedstawiono jej wyniki.

Czynniki polityczne:

Regulacje dotyczące zarządzania drogami gminnymi, powiatowymi, wojewódzkimi i krajowymi na obszarze planowanego MOF

Podstawę prawną stanowi tu Ustawa o drogach publicznych (Dziennik Ustaw z 2000 r. Nr 71 poz. 838 z późniejszymi zmianami) zgodnie z art. 19. pkt.2 Zarządcami dróg są dla dróg:

- 1) krajowych - Generalny Dyrektor Dróg Publicznych,
- 2) wojewódzkich - zarząd województwa,
- 3) powiatowych - zarząd powiatu,
- 4) gminnych - zarząd gminy.

Wyjątek stanowi tutaj pkt.5, zgodnie z którym w granicach miast na prawach powiatu zarządcą wszystkich dróg publicznych, z wyjątkiem autostrad i dróg ekspresowych, jest zarząd miasta.

Do obowiązków zarządcy dróg zgodne z ustawą należy:

- opracowanie projektów planów rozwoju sieci drogowej,
- opracowanie projektów planów finansowania budowy, utrzymania i ochrony dróg oraz obiektów mostowych,
- pełnienie funkcji inwestora,
- utrzymanie nawierzchni, chodników, obiektów inżynierskich, urządzeń zabezpieczających ruch i innych urządzeń związanych z drogą,
- realizacja zadań w zakresie inżynierii ruchu,

- przygotowanie infrastruktury drogowej dla potrzeb obronnych oraz wykonywanie innych zadań na rzecz obronności kraju,
- koordynacja robót w pasie drogowym,
- wydawanie zezwoleń na zajęcie pasa drogowego, na zjazdy z dróg, na przejazdy po drogach publicznych pojazdów z ładunkiem lub bez ładunku o masie, naciskach osi lub wymiarach przekraczających wielkości określone w odrębnych przepisach oraz pobieranie opłat i kar pieniężnych,
- prowadzenie ewidencji dróg i drogowych obiektów mostowych,
- przeprowadzanie okresowych kontroli stanu dróg i obiektów mostowych,
- wykonywanie robót interwencyjnych, robót utrzymaniowych i zabezpieczających,
- przeciwdziałanie niszczeniu dróg przez ich użytkowników,
- przeciwdziałanie niekorzystnym przeobrażeniom środowiska mogącym powstać lub powstającym w następstwie budowy lub utrzymania dróg,
- wprowadzanie ograniczeń bądź zamykanie dróg i drogowych obiektów mostowych dla ruchu oraz wyznaczanie objazdów, gdy występuje bezpośrednie zagrożenie bezpieczeństwa osób lub mienia,
- dokonywanie okresowych pomiarów ruchu drogowego,
- sadzenie, utrzymanie oraz usuwanie drzew i krzewów oraz pielęgnacja zieleni w pasie drogowym,
- prowadzenie gospodarki gruntami i innymi nieruchomościami pozostającymi w zarządzie organu zarządzającego drogą.

Zgodnie z ustawą Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2005 r., Nr 175, poz. 1462 z późniejszymi zmianami) Art.10:

1. Minister właściwy do spraw transportu sprawuje nadzór nad zarządzaniem ruchem na drogach krajowych.
2. Wojewoda sprawuje nadzór nad zarządzaniem ruchem na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych oraz na drogach publicznych położonych w miastach na prawach powiatu i w mieście stołecznym Warszawa.
3. Generalny Dyrektor Dróg Krajowych i Autostrad zarządza ruchem na drogach krajowych, z zastrzeżeniem ust. 6.
4. Marszałek województwa zarządza ruchem na drogach wojewódzkich, z zastrzeżeniem ust. 6.
5. Starosta zarządza ruchem na drogach powiatowych i gminnych, z zastrzeżeniem ust. 6.
6. Prezydent miasta zarządza ruchem na drogach publicznych położonych w miastach na prawach powiatu, z wyjątkiem autostrad i dróg ekspresowych.
7. Zarządzanie ruchem na drogach w strefie zamieszkania, z wyjątkiem dróg publicznych, należy do podmiotów zarządzających tymi drogami.
8. Generalny Dyrektor Dróg Krajowych i Autostrad może powierzyć zadania w zakresie zarządzania ruchem na drogach krajowych marszałkowi województwa.

9. Drogami krajowymi, wojewódzkimi, powiatowymi i gminnymi są drogi publiczne określone zgodnie z przepisami o drogach publicznych.
10. Organy sprawujące nadzór nad zarządzaniem ruchem na drogach mogą nakazać zmianę organizacji ruchu ze względu na ważny interes ogólnospołeczny lub konieczność zapewnienia ruchu tranzytowego.
11. Minister właściwy do spraw transportu, mając na uwadze konieczność ochrony dróg przed zniszczeniem oraz zapewnienie bezpieczeństwa ruchu w okresie zwiększonego natężenia ruchu pojazdów osobowych, może wprowadzić, w drodze rozporządzenia, okresowe ograniczenia ruchu pojazdów na drogach lub zakaz ruchu niektórych rodzajów pojazdów.
12. Minister właściwy do spraw transportu, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych i Ministrem Obrony Narodowej, uwzględniając w szczególności:
 - 1) konieczność zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim uczestnikom ruchu drogowego,
 - 2) potrzebę efektywnego wykorzystania dróg publicznych,
 - 3) potrzeby społeczności lokalnej,
 określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki zarządzania ruchem na drogach oraz wykonywania nadzoru nad tym zarządzaniem.

Na obszarze MOF Biłgoraj występuje 55,6 km dróg wojewódzkich nr: 835, 853, 858, 203 km dróg powiatowych i 739 km dróg gminnych.

Wśród wielu problemów, z jakimi borykają się zarządy dróg, do najważniejszych należy zaliczyć: zły stan techniczny, brak odpowiednich środków bezpieczeństwa, brak środków finansowych na bieżące remonty i prace drogowe. Do metod, które wpłyną na poprawę, jakość i bezpieczeństwo dróg na obszarze MOF należą:

- zmiana ustawy o drogach publicznych oraz innych ustaw, pod kątem usprawnienia zarządzania drogami i poprawy efektywności wydatkowania środków publicznych,
- dokonanie przeglądu kategoryzacji dróg (np. droga wojewódzka 835 na drogę krajową),
- ustawowe przekazanie dróg niespełniających warunków wynikających z ustawy o drogach publicznych, jak również dróg niespełniających podstawowych parametrów (szerokość, klasa drogi, itp.), wszystkich dróg w centrach miast (rynki, drogi dojściowe i spacerowe wokół centrów miast) w gestię gmin,
- wprowadzenie jednolitego zarządzania ulicami w granicach wszystkich miast (przez prezydenta lub burmistrza);
- wsparcie z budżetu państwa procesu regulacji stanu prawnego nieruchomości zajmowanych przez drogi i uruchomienie Samorządowego Funduszu Drogowego

Regulacje dotyczące planowania przestrzennego (Studia Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego i MPZP gmin objętych projektem)

System planowania przestrzennego lokalnego w gminie tworzą trzy rodzaje dokumentów:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (dalej Studium).
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (dalej MPZP).

- Krajowe Przepisy/standardy Urbanistyczne zagospodarowania terenu (powszechnie obowiązujące) oraz lokalne (gminne) Przepisy Urbanistyczne (prawo miejscowe).

Studium określa politykę przestrzenną gminy oraz zasady jej realizacji. W tym celu Studium zawiera odrębny dokument (akt prawa miejscowego) zawierający wiążące ustalenia określające politykę przestrzenną gminy oraz wiążące gminę (ustawowe) ustalenia planowania ponadlokalnego. Dokument ten określa również trasy infrastruktury technicznej i komunikacyjnej oraz inne ustalenia wiążące planów ponadlokalnych dotyczące inwestycji celu publicznego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest opracowywany dla terenów wskazanych w Studium i obligatoryjnie dla terenów rozwoju zabudowy, wyznaczonych w Studium. MPZP określa sposób i etapowanie zagospodarowania terenu, koordynuje politykę przestrzenną z polityką społeczną i ekonomiczną gminy, w tym z wieloletnimi prognozami finansowymi (w rozumieniu przepisów o finansach publicznych). MPZP, z racji na ich funkcje koordynacyjne opracowuje się dla obszarów tworzących wydzielony przestrzennie zespół urbanistyczny lub miejski¹⁶. MPZP uwzględniają ustalenia (wiążące wytyczne) polityki przestrzennej krajowej, regionalnej i miejskiej zdefiniowane ustawowo oraz zatwierdzone programy krajowe i wojewódzkie wraz z odpowiednimi środkami.

Aktualnie prowadzone są prace legislacyjne polegające na modernizacji miejscowych planów zagospodarowania terenu z zachowaniem wybranych, dotychczasowych, sprawdzonych w praktyce i wartościowych rozwiązań. Planowanie przestrzenne w gminie (Studium i MPZP) winno zawierać koordynację czasowo-ekonomiczną inwestycji komunalnych (harmonogramy realizacji wraz z zasadami finansowania).

Stworzenie trwałego ładu przestrzennego wymaga wprowadzenia zmian w prawie polegających na:

- integracji planowania przestrzennego z planowaniem społeczno-gospodarczym;
- przenoszenia ponadlokalnych treści planistycznych do dokumentów lokalnych, w tym rezerw terenowych pod inwestycje publiczne, co jest szczególnie ważne dla realizacji projektów w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych.

Deficyt demokratyczny

Deficyt demokracji to zagadnienie wynikające z braku właściwej reprezentatywności i legitymizacji unijnych instytucji. W systemach politycznych państw członkowskich UE demokratycznie wybrany parlament stanowi prawo (legislatywa), rząd odpowiada za realizację przyjętego przez parlament prawa (egzekutywa), a sądy stoją na straży jego przestrzegania. System

¹⁶ ZAŁĄCZNIK DO KOMUNIKATU Z XII POSIEDZENIA KOMISJI KODYFIKACYJNEJ PRAWA BUDOWLANEGO, Cele i zasady planowania przestrzennego oraz lokalizowanie inwestycji. Dokument 2. Planowanie przestrzenne w gminie

ten zapewnia demokratyczną legitymizację władzy państwa i bardzo silny wpływ obywateli oraz ich decyzji na politykę państwa.

W przypadku Unii Europejskiej system ten wygląda odmiennie, organy takie jak Parlament Europejski i Komisja Europejska współuczestniczą w stanowieniu prawa w zakresie I filaru UE tzw. gospodarczego. W tym przypadku Komisja Europejska ma wyłączny monopol inicjatywy prawodawczej. Parlament uczestniczy w procesie powstawania aktu prawnego, jednak ostateczna decyzja należy wyłącznie do Rady Unii Europejskiej (złożonej z ministrów państw członkowskich). W zakresie II i III filaru UE (Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa oraz Współpraca w dziedzinie Wymiaru Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych) prawo stanowić może jedynie Rada UE. Tak więc to nie Parlament Europejski (wybrany w powszechnych wyborach), lecz Rada Unii Europejskiej jest praktycznie organem decyzyjnym. Kontrolę wykonywania prawa europejskiego wykonuje Trybunał Sprawiedliwości. Świadczy to o tym, że Unia Europejska i jej model stanowienia prawa nie jest klasycznym przeniesieniem kompetencji państwa narodowego na strukturę międzynarodową.

Podsumowując, obecnie w Unii Europejskiej istnieją dwie formy „demokracji”. Pierwszą z nich, jest zsumowanie demokracji państwowych. Oznacza to, że w instytucjach Unii obywatele danego państwa są reprezentowani przez rządy tychże państw. Parlamente państw członkowskich są wybrane w sposób bezpośredni, lecz wskazana reprezentacja ma już charakter „zaawansowanej” demokracji pośredniej. Drugą formą demokracji jest reprezentowanie samego narodu. W tym przypadku, obywatele państw członkowskich wybierają bezpośrednio swoich reprezentantów na szczeblu unijnym. Należy zaznaczyć, iż wybory bezpośrednie stosowane są wyłącznie przy Parlamencie Europejskim.

W związku z powyższym, wpływ obywateli na politykę UE jest ograniczony. Jedną z możliwości wpływu obywatelskiego na Unię jest działalność poprzez organy pomocnicze Unii Europejskiej. Dla przykładu Komitet Ekonomiczno-Społeczny zachęca obywateli do angażowania się w kształtowanie polityki UE. Komitet ten reprezentuje m.in. pracodawców, związki zawodowe, rolników czy konsumentów. Jego zadaniem jest wyrażanie opinii w zakresie polityki gospodarczej i społecznej Unii. Obywatele mogą też wpływać na działania UE za pośrednictwem Komitetu Regionów, który jest organem doradczym w sprawach polityki regionalnej. Powołano go na podstawie Traktatu z Maastricht. Komitet reprezentuje organizacje samorządowe i czuwa nad wzmocnieniem społeczeństwa otwartego w krajach z poza wspólnoty. Jednak Komitet Ekonomiczno-Społeczny i Komitet Regionów pełnią jedynie funkcje opiniotwórcze i doradcze. A zatem w niewielkim stopniu wpływają na kształt polityki Unii Europejskiej.

Bardzo ważne jest, aby wprowadzić zmiany, które pozwolą na zwiększenie wpływu obywateli na funkcjonowanie UE. Aby zwiększyć wpływ obywateli na funkcjonowanie Unii Europejskiej, trzeba zacząć od wzmocnienia aktywnego udziału obywateli w życiu społeczności lokalnych. Konieczne jest też angażowanie do życia publicznego ludzi młodych, którzy wykazują większą mobilność w przestrzeni europejskiej.

Czynniki ekonomiczne:

Spółeczna odpowiedzialność biznesu (CSR)

Spółeczna odpowiedzialność biznesu (CSR) jest to koncepcja zarządzania przedsiębiorstwem, polegająca na świadomym, zrównoważonym działaniu zorientowanym nie tylko na zysk finansowy i aspekty ekonomiczne, ale także uwzględniającym potrzeby i wymagania szeroko pojętych interesów społecznych i ekologicznych. Odpowiedzialny biznes stanowi długotrwały proces zarządzania strategicznego, którego głównym celem jest pozyskiwanie zaufania otoczenia, w którym dany podmiot funkcjonuje, a także zwrócenie uwagi na potrzeby i relacje pracowników, dostawców, klientów, kontrahentów i partnerów. Są to głównie działania prospołeczne i proekologiczne, prowadzone równorzędnie z działalnością przewodnią organizacji. CSR staje się normą nie tylko w biznesie, ale również w środowisku samorządowym, organizacji pozarządowych i całego społeczeństwa. Sektor publiczny podobnie jak sektor przedsiębiorstw zaczyna dostrzegać wagę i korzyści płynące z faktu społecznego zaangażowania, nie będącego jedynie prostą konsekwencją wypełniania zadań nałożonych na jednostki administracji publicznej i podejmowanego w ścisłej korelacji z celami, które dana jednostka powinna realizować.

Spółeczna odpowiedzialność biznesowa jest procesem obecnym również w przedsiębiorstwach i jednostkach Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, pozwala na budowanie wzajemnego zaufania i atmosfery współpracy zarówno w relacjach z otoczeniem zewnętrznym jak i środowiskiem wewnętrznym. Dzięki takim działaniom, gminy i przedsiębiorcy postrzegani są jako odpowiedzialni partnerzy i budują sobie pozytywny wizerunek w oczach lokalnej społeczności, inwestorów i mediach, a także szeroko rozumianej opinii publicznej. Proces ten wpływa również na ugruntowanie przekonań, że środki przeznaczane na administrację wydatkowane są efektywnie. Elementy odpowiedzialności społecznej można odnaleźć w inwestycjach związanych z kreowaniem własnego wizerunku, tj. szeroko pojętej promocji gospodarczej.

Polaryzacja regionalna i lokalna

Występowanie obszarów wzrostu gospodarczego i obszarów stagnacji gospodarczej jest konsekwencją polaryzacji rozwoju obszaru. Wzrastający poziom zróżnicowania rozwoju poszczególnych obszarów staje się jednym z podstawowych wyzwań współczesnej gospodarki. Duże różnice w poziomie dochodów i w warunkach życia, jakie widoczne są w obszarach dużej aktywności gospodarczej i obszarach stagnacji gospodarczej, stanowią dużą barierę w rozwoju społeczno-gospodarczym większości obszarów Polski, w tym województwa lubelskiego.

Aby zahamować proces polaryzacji należy rozpoznać jej przyczyny i podjąć działania zmierzające do zmniejszenia skali jego zróżnicowania przestrzennego, zwłaszcza poprzez sterowanie tym procesem w ramach polityki regionalnej, zapewniających konwergencję regionalną.

Miasta jako centra regionów i ośrodków ponadlokalnych postrzegane są jako obszary o ściśle określonych granicach administracyjnych. Granice te w jednoznaczny sposób oddzielają od siebie

poszczególne miasta i leżące na ich obrzeżach tereny wiejskie. Pomimo tego, że kryterium podziału w postaci granicy odzwierciedla rozgraniczenie kompetencji władz samorządowych to jednak nie oddaje zasięgu funkcjonalnego miast wykraczającego poza granice administracyjne. Powiązania między obszarami wiejskimi i miejskimi ujawniają się w dojazdach do pracy oraz korzystania z wszelkiego rodzaju usług oferowanych w miastach.

Zjawisko polaryzacji widoczne jest również w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj, które na swoim obszarze skupia funkcje wyższego rzędu tj. ekonomiczne, naukowe i kulturalne.

Wydatki na pomoc społeczną

Pojęcie pomocy społecznej obejmuje informacje związane z liczbą i strukturą placówek pomocy społecznej, ich pracownikach, wolontariuszach oraz o różnych formach udzielanej pomocy, a także o zbiorowości osób z tej pomocy korzystających.

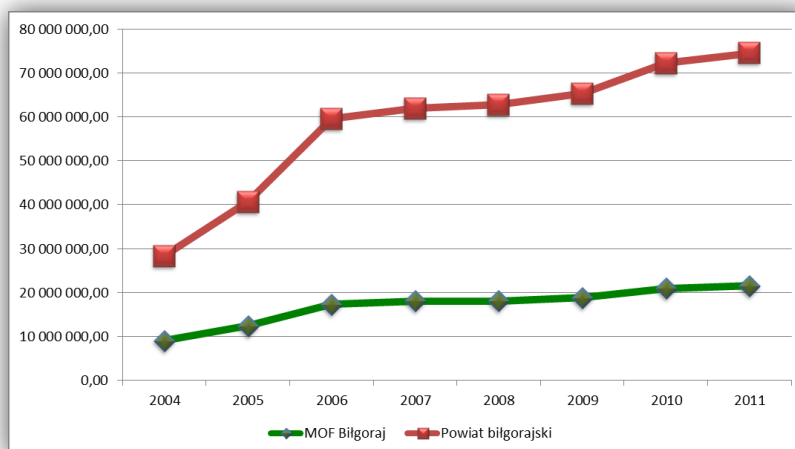
Pomoc społeczna, jako instrument polityki społecznej państwa przeznaczony do wspierania osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych, z którymi nie są one w stanie same sobie poradzić. Pomoc społeczna pozwala na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych w sytuacjach obniżenia jakości życia poniżej społecznie akceptowanego minimum, pomaga stworzyć warunki umożliwiające godną egzystencję. Skutkiem działań pomocy społecznej powinno być eliminowanie wykluczenia społecznego oraz usamodzielnianie się jej beneficjentów.

W Polsce w 2012 r. wartość otrzymanej pomocy na jedną osobę uprawnioną do jej otrzymania wynosiła 1 633 zł rocznie. W przeliczeniu na jednego mieszkańca na pomoc społeczną wydano 82 zł. w 2012 roku i jest to wartość wyższa od tej w 2011 roku – 78 zł.

Województwo lubelskie należy do regionów charakteryzujących się niższą niż przeciętne w Polsce kwotą udzielonej pomocy zarówno na jednego beneficjenta, jak i w przeliczeniu na mieszkańca. Wzrastające zagrożenie wykluczeniem społecznym spowodowało wzrost wydatków z systemu pomocy społecznej w 2012 o 9 milionów złotych w porównaniu do roku 2011.

W Polsce kwota wydatków jednostek samorządowych (wraz ze środkami otrzymanymi z budżetu państwa) w ramach działów 852 „Pomoc społeczna” i 853 „Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” w 2012 r. wynosiła 25 838 mln zł i była to kwota o 815 mln zł wyższa od ubiegłorocznej. Wydatki w tych działach dla powiatu biłgorajskiego wynoszą 53 mln zł, natomiast w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasto Biłgoraj wynosi 21,4 mln zł. Zmiany wartości środków finansowych przeznaczanych na działy 852 i 853 w latach 2004-2012 zostały przedstawione w poniższym wykresie.

Wykres 27. Wydatki w Dziale 852 - Pomoc społeczna i w Dziale 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Na 1 mieszkańca Polski, z wydatków poniesionych przez jednostki samorządowe w 2012 r. w działach 852 i 853, przypadało 671 zł.¹⁷ Dla powiatu biłgorajskiego wartość poniesionych wydatków na działy 852 i 853 na jednego mieszkańca wynosił 511,78 zł, natomiast dla MOF Biłgoraj – 456,35 zł.

Do głównych przyczyn wzrostu wydatków jednostek samorządu terytorialnego na pomoc społeczną zaliczyć należy:

- wzrost udziału osób starszych w ogóle populacji oraz zwiększająca się liczba osób niepełnosprawnych;
- większy odsetek ludności znajduje się poniżej granic ubóstwa, oznacza to, że coraz więcej rodzin nie jest w stanie zaspokoić swoich potrzeb oraz, że zwiększa się stopień zróżnicowania dochodowego w społeczeństwie;
- sytuacja na rynku pracy.

Czynniki społeczne:

Wzrost mobilności i migracje z obszaru MOF Biłgoraj

Analizę mobilności i migracji mieszkańców Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przeprowadzono w oparciu o dane statystyczne i ankietowe dostępne są na poziomie powiatu przedstawione w opracowaniu „Migracje szansą województwa lubelskiego – wspieranie pozytywnych trendów adaptacyjnych na regionalnym rynku pracy. Migracje a rynek pracy w województwie lubelskim (Praca zbiorowa)”.

¹⁷ Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2012 roku”

Powiat biłgorajski należy do powiatów ziemskich województwa lubelskiego mających największą liczbę ludności. Jednocześnie charakteryzuje się najwyższym w podregionie chełmsko-zamojskim współczynnikiem urbanizacji – nieco ponad jedna trzecia ludności tego powiatu to mieszkańcy miast. Na tle całego województwa bezrobocie w powiecie biłgorajskim należy do najniższych. Ponad połowa mieszkańców tego powiatu (56%) znajduje zatrudnienie w sektorze rolniczym – to o 13 punktów procentowych więcej niż wynosi średni wynik dla całego województwa. Więcej osób wyjeżdża, niż osiedla się w powiecie biłgorajskim i saldo migracji stałej jest trochę mniej korzystne niż w całym województwie lubelskim.¹⁸

Do pracy w powiecie biłgorajskim dojeżdża prawie ¼ mieszkańców; 76% mieszkańców pracuje w tej samej miejscowości, w której mieszka. Wśród osób dojeżdżających do pracy ponad 20% pracuje na terenie powiatu biłgorajskiego, a tylko 3% jest zatrudniona poza granicami tego powiatu. Z terenu wsi na miejscu pracuje 67% mieszkańców. Wśród mieszkańców miast odsetek ten jest znacznie wyższy i wynosi aż 90%. Statystycznie do pracy dojeżdża, co trzeci pracujący mieszkaniec wsi i tylko co dziesiąty pracujący mieszkaniec miasta. Wśród wyjeżdżających do pracy więcej jest kobiet niż mężczyzn. Z badań statystycznych wynika, że odsetek pracujących poza miejscowością zamieszkania wyraźnie rośnie wraz z poziomem wykształcenia. Wśród osób z wykształceniem podstawowym wynosi zaledwie 12%, wśród badanych legitymujących się wykształceniem średnim – 28%, a wśród osób mających wykształcenie wyższe wynosi już 43%. Większość dojeżdżających do pracy do innych miejscowości dociera tam własnym środkiem transportu (75%). Miejsce pracy osób dojeżdżających znajduje się średnio w odległości 12 kilometrów od miejsca zamieszkania. Średni czas dotarcia do miejsca zatrudnienia wynosi 19 minut.

Dla większości pracujących poza miejscem zamieszkania, aktualna praca jest bardziej atrakcyjna niż ta, którą mogliby wykonywać w swojej miejscowości. 57% osób dojeżdżających do miejsca pracy mając możliwość zatrudnienia na miejscu, wołałaby dojeżdżać do pracy do innej miejscowości. Wśród mieszkańców powiatu biłgorajskiego osoby pracujące poza miejscem zamieszkania stwierdzają, że znalezienie w ich miejscowości pracy zgodnej z ich kwalifikacjami nie jest możliwe. Prawie 90% z nich twierdzi również, że nie znalazłaby też na miejscu pracy spełniającej ich oczekiwania finansowe.

Stosunkowo zdecydowana większość mieszkańców powiatu biłgorajskiego pochodzi z miejscowości, w której aktualnie mieszka (75%), z grupy tej 60% to osoby, które spędziły tu całe swoje dotychczasowe życie. Co szósty mieszkaniec powiatu pochodzi z terenu powiatu biłgorajskiego. Zaledwie 3% ludności przybyło tu z innych rejonów Polski.

Wśród powodów osiedlenia się na terenie powiatu biłgorajskiego jako główny respondenci wskazali związki rodzinne (49%). 28% mieszkańców zmieniła miejsce zamieszkania z powodu edukacji, a blisko co piąty – ze względu na pracę (18%). Praca jest powodem wyjazdu dla członków 18% gospodarstw domowych w powiecie i odsetek ten jest najwyższy w całym

¹⁸ Migracje szansą województwa lubelskiego – wspieranie pozytywnych trendów adaptacyjnych na regionalnym rynku pracy. Migracje a rynek pracy w województwie lubelskim (Praca zbiorowa)

województwie. W znacznie mniejszym stopniu powodem czasowej zmiany miejsca zamieszkania przez członków gospodarstw domowych jest podjęcie nauki (6% gospodarstw domowych).

Mieszkańcy powiatu biłgorajskiego w zdecydowanej większości wyrażają zadowolenie ze swego miejsca zamieszkania - 77% i jest to wyższe zadowolenie z miejscowości niż przeciętnie w skali województwa.

Powiat biłgorajski zajmuje 4 miejsce w województwie w rankingu zadowolenia z życia mieszkańców. Średnia ogólnego indeksu zadowolenia z życia, gdzie 1 oznacza całkowite niezadowolenie, a 5 – całkowitą satysfakcję, wynosi tu 4,00 i jest znacząco wyższa od rejestrowanej w skali całego województwa (3,81).

Starzenie się społeczeństwa

Starzenie się społeczeństwa to zjawisko spowodowane wydłużaniem się trwania życia ludzkiego przy równoczesnym spadku liczby urodzeń. Problem starzenia się społeczeństwa i starości jest kluczowym problemem w krajach gospodarczo rozwiniętych, dotyczy również Polski, która pod koniec lat 60 ubiegłego wieku przekroczyła próg starości demograficznej. Starzenie się społeczeństwa powoduje poważne konsekwencje w skali społeczeństwa, jak i jednostki, w szczególności w sferze ekonomicznej, medycznej, socjalnej i kulturowej. Starość i problemy z nią związane, jest jednym z czynników powodujących wykluczenie społeczne. Osoby starsze zazwyczaj nie uczestniczą w pełni w życiu społecznym, przez co nie mogą korzystać ze wszystkich swoich spraw, co pogłębia ich izolację i marginalizację¹⁹. Problem starzenia się społeczeństwa zauważalny jest również w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj. W 2012 roku procent liczby osób w wieku produkcyjnym wynosił 15,7% i wzrósł o 3,1 punktów procentowych w stosunku do roku 2003. Zgodnie z prognozami liczby ludności zjawisko to będzie ulegało pogłębieniu.

Demograficzne starzenie się społeczeństwa, wyrażające się większym udziałem osób starszych w społeczeństwie, pociąga za sobą wiele problemów. Należą do nich m.in.:

- wzrost bezwzględnej liczby seniorów, co wiąże się ze zwiększeniem obciążenia systemu ochrony zdrowia kosztami opieki tej grupy ludności;
- potrzeba opracowania strategicznych programów dla ludzi w starszym wieku w oparciu o realne rozpoznanie ich sytuacji zdrowotnej oraz społeczno-ekonomicznej;
- potrzeba pomocy w organizacji życia i zaspokajaniu potrzeb nie tylko tych osób starszych, których samodzielność jest ograniczona, ale i przeważającej większości starszej generacji, zachowującej przez długi okres życia sprawność i wykazujących wysoki poziom aktywności życiowej;
- potrzeba wiedzy o procesach starzenia się organizmu oraz o biologicznych, medycznych i społecznych konsekwencjach tego procesu i możliwościach wspierania osób starszych z myślą o zachowaniu przez nie samodzielności;

¹⁹ Opracowanie „Sytuacja osób starszych zamieszkałych w województwie lubelskim”

- opracowanie programów profilaktycznych mających na celu zachowanie sprawności fizycznej i psychicznej do późnego wieku i ograniczenie kosztów opieki medycznej i usług opiekuńczych;
- zapewnienie szkolenia lekarzy pierwszego kontaktu w zakresie geriatry w oparciu o opracowane standardy opieki geriatrycznej (link) oraz popularyzację tej specjalizacji wśród lekarzy.

Upodmiotowienie konsumentów

Wzrost zamożności społeczeństwa, większy dostęp do informacji oraz pojawienie się nowych form komunikacji doprowadziły do zmian w sposobie konsumpcji. Dlatego można mówić o upodmiotowieniu, „wzmocnieniu” konsumentów. Konsumenci w dzisiejszych czasach stali się bardziej świadomi i asertywni, są bardziej odważni w wyrażaniu swoich potrzeb i chęci. Natomiast usługi i produkty stały się bardziej spersonalizowane, bardziej dostosowane do potrzeb klientów. Konsumenci mają również większą wiedzę na temat przysługujących im praw. Konsumenci częściej na własną rękę szukają informacji na temat produktów, wymuszając przez to na producentach i dostawcach usług solidność i przejrzystość.

Konsumenci są świadomi wymuszania na producentach stosowanie odpowiednich standardów podczas produkcji lub wykorzystywania odpowiednich materiałów. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jest obszarem, w którym gospodarka lokalna jest nastawiona na zaspokojenie wysokich potrzeb klienta. Dużym popytem cieszą się produkty spożywcze oparte o lokalne zasoby: np. żurawinę, zioła, ekologiczną żywność.

Czynniki technologiczne:

Nowe technologie informatyczne

Spółeczeństwo informacyjne rozumiane jest jako społeczeństwo, w którym przetwarzanie informacji z wykorzystaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych stanowi znaczącą wartość ekonomiczną, społeczną i kulturową. Rozwój technologii informatycznej wpłynął na funkcjonowanie człowieka we wszystkich dziedzinach życia. Technologie informacyjne oddziałują pozytywnie na rozwój:

- nowych metod i form kształcenia (co ma bezpośrednie przełożenie w budowaniu społeczeństwa opartego na wiedzy),
- e-biznesu – opartego przede wszystkim na elektronicznej obrotu gospodarczymi produktami i usługami (organizacja zamówień i sprzedaż oraz realizacja płatności);
- nowych mediów, które służą rozwojowi życia kulturowego, społecznego i gospodarczego. Zaliczyć do nich należy serwisy i portale WWW, blogi, publikacje dźwiękowe – podcasty i wideo;
- sprawnego państwa – poprzez rozwój usług typu e-urząd;

Techniki informacyjne i komunikacyjne są niezbędnym czynnikiem zrównoważonego rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Gminy wchodzące w skład MOF Biłgoraj realizowały na swoim terenie inwestycje (również współfinansowane ze środków zewnętrznych) przyczyniające się do rozwoju społeczeństwa informacyjnego i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu. Do najważniejszych należy projekt gminy Biłgoraj „Rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Gminie Biłgoraj”.

Zwiększenie dostępu do komputerów i internetu na obszarze MOF Biłgoraj będzie miało wpływ na:

- większy dostęp do informacji na temat polityki, sztuki, kultury, zdrowia, administracji publicznej, itp.;
- rozwój społeczeństwa informacyjnego, co wpłynie na rozwoju gospodarczy obszaru;
- pojawienie się nowych form współpracy gospodarczej;
- rozwój środków przekazu informacji;
- większy dostęp do wiedzy i nauki.

Łatwość wyrażania opinii na terenie gmin włączonych do MOF Biłgoraj

Wyrażanie własnego zdania, czyli jasne i precyzyjne formułowanie opinii, argumentów to umiejętności, bez których niemożliwe jest uczestniczenie w obywatelskich debatach i decyzjach. Poza umiejętnością wyrażania opinii ważna jest zdolność nieulegania silnym presjom i obrona własnego stanowiska. Takie umiejętności powinni posiadać przede wszystkim członkowie rady gmin i miast ale również sami mieszkańcy. Pozwolą one na czynny udział w życiu politycznym obszaru oraz będą miały wpływ na kierunki rozwoju społeczności lokalnej.

Aktualnie głównym źródłem wyrażania opinii i dzielenia się nią z innymi użytkownikami jest internet. Służą do tego różnego rodzaju platformy blogerskie, fora internetowe, serwisy społecznościowe pozwalające w łatwy i skuteczny sposób wyrazić własne zdanie na dany temat.

Mieszkańcy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj mają możliwość wpływania na decyzje władz gminnych i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru poprzez klasyczne metody takie jak listy i petycje do przedstawicieli władz, spotkania z radnymi, udział w referendach oraz pikety, wiece i demonstracje. Na stronach internetowych gmin pojawiły się również formularze kontaktowe, pozwalające na przesłanie ważnej informacji. Ponadto szerokie konsultacje społeczne niniejszego dokumentu pozwalają na szeroki udział społeczności lokalnej w wyznaczanych kierunkach rozwoju. Konsultację oparto o spotkania i warsztaty oraz formularze kontaktowe i aplikację interaktywną GIS umieszczone na stronie internetowej: <http://www.mofbilgoraj.pl>.

Wykluczenie cyfrowe na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Technologie informacyjno-komunikacyjne znajdują coraz szersze zastosowanie w różnych dziedzinach życia społecznego. Szereg badań oraz praktyka wskazują na pozytywny związek pomiędzy wykorzystaniem najnowszych technik przetwarzania informacji a wzrostem

gospodarczym i poziomem życia obywateli. Ograniczenie dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych może stanowić ważny element pogłębiający dystans pomiędzy ogółem obywateli a grupami społecznymi, które już obecnie mają trudności w podejmowaniu wyzwań związanych z przemianami społecznymi zachodzącymi od kilkunastu lat w naszym kraju.²⁰

Na obszarze MOF Biłgoraj wyróżniono 2 z 3 obszarów tradycyjnych są to obszary białe i szare. Przeważająca jest liczba obszarów białych, na których nie ma odpowiedniej infrastruktury szerokopasmowej i do których nie ma wiarygodnych planów inwestycyjnych wybudowania takiej infrastruktury w okresie najbliższych 3 lat. Mniej jest obszarów szarych, na których jest tylko jedna odpowiednia infrastruktura szerokopasmowa lub, co do których istnieje wiarygodny plan inwestycyjny wybudowania jednej takiej infrastruktury w okresie najbliższych 3 lat. Powiat biłgorajski w tym również MOF Biłgoraj należy do obszarów o dużym nasileniu wykluczenia cyfrowego.

Czynniki środowiskowe:

Świadomość ekologiczna mieszkańców MOF

Świadomość ekologiczna oznacza całokształt uznawanych idei, wartości, opinii o środowisku jako miejscu życia i rozwoju człowieka oraz stan wiedzy, poglądów, wyobrażeń ludzi o roli środowiska w życiu człowieka. Świadomość ekologiczna mieszkańców kształtuje się pod wpływem ogólnie przyjętych norm społecznych, informacji w mediach, formalnej i nieformalnej edukacji ekologicznej i działań państwa.

U mieszkańców obszarów o wysokich walorach krajobrazowych i przyrodniczych (w tym również mieszkańców Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj) świadomość ekologiczna rozwija się najczęściej pod wpływem własnych pozytywnych doświadczeń i obserwacji, a także pod wpływem pozytywnych opinii o ich miejscu zamieszkania wygłaszanych przez turystów i mieszkańców innych regionów.

Wysoki poziom świadomości ekologicznej ma wpływ na decyzje mieszkańców związane z zakupami produktów i usług. Osoby zaangażowane w sprawy ochrony środowiska korygują swoje nawyki i coraz częściej wybierają produkty przyjazne środowisku. Taka postawa wpływa na producentów, którzy są zmuszeni do zmiany oferowanych produktów na bardziej przyjazne środowisku.

Spółeczność MOF Biłgoraj cechuje duża świadomość ekologiczna, jest to związane zarówno ze stylem życia jak i świadomością konsumencką. Miasto Biłgoraj oraz gminę Księżpol i Biłgoraj cechuje bardzo dobrze rozwinięty transport i turystyka rowerowa. Świadomość ekologiczna mieszkańców ujawnia się również dużym zainteresowaniem mieszkańców odnawialnymi źródłami energii – duży udział gospodarstw domowych z instalacjami solarnymi.

²⁰ Opracowanie „Określenie przyczyn wykluczenia cyfrowego na obszarach dotkniętych tym problemem. Przyczyny techniczne, organizacyjne, społeczne”.

Kurczenie się zasobów naturalnych na terenie MOF Biłgoraj

Zasoby naturalne to powstałe w procesach przyrodniczych elementy środowiska geograficznego, które są uznawane za użyteczne dla człowieka w określonych warunkach społeczno-ekonomiczno-technicznych, czasie i miejscu. Kurczenie się zasobów naturalnych, to problem dotyczący zarówno władz jak i mieszkańców. Zapotrzebowanie na surowce rośnie a dostęp do niektórych złóż nieodnawialnych, np. ropy, gazu, wody pitnej, stale maleje.

Na terenie MOF Biłgoraj udokumentowane zostały nieodnawialne zasoby energetyczne w postaci gazu ziemnego. Występuje tutaj 1 z 9 złóż tego surowca zlokalizowanych na terenie województwa lubelskiego. W gminie Biłgoraj zlokalizowane są również udokumentowane złoża kruszywa naturalnego.

Do zasobów naturalnych należy zaliczyć również zasoby przyrodnicze, które na obszarze MOF Biłgoraj zajmują bardzo duży obszar. Dla lokalnej gospodarki bardzo ważne są zasoby drzewne, które pozyskiwane są z lasów stanowiących ponad 30% powierzchni obszaru.

Ochrona przyrody i zasobów wodnych (parki krajobrazowe, rezerваты przyrody na terenie planowanego miejskiego obszaru funkcjonalnego)

Obszary objęte prawną ochroną zajmują niecały 1% powierzchni Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, są to parki krajobrazowe i rezerwat przyrody. Bardzo dużą powierzchnię tego obszaru zajmują obszary sieci Natury 2000: Uroczyska Puszczy Solskiej, Puszcza Solska i Lasy Janowskie. Pod względem zasobów wodnych MOF Biłgoraj charakteryzuje się dość rozbudowaną siecią rzeczna. Ponad 30% powierzchni badanego obszaru zajmują lasy co ma duży wpływ na lokalną gospodarkę, która w dużej części oparta jest o zasoby leśne (tj. drzewa i runo leśne).

4. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych technik analitycznych. Stała się podstawą do zidentyfikowania i sformułowania podstawowych problemów i zagadnień strategicznych.

Nazwa SWOT jest skrótem pochodzącym od pierwszych liter angielskich słów:

- **Strengths** (mocne strony) – analiza uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią silne strony obszaru i które należy wykorzystać sprzyjąc będą jego rozwojowi (utrzymać je jako mocne, i na których należy oprzeć jej przyszły rozwój);
- **Weaknesses** (słabe strony) – analiza uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią słabe strony obszaru i które niewyeliminowane utrudnią będą jemu rozwój (ich oddziaływanie należy minimalizować);
- **Opportunities** (szanse) – analiza uwarunkowań zewnętrznych, które nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności obszaru, ale które mogą być traktowane jako szanse, i przy odpowiednio podjętych przez nią działaniach, wykorzystane jako czynniki sprzyjające rozwojowi powiatu;
- **Threats** (zagrożenia) – analiza uwarunkowań zewnętrznych, które także nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności obszaru, ale które mogą stanowić zagrożenie dla jego rozwoju (należy unikać ich negatywnego oddziaływania na rozwój obszaru).

Przeprowadzona analiza SWOT pozwoliła na wyznaczenie obszarów strategicznych i celów operacyjnych, które są jednocześnie odpowiedzią na pytania jakie powstały podczas tworzenia analizy:

- Czy dana mocna strona pozwoli nam wykorzystać daną szansę?
- Czy dana mocna strona pozwoli nam wykorzystać dane zagrożenie?
- Czy dana słaba strona ogranicza możliwość wykorzystania danej szansy?
- Czy dana słaba strona potęguje ryzyko związane z danym zagrożeniem?
- Czy dana szansa wzmacnia daną mocną stronę?
- Czy dana szansa pozwala zniwelować daną mocną stronę?
- Czy dane zagrożenie uwypukla daną słabą stronę?

Przedstawiona poniżej analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń jest syntezą wszystkich obszarów życia społeczno-gospodarczego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

MOCNE STRONY

- duża powierzchnia obszarów cennych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym;
- istniejący potencjał lasów Puszczy Solskiej do rozwoju różnych form turystyki i rekreacji;
- rosnący poziom skanalizowania gmin wchodzących w skład obszaru MOF Biłgoraj wpływający korzystnie na czystość wód powierzchniowych oraz rosnący poziom gazyfikacji;
- korzystne trendy demograficzne i duży potencjał ludnościowy (w 2012 roku wg danych BDL GUS obszar zamieszkiwało 47 110 osób);
- duża liczba osób pracujących, najniższa w województwie stopa bezrobocia,
- duży potencjał odnawialnych źródeł energii z biomasy do rozwoju energetyki rozproszonej;
- duży udział lasów w obszarze MOF Biłgoraj pozwalających na rozwój gospodarki w oparciu o przetwórstwo drewna;
- wysoki poziom rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej, dość duża liczba przedsiębiorstw średnich i dużych;
- funkcjonowanie na obszarze MOF Biłgoraj ważnych zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego (wokół których można budować sieci kooperacyjne);
- spora liczba gospodarstw agroturystycznych i certyfikowanych gospodarstw ekologicznych;
- różnorodne atrakcje turystyczne, liczne szlaki turystyczne;
- duża liczba zabytków wpisanych do rejestru zlokalizowanych na obszarze MOF Biłgoraj;
- duża aktywność społeczna mieszkańców w zakresie kreowania rozwoju lokalnego (lokalne organizacje społeczne, realizacja lokalnych strategii rozwoju, itd.);
- zwiększający się dostęp mieszkańców do technologii informacyjno-komunikacyjnych i treści cyfrowych w zakresie edukacji, kultury, gospodarki, itd.;
- duża skuteczność jednostek samorządów terytorialnych w pozyskaniu funduszy unijnych;
- bliska odległość do miejscowości województwa podkarpackiego;

SZANSE

- wykorzystanie środków finansowych UE w nowej perspektywie 2014-2020 na realizację potrzeb MOF Biłgoraj;
- wykorzystanie walorów turystycznych Puszczy Solskiej do rozwoju aktywnych form turystyki i zwiększenia ruchu turystycznego;
- tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych;
- budowa obwodnicy zachodniej miasta Biłgoraj i ścieżek rowerowych;
- rosnąca świadomość ekologiczna społeczeństwa oraz rosnące zapotrzebowanie na zdrową, ekologiczną żywność;
- rozwój sektorów biogospodarki w tym branży przetwórstwa rolno-spożywczego opartych o lokalne produkty;
- tworzenie wśród firm powiązań sieciowych w łańcuchu wartości dodanej;
- rozwój odnawialnych źródeł energii i efektywności energetycznej na obszarze MOF Biłgoraj;
- nawiązanie współpracy gospodarczej i samorządowej z podmiotami z województwa podkarpackiego;

SŁABE STRONY

- niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego MOF Biłgoraj dla rozwoju turystyki i rekreacji;
- słabe zagospodarowanie terenów przy zbiorniku wodnym Bojary;
- niedostatecznie rozwinięta infrastruktura komunalna i infrastruktura ochrony środowiska (sieć kanalizacyjna, instalacje zagospodarowania odpadów komunalnych);
- słaba dostępność komunikacyjna obszaru, brak dróg krajowych, brak obwodnicy miasta;
- zły stan techniczny sieci średniego i niskiego napięcia (ograniczający możliwości przyłączenia instalacji małej energetyki odnawialnej);
- niska zdolność gospodarstw rolnych do współpracy sieciowej (w tym w ramach grup producenckich);
- niedostatecznie rozwinięty system usług okołobiznesowych (trudny dostęp przedsiębiorców do instrumentów finansowych, specjalistycznego doradztwa i szkoleń, itd.);
- niski poziom wykorzystania odnawialnych i alternatywnych źródeł energii;
- niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna między innymi w zakresie hotelowo-gastronomicznym;
- brak odpowiedniego zagospodarowania części szlaków turystycznych, ich utwardzenia i oznakowania;
- zbyt mała dostępność do produktów turystycznych, brak powiązania i zintegrowania produktów, niedoinwestowanie i mała atrakcyjność kluczowych produktów turystycznych;
- brak odpowiedniej promocji atrakcji turystycznych obszaru;
- niekorzystna struktura agrarna gospodarstw rolnych na obszarze MOF (mała liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha);
- niska jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz niska wartość bonitacji gleb. W przeważającej części obszaru występują słabe kompleksy przydatności rolniczej gleb;
- niska gęstość zaludnienia na obszarze MOF Biłgoraj;
- zmieniająca się struktura wiekowa mieszkańców obszaru charakteryzująca się starzeniem się społeczeństwa;
- niedostatecznie rozwinięta infrastruktura zdrowia na obszarze MOF;
- niski poziom wykształcenia mieszkańców powiatu biłgorajskiego (12% posiada wykształcenie wyższe przy 16% średniej dla województwa);
- wysoki poziom wykluczenia społecznego mieszkańców (zagrożenie ubóstwem).

ZAGROŻENIA

- postępująca degradacja środowiska przyrodniczego w związku z rozwojem infrastruktury i przedsiębiorczości;
- zaniechanie działań związanych ze zmianą kategoryzacji drogi wojewódzkiej 835 na drogę krajową;
- możliwe znaczne obniżenie ruchu komunikacyjnego miasta Biłgoraj wynikające z budowy obwodnicy zachodniej;
- ograniczona współpraca lokalnych samorządów w zakresie wspólnej promocji gospodarczej;
- bliskość dużych ośrodków absorbujących kapitał inwestycyjny i ludzki (Lublin, Zamość);
- brak regulacji prawnych gwarantujących współpracę gmin w obszarach funkcjonalnych;

5. WIZJA STRATEGICZNA ROZWOJU MOF BIŁGORAJ

Wizja rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj stanowi opis pożądanego stanu rzeczywistości oczekiwanego w 2020 roku. Formułuje stan docelowy, do którego dążyć będzie cała wspólnota miejskiego obszaru funkcjonalnego, tj. władze samorządowe oraz partnerzy publiczni i prywatni. Wizja ukierunkowana jest prognostycznie, określa cel i wyznacza kierunki działań Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Wizja obszaru wskazana poniżej, przewiduje stworzenie warunków do trwałego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego MOF Biłgoraj.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj 2020 roku widzimy jako atrakcyjny, nowoczesny, dynamicznie rozwijający się obszar z gospodarką opartą na zrównoważonym rozwoju, a także jako obszar o wysokiej jakości życia oraz wyjątkowych walorach środowiskowych

Do określenia powyższej wizji rozwoju MOF Biłgoraj wzięto pod uwagę następujące czynniki:

- uwarunkowania zewnętrzne, czyli otoczenie zewnętrzne rozwoju obszaru, zdefiniowane w analizie SWOT jako szanse i zagrożenia oraz analizie PEST,
- uwarunkowania wewnętrzne, określone w analizie SWOT jako mocne i słabe strony obszaru,
- prognozy trendów rozwojowych oraz obowiązujące dokumenty strategiczne, zarówno na poziomie lokalnym, jak i województwa i kraju,
- instrumenty i programy finansowe, dostępne dla samorządów i podmiotów społeczno-gospodarczych w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020,
- kompetencje samorządów, które stanowią punkt wyjścia do określonych działań i kluczowych projektów przyczyniających się do rozwoju obszaru,
- konsultacje społeczne, prowadzone w formie badań ankietowych i spotkań.

6. MISJA I OBSZARY STRATEGICZNE MOF BIŁGORAJ

Realizacja wizji rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest wyzwaniem dla wszystkich mieszkańców, przedsiębiorców oraz pozostałych instytucji publicznych i prywatnych funkcjonujących na wskazanym obszarze.

Sprawna koordynacja tego procesu i utrzymywanie jego ciągłości jest głównym zadaniem władz samorządowych miasta Biłgoraj, gminy Biłgoraj i gminy Księżpol. Misja samorządów współgra z wizją MOF Biłgoraj i określa metody, które powinny być stosowane, aby skutecznie realizować założoną wizję rozwoju.

Misją Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest tworzenie warunków poprawiających jakość życia mieszkańców poprzez zrównoważony rozwój lokalnej gospodarki oraz lepszą jakość i dostępność usług publicznych

Szeroko rozumiany rozwój społeczno-gospodarczy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wymaga sprostania takim wyzwaniom jak: ochrona środowiska naturalnego, postępujące zmiany demograficzne, pobudzenie aktywności gospodarczej poprzez efektywne wykorzystanie naturalnych zasobów oraz źródeł odnawialnych, rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego, podnoszenie wiedzy i kwalifikacji, lepsze wykorzystanie potencjału turystycznego oraz zwiększenie dostępności komunikacyjnej. Nie są to problemy, które poszczególne samorzady są w stanie rozwiązywać w pojedynkę. Kluczem do sukcesu jest wspólna współpraca na rzecz rozwoju obszaru funkcjonalnego, która powinna obejmować zarówno jednostki samorządu terytorialnego, podmioty gospodarcze, jak i organizacje pozarządowe. Współpraca powinna być uporządkowana i wpływać na realizację wyznaczonych celów.

Działania rozwojowe MOF Biłgoraj ukierunkowane na osiągnięcie sformułowanych wizji i misji koncentrują się w następujących czterech Obszarach Strategicznych:

- **Efektywna GOSPODARKA**
- **Czyste ŚRODOWISKO**
- **Aktywna i zintegrowana TURYSTYKA**
- **Otwarte i aktywne SPOŁECZEŃSTWO**

Wyżej wymienione obszary wzajemnie się przenikają i są ze sobą silnie powiązane. Sfera gospodarcza wraz z turystyką determinuje funkcjonowanie rynku pracy i jakość środowiska naturalnego, co przekłada się na możliwości rozwoju społecznego. Rozwijana infrastruktura wpływa na jakość życia mieszkańców, pozwala przełamać bariery przestrzenne, ma istotny wpływ na możliwości rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru.

Przyjęte w „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” obszary strategiczne i cele operacyjne nie mają układu hierarchicznego i będą realizowane równocześnie, w zależności od dostępnych źródeł finansowania oraz zaangażowania się we wdrażanie dokumentu poszczególnych instytucji i podmiotów. Przyjęty układ celów przedstawiono w poniższym schemacie:

Efektywna GOSPODARKA

W strukturze gospodarczej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj ważną rolę odgrywa działalność pozarolnicza, w której produktywność miejsc pracy jest duża. Duże znaczenie ma również rolnictwo, które na badanym obszarze jawi się jednak jako mało dochodowe a gospodarstwa rolne charakteryzują się głównie produkcją na własne potrzeby. Problemem przedsiębiorstw działających na obszarze funkcjonalnym są niskie nakłady inwestycyjne i niska innowacyjność oraz słaba współpraca sieciowa i niskie umiędzynarodowienie kapitału. Sytuacja taka prowadzi do stagnacji gospodarczej i wzrostu bezrobocia, aby temu zapobiec należy prowadzić szereg działań związanych ze wzrostem konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw.

Niezbędne jest tu oparcie konkurencyjności lokalnej gospodarki na wiedzy i innowacjach wdrażanych w zakorzenionych sektorach tradycyjnych, tj. produkcja wyrobów z drewna. Należy zwiększyć wykorzystanie koncepcji inteligentnych specjalizacji, łącząc tradycje gospodarcze MOF Biłgoraj z najnowszą wiedzą i technologiami. Przedsiębiorczość oraz gospodarka oparta na wiedzy i innowacjach zapewni trwałą przewagę konkurencyjną i efektywne wykorzystanie lokalnych zasobów.

Cele operacyjne zdefiniowane w ramach przedmiotowego obszaru strategicznego:

- G1. **Wzrost konkurencyjności firm poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz rozwój współpracy sieciowej (również w wymiarze międzynarodowym)**
- G2. **Rozwój strefy usług dla przedsiębiorstw oraz promocja gospodarcza**
- G3. **Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj**
- G4. **Rozwój wybranych sektorów biogospodarki poprzez lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów i kooperację w łańcuchach wartości dodanej**

Cel strategiczny	Wzrost konkurencyjności firm poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz rozwój współpracy sieciowej (również w wymiarze międzynarodowym)
Opis	Jednym z założeń polityki samorządów lokalnych jest prowadzenie działań w kierunku podnoszenia zainteresowania społeczeństwa prowadzeniem własnej działalności gospodarczej oraz promowanie postaw przedsiębiorczych. Sytuacja gospodarcza w Polsce zmusza istniejące już przedsiębiorstwa do poszukiwania coraz lepszych mechanizmów funkcjonowania gwarantujących elastyczność, innowacyjność i szybkość działania. Aktualnie rozwój gospodarczy oparty jest na zdolności

adaptacyjnej firm, szybkości ich działania oraz akceptacji ryzyka. O przewadze konkurencyjnej firm w dużej mierze decyduje przede wszystkim kreatywność, przedsiębiorczość i innowacyjność. Duży wpływ na te cechy ma wykwalifikowana i doświadczona kadra pracowników oraz wsparcie ze strony jednostek badawczo-rozwojowych.

Innowacje w przedsiębiorstwach należy postrzegać jako ciągły proces wpływający na tworzenie nowych produktów lub usług oraz dostosowanie struktury organizacyjnej. Poza wprowadzeniem nowych rozwiązań technologicznych opierających się na działalności B+R, innowacyjność gospodarki należy budować również na aktywnym włączeniu konsumentów (user-driven innovation), jak i na zmianach zachodzących w strukturze przedsiębiorstwa (innowacje nietechnologiczne: organizacyjne oraz marketingowe) oraz na innowacjach społecznych.

Wzmocnienie innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw jest możliwe również dzięki polityce klastrowej, która opiera się na intensyfikacji współpracy, interakcji i przepływie wiedzy pomiędzy powiązаныmi jednostkami. Klastry rozwijają się dzięki różnego rodzaju interakcji, powiązań funkcjonalnych i współpracy (przy zachowaniu konkurencji), dopasowując się i wykorzystując lokalne zasoby. Duży wpływ na wzrost konkurencyjności ma również internacjonalizacja przedsiębiorstw. Szeroka promocja przedsiębiorstw i ich produktów/usług na docelowych rynkach eksportowych oraz współpraca z instytucjami otoczenia biznesu wpływa na umiędzynarodowienie lokalnej gospodarki.

Źródło: <http://www.modelgroup.com/pl/about/locations/bi%C5%82goraj-pl>

Źródło: <http://www.brw.com.pl/black-red-white/o-firmie/>

Kierunki działań

- Realizacja projektów badawczo-rozwojowych realizowanych przez firmy we współpracy z jednostkami badawczymi;
- Wsparcie tworzenia i rozwoju działów B+R w przedsiębiorstwach, obejmujące staże pracowników firm w szkołach wyższych oraz zakup wyposażenia laboratoriów;
- Wdrażanie nowych rozwiązań ICT w przedsiębiorstwach;
- Zakup sprzętu naukowo-badawczego wykorzystywanego w pracach

	<p>badawczo-rozwojowych realizowanych dla przedsiębiorstw;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wsparcie inicjatyw klastrowych i przedsięwzięć realizowanych przez klastry; – Upowszechnianie innowacji w przedsiębiorstwach i transfer wiedzy do gospodarki; – Wprowadzenie usług doradczych w zakresie umiędzynarodowienia przedsiębiorstw w postaci, np. coaching, mentoring, wsparcie przedsiębiorców w ubieganiu się o realizację zamówień publicznych za granicą, wsparcie w poszukiwaniu zagranicznych inwestorów kapitałowych i kontrahentów; – Umiędzynarodowienie działalności IOB poprzez tworzenie partnerstw pomiędzy polskimi i zagranicznymi IOB, tworzenie narzędzi informatycznych promujących ofertę lokatorów IOB na rynkach międzynarodowych, udział IOB w imprezach o charakterze wystawienniczym i kooperacyjnym za granicą (np. Biłgorajska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.).
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Instytucje Otoczenia Biznesu; – Przedsiębiorcy; – Klastry; – Jednostki badawczo-rozwojowe.

Cel strategiczny	Rozwój strefy usług dla przedsiębiorstw oraz promocja gospodarcza
Opis	<p>Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw uzależnione jest od dostępności i jakości strefy usług dla firm oraz skutecznej i szerokiej promocji. Strefa usług obejmuje przede wszystkim usługi doradztwa biznesowego w zakresie: innowacji, ochrony środowiska, zarządzania finansami, zarządzania energią, wykorzystania technologii informacyjnych, a także w zakresie marketingu i sprzedaży. Poza usługami doradczymi instytucje otoczenia biznesu oferują wsparcie w postaci pożyczek lub poręczeń finansowych.</p> <p>W strefie usług dla firm duże znaczenie dla lokalnej i regionalnej gospodarki ma wsparcie udzielone w ramach parków technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz spółek z udziałem władz samorządowych inwestujących w nowopowstające przedsiębiorstwa oraz innych platformom współpracy, w ramach których następuje inkubacja innowacyjnego przedsiębiorstwa. Bardzo ważnym elementem rozwoju przedsiębiorczości jest ścisła współpraca firm z jednostkami samorządu terytorialnego, co umożliwi łatwy dostęp do informacji z zakresu doradztwa biznesowego i usług finansowania.</p>

Źródło: <http://www.barr.org.pl/>

W budowaniu konkurencyjnej pozycji firm na rynku niezbędnym elementem jest marketing gospodarczy, pozwalający na stworzenie skutecznego systemu promocji i informacji. Promocja gospodarcza pozwala na wykreowanie dobrego wizerunku firmy, co ma przełożenie na wzrost liczby potencjalnych inwestorów i kontrahentów. Duże znaczenie ma uczestnictwo firm w targach i wystawach o randze krajowej i międzynarodowej, zarówno tych odbywających się na terenie Polski jak i za jej granicami.

Na rozwój gospodarczy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj kluczowe znaczenie mają działania poszczególnych JST związane z marketingiem gospodarczym. Pozwalają one na wypromowanie walorów i produktów lokalnych oraz przyczynią się do przyciągnięcia potencjalnych inwestorów.

Kierunki działań

- Rozwój Krajowego Systemu Usług dla przedsiębiorców;
- Utworzenie podmiotów wspierających działalność nowopowstałych firm (np. inkubatory przedsiębiorczości);
- Wsparcie doradcze i finansowe dla małych i średnich przedsiębiorstw poprzez rozwój instytucji otoczenia biznesu w tym Biłgorajskiej Agencji Rozwoju Regionalnego;
- Tworzenie i rozwój platform wymiany doświadczeń w zakresie potencjalnych inwestycji, przeznaczonych dla potencjalnych i obecnych inwestorów (w tym konferencje, seminaria, warsztaty);
- Uczestnictwo lokalnych przedsiębiorców w targach i wystawach o zasięgu krajowym i międzynarodowym;
- Rozwój współpracy z miastami i gminami partnerskimi szansą na promocję obszaru i przyciągnięcie inwestorów zagranicznych;
- Aktywna promocja gospodarcza Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj na forum krajowym i międzynarodowym;
- Rozpowszechnienie pozytywnego wizerunku MOF w mediach i w internecie.

Działania

- Jednostki Samorządu Terytorialnego;

skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Instytucje Otoczenia Biznesu; – Przedsiębiorcy.
--	--

Cel strategiczny	Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj
Opis	<p>Samorządy lokalne pełnią funkcję animatorów lokalnej gospodarki i jakości życia. Uczestniczą one w tworzeniu warunków do życia, prowadzeniu działalności gospodarczej oraz odpowiedniego wizerunku obszaru. Dzięki tym działaniom JST wpływa pośrednio na wzrost liczby podmiotów gospodarczych oraz kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców.</p> <p>Gęsta sieć infrastruktury technicznej, wraz z dostępnością terenów inwestycyjnych, to jedne z najważniejszych czynników warunkujących rozwój gospodarczy w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj. Potrzeby w zakresie tworzenia nowych odcinków infrastruktury technicznej, pozyskiwanie i uzbrajanie nowych terenów inwestycyjnych oraz prace służące modernizacji istniejących sieci infrastrukturalnych, są istotnymi zadaniami strategicznym MOF Biłgoraj. Infrastruktura drogowa jest jednym z kluczowych czynników determinującym rozwój gospodarczy danego obszaru i ma kluczowy wpływ na jakość życia mieszkańców oraz na atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną. Konieczna jest dalsza rozbudowa dróg gminnych i powiatowych oraz poprawa złego stanu technicznego dróg już istniejących. Część ciągów komunikacyjnych nie posiada poboczy, chodników, oświetlenia, ścieżek rowerowych.</p> <p>W kontekście atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej należy pamiętać również o infrastrukturze społecznej oraz informatycznej.</p> <p>Wykorzystanie walorów przyrodniczych, jakimi dysponuje Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj, będzie możliwe dzięki rozbudowie niezbędnej do tego infrastruktury. Rozwój infrastruktury turystycznej i usług turystycznych wpłynie korzystnie na mieszkańców jak i przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności i przyciągnięcia inwestorów.</p>
	

Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> – Niwelowanie barier komunikacyjnych i architektonicznych w dostępie do usług społecznych, w szczególności dla osób niepełnosprawnych, m.in. w placówkach, ośrodkach wsparcia i obiektach użyteczności publicznej; – Budowa i remont dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich; – Budowa ścieżek rowerowych; – Budowa chodników, poboczy, parkingów, placów; – Rozbudowa i remont infrastruktury kolejowej; – Rozwój infrastruktury badawczo-rozwojowej; – Uporządkowanie i przygotowanie terenów inwestycyjnych w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych; – Uzbrojenie terenów inwestycyjnych w media; – Budowa lub modernizacja układu komunikacyjnego terenu inwestycyjnego;
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki samorządu terytorialnego (ich związki, stowarzyszenia, jednostki organizacyjne); – PKP; – Przedsiębiorstwa; – Jednostki naukowo-badacze.

Cel strategiczny	Rozwój wybranych sektorów biogospodarki poprzez lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów i kooperację w łańcuchach wartości dodanej
Opis	<p>Termin biogospodarka odnosi się do następujących gałęzi gospodarki: rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, produkcja żywności oraz niektórych sektorów przemysłu papierniczego, chemicznego, biotechnologicznego i energetycznego bazujących na produktach naturalnych. Biogospodarka polega na zrównoważonym wykorzystaniu odnawialnych zasobów naturalnych, wzroście efektywności produkcji oraz zmniejszeniu marnotrawienia i nadmiernej eksploatacji zasobów.</p> <p>Podmioty gospodarcze Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj działające w sektorze biogospodarki stanowią ponad 70% wszystkich przedsiębiorstw. Dlatego rozwój tego sektora jest tak bardzo ważny dla lokalnej gospodarki. Istotne jest tu podniesienie konkurencyjności firm działających w wybranych sektorach biogospodarki w ramach tzw. łańcucha wartości dodanej. Duży nacisk należy położyć na integrację podmiotów działających w sektorze produkcji i przetwarzania produktów rolnych i leśnych.</p> <p>Z dostępnych danych wynika, że poziom współpracy sieciowej w sektorze produkcji i przetwarzania na obszarze MOF Biłgoraj pozostaje ciągle na niskim poziomie, czego wyrazem jest funkcjonowanie tylko jednej grupy producenckiej. Lokalnym przedsiębiorcom brakuje również dobrych praktyk w obrębie</p>

lokalnych łańcuchów wytwarzania i sprzedaży produktów i usług.

Jednym z możliwych kierunków współpracy jest kooperacja w łańcuchach wartości dodanej, w procesie tym każde z przedsiębiorstw tworzy swoje ogniwo łańcucha złożonego z dostawców i odbiorców. Analiza łańcucha wartości pozwala efektywnie wykorzystać posiadane zasoby i umiejętności oraz pomaga w podjęciu decyzji o zmianie strategii biznesowej i nawiązaniu współpracy z innymi przedsiębiorcami.

Rolnictwo jest i powinno być niezmiernie ważną gałęzią gospodarki, przy czym konieczne jest dążenie do sprzedaży produktów poza granice MOF. Produkcję rolną należy ukierunkować na żywność bezpieczną, wysokiej jakości i wytwarzaną w sposób zrównoważony. Należy zatem wprowadzać innowacje w rolnictwie oraz w sferze produkcji żywności nie zapominając o ochronie dziedzictwa i wsparcie produktów tradycyjnych. Należy dążyć do wzmocnienia pozycji rolników w łańcuchu dostaw żywności poprzez innowacyjne rozwiązania, które sprzyjają przejrzystości, przepływowi informacji i zdolnościom w zakresie zarządzania oraz służą wytwarzaniu nowych produktów wysokiej jakości.

Źródło: <http://www.kierunekbilgorajskie.pl/index.php?mact=Album,cntnt01,default,0&cntnt01albumid=8&cntnt01returnid=84>

Źródło: <http://www.drewno.pl/artykuly/8016,niemiecki-przemysl-drzewny-o-sztucznym-ograniczaniu-podazy-surowca.html>

Kierunki działań

- Poprawa konkurencyjności głównych producentów w drodze lepszego ich zintegrowania z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe;
- Działania upowszechniające dobre praktyki lub innowacyjne rozwiązania dotyczące produkcji rolnej lub leśnej, lub przetwórstwa rolno-spożywczego;
- Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw rolnych i ułatwianie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek oraz różnicowania produkcji rolnej;

	– Tworzenie grup i organizacji producentów.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów:	<ul style="list-style-type: none"> – Przedsiębiorcy; – Rolnicy; – Grupy i organizacje producentów; – Jednostki naukowe i uczelnie wyższe; – Publiczne podmioty doradcze; – Szkoły rolnicze lub szkoły leśne, lub centra kształcenia ustawicznego.

Czyste ŚRODOWISKO

Wyjątkową cechą Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj są walory przyrodnicze i rekreacyjne. Zasoby naturalne MOF Biłgoraj są jednak zagrożone w skutek postępującej antropopresji. Dlatego też, długofalowy rozwój tego obszaru musi opierać się na poszanowaniu i umiejętnym wykorzystaniu zasobów i walorów środowiska, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ograniczenie zjawisk negatywnych i stałą poprawę parametrów środowiska (m.in. poprzez produkcję zielonej energii), jak też zachowanie naturalnych siedlisk.

Wzrost efektywności korzystania z zasobów przez działające na terenie MOF Biłgoraj firmy skutkuje mniejszym zużyciem energii, surowców i materiałów w przeliczeniu na jednostkę produktu lub usługi. Szczególną rolę odrywają tu również przedsięwzięcia dotyczące produkcji energii w oparciu o źródła odnawialne (OZE).

Poniżej przedstawiono cele operacyjne zdefiniowane w ramach przedmiotowego obszaru strategicznego:

- Ś1. Racionalne i efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii
- Ś2. Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez prowadzenie efektywnej gospodarki odpadami i rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
- Ś3. Poprawa efektywności energetycznej w sektorze prywatnym i publicznym
- Ś4. Racionalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody

Cel strategiczny	Racionalne i efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii
Opis	Rozwój energetyki odnawialnej ma istotne znaczenie dla rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Promowanie wykorzystania OZE pozwala na zwiększenie stopnia dywersyfikacji źródeł dostaw oraz stworzenie warunków do rozwoju energetyki rozproszonej opartej na lokalnie dostępnych surowcach. Energetyka odnawialna to niewielkie jednostki wytwarzające energię zlokalizowane blisko odbiorcy, co pozwala na podniesienie lokalnego bezpieczeństwa energetycznego

oraz zmniejszenie strat przesyłowych.

Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych cechuje się niewielką lub zerową emisją zanieczyszczeń, co zapewnia pozytywne efekty ekologiczne. Pomimo dużej powierzchni obszarów z istotnymi ograniczeniami mogącymi uniemożliwić realizację inwestycji oraz obszary wykluczone z realizacji inwestycji energetyki wiatrowej, MOF Biłgoraj posiada duży potencjał do uprawy wieloletnich roślin energetycznych oraz spore zasoby biomasy, która może zostać wykorzystana do produkcji biogazu. Podsumowując, inwestycje w zakresie produkcji energii i paliw z OZE przyczynią się do aktywizacji lokalnej gospodarki.

Źródło: www.solarybilgoraj.pl/

Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> – Budowa i przebudowa infrastruktury służącej do produkcji i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych; – Rozwój przemysłu produkującego urządzenia służące do produkcji paliw i energii ze źródeł odnawialnych; – Budowa i modernizacja sieci elektroenergetycznych w celu przyłączenia nowych jednostek wytwórczych energii z OZE.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki samorządu terytorialnego (ich związki, stowarzyszenia, jednostki organizacyjne); – Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną działające w sferze ochrony środowiska; – Osoby fizyczne; – Przedsiębiorstwa.

Cel strategiczny	Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez prowadzenie efektywnej gospodarki odpadami i rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
Opis	Jednym z najważniejszych czynników stymulującym rozwój i wpływającym na konkurencyjność Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest istniejąca infrastruktura techniczna oraz jej stan. Brak istniejącej infrastruktury technicznej na danym terenie stanowi istotny

czynnik hamujący lokalny rozwój gospodarczy. Jednym z podstawowych warunków umożliwiających rozwój gospodarczy jest zapewnienie dostępu do podstawowej infrastruktury technicznej, w tym także infrastruktury ochrony środowiska, która niewątpliwie przyczynia się do długookresowej stabilności wzrostu gospodarczego, zmniejszenia zewnętrznych kosztów środowiskowych dla gospodarki, jak również może stymulować tworzenie nowych miejsc pracy.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się zróżnicowaną sytuacją w zakresie potrzeb dotyczących budowy, rozbudowy i modernizacji urządzeń technicznych. Niezadowalający stopień skanalizowania oraz zwodociągowania obszarów wiejskich sprzyja pogłębianiu się dysproporcji między miastem i wsiami powodując tym samym koncentrację terenów atrakcyjnych pod względem inwestycyjnym w mieście Biłgoraj.

Za czynnik podnoszący atrakcyjność lokalizacyjną obszarów wiejskich MOF Biłgoraj niewątpliwie można przyjąć osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych na całym obszarze, na który duży wpływ będzie miała budowa kolejnych oczyszczalni ścieków (w tym oczyszczalni ścieków przemysłowych) oraz rozbudowa sieci wodociągowo-kanalizacyjnej. Ponadto na ogólną poprawę warunków środowiskowych panujących na badanym obszarze wpływ będzie miał również rozwój selektywnego zbierania odpadów, który jest ściśle związany ze zwiększeniem udziału odpadów komunalnych poddawanych odzyskowi oraz odpowiednie gospodarowanie odpadami niebezpiecznymi.

Źródło: <http://www.pgk.bilgoraj.pl/page/16/beneficjent-miejska-oczyszczalnia-sciekow.html>

Kierunki działań

- Zapobieganie oraz ograniczanie wytwarzania odpadów komunalnych;
- Wdrażanie technologii odzysku, w tym recyklingu;
- Wdrażanie technologii ostatecznego unieszkodliwiania odpadów komunalnych;
- Tworzenie systemu RIPOK;

	<ul style="list-style-type: none"> – Likwidacja zagrożeń wynikających ze składowania odpadów oraz rekultywacja wysypisk w ramach przedsięwzięć zgodnych z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubelskiego; – Budowa i modernizacja sieci kanalizacyjnych dla ścieków komunalnych w aglomeracjach do 10 tys. RLM; – Budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków komunalnych; – Budowa i modernizacja systemów zaopatrzenia w wodę, w tym również wyposażenie w systemy zmniejszające straty w dostawach i zmniejszające ryzyko wystąpienia awarii; – Wyeliminowanie ze ścieków niektórych substancji niebezpiecznych bezpośrednio zagrażających życiu i zdrowiu ludzi oraz osiągnięcia bezpiecznych wskaźników emisyjnych w odniesieniu do pozostałych substancji zagrażającym ekosystemom wodnym; – Wyposażenie w odpowiedni sprzęt służb zajmujących się monitoringiem jakości oczyszczonych ścieków, jak i wody przeznaczonej do celów konsumpcyjnych; – Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na obszarach osadnictwa rozproszonego.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki samorządu terytorialnego (ich związki, stowarzyszenia, jednostki organizacyjne); – Podmioty działające w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne; – Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną działające w sferze ochrony środowiska; – Spółki wodne; – Osoby fizyczne; – Przedsiębiorstwa.

Cel strategiczny	Poprawa efektywności energetycznej w sektorze prywatnym i publicznym
Opis	<p>Poprawa efektywności energetycznej oraz racjonalne wykorzystywanie istniejących zasobów energetycznych stanowią bardzo ważny cel strategiczny MOF Biłgoraj ze względu na perspektywę nieustannego wzrostu zapotrzebowania obszaru na energię.</p> <p>Poprawa efektywności energetycznej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przyczyni się do poprawy komfortu życia mieszkańców związanego ze zmniejszeniem zagrożenia przed wyczerpaniem istniejących surowców i bogactw naturalnych.</p> <p>Istotnym elementem poprawy efektywności ekonomicznej sektora energetycznego oraz zmniejszenie jego negatywnego oddziaływania na środowisko naturalne jest rozwój zjawiska kogeneracji czyli procesu</p>

technologicznego, podczas którego jednocześnie wytwarzana jest energia elektryczna oraz użytkowa energia cieplna. Zastosowanie kogeneracji wpływa na zmniejszenie zużycia paliwa, co jest szczególnie ważne ze względu na kurczące się zasoby paliw stałych oraz jest korzystne pod względem ekologicznym w porównaniu z odrębnym wytwarzaniem energii elektrycznej i energii ciepłej. Kogeneracja może być zastosowana także w produkcji energii z małych rozproszonych źródeł energii w tym także pochodzące ze źródeł odnawialnych. Wsparcie tego typu technologii w znaczący sposób przyczyni się do zwiększenia efektywności energetycznej przedsiębiorstw i jednostek administracji, a także wpłynie na ich uniezależnienie się od ciągle rosnących cen energii.

Potrzeba poprawy efektywności wykorzystania energii dotyczy wszystkich sektorów gospodarki w szczególności sektora produkcyjnego, oraz sektora budownictwa (zarówno mieszkaniowego, jak i budynków użyteczności publicznej).

Przedsiębiorstwa ze względu na duże zużycie energii generujące dużą część kosztów związanych z prowadzoną działalnością produkcyjną zmuszone są do poszukiwania możliwości racjonalnego zużycia energii przez bardziej racjonalne jej wykorzystanie i ograniczanie strat. Do działań przedsiębiorstw realizowanych w tym celu należą modernizacja i wprowadzanie nowych energooszczędnych materiałów, urządzeń i systemów instalacyjnych. Zastosowanie działań wielokierunkowych i kompleksowych w różnych dziedzinach, tj. ogrzewanie, wentylacja, podgrzewanie wody i oświetlenie pomieszczeń, oraz większy stopień wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych i niekonwencjonalnych jest bardzo potrzebne ze względu na stan środowiska naturalnego i jego ochrony, na który wpływ mają znaczące oszczędności energii pierwotnej uzyskane dzięki obniżeniu energochłonności sektora produkcyjnego.

Zwiększenie efektywności energetycznej w budownictwie użyteczności publicznej i w sektorze mieszkaniowym jest działaniem koniecznym ze względu na rosnące koszty i ciągle pojawiające się nowe normy i wymogi dotyczące budownictwa. W celu obniżenia energochłonności w budynkach użyteczności publicznej oraz prywatnej oprócz przeprowadzanej termomodernizacji budynków konieczne są także inne liczne ulepszenia techniczne w różnych dziedzinach oraz wprowadzenie zasad energooszczędnego użytkowania budynku oraz systemu monitoringu i sterowania użytkowaniem energii.

Poprawa efektywności energetycznej na terenie MOF Biłgoraj ma znaczenie zarówno dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego

	<p>obszaru, jak również jest niezwykle istotna z punktu widzenia ochrony środowiska. Zmniejszenie zapotrzebowania na energię pierwotną i finalną oraz dywersyfikacja źródeł energii w kierunku energii ze źródeł odnawialnych przekłada się bezpośrednio na ograniczenie emisji zanieczyszczeń do powietrza.</p>
Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> – Działania obejmujące zwiększenie stopnia wykorzystania energii pierwotnej poprzez podwyższenie sprawności jej wytwarzania oraz obniżenie strat w procesie przesyłania i dystrybucji energii; – Budowa lokalnych, małych źródeł energii produkujących zarówno energię elektryczną, jak i ciepło na potrzeby lokalne, niewymagającą przesyłania jej na duże odległości; – Poprawa sprawności wytwarzania ciepła poprzez zmianę źródeł ciepła na jednostki wysokosprawnej kogeneracji; – Działania zmierzające do wzrostu produkcji energii elektrycznej i ciepła pochodzących z odnawialnych zasobów energii poprzez realizację inwestycji w zakresie budowy lub modernizacji jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu; – Budowa i modernizacja sieci obejmującej przyłącza jednostek wytwarzania do najbliższej istniejącej sieci; – Termomodernizacja obiektów (należących do przedsiębiorstw), w tym zmiana wyposażenia tych obiektów w urządzenia o najwyższej, uzasadnionej ekonomicznie, klasie efektywności energetycznej; – Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych, w tym zmiana wyposażenia tych obiektów w urządzenia o najwyższej, uzasadnionej ekonomicznie, klasie efektywności energetycznej (np. ocieplenie obiektów, wymiana drzwi i okien, modernizacja systemów grzewczych wraz z wymianą źródła ciepła, modernizacja systemów wentylacji, klimatyzacji).
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki samorządu terytorialnego (ich związki, stowarzyszenia, jednostki organizacyjne); – Jednostki naukowo-badawcze; – Organizacje pozarządowe; – Spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, TBS; – Osoby fizyczne; – Przedsiębiorcy.
Cel strategiczny	Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
Opis	<p>Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj cechuje się bogatą tradycją i czystym środowiskiem, co stanowi niewątpliwie o jego potencjalne. Zasoby przyrody nie są jednak w pełni wykorzystywane do tworzenia</p>

dochodu i miejsc pracy. Jednak nie wprowadzenie działań polegających na wzmocnieniu odporności środowiska na zagrożenia związane z rozwojem gospodarczym uniemożliwia pełne jego wykorzystanie. Racjonalne i efektywne gospodarowanie zasobami naturalnymi wymaga działań, które nie naruszają równowagi ekologicznej. Należy przez to rozumieć oszczędne i właściwe pozyskiwanie, przetwarzanie i wykorzystanie danego surowca lub materiału.

Mając na uwadze ochronę wód, siedlisk przyrodniczych oraz rzadkich gatunków roślin i zwierząt należy podejmować działania w zakresie ochrony bioróżnorodności biologicznej poprzez kontynuację działań rolno-środowiskowych oraz działań prowadzonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW. Czynna ochrona opierać się powinna również o racjonalne gospodarowanie nawozami i środkami ochrony roślin, ochronę gleb przed erozją i zakwaszeniem, prowadzenie dobrych praktyk rolnych (w tym rolnictwa ekologicznego).

Kierunki działań

- Tworzenie naturalnych metod przeciwpowodziowych;
- Działania infrastrukturalne nakierowane na wzmocnienie odporności na zagrożenia związane z negatywnymi efektami zmian klimatu;
- Projekty mające na celu zwiększenie naturalnej retencji (np.: renaturyzacja przekształconych cieków wodnych, obszarów zalewowych oraz obszarów wodno-błotnych);
- Projekty z zakresu małej retencji;
- Budowa lub modernizacja urządzeń wodnych, rozwój systemów wczesnego ostrzegania i prognozowania zagrożeń oraz wsparcie systemu ratownictwa chemiczno-ekologicznego i służb ratowniczych na wypadek wystąpienia zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii;
- Wsparcie systemu monitorowania środowiska;
- Działania informacyjno-edukacyjne na temat zmian klimatu i adaptacji do nich (w tym dotyczących naturalnych metod ochrony przeciwpowodziowej);
- Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych;
- Ochrona in-situ i ex-situ zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych;
- Rozwój zielonej infrastruktury, w tym zwiększanie drożności korytarzy ekologicznych lądowych i wodnych mających znaczenie dla ochrony różnorodności biologicznej i adaptacji do zmian klimatu;
- Opracowanie zasad kontroli i zwalczania w środowisku przyrodniczym gatunków obcych;
- Wykonywanie wielkoobszarowych inwentaryzacji cennych siedlisk

	<p>przyrodniczych i gatunków;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wspieranie zrównoważonego zarządzania obszarami cennymi przyrodniczo; – Doposażenie ośrodków prowadzących działalność w zakresie edukacji ekologicznej; – Prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych w zakresie ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania jego zasobów; – Odtwarzanie i ochrona oraz wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000, obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej i stanu europejskich krajobrazów; – Poprawa gospodarki wodnej poprzez zmianę nawożenia i stosowanych pestycydów; – Zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki Samorządu Terytorialnego; – Rolnicy i osoby fizyczne; – Organizacje pozarządowe; – Lasy Państwowe; – Zarząd Parków Narodowych.

Aktywna i zintegrowana TURYSTYKA

Samorządy lokalne wchodzące w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj we własnym zakresie podejmują działania związane z rozwojem turystyki, jednak stosowane metody i stopień koordynacji tych przedsięwzięć jest bardzo zróżnicowany. W większości są to przedsięwzięcia charakteryzujące się ograniczeniem do obszaru jednej gminy, co wpływa na brak zintegrowania i uporządkowania powstałych rezultatów w skali całego obszaru funkcjonalnego. Jest to sprzeczne z wizją obszaru jako spójnego pod względem gospodarczym i społecznym. Brak odpowiedniego systemu informacji i promocji oferty turystycznej, wpływa na zmniejszenie atrakcyjności turystycznej całego obszaru MOF.

Mimo dużego potencjału turystycznego głównym problemem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest brak uporządkowania walorów turystycznych w pakiety produktowe – produkty turystyczne. Niezbędne jest tu łączenie atrakcji, usług i infrastruktury oferowanej przez miasto Biłgoraj z przestrzenią podmiejską oferowaną przez gminę Biłgoraj i Księżpol. Proces tworzenia produktów turystycznych opiera się na usystematyzowaniu i integracji atrakcji, walorów, wydarzeń, usług i infrastruktury znajdujących się na terenie poszczególnych jednostek administracyjnych.

Przyszłe działania rozwojowe prowadzone na obszarze MOF Biłgoraj należy ukierunkować zgodnie z przyjętymi w niniejszym dokumencie celami operacyjnymi:

- T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
- T2. Promocja i kreowanie produktów turystycznych
- T3. Rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na potrzeby rozwoju turystyki
- T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego

Cel strategiczny	Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
Opis	<p>Rozwój nowoczesnej infrastruktury oraz kształtowanie przestrzeni turystycznej to zagadnienia kluczowe ze względu na dostosowanie oferty turystycznej do obowiązujących standardów. W celu uzyskania właściwego poziomu oferty turystycznej, niezbędne jest między innymi zapewnienie odpowiednich warunków noclegu, wyżywienia, podróży, które w pełni usatysfakcjonują turystę.</p> <p>Obecny poziom zagospodarowania turystycznego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest niewystarczający. Szczególnie widoczne są braki w zakresie bazy noclegowej i gastronomicznej, która charakteryzuje się niskim standardem oraz małą liczbą miejsc. Podobne niedostosowanie do rosnących potrzeb rekreacyjnych i poznawczych turystów zaobserwować można na poziomie rozwoju infrastruktury towarzyszącej.</p> <p>Kluczowe na obszarze MOF Biłgoraj jest budowanie oferty turystycznej w oparciu o lokalne zasoby i specyfikę obszaru (w tym osobliwości etniczne). Niezbędne jest tu tworzenie bazy gastronomicznej opartej na potrawach kuchni regionalnej i lokalnej oraz posiadanie wykwalifikowanej i dostosowanej do specyfiki turysty kadry zajmującej się jego obsługą.</p> <p>Biorąc pod uwagę cenę i wyjątkową przyrodę Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj należy pamiętać, że tworzona infrastruktura turystyczna powinna być przyjazna środowisku i proekologiczna.</p>
Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> – Tworzenie nowej i dostosowanie istniejącej bazy noclegowej i gastronomicznej do obowiązujących standardów; – Stworzenie zintegrowanego systemu informacji turystycznej; – Realizacja działań z zakresu podnoszenia jakości usług turystycznych

	<p>i okołoturystycznych;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Utworzenie portalu turystycznego MOF Biłgoraj; – Tworzenie i oznakowanie szlaków turystycznych i infrastruktury turystycznej; – Rozbudowa bazy sportowo-rekreacyjnej; – Organizacja promocyjnych i kulturowych imprez masowych; – Tworzenie połączeń komunikacyjnych umożliwiających dotarcie turysty do MOF Biłgoraj; – Rozbudowa i modernizacja sieci drogowej na potrzeby ruchu turystycznego; – Wsparcie i promocja touroperatorów zajmujących się sprzedażą produktów turystycznych MOF Biłgoraj; – Realizacja wspólnych projektów regionalnych i ponadregionalnych o charakterze turystycznym wpływających na wymianę wiedzy i doświadczeń.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki Samorządu Terytorialnego; – Organizacje pozarządowe; – Przedsiębiorcy; – Touroperatorzy; – Rolnicy i osoby fizyczne prowadzące gospodarstwa agroturystyczne;

Cel strategiczny	Promocja i kreowanie produktów turystycznych
Opis	<p>Kreacja, rozwój i promocja produktów turystycznych jest kluczowym celem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Produkty turystyczne są pomysłem na wzrost atrakcyjności obszaru poprzez rozszerzenie oferty i wykorzystanie lokalnych zasobów.</p> <p>Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj posiada duży potencjał atrakcji kulturowych, w zakresie zabytków, muzeum i wydarzeń kulturowych. Mocną stroną obszaru jest również przyroda i otwarte społeczeństwo. Na obszarze jednak nie funkcjonuje sieć współpracy, promocji i kreowania produktów turystycznych. Ten stan rzeczy prowadzi do tego, że ciekawa oferta turystyczna, często nie istnieje w świadomości turysty.</p> <p>Rozwój produktów turystycznych MOF Biłgoraj należy opierać o ścisłą współpracę instytucji i organizacji działających nie tylko w turystyce ale również w obszarze kultury, edukacji, promocji i gospodarki rolnej i leśnej. Silne produkty turystyczne wpływają na poprawę pozycji obszaru na rynku turystycznym, przyczyniają się do aktywizacji mieszkańców</p>

	<p>i inwestorów.</p> <p><i>Analiza potencjalnych produktów turystycznych, metodologia ich tworzenia i promocji przedstawione zostanie w dokumencie uzupełniającym: „Plan rozwoju turystyki na obszarze MOF Biłgoraj”.</i></p>
Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> – Tworzenie i rozwój produktów turystycznych; – Tworzenie i rozwój zintegrowanych produktów turystycznych; – Opracowanie i przeprowadzenie kampanii promocyjnej produktów turystycznych.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki Samorządu Terytorialnego; – Lokalne i Regionalne Organizacje Turystyczne; – Organizacje pozarządowe; – Przedsiębiorcy;

Cel strategiczny	Rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na potrzeby rozwoju turystyki
Opis	<p>Racjonalne i efektywne wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym i lokalnym jest bardzo ważnym elementem zwiększającym atrakcyjność i konkurencyjność turystyczną Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.</p> <p>Obiekty infrastruktury kultury zlokalizowane na terenie MOF Biłgoraj charakteryzują się złym stanem technicznym oraz niewystarczającą ich liczbą, w związku z czym nie są one w stanie w pełni wykorzystać istniejących zasobów. Stałe pogarszanie się stanu technicznego wielu zabytków oraz innych obiektów kultury jest zjawiskiem utrudniającym lub nawet w pewnych przypadkach uniemożliwiającym ich wykorzystanie oraz promocję. W związku z tym, jednym z niezbędnych działań, który wpłynie na rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na badanym obszarze oraz na większe zainteresowanie ze strony turystów krajowych jak i też zagranicznych, jest poprawa jakości bazy kulturowej poprzez gruntowną renowację i modernizację obiektów oraz rozwinięcie istniejącej oferty turystycznej. Powyższe działania, oprócz zwiększenia zainteresowania obszarem, przyczynią się także do zwiększenia udziału turystyki w kreowaniu dochodów Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, a także wprowadzą pozytywne zmiany w sferze zatrudnienia generując nowe miejsca pracy.</p> <p>Poprawa funkcjonowania i rozwoju instytucji kultury oraz zwiększenie dostępu do zabytków nieruchomych i ruchomych wpływają niewątpliwie na zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej i lokalizacyjnej obszaru zarówno dla mieszkańców jak i inwestorów. Wszystkie zrealizowane i planowane do</p>

realizacji inwestycje determinują rozwój turystyki, w tym turystyki kulturowej oraz pozytywnie wpływają na wzrost kompetencji kulturalnych społeczeństwa.

Źródło: <http://www.gminabilgoraj.pl/?s=zakladka&id=68&nazwa=Jagodzianki%20Bukowskie>
 Źródło: <http://www.muzeumbilgoraj.pl/galeria.html>

Kierunki działań

- Renowacja, restauracja, rewaloryzacja, rewitalizacja i zabezpieczenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem;
- Konserwacja oraz zabezpieczenie przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego;
- Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury;
- Poprawa dostępności do obiektów i dóbr kultury oraz miejsc atrakcyjnych turystycznie, a także do obiektów służących rozwojowi aktywnych form turystyki, tworzeniu i rozwijaniu kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej i kulturalnej;
- Remont i przebudowa instytucji kultury;
- Zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej;
- Zmiany techniczne istniejącej infrastruktury, poprawiające dostępność dla osób niepełnosprawnych.

Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów

- Jednostki samorządu terytorialnego (ich związki, stowarzyszenia, jednostki organizacyjne);
- Parki narodowe i krajobrazowe;
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne;
- Organizacje pozarządowe;
- Podmioty działające w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne;
- Kościoły i związki wyznaniowe;
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną działające w sferze ochrony środowiska, kultury, turystyki;
- Osoby fizyczne.

Cel strategiczny

Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego

Opis

Budowanie produktów turystycznych oraz przygotowanie kompleksowej oferty turystycznej wymaga pewnej ingerencji w przestrzeń miasta Biłgoraj, gminy Biłgoraj i Księżpol, która musi zostać dostosowana do potrzeb ruchu turystycznego, uwzględniając przy tym wszelkie oczekiwania turystów, jak również zasadę zrównoważonego rozwoju.

Wymagana jest budowa i modernizacja infrastruktury oraz zwiększenie dostępności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, co zagwarantuje prawidłowe wykorzystywanie jego potencjału, możliwość budowania oferty turystycznej i jej sprzedaż na rynku. Działania związane z przestrzenią turystyczną mają za zadanie przekształcenie MOF Biłgoraj w obszar przyjazny turystom o dużym potencjale rozwoju usług turystycznych i okółoturystycznych.

Jedną z ważnych atrakcji turystycznych wpisanych w ofertę Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest Zalew Bojary. Stwarza on możliwość rozwoju różnych form turystyki kwalifikowanej, jednak brak podstawowej infrastruktury turystycznej stanowi dużą barierę dla turysty.

Niezbędne są tu dalsze prace rewitalizacyjne oraz budowa niezbędnej bazy noclegowej i gastronomicznej. W chwili obecnej Zalew posiada bulwar z kostki brukowej wraz z oświetleniem ledowym i ławkami, scenę, boisko do piłki plażowej, zjeżdżalnie i tryski wodne, toalety, plac zabaw oraz budynki wypożyczalni sprzętu wodnego.

Źródło: <http://zalew.bilgoraj.pl/news/8/zalew-bojary-z-lotu-ptaka.html>

Kierunki działań

- Uporządkowanie przestrzeni wykorzystywanej turystycznie;
- Wyposażenie obiektów atrakcyjnych turystycznie w niezbędne elementy małej architektury;
- Oznakowanie szlaków turystycznych i rowerowych;

	<ul style="list-style-type: none"> – Budowa parków linowych, placów zabaw; – Budowa parkingów i miejsc postojowych dostosowanych do potrzeb turystów.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki Samorządu Terytorialnego; – Przedsiębiorcy; – Organizacje pozarządowe; – Lokalne i regionalne organizacje turystyczne.

Otwarte i aktywne SPOŁECZEŃSTWO

Wszystkie działania władz samorządowych powinny sprzyjać kształtowaniu wysokiej jakości życia obywateli. Na jakość życia mieszkańców wpływa niewątpliwie wysokość dochodów i związany z tym wzrost gospodarczy. Istnieją jednak i inne czynniki wpływające na jakość życia, takie jak dostępność i jakość infrastruktury ochrony zdrowia, edukacji, sportu, oraz infrastruktury komunalnej i drogowej. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dużą liczbą czynników sprzyjających wysokiej jakości życia. Należy do nich zaliczyć: zachowane środowisko naturalne, wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego oraz kompetentna i przyjazna administracja. Dlatego warto wykorzystać i rozwijać czynniki, od których zależy jakość życia mieszkańców MOF Biłgoraj.

Z punktu widzenia jakości życia konieczna jest poprawa warunków w obszarze ochrony zdrowia. Wraz ze starzeniem się społeczeństwa będzie wzrastało zapotrzebowanie na usługi zdrowotne w zakresie pielęgniarstwa rodzinnego, głównie dotyczy to opieki nad osobami starszymi, obłożnie i przewlekle chorymi. Jednocześnie należy wdrażać działania związane z zahamowaniem zjawiska wykluczenia społecznego oraz z promocją zdrowego stylu życia.

Założenia powyższego obszaru strategicznego realizowane są poprzez następujące cele operacyjne:

- S1. **Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy i nowych umiejętnościach**
- S2. **Partycypacja społeczna i współzrządzenie**
- S3. **Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)**
- S4. **Wspomaganie postaw prozdrowotnych i promocja zdrowego stylu życia**

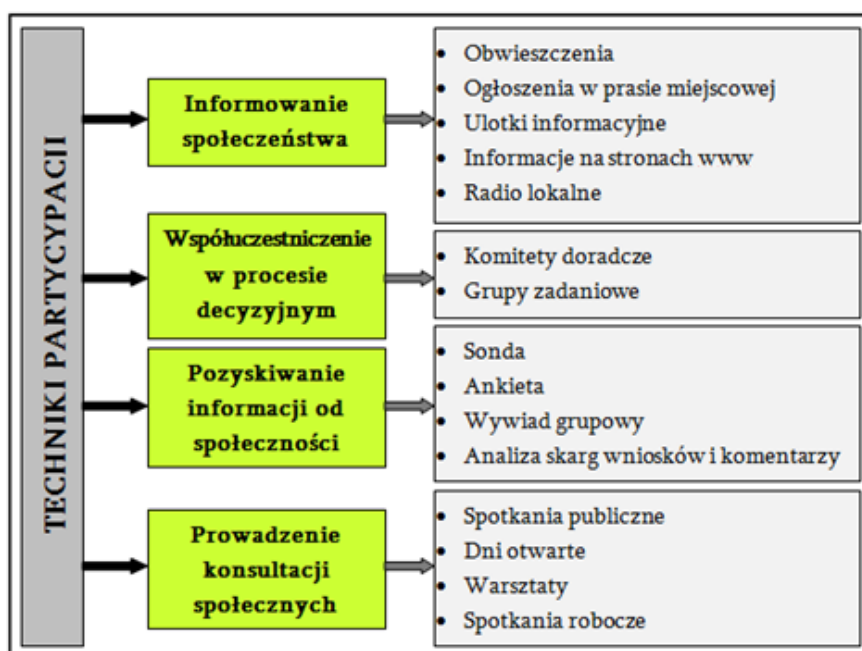
Cel strategiczny	Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy i nowych umiejętnościach
Opis	Najważniejszym zasobem gospodarczym stanowiącym nieodzowny element konkurencyjności obszaru jest nowoczesne i dobrze zorganizowane społeczeństwo, o którym decyduje wiele czynników, tj.: jakość życia, ogólny poziom wykształcenia mieszkańców, poziom zatrudnienia, stopień integracji społecznej i kulturowej oraz stopień

	<p>poczucia bezpieczeństwa i ładu publicznego.</p> <p>Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem rozwoju społeczeństwa przez co istnieje tutaj szereg barier utrudniających dostosowanie tego społeczeństwa do wyzwań gospodarki opartej na wiedzy. Kluczowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju obszaru jest efektywny rozwój edukacji przyczyniający się do podnoszenia jakości i efektywności kształcenia, w szczególności na obszarach wiejskich, gdzie występuje najwięcej barier edukacyjnych.</p> <p>Podnoszenie poziomu wykształcenia mieszkańców jest procesem długotrwałym i bardzo trudnym, odbywa się on bowiem na wszystkich poziomach edukacji obejmując proces kształcenia w systemie szkolnym jak i pozaszkolnym. Skutecznym narzędziem odnawiania kwalifikacji społeczeństwa i dostosowywania ich do potrzeb rynku pracy jest rozwój edukacji ustawicznej zintegrowanej z tradycyjnym systemem edukacji.</p>
Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> – Zwiększenie dostępu do edukacji szkolnej na wszystkich poziomach nauczania; – Promowanie otwartości systemu edukacji oraz dostosowanie treści kształcenia do potrzeb lokalnej gospodarki i rynku pracy; – Rozwój kształcenia zawodowego ustawicznego w obszarze oraz jego integracja z tradycyjnym systemem edukacyjnym; – Poprawa jakości nauczania w szkołach oraz rozwój nowoczesnych form i treści kształcenia.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki samorządu terytorialnego; – Placówki naukowe; – Osoby fizyczne; – Przedsiębiorstwa.

Cel strategiczny	Partycypacja społeczna i współzrządzenie
Opis	<p>Partycypacja społeczna jako proces polegający na aktywnym uczestniczeniu społeczności lokalnej w decyzjach podejmowanych przez samorząd lokalny w sprawach dla nich istotnych jest bardzo ważnym elementem świadczącym o dobrym rządzeniu władz samorządu lokalnego. Udział obywateli we współzrządzeniu oraz współdecydowaniu jest sprawą niezmiernie istotną, gdyż mieszkańcy posiadają największą wiedzę dotyczącą otoczenia, w którym żyją, czyli najlepiej wiedzą czego potrzebują, czego im brakuje oraz co należy zmienić, aby żyło się im lepiej. Możliwość wyrażania swoich opinii i uwag przez mieszkańców</p>

obszaru oprócz ułatwiania w podejmowaniu trafnych decyzji także zapobiega powstawaniu lokalnym konfliktów i protestów. Ponadto współpraca organów władzy i społeczności lokalnej pozwala na budowanie kapitału społecznego opartego na zaufaniu, które jest podstawą efektywnego i perspektywicznego zarządzania obszarem danej gminy.

Techniki partycypacji i współzrządzenia wykorzystywane przez władze samorządu lokalnego są różne a ich wybór uzależniony jest od konkretnych potrzeb danej jednostki. Techniki partycypacji społecznej przedstawione zostały na poniższym schemacie.

Władze samorządu lokalnego poszczególnych gmin wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, w procesie realizacji wszystkich celów przewidzianych w przedmiotowej strategii, będą korzystać ze wszystkich możliwych technik partycypacji społecznej. MOF Biłgoraj jest obszarem, gdzie udział społeczeństwa w podejmowaniu ważnych strategicznych decyzji jest bardzo ważny i bardzo często stosowany.

Kierunki działań

- Działania zmierzające do aktywizacji społecznej mieszkańców;
- Prowadzenie działań edukacyjnych dla pracowników JST w zakresie komunikacji i konsultacji społecznych oraz studiów podyplomowych w zakresie mediacji i negocjacji;
- Organizacja i przeprowadzenie konsultacji społecznych;
- Tworzenie platformy internetowej do konsultacji społecznych;
- Ankietyzacja obszaru;
- Tworzenie nowych form współzrządzenia, w tym: tworzenie platform

	<p>komunikacji, warsztaty;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Prowadzenie działań promocyjno-informacyjnych.
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki samorządu terytorialnego; – Organizacje pozarządowe; – Mieszkańcy.

Cel strategiczny	Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)
Opis	<p>Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym oznaczającym niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym i kulturowym obszarze, w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprivacji potrzeb. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu jest podstawowym celem polityki społecznej każdej jednostki administracyjnej. Stosunkowo wysoki stopień wykluczenia społecznego jest czynnikiem utrudniającym rozwój społeczno-gospodarczy obszaru, stanowi istotną barierę ograniczającą rozwój nowoczesnego społeczeństwa.</p> <p>W celu zmniejszenia zjawiska wykluczenia społecznego niezbędnym działaniem jest zwiększenie dostępności wysokiej jakości usług dedykowanych osobom wykluczonym, bądź zagrożonym wykluczeniem społecznym, zwłaszcza osobom starszym, niepełnosprawnym i niesamodzielnym, jak również rodzinom zagrożonym dysfunkcją lub przeżywającym trudności.</p> <p>Wysoki wskaźnik zagrożenia ubóstwem, duża liczba osób długotrwale korzystających z pomocy społecznej, duża liczba osób z orzeczoną niepełnosprawnością oraz niski wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wskazuje na zagrożenie wykluczeniem społecznym mieszkańców MOF Biłgoraj. Do działań przyczyniających się do zmniejszenia liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym należy zaliczyć między innymi zapobieganie pogłębianiu się zjawiska uzależnienia od pomocy społecznej, zapobieganie dziedziczenia biedy i niekorzystnych postaw społecznych oraz poprawę dostępu do rynku pracy.</p> <p>Kolejnym zjawiskiem utrudniającym rozwój społeczno-gospodarczy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest wykluczenie cyfrowe, które dotyczy osób nie mających możliwości dostępu do internetu i innych nowoczesnych form komunikacji. Do czynników wpływających na zakwalifikowanie do grupy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oprócz braku dostępu do internetu należy</p>

zaliczyć również: brak umiejętności posługiwania się internetem (zwłaszcza wśród osób starszych), niską jakość połączenia (w szczególności w małych miastach i na wsi) oraz brak znajomości języków (w których występują potrzebne informacje).

Zjawisko wykluczenia cyfrowego wynika z szybkiego rozwoju technologii informatycznych. W celu zmniejszenia liczby osób zagrożonych wykluczeniem z aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym, ze względu na trudną sytuację materialną lub niepełnosprawność ważne jest zapewnienie tym osobom dostępu do bezpłatnego dostępu do internetu oraz niezbędnych urządzeń i oprogramowania oraz specjalistycznych bezpłatnych szkoleń w tym zakresie. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i technologii informacyjno-komunikacyjnych jest jednym z istotnych celów MOF Biłgoraj sprzyjających podnoszeniu konkurencyjności a także poprawie jakości życia, szczególnie na obszarach wiejskich.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się negatywnymi procesami demograficznymi (m.in.: stopniowym starzeniem się społeczeństwa) i społecznymi, które mają duży wpływ na zjawisko wykluczenia społecznego oraz cyfrowego. Na badanym obszarze można zaobserwować duże rozbieżności terytorialne w dostępie do usług społecznych i cyfrowych, gdyż koncentracja tych usług zlokalizowana jest w mieście Biłgoraj.

Kierunki działań

- Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie inicjatyw lokalnych;
- Tworzenie miejsc pracy i stworzenie warunków umożliwiających podjęcie pracy osobom dotąd pozostającym bez pracy, a także stworzenie korzystnych warunków do tworzenia nowych firm, sprzyjających zwiększeniu potencjału osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem z rynku pracy;
- Rozwój środowiskowych form pomocy i samopomocy, w tym np. na rozwój i upowszechnianie form wsparcia środowiskowego w miejscu zamieszkania osoby niepełnosprawnej;
- Zwiększenie liczby placówek świadczących usługi w społeczności lokalnej, liczby miejsc w tych placówkach, a w konsekwencji zwiększenie liczby osób objętych pomocą oraz liczby świadczonych usług opiekuńczych (np. dla osób niesamodzielnych), w tym również specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- Tworzenie środowiskowych instytucji aktywizujących osoby

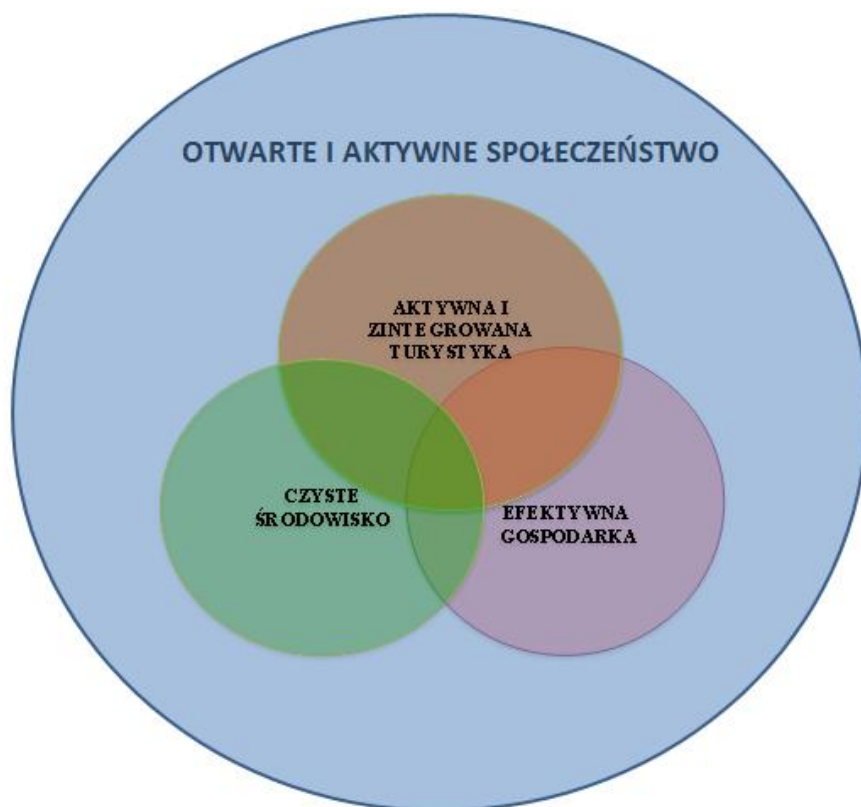
	<p>niepełnosprawne, dziennych i rodzinnych domów pomocy dla osób starszych;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Realizacja usług o charakterze opiekuńczym i zdrowotnym, w tym m.in. z zakresu rehabilitacji leczniczej, świadczeń pielęgnacyjnych i opiekuńczych, ambulatoryjnej opieki specjalistycznej adresowanych w szczególności do osób starszych, osób niepełnosprawnych niesamodzielnych, w zakresie wykraczającym poza świadczenia z tzw. koszyka świadczeń gwarantowanych; – Opracowanie i wdrożenie programów wczesnego wykrywania wad rozwojowych i rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych; – Usługi ochrony zdrowia psychicznego (opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień); – Działania wspomagające aktywną integrację będzie rozwój zintegrowanych usług uzupełniających i wspierających rolę rodziny, również o charakterze profilaktycznym; – Rozwój i upowszechnianie profesjonalnego i zintegrowanego poradnictwa rodzinnego oraz specjalistycznego poradnictwa rodzinnego; – Działania aktywizacji i integracji społecznej i zawodowej bezrobotnych klientów ośrodków pomocy społecznej; – Działania profilaktyczne przeciwdziałające wykluczeniu mieszkaniowemu i bezdomności; – Zapewnienie bezpłatnego dostępu do internetu oraz niezbędnych urządzeń i oprogramowania; – Szkolenia i kursy komputerowe; – Działania ukierunkowane na rozwój elektronicznej administracji i rozwój usług publicznych świadczonych drogą elektroniczną, działania w zakresie tworzenia i rozwijania zasobów treści cyfrowych; – Działania w rozwój elektronicznych usług publicznych, w szczególności w zakresie tworzenia i cyfryzacji nowych usług, poprawy funkcjonalności i e-dojrzałości istniejących usług oraz zwiększenie stopnia dostępności dla obywateli, integracji usług w obszarze m.in. administracji, ochrony zdrowia, edukacji, nauki, kultury, turystyki, transportu, infrastruktury informacji przestrzennej; – Rozwój infrastruktury ochrony zdrowia przyczyniający się do poprawy jakości i dostępności do usług medycznych; – Rozwój infrastruktury społecznej, w tym infrastruktury edukacyjnej, przedszkolnej, kultury, obiekty sportowe.
<p>Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Jednostki Samorządu Terytorialnego (ich związki i stowarzyszenia, jednostki organizacyjne); – Osoby wykluczone i zagrożone wykluczeniem społecznym, w tym

	<p>m.in. osoby starsze, osoby niepełnosprawne (w tym z zaburzeniami psychicznymi), osoby niesamodzielne;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Otoczenie osób wykluczonych społecznie; – Rodziny, w tym rodziny dysfunkcyjne; – Dzieci i młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym; – Podmioty/osoby świadczące usługi społeczne użyteczności publicznej; – Jednostki naukowe; – Organizacje pozarządowe; – Placówki lecznicze.
--	--

Cel strategiczny	Wspomaganie postaw prozdrowotnych i promocja zdrowego stylu życia
Opis	<p>Jest to cel mieszczący się w ogólnym trendzie zwiększenia zainteresowania zdrowymi stylami życia przez współczesnego człowieka. Kształtowanie postaw i zachowań prozdrowotnych jest procesem długotrwałym, wymagającym systematycznej i wielokierunkowej edukacji oraz promowania zasad zdrowego stylu życia. Edukacja i promocja zdrowych stylów życia przyczynia się do wzrostu jakości życia oraz wzrostu poziomu zdrowotności w społeczeństwie.</p> <p>Jednym z przejawów postaw prozdrowotnych na obszarze MOF Biłgoraj jest duże zainteresowanie ze strony mieszkańców transportem i turystyką rowerową. Rozwój infrastruktury rowerowej powinien wiązać się z promowaniem korzystania z tego środka transportu, co stanowi przejaw szerzej rozumianej promocji zdrowych stylów życia. Wsparcie innych form aktywnego spędzania czasu wolnego stanowi uzupełnienie działań związanych z promocją żywności ekologicznej.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <p>Źródło: http://www.osir.lbl.pl/obiekty_sportowo_rekreacyjne</p>
Kierunki działań	<ul style="list-style-type: none"> – Organizacja wydarzeń sportowych tj. rajdy rowerowe, turnieje tenisowe, spływy kajakowe; – Działania w zakresie edukacji zdrowotnej i promocji zdrowego stylu

	<p>życia;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Upowszechnianie idei aktywnego i zdrowego starzenia się; – Rozwój gospodarstw ekologicznych i promocja ich produktów; – Tworzenie i promocja obiektów sportowo-rekreacyjnych z szeroką ofertą usług spa&wellness;
Działania skierowane są do następującej grupy beneficjentów	<ul style="list-style-type: none"> – Mieszkańcy; – Jednostki Samorządu Terytorialnego oraz ich jednostki organizacyjne; – Osoby fizyczne; – Przedsiębiorcy; – Placówki zdrowotne; – Jednostki naukowe.

Zaprezentowane obszary strategiczne są ściśle ze sobą powiązane, dlatego też realizacja jednego z celów operacyjnych wpływa pośrednio na realizację kolejnego. Schemat powiązań obszarów strategicznych przedstawiono poniżej:

Źródło: Opracowanie własne

7. ZDEFINIOWANE INWESTYCJE MAJĄCE WPŁYW NA ROZWÓJ MOF BIŁGORAJ

Strategia jest dokumentem o charakterze deklaracyjnym określającym, co powinno być zrealizowane dla podniesienia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Prawidłowe wdrażanie strategii uzależnione jest od realizacji inwestycji pozwalających na osiągnięcie zakładanych celów.

Integralną częścią wdrażania strategii jest wykaz najważniejszych zadań inwestycyjnych jednostek samorządowych MOF Biłgoraj. Zadania te wynikają z celów operacyjnych strategii i ich wdrożenie przyczyni się do osiągnięcia określonych wskaźników przyjętych w systemie monitorowania dokumentu. Poniżej przedstawiono kluczowe inwestycje dla rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj:

Inwestycja	Budowa obwodnicy zachodniej miasta Biłgoraj oraz mostu na rzece Tanew w gminie Księżpol
Opis	Planowana obwodnica będzie drogą jednojezdniową o dwóch pasach ruchu klasy GP o łącznej długości ok. 11,5 km. Wraz z budową obwodnicy planowana jest budowa zjazdów, dróg serwisowych, ścieżek rowerowych oraz miejsc obsługi pasażera. W ramach tego działania przewidziana jest budowa mostu na rzece Tanew oraz dodatkowo budowa wiaduktu i dwóch mostów na rzece Czarna Łada oraz Biała Łada. Inwestycja ta wpłynie na wzmocnienie powiązań komunikacyjnych doprowadzających ruch do sieci TEN-T oraz poprawi bezpieczeństwo ruchu na terenie MOF Biłgoraj
Koszt realizacji inwestycji	215,6 mln zł
Planowane źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego w latach 2014-2020
Lata realizacji	2015-2020
Przypisane cele MOF Biłgoraj	G3. Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj

Inwestycja	Uspójnienie istniejącej na terenie Gminy Biłgoraj, Gminy Miasto Biłgoraj oraz Gminy Księżpol sieci ścieżek rowerowych poprzez wyznaczenie nowych tras łączących już istniejące
Opis	W ramach tej inwestycji planuje się wyznaczenie ok. 150 km nowych ścieżek rowerowych oraz budowę ok. 85 km ścieżek rowerowych o nawierzchni twardej (w ramach nowo wyznaczonych oraz już istniejących tras rowerowych). Dodatkowo planuje się wykonanie niezbędnej infrastruktury turystycznej takiej jak miejsca postojowe wyposażone m.in. w ławki, stoły, zadaszenie; punktów widokowych oraz pozostałych elementów takich jak

	kompleksowe i systemowe oznakowanie tras przy użyciu najlepszych technik informacyjno – komunikacyjnych
Koszt realizacji inwestycji	36 mln zł
Planowane źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego w latach 2014-2020
Lata realizacji	2015-2020
Przypisane cele MOF Biłgoraj	T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego

Racjonalny wybór inwestycji oraz ich realizacja zapewniają zarówno sprawne funkcjonowanie, jak i rozwój przedmiotowego obszaru. Powyższe inwestycje ze względu na zasięg oddziaływania i wpływ na rozwój obszaru MOF mają szanse na znalezienie się na liście przedsięwzięć priorytetowych dla realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.). W ramach ww. przedsięwzięć przewidziane są działania mające na celu głównie poprawę i rozwój infrastruktury komunikacyjnej obszaru oraz wzmocnienie powiązań komunikacyjnych i poprawę bezpieczeństwa ruchu w MOF.

Dodatkowo bardzo ważnymi inwestycjami mającymi wpływ na rozwój MOF Biłgoraj są najważniejsze inwestycje wpisane w obowiązujące Wieloletnie Prognozy Finansowe samorządów lokalnych należących do MOF Biłgoraj. Inwestycje te realizowane będą w pierwszym okresie obowiązywania strategii, tj. w latach 2014-2015. Poniżej znajduje się spis wszystkich inwestycji podanych przez pracowników poszczególnych gmin w wyniku przeprowadzonej ankietyzacji obszaru.

Miasto Biłgoraj	Budowa obwodnicy m. Biłgoraj w ciągu i wojewódzkiej nr 835 Lublin – Grabownica Starzeńska Wartość inwestycji: 49 000 000,00 zł
	Wykorzystanie energii przyjaznej środowisku poprzez montaż instalacji solarnych w Biłgoraju Wartość inwestycji: 18 043 000,00 zł
Gmina Biłgoraj	System promocji i informacji gospodarczej w Gminie Biłgoraj Wartość inwestycji: 800 000,00 zł
	Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Dereźnia Zagrody, Dereźnia Solska, Dereźnia Majdańska, Gromada Wartość inwestycji: 20 823 301,39 zł
	Rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Gminie Biłgoraj Wartość inwestycji: 4 239 493,83 zł
Gmina Księżpol	Poprawa warunków środowiskowych poprzez wykorzystanie energii słonecznej Wartość inwestycji: 9 552 523,00 zł
	Kanalizacja Korców Drugi Wartość inwestycji: 2014 r. – 1 230 000,00 zł, 2015 r. – 1 198 020,00 zł
	Rozbudowa Szkoły Podstawowej w Rakówce Wartość inwestycji: 2014 r. – 250 000,00 zł, 2015 r. – 1 250 000,00 zł

Oprócz powyżej wymienionych inwestycji planowanych do realizacji w najbliższym czasie, duże znaczenie na rozwój Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj oraz na poprawę warunków życia mają także inwestycje wskazane przez mieszkańców podczas ankietyzacji. Wypisane poniżej kierunki działań są szczególnie ważne dla mieszkańców MOF Biłgoraj, gdyż wynikają z ich potrzeb i dają możliwość wykorzystania istniejących potencjałów obszaru.

Tabela 15. Niezbędne zadania inwestycyjne wskazane do realizacji przez mieszkańców MOF Biłgoraj

Lp.	Propozycje inwestycji	Cel strategiczny
EFEKTYWNA GOSPODARKA		
1.	Utworzenie nowych budowlanych terenów inwestycyjnych, obejmujących wykup gruntów, uzbrojenie tych terenów, udostępnienie ich przedsiębiorcom, pozyskanie inwestorów zewnętrznych, m.in. wzdłuż planowanej do budowy obwodnicy, wzdłuż ciągów kolejowych, w m Gromada i Dąbrowica	G2. Rozwój strefy usług dla przedsiębiorstw oraz promocja gospodarcza G3. Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj
2	Budowa dróg oraz poprawa jakości dróg istniejących różnych kategorii, m.in., poprawa infrastruktury drogowej Biłgoraj-Hedwizyn, Biłgoraj-Księżpol; poprawa infrastruktury drogowej wpływającej na rozwój przedsiębiorczości, budowa drogi łączącej obszar z autostradą A4	G3. Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj
3	Zwiększenie dopuszczalnego tonażu drogi Biłgoraj-Frampol	G3. Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj
4	Tworzenie miejsc parkingowych w m. Biłgoraj i na jego obrzeżach	G3. Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj
5	Budowa zakładu przetwórstwa runa leśnego na terenie gminy Biłgoraj	G4. Rozwój wybranych sektorów biogospodarki poprzez lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów i kooperację w łańcuchach wartości dodanej
6	Wprowadzanie nowoczesnych linii technologicznych w sektorze przemysłu	G1. Wzrost konkurencyjności firm poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz rozwój współpracy sieciowej (również w wymiarze międzynarodowym)
7	Pomoc w uzyskiwaniu zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej	G2. Rozwój strefy usług dla przedsiębiorstw oraz promocja gospodarcza
8	Wsparcie szkolenia zawodowego oraz podnoszenie kwalifikacji pracowników	G1. Wzrost konkurencyjności firm poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz rozwój współpracy sieciowej (również w wymiarze międzynarodowym)
9	Dostosowanie stacji kolejowej PKP i przesunięcie ciągów kolejowych umożliwiające rozwój przedsiębiorczości; powiększenie bazy magazynowo - składowej	G3. Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj
10	Sformalizowanie funkcjonowania klastra drzewnego, tworzenie klastrów rolnych, tworzenie podmiotów klastrowych wpływających na przepływ informacji i wiedzy w gospodarce oraz tworzenie nowych powiązań	G4. Rozwój wybranych sektorów biogospodarki poprzez lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów i kooperację w łańcuchach wartości dodanej G1. Wzrost konkurencyjności firm poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz rozwój współpracy sieciowej (również w wymiarze międzynarodowym)
11	Stworzenie specjalnej strefy ekonomicznej, wprowadzenie ulg dla inwestorów (zwolnienia podatkowe)	G1. Wzrost konkurencyjności firm poprzez wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz rozwój współpracy sieciowej (również w wymiarze międzynarodowym) G2. Rozwój strefy usług dla przedsiębiorstw oraz promocja gospodarcza

12	Rozbudowa infrastruktury gazociągowej (m.in. w Korytków, Nadrzeczce, Bukowa)	G3. Rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną MOF Biłgoraj
CZYSTE ŚRODOWISKO		
13	Budowa zbiorników wodnych, w tym zbiornika retencyjnego na rzece Czarna Łada	Ś4. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
14	Renaturalizacja zalewu Bojary	Ś4. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
15	Uregulowanie rzeki Biała i Czarna Łada	Ś4. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
16	Odtworzenie rowów melioracyjnych	Ś4. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
17	Inwestycje w ochronę środowiska, inwestycje wodno-kanalizacyjne: -budowa sieci wodociągowej; -budowa małych oczyszczalni ścieków na obszarach wiejskich, -budowa przydomowych oczyszczalni ścieków m.in. w m. Korytków Duży, -budowa sieci kanalizacyjnej, m.in. w m. Korytków Duży, Majdan Nowy, Majdan Stary, Nadrzeczce, Majdan Gromadzki, Gromada	Ś2. Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez prowadzenie efektywnej gospodarki odpadami i rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
18	Likwidowanie dzikich wysypisk śmieci i sprzątanie przydrożnych rowów	Ś2. Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez prowadzenie efektywnej gospodarki odpadami i rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej
19	Edukacja ekologiczna	Ś4. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
20	Instalacje solarne na budynkach	Ś1. Racjonalne i efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii Ś3. Poprawa efektywności energetycznej w sektorze prywatnym i publicznym
21	Budowa farm fotowoltaicznych	Ś1. Racjonalne i efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii
22	Budowa biogazowni w celu wykorzystania terenów rolniczych	Ś1. Racjonalne i efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii
23	Budowa farm wiatrowych	Ś1. Racjonalne i efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii
23	Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej (termomodernizacja, wymiana źródeł ciepła)	Ś3. Poprawa efektywności energetycznej w sektorze prywatnym i publicznym Ś4. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
24	Wyposażenie budynków jednorodzinnych w nowoczesne piece CO z zamkniętą komorą spalania (dopłaty do wymiany)	Ś3. Poprawa efektywności energetycznej w sektorze prywatnym i publicznym Ś4. Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów przyrody
25	Budowa sieci ciepłowniczych do podłączenia domów jednorodzinnych na obszarach gęsto zaludnionych	Ś3. Poprawa efektywności energetycznej w sektorze prywatnym i publicznym
AKTYWNA I ZINTEGROWANA TURYSTYKA		
26	Inwestycje w infrastrukturę noclegową i gastronomiczną, w tym w okolicach zalewu Bojary, w m. Stary Bidaczów jako punkt „obsługujący” Zbiornik Biszczaków w gminie Biszczaczary	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
27	Budowa zbiorników wodnych do zagospodarowania turystycznego, np. zbiornika wodnego Brodziaki	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego

28	Zagospodarowanie rzek MOF Biłgoraj, m.in. budowa przystani kajakowych	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
29	Inwestycje w zakresie małej infrastruktury turystycznej, np. oznakowanie szlaków turystycznych, kosze na śmieci, stojaki na rowery, wyznaczenie pól namiotowych, wiaty postojowe na trasach turystycznych, tablice informacyjnych na szlakach	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
30	Tworzenie szerokiego wachlarza atrakcji turystycznych, typu: wypożyczalnie rowerów, jazdy konne, parki rozrywki, kąpieliska, park linowy	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
31	Stworzenie w mieście Biłgoraj pętli rekreacyjnej okalającej miasto	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
32	Przygotowanie i zagospodarowanie większych kompleksów leśnych dla turystyki, zaproponowanie trasy przyrodniczej	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
33	Wyznaczanie i tworzenie ścieżek rowerowych, m.in.: budowa bezkolizyjnej ścieżki rowerowej Biłgoraj-Sól-Biszczka, Biłgoraj-Majdan Nowy-Księżpol; ścieżka rowerowa wzdłuż dawnej kolejki wąskotorowej Biłgoraj – Wola Duża, ścieżka rowerowa łącząca miasto Biłgoraj z gminą Biłgoraj wraz z infrastrukturą towarzyszącą (wiaty na rowery, wypożyczalnie rowerów, wirtualny spacer po ścieżkach), trasy rowerowe od Zwierzyńca przez Biłgoraj do Janowa Lubelskiego, Szczepieszyna, Józefowa	T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
34	Poprawa nawierzchni istniejących ścieżek rowerowych	T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
35	Wyznaczenie i tworzenie ścieżek pieszych	T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
36	Zagospodarowanie na cele turystyczne wyłączono z eksploatacji kamieniołomu w Żelebsku	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
37	Kontynuacja budowy „Miasteczka Sitarzy” w Biłgoraju	T3. Rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na potrzeby rozwoju turystyki
38	Budowa ośrodka turystycznego w m. Dyle	T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
39	Zakup pojazdów specjalnych do zwiedzania turystycznego obszaru	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
40	Działania promocyjne MOF Biłgoraj, w tym promocja turystyki, wdrażanie programów promujących zasoby miasta i gmin wchodzących w skład MOF	T2. Promocja i kreowanie produktów turystycznych
41	Renowacja i zabezpieczenie zabytków, np. Zagroda Sitarzka	T3. Rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na potrzeby rozwoju turystyki
42	Budowa krytego basenu, budowa siłowni na świeżym powietrzu	T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
43	Rozwój agroturystyki, inwestycje w agroturystykę	T4. Dostosowanie przestrzeni turystycznej do potrzeb ruchu turystycznego
44	Rewitalizacja centrum miejscowości, np. Placu Wolności w Biłgoraju, wsi Zanie	T1. Stworzenie atrakcyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku oferty turystycznej wykorzystującej lokalny potencjał i specyfikę obszaru MOF
45	Tworzenie wirtualnych muzeów	T3. Rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na potrzeby rozwoju turystyki

46	Stworzenie plenerów artystycznych, czyli estrady, na której będą występować znane zespoły	T3. Rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na potrzeby rozwoju turystyki
47	Wspieranie amatorskich zespołów śpiewanych, folkowych, które promują badany obszar	T2. Promocja i kreowanie produktów turystycznych T3. Rozwój kultury i dziedzictwa kulturowego na potrzeby rozwoju turystyki
48	Promowanie produktów lokalnych oraz ochrona ginących zawodów	T2. Promocja i kreowanie produktów turystycznych
OTWARTE I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO		
49	Organizowanie zajęć pozalekcyjnych dla dzieci w szkołach, organizowanie szkoleń dla osób starszych, przeprowadzanie szkoleń przyuczających do przyszłych zawodów, organizowanie szkoleń dla osób dorosłych aktywnych i nieaktywnych zawodowo, które dają możliwość przebranzowienia	S1. Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy i nowych umiejętnościach S3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)
50	Rozwój szkolnictwa w kierunku „drzewnym” na bazie Technikum Leśnego	S1. Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy i nowych umiejętnościach
51	Wspieranie w poszukiwaniu miejsc na staże praktyczne dla osób uczących się, gdzie nabywane są praktyczne umiejętności jak gotowanie, pieczenie, fryzjerstwo, itp.	S1. Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy i nowych umiejętnościach
52	Walka z wykluczeniem społecznym i cyfrowym	S3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)
53	Tworzenie ścieżek dydaktycznych	S1. Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy i nowych umiejętnościach
54	Promowanie aktywnego spędzania wolnego czasu, wsparcie i pomoc dla organizacji czasu wolnego dla dzieci i młodzieży poprzez tworzenie świetlic, drużyn sportowych, budowa boisk sportowych w każdej miejscowości obszaru	S4. Wspomaganie postaw prozdrowotnych i promocja zdrowego stylu życia
55	Organizowanie karnetów dla dzieci, młodzież, rodzin na baseny, na wstępy do kina, organizowanie bezpłatnych tańców w miejscowościach	S4. Wspomaganie postaw prozdrowotnych i promocja zdrowego stylu życia
56	Promowanie i organizowanie wycieczek w terenie dla dzieci i dorosłych np. kuligi, biwaki, pikniki	S4. Wspomaganie postaw prozdrowotnych i promocja zdrowego stylu życia
57	Wsparcie stowarzyszeń i organizacji pozarządowych	S3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)
58	Organizowanie spotkań informacyjnych w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych dla stowarzyszeń i fundacji, wsparcie finansowe poprzez rozpowszechnienie nowych metod finansowania NGO: regranting, budżet partycypacyjny, payroll	S1. Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy i nowych umiejętnościach
59	Poprawa jakości infrastruktury ochrony zdrowia i oświaty, w tym dostosowanie infrastruktury społecznej do uwarunkowań społeczno-demograficznych, w szczególności dla osób starszych i niepełnosprawnych, np. rozwój i poprawa funkcjonowania Szpitala w Biłgoraju	S3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)
60	Wspieranie inicjatyw w zakresie kultury, sportu oraz działań w zakresie edukacji prozdrowotnej, zarówno finansowe jak i niefinansowe	S4. Wspomaganie postaw prozdrowotnych i promocja zdrowego stylu życia
61	Wykupienie i zagospodarowanie dawnych budynków bazy hotelowej na domy spokojnej starości, ośrodki opieki	S3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)
62	Rozwój budownictwa mieszkaniowego dzięki wsparciu środków publicznych (TBS)	S3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)
63	Rozbudowa sieci teleinformatycznej, m.in. w m. Nadrzecze	S3. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym cyfrowemu)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w procesie ankietyzacji obszaru

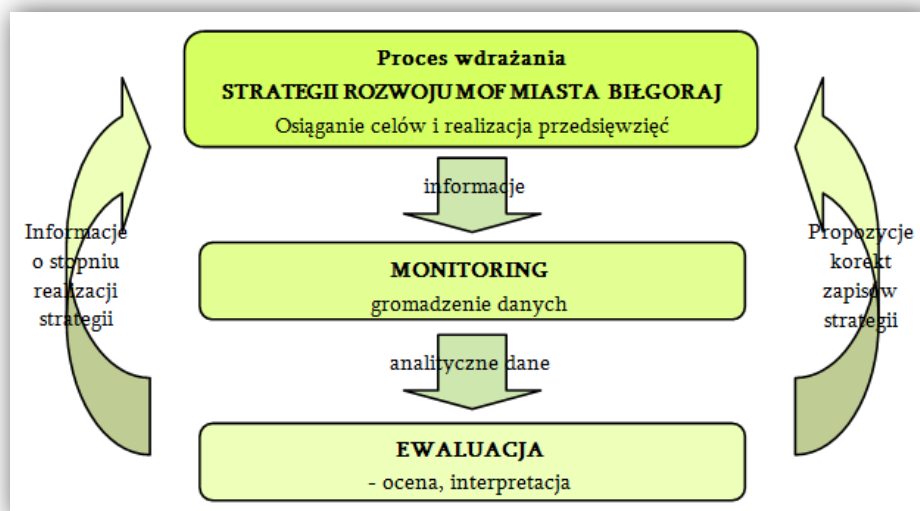
Realizacja wszystkich powyżej wymienionych inwestycji niewątpliwie poprawi jakość życia na terenie MOF Biłgoraj. Ponadto przyczyni się do wzrostu konkurencyjności całego obszaru i wpłynie na jego rozwój gospodarczy.

8. WDROŻENIE STRATEGII ROZWOJU MOF BIŁGORAJ

Wszystkie dokumenty strategiczne, w tym także „Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy”, który jest głównym i najważniejszym dokumentem przedmiotowego obszaru funkcjonalnego wyznaczającym kluczowe długoterminowe cele i kierunki rozwoju, muszą być objęte wewnętrznym systemem monitorowania i ewaluacji postępów we wdrażaniu strategii oraz postępów w osiągnięciu założonych celów oraz stanu zakładanego w wizji. Dzięki gromadzeniu i interpretacji danych dotyczących strategii możliwa jest bieżąca korekta działań w razie wystąpienia nieprawidłowości przez podmioty wdrażające.

„Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” podlega systemowi monitoringu i ewaluacji, który jest bezpośrednio powiązany z systemem wdrażania.

Ryc. 15. Schemat funkcjonowania systemu wdrażania „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Źródło: http://www.slaskie.pl/STRATEGIA/strategia_II_4.htm

8.1. System wdrażania i finansowania strategii

Cele i kierunki działań zaproponowane w Strategii uwzględniają szeroko pojętą perspektywę rozwoju, która powinna być realizowana nie tylko przez jednostki samorządowe, ale także przez inne instytucje i podmioty współtworzące sferę społeczno-gospodarczą MOF, tj. przedsiębiorcy, mieszkańcy, organizacje pozarządowe oraz instytucje publiczne będące poza kompetencjami władz gmin.

Skuteczna realizacja „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” wymaga dokładnego określenia jej ram finansowych. Proces wdrażania Strategii obejmuje lata 2014-2020, co jest zbieżne z nowym okresem programowania Unii Europejskiej. Pułap środków finansowych przeznaczonych na zobowiązania w tym okresie czasu wynosi ok. 360 mln zł. Inwestycje i przedsięwzięcia realizowane w ramach niniejszego dokumentu pozwolą na osiągnięcie założonych wskaźników i realizację celów strategicznych. Ich realizacja w większości będzie możliwa wyłącznie przy wsparciu finansowym UE. Dlatego też głównym źródłem finansowania Strategii będą Programy Operacyjne realizowane w latach 2014-2020 oraz inne środki zewnętrzne.

Do wdrażania Strategii i określonych w niej celów i kierunków działań niewątpliwie niezbędne są również środki własne gmin wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, które łącznie z krajowymi i regionalnym programami operacyjnymi, kontraktami wojewódzkimi oraz innymi programami finansowymi pozwolą na realizację zamierzonych inwestycji. Do najważniejszych krajowych programów operacyjnych możemy zaliczyć między innymi Program Operacyjny Rybactwo i Morze, PO Infrastruktura i Środowisko, PO Inteligentny Rozwój, PO Polska Wschodnia, PO Polska Cyfrowa, PO Pomoc Techniczna, PO Wiedza Edukacja Rozwój, natomiast do regionalnych programów operacyjnych – Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego.

Poniższa tabela przedstawia szacunek i źródła finansowania działań wskazanych w Strategii w odniesieniu do nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2014-2020. Tabele sporządzono na podstawie założeń do oszacowania środków unijnych możliwych do wykorzystania przez podmioty działające na terenie MOF Biłgoraj w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020:

- Punktem wyjścia do oszacowania środków były projekty programów operacyjnych na lata 2014-2020 oraz zawarte w nich alokacje finansowe na poszczególne osie priorytetowe. Wykorzystano najnowsze wersje programów pochodzących ze stycznia 2014.
- Z uwagi na fakt, że dostępna wersja Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) 2014-2020 nie zawiera jeszcze alokacji finansowych na zaplanowane priorytety, a znana jest jedynie kwota ogólna na program (10 900 mln euro), zaistniała konieczność dokonania orientacyjnego podziału tej kwoty na poszczególne priorytety, z zachowaniem podobnych proporcji jakie obowiązują w obecnie wdrażanym Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.
- Przy oszacowaniu środków możliwych do zaabsorbowania przez podmioty działające na obszarze MOF Biłgoraj wzięto pod uwagę potencjał ludnościowy (2% ludności zamieszkałej w województwie lubelskim) oraz dotychczasową zdolność absorpcyjną regionu w pozyskiwaniu środków z programów krajowych w ramach perspektywy 2007-2013.
- W przypadku Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego (RPO WL) na lata 2014-2020 przyjęto, że zdolność absorpcyjna będzie odpowiadała mniej

więcej potencjałowi ludnościowemu Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Dlatego założono, że na projekty realizowane w ramach RPO WL możliwe jest pozyskanie środków na poziomie co najmniej 2% dostępnych alokacji w poszczególnych osiach. Przyjęcie takich założeń w dużej mierze pokrywa się z trendami obserwowanymi przy wdrażaniu obecnej edycji RPO WL.

- Przy szacowaniu środków z programów krajowych (PO Polska Wschodnia; PO Inteligentny Rozwój; PO Wiedza Edukacja Rozwój; PO Infrastruktura Środowiska; Polska Cyfrowa) przyjęto dodatkowy wskaźnik zdolności obszaru w konkurowaniu o te środki, wychodząc z założenia, że poziom ten będzie zbliżony do tego jaki jest obecnie obserwowany przy ubieganiu się o środki z programów operacyjnych perspektywy finansowej 2007-2013. W przypadku PO Polska Wschodnia wskaźnik absorpcyjny został oszacowany na poziomie 22% (w obecnej perspektywie jest to 24%), w odniesieniu do PO Inteligentny Rozwój przyjęto, że będzie to 6% (podobnie jak w przypadku PO Innowacyjna Gospodarka), w przypadku PO Polska Cyfrowa wskaźnik absorpcji oszacowano na poziomie 8%.
- Z uwagi na strategiczne znaczenie dla rozwoju MOF Biłgoraj (i dotychczasowe doświadczenie w pozyskiwaniu środków z tego programu) projektów realizowanych w ramach PO Infrastruktura i Środowiska przyjęto założenie, że minimalny poziom absorpcji środków to 7%.
- Duża część środków na rozwój społeczno-gospodarczy (10%) będzie pochodziła z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Przyjęto, że województwo lubelskie pozyska co najmniej 7% alokacji krajowych na poszczególne priorytety w tym programie.
- Z wyliczeń szacunkowych wynika, że łącznie na Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj może trafić około 341 mln zł w ramach wdrażania w latach 2014-2020 programów operacyjnych unijnej polityki spójności i rozwoju obszarów wiejskich. Przy czym należy pamiętać, że powyższa kwota nie obejmuje dopłat bezpośrednich dla rolników, które wchodzi w skład tzw. I filaru polityki rolnej UE, i których łączny budżet dla Polski na lata 2014-2020 wynosi 21 100 mln euro.

Tabela 16. Źródła i szacowane wielkości finansowania inwestycji wpisanych w „Strategię Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj”

Źródła i szacowana wielkość finansowania (w złotych) / obszary strategiczne	EFEKTYWNA GOSPODARKA	CZYSZE ŚRODOWISKO	AKTYWNA I ZINTEGROWANA TURYSTYKA	OTWARTE I AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO	SUMA
Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego 2014-2020	43 853 600,00	48 829 270,56	27 090 211,76	61 927 435,28	181 700 517,60
Oś priorytetowa 1. Badania i innowacje	4 013 364,72				
Oś priorytetowa 2. Cyfrowe lubelskie	2 675 576,48			2 675 576,48	
Oś priorytetowa 3. Konkurencyjność przedsiębiorstw	15 050 117,64		5 016 705,88		
Oś priorytetowa 4. Energia przyjazna środowisku		12 708 988,16			
Oś priorytetowa 5. Efektywność energetyczna		8 695 623,52			
Oś priorytetowa 6. Gospodarka niskoemisyjna		10 702 305,92			
Oś priorytetowa 7. Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów		16 722 352,96			
Oś priorytetowa 8. Dziedzictwo kulturowe i poprawa środowiska naturalnego			10 033 411,76		
Oś priorytetowa 9. Mobilność regionalna i ekologiczny transport	12 040 094,12		12 040 094,12		
Oś priorytetowa 10. Rynek pracy	7 079 341,16			7 079 341,16	
Oś priorytetowa 11. Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian	2 995 105,88			2 995 105,88	
Oś priorytetowa 12. Włączenie społeczne				14 158 682,32	
Oś priorytetowa 13. Edukacja, umiejętności i kompetencje				13 614 117,68	
Oś priorytetowa 14. Infrastruktura społeczna				21 404 611,76	
Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2021	16 887 200,00	0,00	0,00	0,00	16 887 200,00
Oś priorytetowa I. Innowacyjna Polska Wschodnia	8 536 000,00				
Oś priorytetowa II. Przedsiębiorcza Polska Wschodnia	8 351 200,00				
Oś priorytetowa III. Nowoczesna infrastruktura transportowa					
Oś priorytetowa IV. Ponadregionalna infrastruktura transportowa					
Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020	24 340 800,00	0,00	0,00	0,00	24 340 800,00
Oś priorytetowa I. Wsparcie prowadzenia prac B+R przez przedsiębiorstwa oraz konsorcja naukowo-przemysłowe	15 408 000,00				
Oś priorytetowa II. Wsparcie innowacji w przedsiębiorstwach	7 056 000,00				
Oś priorytetowa III. Wsparcie otoczenia i potencjału innowacyjnych przedsiębiorstw	1 876 800,00				
Oś priorytetowa IV. Zwiększenie potencjału naukowo-badawczego					
Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020	527 540,61	0,00	0,00	2 044 275,38	2 571 815,99
Oś priorytetowa 1. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji	308 592,85			462 889,27	
Oś priorytetowa 2. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju				1 034 465,87	
Oś priorytetowa 3. Osoby młode na rynku pracy	218 947,76			145 965,18	
Oś priorytetowa 4. Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa				400 955,06	
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020	0,00	7 471 240,00	612 220,00	596 820,00	8 680 280,00
Oś priorytetowa I. Promocja odnawialnych źródeł energii i efektywności energetycznej		2 139 760,00			
Oś priorytetowa II. Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu		5 331 480,00			
Oś priorytetowa III. Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej					

Oś priorytetowa IV. Zwiększenie dostępności do europejskiej sieci transportowej					
Oś priorytetowa V. Rozwój infrastruktury bezpieczeństwa energetycznego					
Oś priorytetowa VI. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego			612 220,00		
Oś priorytetowa VII. Wzmocnienie strategicznej infrastruktury ochrony zdrowia				596 820,00	
Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020	0,00	0,00	0,00	2 702 901,89	2 702 901,89
Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybszego internetu				1 206 309,89	
Oś priorytetowa II. E-Administracja i otwarty rząd				1 316 880,00	
Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa				179 712,00	
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020	45 344 000,00	40 984 000,00	0,00	17 440 000,00	103 768 000,00
Priorytet 1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich	1 744 000,00				
Priorytet 2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarstw rolnych oraz zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych	24 416 000,00				
Priorytet 3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie	19 184 000,00				
Priorytet 4. Odtwarzanie, chronienie i wzmocnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa		20 928 000,00			
Priorytet 5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i rybackim		2 616 000,00			
Priorytet 6. Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczenie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich		17 440 000,00		17 440 000,00	
Łączne środki dla poszczególnych obszarów strategicznych	130 953 140,61	97 284 510,56	27 702 431,76	84 711 432,54	340 651 515,47
%	38,44	28,56	8,13	24,87	100,00

Źródło: opracowanie własne

W pierwszej kolejności finansowane będą działania, które pozwolą na uzyskanie długofalowej konkurencyjności MOF Biłgoraj i wpłyną na trwałe pozytywne przeobrażenie społeczno-gospodarcze tego obszaru.

Organem odpowiedzialnym za prawidłowe wdrażanie Strategii będzie jednostka składająca się z pracowników jednostek samorządowych – urzędów gmin, zlokalizowanych na terenie MOF Biłgoraj, której zadaniem będzie koordynacja wszelkich działań podjętych w ramach realizacji celów zapisanych w Strategii. Ponadto organ ten odpowiedzialny będzie za: koordynację prac instytucji (przede wszystkim gminy wchodzące w skład MOF) zaangażowanych we wdrażanie strategii, monitoring będący analizą raportów z przebiegu realizacji celów, dostarczanie syntetycznych informacji o procesach i uwarunkowaniach realizacyjnych przedmiotowej strategii dla władz gmin oraz nadzór nad prawidłowością realizacji tego dokumentu.

8.2. System monitoringu i ewaluacji

Monitoring polega na gromadzeniu, opracowywaniu i przekazywaniu informacji przydatnych w zarządzaniu rozwojem miejskiego obszaru funkcjonalnego. Monitoring strategiczny stanowi podstawę ewaluacji strategii, która obejmuje ocenę długoterminowych działań władz przedmiotowego obszaru w zakresie zaspokojenia potrzeb wspólnoty lokalnej oraz budowania pozycji konkurencyjnej.

Procesy monitoringowo-ewaluacyjne obejmują działania zmierzające do poznania efektów i uwarunkowań wdrażania strategii oraz korekt zarówno samej strategii, jak i metod jej wdrażania. Są to procesy, które towarzyszą wdrażaniu strategii w całym okresie jej realizacji i służą doskonaleniu jej treści oraz skuteczności i efektywności podejmowanych w jej ramach działań.

Celem określenia procedury monitoringu i ewaluacji strategii jest określenie zasad monitorowania, ewaluacji i aktualizacji „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” oraz tworzonych na jej podstawie strategii sektorowych, tj.: planu (strategii) rozwoju przedsiębiorczości, planu (strategii) rozwoju turystyki, planu (strategii) rozwoju klastra drzewnego oraz strategię zagospodarowania terenów inwestycyjnych na obszarze MOF Biłgoraj. Na podstawie ewaluacji strategii podejmowane są decyzje dotyczące konieczności aktualizacji kierunków rozwoju wskazanych w dokumencie.

Przedmiotem monitoringu strategicznego jest strategiczny dokument ramowy określający cele i kierunki działań Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, stanowiącego spójny system 3 gmin powiatu biłgorajskiego: miasta Biłgoraj oraz gmin wiejskich Biłgoraj i Księżpol.

Głównymi obszarami monitorowania i ewaluacji „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” są:

- analiza zmian społecznych, gospodarczych i środowiskowych zachodzących w MOF Biłgoraj;

- obserwacja zmian zachodzących w ramach poszczególnych obszarów strategicznych i przypisywanych im celów, które zostały wytyczone w Strategii;
- identyfikacja nowych uwarunkowań związanych z wyznaczonymi strategicznymi kierunkami rozwoju i formułowanie rekomendacji dotyczących zamierzeń w nich określonych;
- formułowanie nowych prognoz i scenariuszy rozwoju MOF Biłgoraj.

Uzyskanie mierzalnych wyników postępu osiągnięcia wyznaczonych w strategii celów jest podstawowym zadaniem każdego monitoringu strategicznego. Dla prawidłowego wykonania tego zadania koniecznym jest opracowanie szeregu wskaźników monitoringowych stanowiących podstawę oceny stopnia realizacji strategii. W związku z tym, że działania strategiczne niniejszej strategii koncentrują się w czterech obszarach strategicznych, wskaźniki, za pomocą których możliwe będzie określenie rozwoju obszaru będącego efektem wdrażania strategii, określone zostały w następujących płaszczyznach: efektywna gospodarka, czyste środowisko, aktywna i zintegrowana turystyka oraz otwarte i aktywne społeczeństwo.

Określone wskaźniki oparte zostały o dane Banku Danych Lokalnych GUS oraz przeprowadzoną ankietyzację obszaru. Wartość bazową wskaźników określono na rok 2012, natomiast osiągnięcie wartości docelowych na rok 2020 (ze względu na fakt, że założenia dokumentu obejmują lata 2014-2020, co jest zgodne z zaleceniami planistycznymi i pozwala na dostosowanie strategii do wymogów wynikających z obowiązującej perspektywy finansowej Unii Europejskiej).

Tabela 17. Wskaźniki monitorujące realizację celów strategicznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

OBSZARY STRATEGICZNE	NAZWA WSKAŹNIKA	WARTOŚĆ BAZOWA (2012 r.)	WARTOŚĆ DOCELOWA (2020 r.)	ŹRÓDŁO WERYFIKACJI
Efektywna GOSPODARKA	Liczba zarejestrowanych grup producenckich	1	3	Analiza obszaru
	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON	4 251	4265	BDL GUS
	Liczba przedsiębiorstw zajmujących się produkcją wyrobów z drewna – sekcja C, dział 16, 31	230	235	BDL GUS
	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców (wskaźnik przedsiębiorczości)	787	790	BDL GUS
	Liczba podmiotów gospodarczych posiadających udziały kapitału zagranicznego	10	12	BDL GUS
	Liczba osób pracujących w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym	33,2	34	BDL GUS
	Powierzchnia terenów inwestycyjnych uzbrojonych	99,6 ha	105 ha	Analiza obszaru
Czyste ŚRODOWISKO	Udział powierzchni lasów w ogólnej powierzchni obszaru	31,3%	32%	BDL GUS
	Liczba działających elektrowni	0	1	Analiza

	słonecznych			obszaru
	Liczba działających biogazowni	0	1	Analiza obszaru
	Udział osób korzystających z wodociągów w % ogółu ludności	90,6%	92%	BDL GUS
	Udział osób korzystających z kanalizacji w % ogółu ludności	45%	46%	BDL GUS
	Ilość odpadów zmieszanych zebranych w ciągu roku	5413 t	5400	BDL GUS
	Ilość oczyszczonych ścieków komunalnych i przemysłowych	1057 dam ³	1080 dam ³	BDL GUS
	Liczba projektów realizowanych przy wsparciu środków zewnętrznych przyczyniających się do wzrostu efektywności energetycznej	5	7	Analiza obszaru
Aktywna i zintegrowana TURYSTYKA	Liczba zintegrowanych produktów turystycznych	0	1	Analiza obszaru
	Liczba zorganizowanych imprez kulturowych przez domy i ośrodki kultury	94	96	BDL GUS
	Liczba obiektów zbiorowego zakwaterowania	5	6	BDL GUS
	Liczba turystów korzystających z noclegów	5682	5700	BDL GUS
	Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów	426	435	BDL GUS
	Liczba gospodarstw agroturystycznych	10	12	Analiza obszaru
Otwarte i aktywne SPOŁECZEŃSTWO	Wskaźnik bezrobocia (liczba osób zarejestrowanych bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym)	6,7%	6,5	BDL GUS
	Wskaźnik liczba fundacji i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców	26	30	BDL GUS
	Liczba osób uczestniczących w imprezach kulturalnych	18534	20000	BDL GUS

Źródło: Opracowanie własne

Kolejnym krokiem w procesie wdrażania Strategii jest ewaluacja polegająca na ocenie i interpretacji zgromadzonych danych we wcześniejszym procesie – w procesie monitoringu. Ewaluacja dotyczy realizacji strategii oraz określenia jej wpływu na aspekty społeczno-gospodarcze obszaru.

Ewaluacja odwołuje się do wskaźników monitoringowych, prowadzona jest w konkretnych momentach wdrażania strategii, ma charakter całościowy i analityczny, pozwala oceniać postępy we wdrażaniu strategii oraz służy ulepszeniu wdrażania dokumentu, a także dostarcza niezbędnych informacji na potrzeby osiągnięcia wizji.

Podstawowym dokumentem powstającym w wyniku przeprowadzanego procesu monitoringu i ewaluacji jest raport ewaluacyjny strategii, który wskazuje stan realizacji „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj”, i który stanowi podstawę (rekomendację) do

podejmowania ewentualnych działań korygujących. Ponadto, raport jest podstawą do wszelkich prac aktualizacyjnych przedmiotowej strategii, dlatego też zalecane jest coroczne opracowywanie raportu z badania ewaluacyjnego.

Ewaluacja działań wynikających ze Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj będzie opierała się na dwóch rodzajach ocen:

- **on-going** (ocena w trakcie realizacji działań) – jest pomocna przy określaniu czy przyjęte cele i podjęte w następstwie działania zmiernają w dobrym kierunku,
- **ex-post** (ocena po realizacji działań) – jest to ocena długoterminowego wpływu strategii na grupy docelowe, jest pomocna przy określeniu czy efekty wynikłe z zastosowania strategii są trwałe.

Bardzo ważną częścią raportu ewaluacyjnego są postawione w nim pytania badawcze odpowiadające poszczególnym kryteriom ewaluacyjnym, które pozwalają na ukierunkowanie badań na najistotniejsze kwestie.

W raporcie ze względu na 2 rodzaje działań ewaluacyjnych należy wziąć pod uwagę następujące kryteria ewaluacyjne: trafność, skuteczność, efektywność (przy ewaluacji on-going) oraz skuteczność, efektywność, użyteczność, trwałość (przy ewaluacji ex-post).

- **Trafność** – na podstawie tego kryterium ocenia się adekwatność celów w odniesieniu do zmieniających się potrzeb (biorąc pod uwagę dynamiczność zmian, które mogą spowodować konieczność modyfikacji celów strategii), pozwala ocenić w jakim stopniu cele strategii odpowiadają potrzebom i priorytetom MOF Biłgoraj.
- **Skuteczność** – kryterium to odnosi się do wszystkich elementów Strategii, ocenia stopień realizacji zakładanych celów oraz skuteczność użytych metod. Na jego podstawie ocenia się np.: czy działania wpisane do Strategii prowadzą do osiągnięcia założonych celów.
- **Efektywność** - kryterium to pozwala określić relacje pomiędzy poniesionymi nakładami (zasoby finansowe, zasoby ludzkie, czas) a wynikami i rezultatami osiągniętymi z realizacji celów strategicznych.
- **Użyteczność** – kryterium to pozwala określić, do jakiego stopnia realizacja postawionych w Strategii celów odpowiada potrzebom lub wyzwaniom grupy docelowej oraz czy wywołuje ona korzystne zmiany społeczno-gospodarcze.
- **Trwałość** - kryterium to pozwala określić czy zaplanowane pozytywne efekty realizacji celów strategicznych będą widoczne po jej zakończeniu, jak długo będą się one utrzymywać po zakończeniu realizacji oraz jak długo będą widoczne jej skutki i kogo będą dotyczyć uzyskane efekty. Pozwala ocenić na ile zmiany wywołane realizacją strategii są faktycznie trwałe i widoczne po jej zakończeniu.

Do każdego z kryteriów ewaluacyjnych przewidzianych do zastosowania w raporcie powinny zostać przyporządkowane odpowiednie pytania badawcze. Przykładowe pytania badawcze zostały przedstawione poniżej:

Trafność:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy cele strategiczne zawarte w strategii odpowiadają zakładanym potrzebom społeczności lokalnej MOF Biłgoraj? 2. Czy realizacja postawionych w strategii celów strategicznych jest najlepszym sposobem na rozwiązanie problemów społeczno-gospodarczych z jakimi boryka się społeczność lokalna MOF Biłgoraj?
Skuteczność:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy zakładane w strategii cele strategiczne zostały osiągnięte? 2. Czy system zarządzania, wdrażania i realizacji celów strategicznych Strategii okazał się skuteczny?
Efektywność:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy zawarte w Strategii cele strategiczne zostały osiągnięte przy wykorzystaniu najniższych możliwych nakładów finansowych? 2. Czy można byłoby osiągnąć takie same lub lepsze efekty realizacji celów strategicznych przy użyciu innych metod/instrumentów?
Użyteczność:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy strategia i realizacja założonych w niej celów strategicznych spełniła oczekiwania społeczności lokalnej MOF Biłgoraj? 2. Czy realizacja założonych w strategii celów strategicznych przyczyniła się do zminimalizowania lub całkowitego rozwiązania zidentyfikowanych problemów społeczno-gospodarczych MOF Biłgoraj?
Trwałość:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy efekty powstałe w wyniku realizacji celów Strategii były odczuwalne po jej zakończeniu? 2. Czy efekty powstałe w wyniku realizacji celów Strategii okazały się trwałe w długim okresie czasu?

Jednostka odpowiedzialna za proces monitoringu i ewaluacji realizacji „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj” będzie organem składającym się z przedstawicieli urzędów gmin wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Będzie ona zobowiązana między innymi do: gromadzenia, przetwarzania oraz analizy danych i informacji, ewidencji rzeczowej, finansowej i przestrzennej związanej z realizacją Strategii, opracowywanie raportów, a także do zapewnienia ogólnodostępnego charakteru informacji, danych, raportów i analiz.

9. ZAŁĄCZNIKI

9.1. Sprawozdanie z przebiegu konsultacji społecznych projektu „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy”

Przeprowadzenie konsultacji społecznych tworzonego dokumentu strategicznego jest koniecznym obowiązkiem realizowanym przez autorów strategii.

Konsultacje społeczne gwarantują szeroki udział społeczeństwa w procesie prac nad opracowywanym dokumentem, stwarzają możliwość przedstawienia uwag, opinii i propozycji zapisów do dokumentu przez partnerów społecznych i gospodarczych, a także przez wszystkich zainteresowanych obywateli. Takie podejście niewątpliwie wpłynie na budowanie pozytywnego wizerunku administracji publicznej i transparentności podejmowanych przez nią działań oraz wpłynie na rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Niniejsze sprawozdanie z przebiegu konsultacji społecznych projektu „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” ma na celu udokumentowanie całego procesu konsultacji wraz z wymienionymi możliwościami wyrażania opinii dotyczących opracowywanego dokumentu, a także przedstawieniem wszystkich zgłoszonych sugestii i opinii wraz ze sposobem ich rozstrzygnięcia.

PRZEBIEG KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Proces konsultacji społecznych projektu dokumentu „Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” zgodnie z decyzją Burmistrza Miasta Biłgoraj, Wójta Gminy Biłgoraj, oraz Wójta Gminy Księżpol rozpoczęty został 31.01.2014r., natomiast ich koniec został ustalony na 14.02.2014 r. Obejmował on teren trzech gmin wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – miasta Biłgoraj, gminy wiejskiej Biłgoraj oraz gminy wiejskiej Księżpol.

Opracowanie części diagnostycznej i wdrożeniowej Strategii wymagało przeprowadzenia szczegółowej ankietyzacji obszaru MOF Biłgoraj. Formularze ankietowe dotyczące danych statystycznych przesłano do urzędów gmin poszczególnych samorządów obszaru funkcjonalnego.

Proces konsultacji społecznych obejmował również dwa spotkania informacyjno-konsultacyjne zorganizowane w dniu 31.01.2014 r.:

- w Urzędzie Gminy Biłgoraj w mieście Biłgoraj;
- w Urzędzie Gminy Księżpol.

Na spotkania zostały zaproszone wszystkie osoby zainteresowane procesem tworzenia dokumentu oraz przyszłym kierunkiem rozwoju MOF Biłgoraj. Powyższe spotkania cieszyły się dużym

zainteresowaniem mieszkańców. Do Urzędu Gminy Biłgoraj zlokalizowanego w mieście Biłgoraj przybyli mieszkańcy, pracownicy UG, radni i przedsiębiorcy z terenu gminy i miasta Biłgoraj. Natomiast na spotkanie w Księżpolu przybyły osoby mieszkające, pracujące lub prowadzące działalność na terenie tej gminy. Na spotkaniu respondenci wypełnili ankietę dotyczącą kierunków działań w ramach obszarów strategicznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Wszystkie materiały oraz informacje dotyczące konsultacji społecznych zamieszczone zostały na stronie internetowej dotyczącej projektu pn. *Upowszechnienie podejścia funkcjonalnego w planowaniu przestrzennym poprzez określenie granic i kierunków rozwoju obszaru funkcjonalnego Miasta Biłgoraj* współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 - 2013 oraz ze środków budżetu państwa przyznanych w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych” ogłoszonego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju – www.mofbilgoraj.pl w zakładce „Konsultacje społeczne”.

Poniżej zamieszczono dokumenty dotyczące konsultacji społecznych:

1. Ankieta dotycząca kierunków działań w ramach obszarów strategicznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj;
2. Formularz zgłaszania uwag.

Ankieta dotycząca kierunków działań w ramach obszarów strategicznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

**GINA
KSIĘZPOL**

Lider projektu:
Gmina Biłgoraj
ul. Kościuszki 88
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 688 28 30
www.gminabilgoraj.pl

Partnerzy:
Gmina Księżpol Gmina Miasto Biłgoraj
ul. Biłgorajska 12 Plac Wolności 16
23 - 415 Księżpol 23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 687 74 19 tel.: (84) 686 96 00
www.ksiezpol.pl www.bilgoraj.pl

Ankieta

Prosimy o wskazanie propozycji kierunków działań w ramach obszarów strategicznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Wskazane przez Państwa kierunki działań powinny wynikać z potrzeb i potencjału badanego obszaru.

EFEKTYWNA GOSPODARKA

Np.: - utworzenie nowych uzbrojonych terenów inwestycyjnych;

- poprawa infrastruktury drogowej wpływającej na rozwój przedsiębiorczości;
- tworzenie podmiotów klastrowych wpływających na przepływ informacji i wiedzy w gospodarce oraz tworzenie nowych powiązań;
- wprowadzanie nowoczesnych linii technologicznych (energooszczędnych, innowacyjnych) w sektorze przemysłu;

CZYSTE ŚRODOWISKO

Np.: - budowa kanalizacji i wodociągów oraz oczyszczalni ścieków.

- termomodernizacja budynków, instalacje solarne na budynkach,
- budowa farm fotowoltaicznych, biogazownie, itp.
- renaturalizacja zbiorników wodnych, itp.

AKTYWNA I ZINTEGROWANA TURYSTYKA

Np.: - inwestycje w infrastrukturę noclegowo-gastronomiczną

- inwestycje w zakresie małej infrastruktury turystycznej: wiaty, ...
- tworzenie wirtualnych muzeów, digitalizacja zasobów placówek kultury i ich udostępnienie multimedialne,
- renowacja i zabezpieczenie zabytków,
- rewitalizacja centrów miejscowości.

OTWARTE I AKTYWNE SPOLECZENSTWO

Np.:

- poprawa jakości infrastruktury ochrony zdrowia i oświaty, w tym dostosowanie infrastruktury społecznej do uwarunkowań społeczno-demograficznych, w szczególności dla osób starszych i niepełnosprawnych,
- organizowanie dla uczniów dodatkowych zajęć pozalekcyjnych, pozaszkolnych,
- promowanie i upowszechnianie aktywnych form spędzania wolnego czasu,
- wspieranie inicjatyw mających na celu upowszechnianie kultury i sportu oraz działań w zakresie edukacji prozdrowotnej.

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Formularz zgłaszania uwag

**GMINA
KSIĘŻPOL**

Gmina Biłgoraj
ul. Kościuszki 88
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 688 28 30
www.gminabilgoraj.pl

Gmina Księżpol
ul. Biłgorajska 12
23 - 415 Księżpol
tel.: (84) 687 74 19
www.ksiezpol.pl

Gmina Miasto Biłgoraj
Plac Wolności 16
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 686 96 00
www.bilgoraj.pl

FORMULARZ ZGŁASZANIA UWAG

do projektu dokumentu „Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego
Miasta Biłgoraj – dokument ramowy”

Uwagi w ramach konsultacji społecznych będą przyjmowane wyłącznie na niniejszym formularzu. **Warunkiem rozpatrzenia uwagi jest wypełnienie punktu 1.**

Wypełniony i podpisany formularz należy:

- przesłać na adres: Urząd Gminy Biłgoraj, ul. Kościuszki 88, 23 – 400 Biłgoraj lub
- dostarczyć do sekretariatu Urzędu Gminy Biłgoraj, pokój nr 33 lub
- przekazać bezpośrednio podczas spotkania w sprawie konsultacji społecznych dokumentu, które odbędzie się **31.01.2014r.** o godz. **9.00** w sali konferencyjnej w Urzędzie Gminy Biłgoraj lub o godz. **12.30** w Urzędzie Gminy Księżpol lub
- przesłać e-mailem na adres mofbilgoraj@interia.eu. W tytule maila prosimy wpisać **"Konsultacje Społeczne - Projekt Strategii"**

1. Informacja o zgłaszającym

IMIĘ I NAZWISKO	
INSTYTUCJA (JEŚLI DOTYCZY)	
ADRES DO KORESPONDENCJI	
E-MAIL	

Proszę o zaznaczenie gminy, na terenie której Państwo mieszkać / prowadzić działalność:

- Biłgoraj
 Miasto Biłgoraj
 Księżpol

Proszę o zaznaczenie podmiotu, który Państwo reprezentujecie:

- jednostka samorządu terytorialnego,
 osoba fizyczna,
 organizacja pozarządowa,
 podmiot gospodarczy,
 inny, jaki?

Proszę o zaznaczenie sektora, który Państwo reprezentują:

- infrastruktura i planowanie przestrzenne,
 gospodarka (rolnictwo, przemysł, usługi),
 życie społeczne i aktywizacja społeczności lokalnej,
 środowisko naturalne,
 turystyka i kultura,
 edukacja, ochrona zdrowia,
 administracja publiczna,
 inne, jakie?

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

**GMINA
KSIĘŻPOL**

Gmina Biłgoraj
ul. Kościuszki 88
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 688 28 30
www.gminabilgoraj.pl

Gmina Księżpol
ul. Biłgorajska 12
23 - 415 Księżpol
tel.: (84) 687 74 19
www.ksiezpol.pl

Gmina Miasto Biłgoraj
Plac Wolności 16
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 686 96 00
www.bilgoraj.pl

2. Zgłaszane uwagi, wnioski i sugestie do projektu Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy

CZĘŚĆ DOKUMENTU (ROZDZIAŁ)	
STRONA DOKUMENTU	
TREŚĆ UWAGI	
UZASADNIENIE	

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Wszelkie uwagi, opinie i wnioski dotyczące konsultacji projektu przedmiotowego dokumentu można było zgłaszać za pomocą powyższego formularza zgłaszania uwag w trakcie trwania procedury konsultacji społecznych, tj. w ciągu 15 dni kalendarzowych (od 31.01.2014r. do 14.02.2014r.). Wypełniony i podpisany formularz należało dostarczyć jednym z poniżej wskazanych sposobów:

1. przesłać na adres: Urząd Gminy Biłgoraj, ul. Kościuszki 88, 23 – 400 Biłgoraj;
2. dostarczyć do sekretariatu Urzędu Gminy Biłgoraj, pokój nr 33;
3. przekazać bezpośrednio podczas spotkania w sprawie konsultacji społecznych dokumentu;
4. przesłać e-mailem na adres mofbilgoraj@interia.eu.

Końcowy dokument „Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – dokument ramowy” uwzględnia wszystkie uwagi jakie wpłynęły podczas procesu konsultacji.

PODSUMOWANIE I WYNIKI KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Przeprowadzone konsultacje społeczne projektu Strategii dzięki zastosowaniu odpowiednich narzędzi przyczyniły się do wzbogacenia i podniesienia jakości opracowywanego dokumentu. W wyniku zorganizowanych spotkań konsultacyjno-informacyjnych powstało forum dla dialogu pomiędzy oczekiwaniami społecznymi a propozycjami przedstawionymi w projekcie dokumentu oraz pozwoliło na zdiagnozowanie poziomu społecznej akceptacji na planowany kierunek rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Zakończony proces konsultacji społecznych należy uznać za cenne źródło opinii i propozycji.